KADİM TANRILARDAN MODERN TANRILARA:
YAPAY KUTSALLIKLAR BAĞLAMINDA AMERİCAN
GODS TV DİZİSİ ÜZERİNE
GÖSTERGEBİLİMSEL BİR ÇÖZÜMLEME

Gökhan TOPAL

Yüksek Lisans Tezi
Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı
Prof. Dr. Naci İSPİR
2020
Her Hakkı Saklıdır

T.C.

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

RADYO TELEVİZYON ve SİNEMA

ANABİLİM DALI

Gökhan TOPAL

KADİM TANRILARDAN MODERN TANRILARA: YAPAY KUTSALLIKLAR BAĞLAMINDA AMERİCAN GODS TV DİZİSİ ÜZERİNE GÖSTERGEBİLİMSEL BİR ÇÖZÜMLEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ

Prof. Dr. Naci İSPİR

ERZURUM – 2020

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Graduate School of Social Sciences

TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum **'Kadim Tanrılarından Modern Tanrılara: Yapay Kutsallıklar Bağlamında American Gods TV dizisi Üzerine Göstergebilimsel Bir Çözümleme'** adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Gereğini bilgilerinize arz ederim *.

☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

✓ Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için ~~iki yıl~~ süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

29.06.2020

Gökhan TOPAL

Asl ıslak imzalıdır

---

* **LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE**

.....

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü tezle ilgili **patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda**, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu **iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.**

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz **makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış** ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile **altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.**

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Graduate School of Social Sciences

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Naci İSPİR danışmanlığında, Gökhan TOPAL tarafından hazırlanan bu çalışma 19/ 06 / 2020 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan	: Prof. Dr. Naci İSPİR	İmza:	Aslı ıslak imzalıdır
Jüri Üyesi	: Prof. Dr. Adem YILMAZ	İmza:	Aslı ıslak imzalıdır
Jüri Üyesi	: Doç. Dr. Hüseyin AYDOĞDU	İmza:	Aslı ıslak imzalıdır

Prof. Dr. Sait UYLAŞ
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **IV**

ABSTRACT ..... **V**

ŞEKİLLER DİZİNİ ..... **VI**

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ ..... **VII**

TABLOLAR DİZİNİ ..... **IX**

ÖNSÖZ ..... **X**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

MİTOLOJİ

1.1. MİTOLOJİYE AİT TANIMLAR, İŞLEVLERİ VE SINIFLANDIRILMASI **4**

1.2. MİTLERİN ORTAYA ÇIKIŞI **13**

1.3. DÜNYA MİTLERİ **20**

1.4. MİTLERİN DÜNYADAN SİLİNMESİ – MODERN MİTLERİN ORTAYA ÇIKIŞI **24**

İKİNCİ BÖLÜM

MODERN DÜNYADA MİTOLOJİ, SİNEMA ve GÖSTERGEBİLİM

2.1. MİTOLOJİ ve BİLİM **41**

2.2. MİTOLOJİ ve TEKNOLOJİ **46**

2.3. MİTLERİN MODERN TOPLUMDA UZANTILARI **52**

2.4. MİTOLOJİ ve TÜKETİM **60**

2.5. MİTOLOJİ ve SİNEMA **77**

2.6. GÖSTERGEBİLİMİN GENEL TARİHSEL ÇİZGİSİ MİT VE SİNEMA İLİŞKİSİ.....91

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AMERICAN GODS ve YAPAY KUTSALLIKLAR

3.1. NAIL GAIMAN, AMERICAN GODS ve MODERN KUTSALLAR 103

3.1.1. Araştırmanın Amacı.....116

3.1.2. Araştırmanın Hipotezleri 116

3.1.3. Araştırmanın Yöntemi.....117

3.1.4. Araştırmanın Evren ve Örneklemi.....117

3.2.1. Modern Bağlamda Göstergelerin Çözümlenmesi ‘‘Kadın ve Teknoloji’’ ..119

3.2.4. Modern Bağlamda Göstergelerin Çözümlenmesi ‘‘Sanal Gerçeklik Ve Adalet’’ 132

3.2.5. Modern Bağlamda Göstergelerin Çözümlenmesi ‘‘Gökyüzünün Fethi Ve Uzay Teknolojisi’’ 137

3.2.6. Modern Bağlamda Göstergelerin Çözümlenmesi ‘‘Teknoloji Şımarık Bir Çocuk’’ 143

3.2.7. Modern Bağlamda Göstergelerin Çözümlenmesi ‘‘Medyanın Yeni Medya Bağlamında Dönüşümü’’.....149

3.2.8. Modern Bağlamda Göstergelerin Çözümlenmesi ‘‘Kadın Sorunsalı’’.....154

3.2.9. Bağlamda Göstergelerin Çözümlenmesi ‘‘Tarih Boyunca Gözetim, Büyük Birader’den Büyük Veriye’’ 159

3.2.10. Modern Bağlamda Göstergelerin Çözümlenmesi ‘‘İnternet Trolleri Ve Post Hakikat’’ 169

SONUÇ.....175

KAYNAKÇA 180

ÖZGEÇMİŞ 206

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kadim Tanrılardan Modern Tanrılara: Yapay Kutsallıklar Bağlamında American Gods Tv Dizisi Üzerine Göstergebilimsel Bir Çözümleme

GÖKHAN TOPAL

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Naci İSPİR

2020, Sayfa: 206 Sayfa

Jüri: Prof. Dr. Naci İSPİR
Prof. Dr. Adem YILMAZ
Doç. Dr. Hüseyin AYDOĞDU

Çalışmanın merkezinde mitoloji kavramına bağlı kalınarak oluşturulan yapay kutsallar doğrultusunda; insansı varlıklardan günümüz toplumlarına ilkel dünyanın klavuzları olan mitlerin hayatımızın her alanında işlev görmesi; bilim dünyasından, teknolojiye, tüketimden sıradan uğraşlara ve günlük alışkanlıklarımıza kadar uzanan bir sürecin işleyişi üzerine durulurken göstergebilimsel açıdan mit ve sinema ortaklığına yoğunlaşılmıştır.

Bu bağlamda Nail Gaiman'ın kaleminden televizyon dünyasına aktarılan ''American Gods'', göstergebilimsel açıdan ele alınmıştır. ''İlkel'' diye adlandırılan insanların kadim tanrılarından çağcıl dünyanın modern tanrılarına uzanan süreçte; çalışmanın kavram çerçevesi için literatür taraması yapılmış, Husserl'in fenomelojik anlayışına bağlı kalınarak göstergebilimsel analiz noktasında Roland Barthes tarafından kavramlaştırılan düz anlam ile yan anlam ögelerine göre şekillendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: mit**,** mitoloji, kutsal, bilim, teknoloji, tüketim, sinema, göstergebilim, tv dizisi.

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

From Ancient Gods to Modern Gods: A Semiotic Analysis on the American Gods TV Series in The Context of Artificial Sacraments.

Gökhan TOPAL

Advisor: Prof. Dr. Naci İSPİR

2020, 206 Pages

Jury: Prof. Dr. Naci İSPİR
Prof. Dr. Adem YILMAZ
Assoc. Prof. Dr. Hüseyin AYDOĞDU

At the center of this study; Myths, which are the guidelines of primitive world from the pre-historic humans to present-day societies, being functioning in every area of our lives; a process from the scientific world to the technology; consumption to ordinary occupations and daily habits, is emphasized in accordance with the artificial sanctities that are created within the scope of the concept of mythology, while the mutual relationship of myth and cinema in terms of semiotics is also underlined.

In this sense, Neil Gaiman's adapted television series ‘‘American Gods’’ is dealed in terms of semiotics. In the process from the ancient deities of these "primitive" people to modern world's modern deities; the literature review is made for framework of the study and Husserl's phenomenology is recontextualized in sense of Semiotic analysis regarding to Roland Barthes' terms of Denotation and Connotation.

Keywords: myth, mythology, sacred, science, technology, consumption, cinema, semiotics, tv series.

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2.1. Güncel Anlamda Günümüzde En Fazla Kullanılmakta Olan Gösterge Ögeleri 94
Şekil 2.2. Saussure'nin Anlam Ögeleri.....95
Şekil 2.3. Pierce'nin Anlam Şeması 96
Şekil 2.4. Barthes'in Mitsel Anlam Ögeleri.....97
Şekil 2.5. Levi Strauss'un Mitsel Anlam Ögeleri 98
Şekil 2.6. Vanoya'nın Sinema Dili Şablonu 100
Şekil 3.1. Geçmişten Günümüze Gözetim Evreleri 164

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Fotoğraf 2.1. Farklı Çağlara Ait Pegasus Figürü 69
Fotoğraf 2.2. Balmumu Kanatlardan Demir Yığınına İkarus 70
Fotoğraf 2.3. Odysseia'dan Karton Bardaklara Starbucks 71
Fotoğraf 2.4. Hesiodos'un Dünyasından Spor Dünyasına Nike 71
Fotoğraf 2.5. Farklı Çağlara Ait Versace Figürü 72
Fotoğraf 2.6. Geçmişten Günümüze Canon Logosu 73
Fotoğraf 2.7. Goodyear 73
Fotoğraf 2.8. Hesperid'lerin Bahçesinden Günümüze Apple Logosu 74
Fotoğraf 2.9. Herodotos'un Babil Kulesi Tasvirinden Günümüz Burj Khalifa'sına 75
Fotoğraf 2.10. Arzu Nesnesinden Meta Olgusuna 76
Fotoğraf 3.1 Kafasından Kablolar Çıkan Kadın Başı 118
Fotograf 3.2 Kafası Tepetaklak Halde Kadın Başı 118
Fotoğraf 3.3. Kadın Kafası Kablo Detay 118
Fotoğraf 3.4. Kadın Yüzü 122
Fotoğraf 3.5. Üç Kadın Yüzü 122
Fotoğraf 3.6. Kafasında Kamera Olan Kadın Yüzü 122
Fotoğraf 3.7. Telefona Bakan Fil Kafası 126
Fotoğraf 3.8. Gözleri Işıldayan Fil Kafası 126
Fotoğraf 3.9. Telefona Odaklanan Beden 126
Fotoğraf 3.10. Gözleri Bağlı Bir Erkek 131
Fotoğraf 3.11. Sanal Gerçeklik Ekipmanı 131
Fotoğraf 3.12. Savaş Silahı ve Arabalar 131
Fotoğraf 3.13. Kartal Başı 136
Fotoğraf 3.14. Kartal Figürü 136
Fotoğraf 3.15. Işıklar Saçan Kartal 136
Fotoğraf 3.16. Belirsiz Pikseller 142
Fotoğraf 3.17. Piksel Yüz ve Omuz 142
Fotoğraf 3.18. Oturan Çocuk 142
Fotoğraf 3.19. Siyah Beyaz Bir Görselin Önünde Siyahi Bir Adam 148
Fotoğraf 3.20. Emojiler ve Hologram Arasında Bir Kadın 148
Fotoğraf 3.21. Çeşitli Filtreler (saç, dudak) Çeşitli Emojiler ve Kadın 148

Fotoğraf 3.22. Yalnız Bir Kadın 153
Fotoğraf 3.23. Kendisine Sinek İlacı Sıkan Bir Kadın 153
Fotoğraf 3.24. Yüzünde Sinek Olan Kadın 153
Fotoğraf 3.25. Dokuz Kollu Şamdan 157
Fotoğraf 3.26. Port Girişi 157
Fotoğraf 3.27. Çeşitli Port Girişleri 157
Fotoğraf 3.28. Sırtına Kablo Bağlı Adam 158
Fotoğraf 3.29. İkiden Fazla Göze Sahip Erkek Kafası 158
Fotoğraf 3.30. Kablolar İçerisinde Oturan Bir Erkek 158
Fotoğraf 3.31 Çelik Ağlardan Örülü İnsan Formu 168
Fotoğraf 3.32. İfadesiz İnsan Formu 168
Fotoğraf 3.33. Yüzü Olmayan Kafa 168
Fotoğraf 3.34. Sanayi Bacaları Önünde Yürüyen Beyaz İnsanlar 171
Fotoğraf 3.35. Silahlı İnsanlar 171
Fotoğraf 3.36. Bir Grubun Kadın-Erkek Beyaz Üyeleri 171

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 3.1. Tüketici ve Yeni Medya İlşkisi 151
Tablo 3.1 Geçmişten Günümüze Gözetim İlişkisi 164
Tablo 3.4. Politik Olarak Şekillenen Teknolojik Süreçler 165

ÖNSÖZ

Bir zamanlar içiçe yaşadığımız ruhlar ordusu (mitler) yüzyıllar boyunca, insanların kendi gerçekliğine bağlı sıradanlığın muğlak ıssızlığında giderek bizden koparıldı. Bilimin sihirli asası ile evlerden, ormanlardan, ıssız bataklıklardan ve dünyadan kovuldu. Ancak insanlık ‘‘Titanic batarken güverteden en rahat koltuğu kapmaya çalışan’’ bireyler halinde kendi yaratmış olduğu kavram putları karşısında ‘‘tüm tanrılarını alçalttı ve onları emtiyaya dönüştürdü.’’ Akıldışı ve ‘‘hayali’’ olarak kabul edilen mitoloji, bilim insanlarının ‘‘düşleri’’ sonucu oluşturdukları teknolojik yenilikler altında ezildi. Ancak bugünün teknolojileri yarının mitolojileri haline gelecek ki bu açık ve net. Bu bakımdan çalışma; mitolojik düşlerin kavramsal sunağından günlük hayatlarımızda yer edinmiş alışkanlıklara, sinema perdesinde mitlerin yeniden üretimine ayrıca bilimsel ve teknolojik uğraşlardan yapay kutsallıklara erişen insanlık adına görsel kültür üzerine fenomenolojik bir göstergebilimsel okuryazarlık üzerine durulmuştur. Böylece anlayabiliriz ki dijital bir dünyada yaşayan analog bireyler olarak, gözlerimizin önünde yükselen yeni bir uygarlık karşısında mitlerin ne zaman nerede karşımıza çıkacağı şüphesi anlamsız ve yersizdir. Çünkü mitler zaten hep yanıbaşımızdadır.

Gemisi batmak üzre olan mitolojinin tüm çocuklarıyla (inanç) üstüne çıkarak kendisini kurtardığı bir kayıkta; bana yeni denizlerin özlemini aşılayan danışmanım, hocam Prof. Dr. Naci İSPİR’e

Desteklerini esirgemeyen hocam Prof. Dr. Adem YILMAZ, Prof. Dr. Yusuf Yurdigül, Dr. Öğr. Üyesi İrfan HIDIROĞLU, Dr. Öğr. Üyesi Muhsine SEKMEN, Öğr. Gör. Burcu GÜNERİ’ye ve Öğr. Gör. İbrahim KOÇ’a

Verdiğim her kararın arkasında dağ gibi duran kalbim annem Fatma, babam Orhan TOPAL’a, güzel duygularının sıcaklığını ve desteklerini her daim hissettiğim canım ablam İlkay, Sevilay, Sevgi ve abim Tarık TOPAL’a, yıldızım Zeynep ÖZTÜRK’e ve sevgili Alp’e Tüm kalbimle teşekkür ediyorum.

Erzurum 2020 **Gökhan TOPAL**

GİRİŞ

Tarihin yaralı dudaklarından dökülen insanlığın ortak inançları mitler, hikayelerle kaplı iskeletlerdir. Bu bağlamda Romalı tarihçi Sallustius (M.Ö 86-35) mitler hakkında "hiç gerçekleşmemiş, fakat hep mevcut olan şeyler" olduklarını belirtirken; insanlık tarihini anlatma, yönlendirme ve yaratma cesaretinin de bir noktada iç içe geçmiş olduğu fikrine vurgu yapmıştır. Mitoloji değiştirilebilir bir zemin üzerine temellendirilmiş düzenek değildir; aynı mitsel unsurların devamlı olarak bir arada kollektif inanç doyumlarına hizmet ettiklerini görürüz. Ancak bu teorinin doğruluğu ya da yanlışlığı gözlem ve deney gibi sayısal sıradanlığa başvurularak saptanamaz. Dinler ise bu noktada kendi doğrularını peygamberlere, kutsal kitaplara ve mucivezi işaretlere dayandırarak savunurlar. O halde inancın mutlak doğruluğu veya reddiyeti bilimsel yollarla ispatlanabilir olma özeliğinden çok uzaktır ki bu da kişisel bir inanç sorunsalının merkezini oluşturur. Bu bakımdan insanlık süre gelen tarihi boyunca yeni tanrılar ortaya çıkarmış, eski tanrılar ise unutulduklarıyla kalmıştır. Günümüz dünyasında ise kutsal dinlerin tanrıları ibadethanelerin kapıları ardına kapatılırken; ölümlü insanların teknolojik yapay kutsalları başköşede konumlandırılmıştır. Ölü olarak işlevsizleştirilen Tanrılara ise müzelerde, sanat dünyasında, sinemada, edebi alanlarda yüceltilmeye tabii tutulmuştur.

Bugün Herodotos'un övgüyle bahsettiği insanlardan biriyle iletişime geçebildiğinizi hayal edin. Ona günümüzden herhangi basitlikte tasarlanmış herhangi bir teknolojik cihazı gösterip, o aletin çalışma pratiğini anlatın. Bu açıklamadan hiçbir şey anlamayacaktır. Tıpkı içerisinde yaşadığımız coğrafyanın mitleri anlamlandıramayıp, onlara vermiş oldukları değer gibi. Bu bakımdan çalışma öncelikle ''deli saçması'' olarak kategorize edilen mitlerin; dünya tarihi için değerli sayılan *insanları* tarafından anlamlandırılıp, sınıflandırılma çabası üzerinde duracaktır. Bu yolu; zihinsel kıvılcımların devrim niteliğindeki işaret dilinden sıyrılıp bilişsel yetinin oluşumuna bağlı kurgusal ancak kollektif yapılanması olan mitlerin ortaya çıkış serüveni izleyecektir. Toplumların parmak izlerini, DNA'ları oluşturan dünya mitleri hakkındaki genel bilgiler doğrultusunda anlatıların doğaüstü hipotezlerinin dünyadan silinip yerine insan aklının oluşturduğu ve her bir tanesi ayrı

kavram putları halinde işlev gören; elektirik, telgraf, telefon, radyo, tv, sinema ve internet gibi modern mitler ele alınacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise Tanrılara karşı kalkan niteliğinde olan bilimsel yapılanmanın mitsel kökenlerine dair bir rota izlenirken kuramsal karşıt görüşler kapsamında da mit ve bilim arasındaki farklılıklar ortaya koyulacaktır. Bilimsel kaynaklarla beslenen bir diğer yapılanma olan teknoloji noktasında ise Adrienne Mayor'un rehberliğinde; kadim halkların yaratmış olduğu mitsel aklın barındırdığı teknolojik ögelere değinilecektir. Sürekli unutmak üzerine kendini yapılandırmış olan bu dünya; insanı homo religiosus'a dönüştürerek hatırlama işlevini ona yüklemiştir. Bu doğrultuda mitlerin günümüz modern toplumları üzerine etkisi ve de yok etme fikriyle varolmaya çalışan insanların benliklerini ele geçiren duygusal tüketimin mitolojik bağlantıları ortaya çıkarılacaktır. İnsan aklı muğlak bir sınırlılık içerisinde düşsel yeteneğinin çekirdeği olan hayal kurabilme mekanizmasına bağlı öyküler devşiren bir canlıdır. Bu öyküler ateş başında anlatılan mitsel öğelerin sunağı olan gökyüzündeki yıldızlardan; Hollywood'un sinema perdesinde yaratmış olduğu yıldızlara ve bu yıldızların yüceltilmesi bağlamında ibadethanelere dönüşen ''sinema'' bir mucize olarak algılanmıştır. Bu doğrultuda sinema perdesinde devinen öykünün mitsel anlayışla bağlantısına, Kracauer ve çeşitli kuramcıların fikir birliği ancak çoğunlukla çatışmasına; ekonomik, ideolojik ve teknolojik olarak oluşturulan yapı üzerinde durulacaktır. Pessoa şiir çalışmalarının yer aldığı ''Uzaklıklar, Eski Denizler'' adlı eserinde ''Görmek yedi bitirdi beni'' diye yazmıştır. Çünkü görmek uzaktan elde edebilmektir arzu edilen şeyi. Böylelikle hakikatin kelimelerle aktarılan sığ ifadelerinin yüzeysel bunalımı *görme* gerekliliğini doğurmuştur. Bu doğrultuda imgelerle kuşatılmış anlamlar; göstergelimin yaratıcıları tarafından nasıl ortaya çıkarıldığı, sinema dilinin ve mitolojik anlam ögelerinin göstergeler üzerinden ifşasının nasıl gerçekleştiğine dair görüşler ele alınacaktır.

Mitlerin varlığını onayladığı doğaüstü varsayımlardan birisi de her şeye ait bir tanrı inancı fikridir. Ancak Antik dünyanın tanrıları Ksenophanes'in ellerinde can verirken modern dünyada bu görevi Friedrich Wilhelm Nietzsche üstlenmiştir. Nail Gaiman'da bu duruma karşılık American Gods adlı eserinde; tinsel inancın tekno kültürün modern yeni tanrılara diğer bir değişle yapay kutsallıklara eklemlenmiş

olduğu sorunsalı üzerine odaklanır. Bu bağlamda çalışmanın üçüncü bölümünde modern yapay kutsalıklar Nail Gaiman'ın ''American Gods'' Tv dizisi göstergelerinden yola çıkılarak *Husserl'in fenomenolojik anlayışına Barthes'in yan ve düz anlam görüşleri eklemlenerek teknoloji başta olmak üzre* ''imge gösterdiği kadar da saklar'' sorunsalı ortaya çıkarılacaktır. Ayrıca çalışmanın amacı, yöntemi, hipotez, evren ve örneklemi de bu bölümde işlenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MİTOLOJİ

1.1. MİTOLOJİYE AİT TANIMLAR, İŞLEVLERİ VE SINIFLANDIRILMASI

"Atalarımızın söylediklerinin doğru olup olmadığından emin değilim. Eğer bize anlattıkları doğruysa, o halde benim söyleyeceklerim de doğrudur; eğer değilse, bununla ilgili herhangi bir şey yapamam."[1]

Mit: Batı literatürüne Fransızca *(mythologie*) üzerinden gelmesine rağmen Yunanca (*μυθολογία)* kökenlidir ve "efsane anlatmak" anlamına gelir. *Türkçe*'de söylenbilim söylencebilim, Yunanca'da mythos, Almanca'da mythe, Fransızca'da mythe, İngilizce'de myth, Rusça'da mif olarak [2] "söylenen, konuşulan, duyulan, uydurulmuş söz" gibi ifadelerle tanımlanmıştır. Yunanca mithos (*μυθος*) ifadesine, "kelime, söz" anlamına gelen logos (λογος) terimlerinin birleşiminden oluşmuştur. Mitoloji'nin ise, isimlerin sonuna gelen –loji ekinden hareket ederek "mitleri araştıran bilim dalı, halk tarafından kabul gören temel inançların sembolik sunumu, evrenin, tanrıların, insan ve toplulukların, kahramanların kökenine dair bilgileri içeren bir koleksiyon"[3] olduğunu söyleyebiliriz.

Ernst Cassirer'e göre mit, din ve sanat gibi kavramlar mantıki tanımlarla açıklanamaz. [4] Buna göre anlamlandırıp belirli bir kalıba sokulmaya çalışılan mit, içerisinde yer aldığı toplumla birlikte gelişip değişmektedir. Bu değişikliğe bağlı kalarak sürekli farklı bir şekil kazanmaktadır. Bu açıdan mitler; filozofların kafasında felsefi gerçeklerin simgesel düzeneği, tarihçilerin gözünde ise tarihsel ifadelerin saptırılmış şekilleridir. Psikologlar için korkularımızın kaynağı, şairler için ise esin

[1] Mineke Schipper, *Adem İle Havva Her Yerde,* Çev; Arlet İncidüzen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012.
[2] Pınar Dönmez, *Türk Mitolojisi Üzerine Türkiye'de Yapılan Yayınların Bibliyografyası Ve Bu Yayınların Analizi,* Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı, İzmir, 2001.
[3] Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar,* Akçağ Yayıncılık, Ankara, 2000, 6-7.
[4] Phılıp Stevick, *Roman Teorisi,* Çev: Sevim Kantarcıoğlu, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004, 306.

kaynaklarıdır. Çünkü "mitler uzak bir geçmiş ve hayali bir gelecek hakkındaki hikâyelerdir ve varoluşumuzu içten, esrarengiz refaketçiler gibi bizleri usulca izlerler."[5]

İnsan çıplak doğar ve tüm yaşamı boyunca bu çıplaklığını gidermeye çalışır. Çıplaklık bilgisiz insan tasviri olup köklü ve en önemli eksikliğidir. İnsanın kendini tanıma, doğa, evren üstüne herhangi bir bilgiyle doğmamasının yanında diğer canlılar arasında da nasıl yaşayacağına dair bilgisi de yoktur.[6] Bu öngörülemez olayların ortaya koyduğu sorunlara çözüm getirmek amacıyla tasarlanmış imgeler olan mitler; zihinleri meşgul eden sorunları çözecek anahtar konumunda olup insanda anlamak, kavramak ve bilmek ihtiyaçlarını doyuma ulaştırmaktadır. Bu kapsamda "mitler dünyaya dair bir açıklama sunmak amacıyla tasarlanmış hayal gücüdür."[7] Rudolf Bultmann ise mitleri, insan için olağanüstü olarak nitelendirdikleri –şey-lerin hayatlarına eklemlenmesi olarak vurgular. Ayrıca Bultmann insan hayatını anlamlı ve yaşanabilir kılmak adına meydana gelmiş ve gelecekte gerçekleşecek olayların nasıl, neden ve hangi yolla oluştuğunu görsel ve sembolik bir aktarım yoluyla mitler sayesinde kabullenildiğini ifade eder.

Mitler sözlü anlatım yoluyla aktarılmış, eski çağlara ait insanların eğitim sistemidir[8] ve de onlara inananlar için dinsel ideleojilerin kendisidir.[9] Bu aktarımların amacı; çok önceden yaşayan toplumların günlük rutinlerini, inanç biçimlerini ve insanlara Tanrıları benimsetebilmektir. Bu noktada temel inanç algısı eğer insan Tanrıların sevgisini kazanıp onları örnek alırsa, içerisine düşmüş olduğu zayıflıktan kendisini ancak bu şekilde kurtarabileceğine inanmış olmasıdır.

Mitsel algıda ön plana çıkan en önemli olgu kutsal olana vurgu yapmasıdır. İnsan merkezli bir evren oluşumundan kaçınır. Daha önce görülmemiş, yeni olarak kabul edilmiş bir olayı Tanrılara, şeytanlara, tabiatüstü ve gizemli güçlere bağlar.[10] Bu inanç ve kutsallık korunduğu sürece toplum üzerinde etkili ve yol gösterici olabilirler. Çünkü mitler inancın çocukları olup, inanılmadıkları yerde varlıklarını sürdüremezler.

Yaratılışın, Tanrıların, evrenin, insan ırkının, ölümlü ya da ölümsüz kahramanların, hayatta ve sonrasında nelerin olabileceğine dair derin ve temel

---

[5] Oren Harman, *Modern Mitler*, Çev; Ilgın Yıldız, Say Yayıncılık, İstanbul, 2019, 9.
[6] Atilla Erdemli, *Mitostan Felsefeye,* Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2017, 17.
[7] Jean Bottore, Samuel Noah Gramer, *Mezopotamya Mitolojisi*, Çev: Alp Tümertekin, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, 87.
[8] Fuzuli Bayat, *Mitolojiye Giriş*, Karam Araştırma Ve Yayıncılık, Çorum, 2005, 5.
[9] Jean Bottore, Samuel Noah Gramer, *a.g.e,* 86.
[10] Şehmus Demir, *Mitoloji, Kur'an Kıssaları Ve Tarihi Gerçeklik*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2019, 12,14.

anlatımları ele alırlar. Bu amaçla mitler, dayanağı olmayan, boş zamanlarda eğlence amaçlı anlatılmak için oluşturulmuş dilsel yaptırımlar değildir. Mitler onbinlerce yılın birikmişliğini, korku ve kabullenişleri, insanlığın öyküsünü anlatabilecek kültürel zenginlikleriyle beraber hayatımızı şekillendiren, sınırlandırmalar getiren, kültür dediğimiz şeyin *DNA*'sıdır.[11]

Sofistler ve Neoplatoncular gibi İlkçağ filozofları mitleri ahlaki ve ruhani bir yaptırımın mecaz anlatım tarzıyla sembolize edildiğini bu nedenle de kesin bir anlamlarının olamayacağını, M.S 3. yüzyılda Plotinos ile Porphyrios ise mitlerin "gelenekleri, dini amaçları ve de felsefi düşünceleri yansıtan birer sembol" olduklarını düşünmüştür.[12] Ancak 17. yüzyıla gelindiğinde romantik akımının modernite karşıtı W.J Schelling (1775-1854) mitlerin dinsel anlatıları barındırdığını ve sembol olmaktan öte ilahi boyutlarının olduğundan söz etmiş, Hegel ise mitleri medeniyetlerin ilerleme aşamalarında önemli dönüm noktalarından biri olarak görmüştür. [13]

Mit, Platon'nun *Devlet'*inde "bir eylemin takliti, öykü" olarak görülür.[14] Platon mitlerin *İdeal Devlet* anlayışı içerisinde yetişecek kuşakların, tanrılar hakkında yalan yanlış olayları işitmelerinin olumsuz sonuçlar meydana getireceğini söyleyerek, mitler için "ister doğrudan ister mecaz olsunlar" toplum tarafından dışlanıp, yasaklanması gerektiğini vurgulamıştır.

Aristoteles ise mitolojiye daha olumlu bir bakış açısıyla yaklaşarak, kamu çıkarları neticesinde mit ve felsefeyi ılımlı bir tasavvurla ele alır. Ona göre "başlangıçtan bugüne insanlarda felsefe yapma ihtiyacını ortaya çıkaran şeye hayret neden olmuştur. Birey başlangıçta karşılaştığı şeyler hakkında şaşkınlık yaşamıştır. Öncelikle ay, güneş ve yıldızlara ilişkin olayları ele alıp buradan hareketle dünyanın varoluşuna dair sorunsalı konu edinmiştir. İnsanın bir sorunu fark etmesi ve buna karşı şaşkınlık içinde olması kendisinin bilgisiz oluşunun ispatıdır. Bunun sonucu olarak

---

[11] İsmail Gezgin, *Sanatın Mitolojisi,* Sel Yayıncılık, İstanbul, 2018, 7.
[12] Fred Gladstone Bratton, *Yakın Doğu Mitolojisi*, Çev; Nejat Muallimoğlu, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995, 21.
[13] Fred Gladstone Bratton, *a.g.e*, 22.
[14] Eflatun (Platon), *Devlet*, Çev; Sabahattin Eyüboğlu, Ari Çokana, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016, 23.

efsaneleri seven bilgeliği de seven demektir. Çünkü efsaneler de şaşılacak, hayret duyulacak şeylerden meydana gelir"[15] savını ileri sürmüştür.

Giambattista Vico'ya göre ilk bilim mitolojidir. Vico mitlerin uydurulmuş, çarptırılmış ve anlamsız hikâyeler olmadığını aksine ulusları kültürel açıdan anlama noktasında önemli bir dayanak potası olarak ele almıştır.

Mitolojiye ait özgün bir çalışma olarak 1890 yılında James Frazer tarafından yazılan The Golden Bough (Altın Dal) adlı eserde, bütün mitlerin doğanın doğurganlık fikriyle yeşerdiği, bitki örtüsünün sürekli tekrarlanan bir motif olarak dirilişi ve doğanın ölümüyle bağlantılı olduğu fikrini vurgulamıştır.

Edward Tylor'a göre mitoloji felsefenin ilkel bir formudur. Max Müller ve Spencer'a ise mitlerin aklın kabullenemediği gerçekleri ifade ettiği için dilsel bir hastalık edinimi olarak ele almıştır.

Antropolog Malinowski'ye göre ise mitin kendine has bir ruhu vardır.[16] Gelenek, inanç, kültürün devamlılığı ile geçmişe dair insani değerlerle yakından ilgilidir. Mitin işlevini, geleneği genişletmek, toplumun değerlerini yücelterek doğaüstü ve etkili bir gerçeklik değerine atfetmek olarak görmüştür.

Freud ise mitleri popüler dünyanın alışılagelmiş yorumu olan "saf dünya görüşünün sanatsal özelliğine sahip bir ürün" ya da "mitlerin altında gerçek bir olayın yattığını bunun da sanatsal bir şekilde işlenip günümüze kadar geldiğini" varsayan görüşe sıcak bakmaz.[17] Ancak ilkel insan zihni hem sonsuzluğu hayal edip hemde ölümün kesinliği karşısında varoluşla ilgili kaçış noktaları aramıştır. Buna bağlı olarak da insan gizil güçlerin anlamına dair arayış halindeki zihinsel yaratılarına güvenmiştir. Bu yaratımlar ne yalan ne de sırf uydurmadır. "Mitler her halkın yaşadığı uzun ve maceralı bir yolculuk" olarak değerlendirilmeleri gerekmektedir.[18]

Dinler tarihi ve mitoloji üzerine çalışmalarıyla bilinen Mircea Eliade ise mit'i: Dünya insanlarla konuşurken bu dili anlayıp nesnelerin kökenine dair varolan şeyleri anlamlandırabilmek adına bilinmesi gereken bir gereklilik olarak vurgular. Elida bu

---

[15] Aristoteles, *Metafizik*, Çev; Y. Gurur Sev, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2018, 83,84.
[16] Bronislaw Malinowski, *Büyü, Bilim Ve Din,* Çev; Saadet Özkal, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2014, 132.
[17] Erıch Fromm, *Rüyalar Masallar Mitler,* Çev; Aydın Arıtan, Kaan Ötken, Say Yayınları, İstanbul, 2015, 189.
[18] Oren Harman, *Modern Mitler*, Çev; Ilgın Yıldız, Say Yayınları, İstanbul, 2019, 11.

tanımlamayı yaparken mitlerin fonksiyonlarını açıklayabilecek tek bir tanımın yapılabilmesinin zor olduğunu belirterek, özellikle şu maddeler üzerine yoğunlaşmıştır;

a).“Mit, doğaüstü varlıkları konu edinir. Yaratılışı, kutsal bir öyküyü dile getirir.
b). Mit, gerçek bir öyküdür (Dünyanın varlığı Kozmogeni mitini, ölüm ise ölümün köken miti gerçektir). Kutsal olarak kabul edilir (Doğaüstü varlıklar tarafından meydana getirilmiştir).
c). Mit, bir şeyin hayata nasıl geçtiğini, bir kurumun, davranışın, çalışma prensiblerinin nasıl yaratılmış olduğunu ele alır. Mitler insana ait olan anlamlı her eylemin örnek biçimini oluştururlar. Her zaman bir ‘yaratılış’ durumunu konu edinirler.

d). İnsan, miti kavrarsa nesnelerin ‘kökenine’ dair bilgiye de sahip olur. Buradan elde edilen bilgi soyut bir bilgi değildir. Rit (dini bir törenle) şeklinde elde edilen, yaşanılan bir bilgi söz konusudur. Bu şekilde insan nesnelerin doğasına egemen olmayı ve onları kullanmayı öğrenebilir.”[19]

Prof. Dr. Bilge Seyidoğlu’da Elida’nın görüşlerine yakın olarak; mitlerin net bir tanımı olamayacağını vurgulayarak ilkel anlayış içerisinde mitlerin özelliklerini şu şekliyle ele almıştır:

a).“Doğaüstü varlıkların tarihsel süreç içerisindeki eylemleri.
b). Tarihsel sürecin gerçek oluşu.
c). Her daim bir yaratmanın söz konusu olması.
d). Miti bilen kökenini de bilir. Böylelikle kökeni bilinen şeyin sırrına da erişilmiş olunup onu kontrol altına almayı sağlar.

e). Günlük hayattaki tecrübeden farklı olarak, olayları doğaüstü varlıkların yaşadığı zamanlardaki gibi canlandırdığı için -olayları yeniden yaşadığı için- miti yaşayan ve yaşatan kişi kutsal sayılır.”[20]

Joseph Campbell ise bir Hindu metninden; “*Gerçek birdir, bilgeler ona değişik isimler verir*” sözlerini yorumlayarak “Tanrı’ya atfettiğimiz tüm isimler ve suretler, tanım itibariyle sanatın ötesine geçen o nihani gerçekliğin birer maskesidir. Mit de Tanrı’nın bir maskesidir. Görünen dünyanın ötesinde olan bir şeyin metaforudur”[21]

[19] Mircea Elida, *Mitlerin Özellikleri*, Çev; Sema Rifat, Alfa Kitap, İstanbul, 2017, 23-24.
[20] Bilge Seyidoğlu, *Mitoloji Üzerine Araştırmalar Metinler Ve Tahliller*, Dergâh Yayınları, 2017, 22-23.
[21] Joseph Campbell, Bill Moyers, *Mitolojinin Gücü,* Mediacat Kitapları, İstanbul, 2018, 17.

diyerek mit' e dair bir tanımlama getirir. Campbell; bireyler, mitlerin kendi hayatlarını ilgilendirebilecek yönlerini bulması gerektiğinin üzerinde durarak, mitleri dört temel fonksiyona ayırmıştır:[22]

a).“Mistik fonksiyon: İnsanın kendisinin ve içerisinde yaşamış olduğu evrenin harika olduğunu farketmesi, bu durum karşısında huşu (Alçak gönüllülük[23]) göstermesidir. Mit, gizemin fark edilmesini sağlar ve gizem evreni kutsal bir tablo biçiminde sunar.
b). Kozmolojik fonksiyon: Bu alanla ilgili detaylarla bilim ilgilenmektedir. Bilim insanı evrenin şeklini ve maddelerin işleyişini meydana koyarken gizem yeniden ortaya çıkar.
c). Sosyolojik fonksiyon: Belirli bir sosyal düzeni desteklemek ve geçerli kılmak adına oluşturulmuş etik kanunlardır. Mitlerin bir coğrafyadan başka bir coğrafyaya taşınırken büyük ölçüde değişmelerinin nedenleri budur.

d). Pedagojik fonksiyon: Her türlü koşul altında insan hayatını nasıl yaşaması gerektiğine dair yaptırımları vurgular. Doğanın bilgeliğiyle tekrar uyum içine girmeyi öğütler.”[24]

Bilim insanları nasıl ki mit üzerinde ortak bir tanım çatısı altında birleşememişse, mitlerin sınıflandırılma aşamasında da aynı zorlukla karşılaşmıştırlar. Ancak çeşitli mitolog, halk bilimci ve tarihçi mitlerin genel, özel, işlevsel, edebi ve tarihsel bir sistem içerisinde sınıflandırılabileceğinini vurgulamıştır. Özellikle S. H. Hook tarafından kaleme alınan *Middle Eastern Mythology* [25] adlı eserde çeşitli mitler incelenerek işlevsel olarak sınıflandırılmıştır. Hook'a göre mitos türleri ritüel, orijin, kült, prestij ve eskatologya mitleri olarak ayrılmıştır.

a). Ritüel mitosları: Mısır ve Mezopotamya'nın gelişmiş kent devleri tarafından oluşturulmuş en eski mitos türüdür. Ritüeller (tören) tapınaklarda rahipler ve uzman kişiler tarafından yılın belli zaman aralığında ve değişmez bir sistem içerisinde eylemsel dışavurumlar, sözler, şarkılar, büyüler eşliğinde gerçekleştirilmiştir. Ritüel esnasında sergilenen oyun içerisinde aktarılan mitos seyirci topluluğunu eğlendirme amacından ziyade yeniden yaratım olgusuna hizmet etmiştir. Eylem ve söylence yani mitlerden

[22] Camphell, Joseph, *Yaratıcı Mitoloji-Tanrının Maskeleri IV,* Çev; Kudret Miroğlu, Islık Yayınları, İstanbul, 2017, 615-630.

[23] *Husumet,* Erişim Tarihi: 29 Eylül 2019, Erişim Saati: 19.05, Türkiye Dil Kurumu Sözlükleri Https://Sozluk.Gov.Tr/?Kelime=Husumet

[24] Joseph Campbell, Bill Moyers, *a.g.e,* 53.

[25] S. H. Hook, *Middle Eastern Mythology,* Dover Publications, U.S.A, 2014, 10-15.

oluşan ritüel mitleri adını, gerçekleştirilen törenlerinlerin amacına ulaşması için yardımcı olmasından almıştır.

b). Orijin mitosları: Nedenbilimsel (Etiolojik) köken mitosları olarak bilinen bir adın, nesnenin, görgü ve terbiyenin nasıl meydana geldiğini imgeler yoluyla açıklanmasıdır. Sümer ve Akad mitlerinde, bir tarım aracı olarak kazmanın tanrı Elnin tarafından meydanan getirilip insanlara verilme öyküsü ya da kızılderili mitoslarında tanrıların kızılderili insanlara mısır tohumlarını vermesi bu mitos türünü açıklamaya yönelik örneklerden bazılarını oluşturur.

c). Kült mitosları: Yazar bu türün Yahudiliğin gelişim aşamasında ortaya çıktığını, Yehova ve İsrailoğulları arasında yer alan ahit ilişkisine neticesinde harmanlanıp, Yehovanın övünç sistemini yüceltmek adına geliştiği belirtir. Kült mitleri sihirden arındırılmış olarak savunduğu, betimlediği ve ifade ettiği durumu sihir gücünü dışarıda bırakarak *moral gücü* vasıtasıyla uygulamaya geçirmeyi hedeflemiştir.

d). Prestij mitleri: İşlevsel olarak farklılık gösterdiği için diğer mitos türlerinden ayrılmaktadır. Kişinin halk kahramanı oluş sürecine gizem ve açıklanamaz tanrısal özellikler yardımıyla katkı sağlar. Akad kralı Sargon, Pers kralı Kyrus, Roma şehrinin kurucuları Romulus ve Remus halkın imgesel dünyasındaki yerini bu şekilde almıştır. Kahramanlar gibi kentlerin oluşumunda da bu özelliğe rastlanmaktadır. Tanrılar tarafından surları oluşturulan Troya kenti bu duruma açıklık getirmektedir.

e). Eskatalogya mitleri: Dünyadaki yaşamın sonu, öte dünya yaşamı ile ilgili konuları kapsayan; insanların anlaması mümkün olmayan olayları imge ve simgesel terimler kullanarak aktaran, semavi dinler bağlamında ise peygamberler yardımıyla dile getirilen kehanetlerdir.

Fuzuli Bayat ise mitolojik araştırmaları sistematik ve belirli sınıflandırmalar sonucu genel ve özel kategoriler adı altında incelemenin mümkün olduğunu vurgulamıştır.[26] Bu kapsamda:

1. Genel Kategori Mitleri: Bu mitler dünyada bütün insan topluluklarında görülen, birbirinin tamamlayıcısı olup dört başlık altında toplanmaktadır.

[26] Fuzuli Bayat, *Mitolojiye Giriş,* Ötüken Yayıncılık, Ankara, 2019, 8-12.

1.1. Kozmogonik mitler: İnsanların varolan düzen ve bu düzen hakkında dengeli bir bağ oluşturmak adına sembolik mantığın sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Dünya ve evrenin oluşumu hakkında çeşitli – su, yumurta, kaos ve tanrının parçalarından oluşan dünya- açıklamalara başvurarak, bu varoluşu meydana getiren mutlak güce bir övgü oluşur.

1.2. İlk insanın yaratılmasına ilişkin mitler: Kâinatın var edilmesinden hemen sonra gök ve yer katmanları, tabiat, hayvanlar ve son olarakta insan yaratılmıştır. İlk insan Demiurg - yaratıcı bir tanrı- tarafından meydana getirilmiştitr. İlk insan mitiyle birlikte de dilin toplumsal düzleme aktarılışı sağlanır.

1.3. Türeyiş mitleri: İlk insanın yaratılmasından, toplumsal bir yapıya evrilene kadar ki kutsal ata anlayışından, soyların, boyların ve kabile fikrinin ortaya çıkıp genişlemesini kapsar.

1.4. Takvim mitleri: Varoluşa dair olayların ve yok oluşa ait senaryoların devinimsel bir sürece bağlı kalınarak var edilen hikâyeler, kaya üzerine yapılan betimlemeler bu mitleri oluşturur.

2. Özel Kategori mitleri: Bu türe ait mitlerin oluşumunda coğrafi, tarihsel ve kültürel şartların önemli rol oynamasından dolayı, görülme ve önem sıklığı toplumdan topluma değişiklik göstermektedir. Bu kategoriyi beş başlık altında incelenmektedir.

2.1. Teogoni (Tanrıların Doğuşu) hakkındaki mitler: Mitolojik çağların ilkel kavimlerinden ziyade insanların toplumsal ve teknolojik ilerlemesiyle tarihsel zaman içerisinde tanrılar hakkında oluşturulmuş mitlerdir. Kozmogeni mitleriyle paralellik göstererir. Evrenin yaratılış sürecinde tanrıların eylemlerini öne çıkararak, tanrı ve ruhların ortaya çıkış nedenlerini açıklar. Tanrının evrende varolan soyut, somut her şeyin sahibi olduğu vurgusunu yapar. Bu kapsamda M.Ö (750-650) ozan, şair Hesiodos Yunanlı tanrıların doğumunu ve görev alanlarını yazıya dökmüştür.

2.2. Etiolojik (Köken) hakkındaki mitler: Merkezinde mitolojik inanç sistemi olan toplumların anlam veremedikleri soyut ya da somut olayları anlamlandırma noktasında, görsel bir anlatım yoluyla nedensellik durumuna açıklamalar getiren mitlerdir.

2.3. Eskatoloji (Dünyanın sonu) hakkındaki mitler: Gelişmiş insan toplulukları ile birlikte dini inanç yapılanması gelişmiş, kıyamet, insan ve dünyanın yok oluşuna dair inancı da güçlendirmiştir. Monoteizm (tek tanrıcılık) anlayışının kabulüyle birlikte, insanlığın ve dünyanın sonuna dair işaretler, yıkımlar doğruluğu kesin tartışmaya kapalı bir hale gelmiştir.

2.4. Ongun (Totem) hakkındaki mitler: Avcı toplayıcı topluluklarda ortaya çıkan ruh anlayışıyla birlikte, kabile, soy, klan üyelerinin cansız bir objeyi, bitki veya hayvanı belirtkeleri olarak görerek bu duruma işlevsel anlamlar yükleyen mitlerdir.

2.5. Kahramanlık hakkındaki mitler: Belli bir görev üstlenerek, kendi kişisel karakterinden uzaklaşarak toplumun istek ve arzularını gerçekleştirmek adına işlev görürler. Yunan mitlerinde ise kahramanlar insanların olumlu, olumsuz yanlarına sahip oldukları gibi tanrılara ait kişisel özellikleri de kendilerinde barındırdıkları görülmektedir.

Mitler; efsane, destan, fabl, masal ve hikâyelerle ortaklık göstermesine rağmen, onlardan kesin bir çizgiyle ayrılır. Bu sorunsalı açıklamaya dönük genel olarak oluşturulmuş teoriler şöyledir:[27]

a). İnsanların Ortak Fikri teorisi: Adolf Bastian tarafından ortaya koyulan, insan aklının temel fikirler çevresinde şekillendiğini, bu doğrultuda da mitlerdeki fikir birlikteliğinin insanın düşünce yapılanmasının dışavuruma olarak her zaman ve her yerde aynı olduğunu savunur. Adolf Bauer kahraman mitlerinin bütün coğrafyalarda görülmesini bu teoriye dayandırmaktadır.

b). Orjinal Topluluklara Ait Fikir teorisi: Thodor Benfey tarafından ilk kez kullanılan, halkbilim ve peri masalları gibi geniş bir dağılım gösterdiği fikrini savunur. Hindistan gibi bir coğrafyada ortaya çıkan masalların, bunlara ilgi duyan yerli Almanlar tarafından kabul edildiğini, masalların temel özelliklerinin geliştirilerek tüm dünyaya yayılmış olduğu vurgusunu yapar. Bu teori Rudolf Schubert tarafından kahraman mitlerinin geniş dağılımına uyarlanmıştır.

[27] Otto Rank, *Kahramanın Doğuş Miti; Mitolojinin Psikolojik Yorumu,* Çev; Gökçe Yavaş, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2016, 9-16.

c). Modern Göç ve Ödünç Alma teorisi: Babiller gibi halkardan ortaya çıkan özgün mitlerin, ticaret veya göçler aracılığıyla başka yaşam alanlarına taşınıp benimsenmesi olarak ifade edilir.

d). Astral Seyehat Fikri teorisi: Mitlerin genel fikir birlikteliğinin, ilkel toplulukların yapısı ya da göç ilişkilerinde aramak yerine insan ruhuna ait olan özellikler çerçevesinde araştırılması fikrinini vurgular. Ancak mitlerin meydana geliş sürecine karşı üretmiş olduğu zayıf cevaplar bu teoriyi yetersiz kılmaktadır.

e). İnsan Psikolojisinin Dışavurum teorisi: Mitsel edinimler, halk topluluklarının rüyası olarak yorumlanır. Dışavurumlar, insanın rüyası boyunca sembolik olarak yaşamış olduğu kâbuslar dizisi, gündüz düşü veya fantezileri, ruhsal ve sanatsal işleyişindeki bozukluklar gibi sanrılar insanın hayal gücünden kaynaklı olduğu savunulur. Bu deneyimlere bağlı kalarak insanlar kendilerine özgü bir yorum yoluyla, karasal dünyanın çevresel deneyimlerini gökyüzüyle ilişkilendirerek anlam arayışına düşerler.

1.2. MİTLERİN ORTAYA ÇIKIŞI

İnsan biyolojik yaşam zinciri içerisinde zannedildiği gibi en güçlü halkalardan bir değildir. İçerisinde yer aldığı yaşam koşullarına göre şekillenecek, adapte olabilecek bir beden yapısına da sahip değildir. Günümüzden yaklaşık 7 milyon yıl öncesine kadar uzanan 2001 yılında keşfedilerek ilk hominen (şuanlık) olma özelliğine sahip *"Sahelanthropus tchadensis"*[28] *in bir kolu olan* Australopithekus; doğada bulduğu sert cisimleri bir kazı aracı olarak kullanarak yumrulu bitkileri topraktan çıkarabilme yeteneğini[29] geliştirmiş olmasına rağmen beyinleri ilkel bir organ işlevi görmüştür. Yapılan ve hala devam eden çalışmalar, insanlık tarihi boyunca en büyük sıçramayı yapan ve becerikli avcılar olarak kabul edilen Homo Habilis'i[30] göstermektedir. Bu canlılar taş alet yapımında öncü olmuştur.[31] Alet yapımı yalnızca bir tasarımın sonucu değil aynı zamanda da zihinsel bir sürecin ürünüdür. İnsan, alet yapmayı keşfetmesiyle

[28] Sahelarıthropus Tchadensis'i sonraki dört milyon yılda Ardıpithecus Kadabba, Ardipithecus Ramidus ve Australopithecus-Anamensis, Afarensis, Africanus, Garhi, Boisei, Robustus, Aethiopicus ve 2010 yılında keşfedilen fosillere göre Sediba olarak sınıflandırılan birkaç tür daha takip etmiştir.
[29] Güven Arsebük, *İnsan Ve Evrim*, Ege Yaynları, İstanbul, 1995, 53.
[30] Homo Rudolfensis, Homo Ergaster ve yakın zamanda keşfedilen Homo Naldi gibi diğer erken üyeleriyle olan kesin ilişkisi henüz netleşmemiş olsa da genellikle primat atalarından ayrılan ilk hominin olduğu kabul edilmektedir.
[31] Güven Arsebük, *a.g.e*, 55-61.

kendi biyolojisini ve doğasını da yenmeye başlamıştır.[32] Yaşam sahnesinden 1,5 milyon önce silinmiş olan bu tür yerini *Dik Adam* anlamına gelen Homo Erektus'a bırakmıştır. Var olduğunu bilen ve farkındalığı olan bir benlik taşıyan Erektus türü ayrıca ateşi kullanmak, organize avlanmak ve ilk ritüel davranışları gerçekleştirmiş olabileceği – kesin olmamakla birlikte- düşünülmektedir.[33] Akan tarihsel periyotta sosyal, kültürel ve dinsel yaşama büyük yenilikler getirmiş, arkaik *Homo Sapiens* türleri arasında[34] bilinçli bir şekilde ölülerini gömme ve inanç sisteminin varlığına ilk kez rastlanınlan tür ise Neanderthalensis olmuştur.[35] Bugüne kadar elde edilen veriler ışığında bu türün yaşam alanlarında nişan tahtası düzeneğine benzer bir dikit keşfedilmiş olup bu objenin kil topraklarıyla vurulmaya çalışıldığı üzerindeki izlerden anlaşılmaktadır.[36] Bu durum avın kötü gitmesinin önüne geçilmesi bağlamında gerçekleştirlmiş olan bir ritüel, diğer bir bakış açısı ise; ilk defa yaşadıkları bir doğal afeti, dehşet verici bir olayı ya da gizemini çözemedikleri durum karşısında şeytan taşlayan ilk insanlar olduğuna işaret edebilir.[37] Bu türe ait bir diğer keşif ise yaşam alanlarında çok sayıda ayı kafatası ve ayı kemiklerinin bulunmuş olmasıdır. Kötü kış şartlarını uyuyarak geçiren, iklim olayları normale döndüğünde uyanan ayı bu insanlar için kutsal bir nitelik taşımıştır. Onlar gibi uyuyup onlar gibi tekrardan uyanma olgusunu kendi ölümleriyle ilişkilendirmişlerdir.[38] Bu durum çocuklar gibi dünyayı algılayıp, ilk dinsel birikimlere ilişkin izlerin varlığı ve de mitolojinin sistemli bir hale gelişinin işaretlerini taşımaktadır.[39] Ayrıca doğum, gelişim, ölüm gibi yaşamsal sürekliliğin tekrar doğumla sonuçlanacağına inanmışlardır. Ölülerini cenin pozisyonunda gömüyor olmaları[40] ve ölülerin yanına koyulan hediyeler, şifalı bitkiler zor geçen dünya hayatından sonra diğer hayatını kolaylaştırmak adına atılmış bir adımdır. Böylece öteki dünya imgesini içeren inanç yapılanmasında mitlerin oluşması kaçınılmaz olmuştur.[41] İnsan türü, doğaya karşı verdiği uyum mücadelesinde

[32] İsmail Gezgin, *a.g.e*, 12.
[33] Güven Arsebük, *a.g.e,* 75.
[34] Avrupa'dakilere Homo heidelbergensis ve Homo neanderthalensis (Neandertal), Afrika'daki homininlere Homo rhodesiensis, Endonezya'da Homofloresiensis ve Sibirya'dakilere de Denisovanlar denmektedir.
[35] Todd Tremlin, *Minds And Gods: The Cognitive Fountation Of Religion*, Oxford Universıty Press, U.S.A, 2010, 22-23.
[36] Güven Arsebük, *a.g.e,* 89.
[37] İsmail Gezgin, *a.g.e*, 16.
[38] İsmail Gezgin, *a.g.e*, 17.
[39] Joseph Camphell, *Tanrıların Maskeleri-İlkel Mitoloji*, Çev; Kudret Miroğlu, Islık Yayınları, İstanbul, 2015, 91.
[40] Roger Lewin, *Modern İnsanın Kökeni*, Çev; Nurdan Soysal, Say Yayıcılık, İstanbul, 2015, 232-233
[41] İsmail Gezgin, *a.g.e*, 19.

Homo (insan) Spiens (zeki)[42] ile birlikte bilinçlenme düzeyini arttırarak, somut problemlere karşı geliştirmiş olduğu alet teknolojsiyle önlem alabilmiştir. Doğal olaylara karşı alet yaparak fiziksel becerisini güçlendiren insan, ölüm korkusunun ve soyut anlamda cevaplayamadığı olaylar karşısında kendisini ayakta tutabilecek olan sembolik göstergelerin dışa vurumu[43] olarak mitsel düşünce yapılanmasını meydana getirmiştir. Böylelikle toplumsal bilincin dışavurumu olan mitler, insanın öteki dünya inancını keşfettiği andan beri var olmuştur.[44] Ortak düşmanlara karşı oluştuşturulmuş, ortak sembolik bir dil formu şeklinde olan mitler; yazıdan önce heykel ve mağara duvar resimlerinde görünerek toplumsal bir rahatlama mekanizması olma görevi üstlenmiştir. Mitoslar yazılı hale gelmesiyle birlikte söz ve tanrı kesinlik kazanıp, yoruma kapanmıştır. Bu bağlamda Tanrı-inanç ilişkisi hakkında Jung "bizden önceki tüm nesiller öyle ya da böyle tanrılara inanıyordu," Patrick McNamara ise "örümcek için ağ, kunduz için su altındaki bent ve kuş için şakımak neyse, insanlar için de tanrılar ve din odur" vurgusunu yaparken Michel De Montaigne ise insanın tanrıları yaratan *zihinsel kuram* faktörünü gözeterek "insanoğlu kesinlikle zırdelidir. Bir solucan bile yapamazken düzinelerce tanrı yaratır" sözleriyle karşıt bir görüş benimsemiştir.[45]

Dinler Tarihleri üzerine çalışmalar gerçekleştirmiş Karen Armstrong M.Ö 20.000- 8000'i kapsayan Paleolitik dönemde insanların tanrısallık kavramını ilk kez gökyüzüyle ilişkilendirmiş olabileceğini vurgulayarak, gökyüzü; insana kendi anlamsız ve zayıf yaşantısından sonsuza, bilinmeyene uzanan apayrı bir varlık gibi görünerek bu durum göğe baktıklarında dinsel bir deneyim yaşatır[46] fikrini ortaya çıkarmıştır. Gökyüzü kutsalın simgesi olmasına rağmen, Neolitik çağda (M.Ö 8000-4000) kutsal yeryüzüne inmiştir. Bu bağlamda kutsal olana ayinlerle ulaşılmıştır. Toprak dişi, tohum tanrısal bir yaratım olarak değerlendirilirken; ekin, göksel varlığın belirtisi olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü toprak "bütün canlıları -bitkileri, hayvanları ve insanları- tıpkı rahim gibi içinde barındırır''[47] anlayışına bürünmüştür. Paleotik çağın kahraman erkek figürü,

---

[42] Yuval Hoah Harari, *Sapiens Türünün Kısa Tarihi*, Çev; Ertuğrul Genç, Kolektif Kitap, İstanbul, 2015, 18.
[43] İsmail Gezgin, *a.g.e*, 23.
[44] İsmail Gezgin, *a.g.e*, 25.
[45] E. Fuller Torrey, *Beynin Evrimi ve Tanrıların Ortaya Çıkışı*, Çev; Erkan Aktaş, Paloma Yayınevi, İstanbul, 2017, 17.
[46] Karen Armstrong, *Mitlerin Kısa Tarihi*, Çev; Begüm Çicekçi, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2014, 18.
[47] Armstrong, *a.g.e,* 34.

Neolotik çağda yerini toprak ile özleştirilen kadına bırakmıştır. Tanrıçalar[48] bu periyotta meydana gelmiştir. İnsan korkunç ve kaçınılmaz olan yok oluşu, toprağın zamanı gelince ölüp, zamanı gelince de yeniden canlanıyor oluşuyla anlamlandırmıştır. Böylece Neolotik çağ sürecindeki bu mitler, insanın ölümlü olduğunu kabul edebilmesini ve sonsuz bir yolculuğa hazırlanma cesareti vermiştir. Ancak ilk uygarlıklar (M.Ö 4000-8000) tarih sahnesinde yerini almasıyla beraber; yeni araç gereçlerle birlikte insan doğal yaşamdan uzaklaşmıştır. İnsanlar öne çıkarken, tanrılar geri planda kalmıştır. Kent yaşamıyla birlikte tanrılar insanların dünyasından çekilmeye başlamış, eski mitler de insanların isteklerine yol gösterici olmaktan uzaklaşmıştır. Ayrıca kentler örgütlü bir yapıyla haydutlara, hırsızlara, yangınlara, savaşlara karşı önlemler alırken, insanlar tanrıları giderek duygusuz, anlayışsız ve insanlığın içine düştüğü kötü durumlara karşı kayıtsız olarak yorumlamıştır.[49] Bu dönemde yazının bulunmasıyla birlikte mitler sözlü kültürden yazılı kültüre aktarılıp kalıcı olmuştur.[50]

Mitlerin nasıl doğduğuna ilişkin sorulara cevap arayan ilk kişi M.Ö 400 yılında yaşamış olan yunanlı fizolof Euhemeros olmuştur.[51] Euhemeros, mitlerde yer alan tanrıların önceki dönemlerde yaşamış saygı duyulan insanlar olduklarını ve zamanla halk tarafından tanrılaştırıldıklarını vurgulamıştır. Bunun sonucu olarak da halk tarafından oluşturulmuş mitlerin gerçekleri yansıttığına inanmıştır.

Mitlerin ortaya çıkış noktasında filolog Max Müller mitleri tarihin şekillendirdiği bir fabl ya da doğanın büyük güçlerinin zorlukları karşısında doğmuş olamayacağını bu nedenle de tüm mitlerin kaynağının "dilin düşünce biçimimlerine uyguladığı güç"[52] olduğunu vurgulamıştır. Müller mitleri kaçınılmaz ve dilin sahip olduğu doğal bir yanılsama dünyasının dışa vurum şekli olarak savunmuştur.

Bir diğer filolog ve dinler tarihi üzerine çalışmalar yapmış Hermann Usener ise mitsel tanrıların ortaya çıkışını *anlık, özel* (*işlevsel) ve kişisel* tanrılar olarak üçe ayırmıştır.[53] Anlık tanrılar insanı etkileyen tehlikeli veya şanslı bir olaya kutsallık ekleyip zihinsel bir nesnelleştirme vasıtasıyla dışa aktarım şeklidir. Bu tanrılar

[48] Armstrong, *a.g.e*, 37.
[49] Armstrong, *a.g.e*, 55.
[50] Armstrong, *a.g.e*, 40-55.
[51] Şefik Can, *Klasik Yunan Mitolojisi*, Ötüken Neşriyat, Ankara, 2017, 2.
[52] Max Müller, *The Philosophy of Myth*, London, 1873, 353-355.
[53] Ernst Cassirer, *Language and Myth*, Dover Publications, New York, 1953.

karşılaşılan güçlüğe kutsallık atfedilip, tek bir özneye ait olarak şimdi ve biriciklik şeklinde var olurlar. Özel tanrılar ise kendi sınırlılıkları içinde kalıcı ve başlı gelenekleri olan tanrılardır. Bu bağlamda Roma dini içerisinde özel tanrılar tarım hasat gibi uygulamalı her icraatın işlevsel bir sonucu olarak varlıklarını sürdürmüştür. Kişisel tanrıların oluşumu ise dilsel ve tarihsel bir süreç içerisinde, özel tanrılara isim verilerek bedenleştirilmesi sonucu, insansı özelliklere sahip bağımsız bir özne olarak tasarlanmıştır.

Levi Strauss'a göre mitlerin ortaya çıkışında rol oynayan insanlar ilkel değillerdir. İlkel olarak ele alınmalarına rağmen, batının –ilkel, barbar- onlara yüklemiş olduğu tanımlamalardan daha fazlasıdırlar. Çünkü ''ilkel denilen insan eserleri, bugün modern çağın sanat yapıtlarıyla yanyana sergilenirken, bu insanların oluşturdukları mitler ise simgesel mantığımızı sarsan bir temele sahiptir'' yorumunda bulunmuştur.[54]

Mitlerin kökenleri deneyimlere, rüya görme olgusuna, göksel ya da doğa olaylarına kadar birçok bakış açısıyla tartışılmıştır. Bu doğrultuda filozoflar da mitlerin kökenlerine dair çeşitli teoriler ile açıklık getirmeye çalışmıştır. Bu teoriler: [55]

a). "Kutsal Kitap Teorisi: Gerçek olaylar maskelenmiş, kimlikleri değiştirilmiş ve yapı bozumuna uğramış olmalarına rağmen bütün mitolojik öğelerin tanrısal olandan ve tanrının aktarmış olduğu kutsal metinlerden meydana geldiğini vurgulamaktadır. Yunan mitlerinde Bu doğrultuda *Deukalion*, Sümer mitlerinde *Ziusudra*, Babil mitlerinde ise *Utnapiştim* semavi dinlerde yer alan Nuh peygambere karşılık gelmektedir.

b). Tarihsel Teori: Mitlerde yer alan kahramanlar kendi zamanında yaşamış gerçek bireylerdir. Efsaneler ve alışılagelmiş olağaüstü olaylar onlara atfedilir. Zamanla abartılara ve farklı anlamların kendilerine ilave edilmesine maruz kalmışlardır. Örneğin Yunan mitlerinde Kadmos, Ares'in ejderhasını öldürüp dişlerini toprağa gömmesiyle birlikte silahlı adamlar topraktan dışarı çıkmaya başlar. Gerçek olay örgüsünde ise Kadmos Akdenizli bir kavim olan Fenike göçmenidir. Fenike alfabesinin de yardımıyla Yunanistan'a alfabetik sistemi o getirmiş, şehircilik, saban ile toprağı sürmek, madencilik gibi yaptırımları halka kazandırmıştır.

---

[54] Claude Levi- Strauss, *Irk, Tarih ve Kültür*, Çev; Işık Ergüden, Haldun Bayrı, Metis Yayıncılık, İstanbul, 2016, 36.
[55] Thomas Bulfinch, *Bulfinch Mythology*, Blackmask Online, 2002, 163-164.

c). Alegorik Teori: Eski dünyaya ait olan mitlerin sembolik olduğunu vurgular. Yaşanılan ya da tecrübe edilen ahlaki, tarihi ve felsefi bir olayın simgesel ya da benzetmeler yoluyla korunduğunu ve zamanla yaygın bir kullanım ağına dönüştüğünü belirtir. Yunan mitolojisinde 12 Titanın en küçüğü olan ve altın çağı başlatan tanrı olarak bilinen Kronos, çocukları tarafından hâkimiyetinin sona erdirileceği kehanetini öğrenmesiyle, tüm evlatlarını yemiştir. Diğer bir deyişle Kronos zaman anlamına gelmektedir. Zaman ise geçmişten geleceğe varolan herşeyin varlığına son verir.

d.) Fiziksel Teori: Yunanlılar hayal güçlerinin yardımıyla doğaya insansı özellikler bahşederek onu görünmez varlıklar yardımıyla insanlaştırmıştır. Ateş, hava, su gibi başlıca elementler dinsel tapınma eyleminin merkezine yerleştirilmiştir. Onlara göre gökyüzünden yeryüzüne, en küçük maddeden en büyüğüne varıncaya kadar her şey tanrının gözetimi ve koruyuculuğu altın yer almıştır. Uranos göklerin, Okeanos bütün ırmakların, Helios güneşin, Feronia ormanların, Demeter tarım ve bereketin, Nike zaferin, Dionysos şarap ve hazzın tanrıları olarak anılmıştır.

Lauri Hanko da mitlerin çeşitli ve çok boyutlu olduğunu vurgulayarak çağının modern düşünürleri üzerinden elde etmiş olduğu bilgiler neticesinde, mitlerin köken yapısıyla ilgili modern teorileri şu şekilde incelemiştir;[56]

a). Bilişsel Kategorilerin Kaynağı Olarak Mitler: İnsan aklı mitleri farklı görüngüler arasındaki etkileşimi kurabilmek ve evrenin anlam veremediği yönlerini açıklayabilmek adına kullanır.

b). Sembolik Anlatım Biçimi Olarak Mitler: Mitler insanoğlunun meydana getirmiş olduğu diğer yaratıcı etkinlikler olan müzik, şiir ile aynı değere ortaktır. Başka bir deyişle mitler, dünyanın sembolik yapılanmasının insan aklıyla dışa vurumu olarak kendi gerçekliği, bu gerçekliğe ait yasaları ve bunları anlatabilecek ifade biçimine sahiptir.

c). Bilinçaltının Yansıması Olarak Mitler: Mitler bütün insanlığın ya da sadece belli bir ırk, halk ve kültürel coğrafyanın sakinleri tarafından tüketilen ortak inançlar olarak kabul edilmektedir. Freud' un deyişiyle mitler insanlığa ait ortak bir yapının geçmişten

[56] Laurı Honko *The Problem Of Defining Myth,* 1974, 13-14.

bugüne rüyalarıdır. Bilinçaltında gizli ve yoğun halde yer alan bu mesajlar kısmi bir şekilde gelenekler veya hayatın temel prensibleri tarafından kontrol edilir.

d). Dünya Görüşü Olarak İnsanlığın Yaşama Adapte Olabilmesinin Birleştirici Bir Unsuru Olarak Mitler: Mitsel olaylar içerisindeki insan kültürel, toplumsal ve doğal sorunların temeliyle karşı karşıya kalır. Bu süreç içerisinde mitler hem kişisel tatmin hemde toplumsal sorumlulukları karşılama konusunda farklı seçenekleri sunar. Birey bu sorunlar karşısında bir kişilik sahibi olabilir. Bu aynı zamanda geleneksel bir anlatıyla dünyayı görme şeklidir.

e). Davranış Yönetmeliği Olarak Mitler: İnsanlar geçmişin getirilerini bugüne uygulayarak, mitlerde varolan insan davranışlarından yola çıkarak, kendi sosyal hayatlarına ait olan davranışları ve sorumlulukları meşrutiyet kazandırırlar. Mitler toplumsal düzenin yıkıcı etkilerını dışarıda bırakarak *duygusal* bir *rahatlama* sistemi oluştururlar.

f). Sosyal Kurumların Sürdürülebilirliği Olarak Mitler: Homo Ludens diğer bir deyişle oyuncu insanın kökeni olan ritüeller ile dini değerleri birleştirir ve bunları ifade etmeye çalışır.

g). Toplumsal Uygunluğun Bir Göstergesi Olarak Mitler: Mitler rastgele hikâyelerden oluşturulmuş boş zaman eğlenceleri değildir. Mitsel mesajlar, içinde yaşanılan toplumun kültürel ve sosyal işleyişini düzenleyen kurallar arasında bir bağ kurar.

h). Sosyal Ve Kültürel Yapının Bir Aynası Olarak Mitler: Mitlerin kültürel yapının belirli yönlerini yansıttığı düşünülmektedir. Doğrudan veya fotoğrafik bir yansıma olarak anlaşılması zor ve kısıtlı olduğu düşünülen değerler bu yolla açıklanabilir.

i). Tarihsel Olayların Sonucu Olarak Mitler: Mitlerin oluşum sürecinde mevcut olaylar yeniden yorumlanır. Kadim halkların mitleri tarihsel süreçler içinde yeniden şekil alırlar. Çevresel koşulların etkisiyle kalıcı olmayan değişimler sürekli kendini yeniler.

j). Dinsel İletişim Aracı Olarak Mitler: Mitsel bilgiler göndericiden alıcıya gelene kadar farklı iletişim kanallarıyla iletilir. Bu aktarım sürecinde, din dilinde ve sözsüz ifade biçimlerinin fazlalığı bu mesajların temelini oluşturur.

k). Dini Bir Tür Olarak Mitler: Mitler doğal bir anlatım şekli olarak kabul edilir. Kendine ait mesajı yaymak adına destansı olmayan, kendi dışındaki türlerle ilişki

içindedir. Mitlerin bu parçasal yönü, geleneksel iletişim sürecinin doğasını şartlandırdığı anlamını taşımaktadır.

l). Yapısal Bir Araç Olarak Mitler: Mitlerin dili, yapısı ve içeriği çeşitli şekillerde sözdizimsel veya paradigmal bir bakış açısıyla incelenebilir. Birbirine zıt olan bu kavramlar araştırma metodları içerisinde popüler olanlardır."

1.3. DÜNYA MİTLERİ

Mitler, kadim toplumların içine sinmiş, kültürel anlamda değerli, insanların hayata karşı duruşlarının birer simgesidir. Düşünebilme yetisiyle birlikte insanın kendi kendine sürekli sorduğu ancak kesin cevaplara ulaşamadığı *ben kim ya da neyim, hayatımı nasıl sürdürebilirim, içerisinde yer aldığım dünyanın amacı nedir ve benle olan ilişkisini nasıl yönetebilirim, aile toplum gibi yapılanmaları kendi arzularımın üzerinde nasıl tutup, her şeyin ötesinde ölümün kaçınılmaz oluşuyla nasıl mücadele edebilirim* gibi temel sorulara cevaplar aramaktadır. Buna bağlı kalarak tüm toplumların mitleri asgari düzeyde de olsa benzerlik göstermektedir. Dünya mitleri içerisinde yer edindiği toplumsal yapılar arası farklılıklar göstermesine rağmen ortak anlatı noktasında üzerinde uzlaştığı konular şöyle sıralanabilir:[57] İnsanın yaratılışına katkı sağlayan, yeryüzü ve gökyüzü tanrıları anne baba rolünü üstlenmektedir. İlk insanın yaratılması genellikle dünyada yaygın şekilde bulunmakta olan çamur, ağaç, bitki, kaya gibi maddelerden meydana gelmektedir. Tanrıların öfkesine maruz kalan insanlığın dünyası tufanla yok edilir. Doğal yaşam ve evren, yok oluş sonrası yeniden bir dirilişe sahne olur. Kahramanlar tanrı çocukları olarak sıradışı özelliklerde doğan; kendine özgü kutsal silahlarıyla yaratıkları öldüren, bir yolculuğa çıkıp olağanüstü görevleri yerine getiren, yer altı dünyasını ziyaret edip geri dönen, beklenmedik bir anda ve beklenmedik bir şekilde ölürler. Evren, insan ve doğanın işleyiş sisteminde ilahi bir güç yaratımına inanç söz konusudur.

[57] Donan Rosenberg, *Dünya Mitolojisi Büyük Destanlar Ve Söylenceler Antlojisi*, Çev: Koray Akten, Erdal Cengiz, Atıl Ulaş Cüce, Kudret Emiroğlu, Tuluğ Kenanoğlu, Tahir Kocayigit Erhan Kuzhan, Bengü Odabaşı, İmge Kitabevi, Ankara, 2003, 19.

Dünya mitleri; Avrupa, Batı ve Orta Doğu, Güney ve Doğu Asya mitleri, Afrika, Amerika kıtası ve Okyanusya mitleri, Orta Asya ve Türk mitleri çerçevesinde genel hatlarıyla ele alınacaktır. [58]

1). Avrupa Mitleri: Avrupa kıtası anlatılarının bilinirliğini ve mitsel zenginliğini Doğu Avrupa Slavlarına, Batı Avrupa Norveçlilerine, Antik Yunan ve Romanın tanrısal geleneklerinden, orta çağın şövalye söylencelerine borçludur. M.Ö 5. yüzyılda klasik Avrupa mitolojisi Yunan ve Roma anlatılarının içerdiği eşi benzeri görülmemiş savaşlara, ahlaksal kuralları kısmen ya da hiç uygulamayan tanrıları barındırır. Bu Tanrı ve kahramanların hikâyeleri *Homeros, Hesiodos, Eshilos, Euripides, Ovidius, Vergilius* gibi yazarlar tarafından canlı tutulmuş, günümüze kadar aktarılmıştır. Kuzey Avrupa mitleri ise M.Ö 8. yüzyılda Danimarka, Norveç ve İsveç anlatıları sözlü kültür geleneğiyle yaşatılıp, 13. yüzyılda İzlandalılar tarafından yazıya geçirilmiştir. İskandinav (Nors) mitlerinin kültürel yaygınlığı, M.Ö 5. yüzyılda İngiltere'ye yerleşen Anglosaksonlarla brirlikte etkisini artırmıştır. Bu mitler buz ve ateşin aynı coğrafya üzerinde yer almasının kurgusal sonucudur. Batı Avrupada ise kabile topluluğu olan Keltler, bir imparatorluk olmamalarına rağmen İngiltere'den Fransa'ya ve Almanya'ya oradan da Orta Avrupa'ya kadar uzanan bölgelerde yerleşkelere sahiptiler. Genişleyen Roma imparatorluğu sonucu İrlanda, Galler, İskoçya ve Fransa'nın batısına itildiler. Ancak Roma imparatorluğu Keltlere ait bazı Tanrı ve ritüellerini kendilerine ait kültürler ile eşleştirmiştir. Kelt toplumuna ait mitler 11. ve 14. yüzyıllar arasında Galler ve İrlandalı keşişlerden tarafından yazıya geçirilmiştir. Orta ve Doğu Avrupa kıtası animizmden Hıristiyanlığa kadar uzanan farklı inanç sistemlerini içinde barındırmıştır. Köken olarak Slavlara ait olan mitler, batıda Çek Cumhuriyetinden başlayıp doğuda Rusya'ya kadar orta ve doğu Avrupa halklarında görünür. 9. ve 10. yüzyılda Hırıstiyanlık inancı altına giren Slav topluluklarına ait mitsel ögeler, Hıristiyan misyonerler tarafından dinin düşmanı olarak silinmeye çalışılmıştır. Ancak Slav halkı kendi inanç sistemlerini yeni olanla birleştirmiştir. Bunun sonucu olarak bugün Amerikan korku sinemasının sıklıkla başvurduğu kötü yaratıklar olan vampirler ancak

[58] Philip Wilkinson, *Myths And Legends: An Illustrated Guide To Their Origins And Meanings*, Dorling Kindersly, London, 2009, 12-340.

haç çıkarılarak etkisiz hale getirilebilir inancının kökenleri bu oluşum sonucu meydana gelmiştir.

2). Batı Ve Orta Doğu Mitleri: Babil, Asur ve diğer önemli Orta Doğu kent devletleri tarafından oluşturulmuş mitler ve yazıya dökülen edebi alandaki en eski eser bu döneme aittir. Batı ve Orta Asyanın mitolojik geleneği, doğudan batıya doğru akınlar gerçekleştiren Moğollar'dan Anadolu'da Hititlere, Arap Yarımadasındaki haklardan, Pers tanrılarına kadar antik bir çeşitliliğin oluşumunu içermektedir. Gelişmiş yazı, tarım, ticaret metodları yanı sıra Ziggurat adını verdikleri tapınaklarda sistemli bir din geliştirmiş olan Orta doğu ya da Batı Asyanın Ur, Uruk, Babil, Asur gibi ilk büyük kentleri M.Ö 2600 yılında Mezopotomyada ortaya çıkmaya başlamıştır. Krallık yapılanmasını cennetten bir hediye, kralları ise tanrısal birer sembol olarak görmekte olan bu Mezopotamya kentleri, ortak mitleri farklı anlatılar çerçevesinde dile getirmiştir. Sümer'lerde aşk, bereket ve savaş tanrıçası olarak karşımıza çıkan İnanna, Babil kültüründe İştar ismiyle işlev görmektedir. Günümüzde İslam coğrafyası olarak adlandırılan Orta Asya ve Arabistan ise kadim uygarlıkların beşiği; çeşitli mitsel, inanç ve kültürel sistemlerinin uğrak merkezi olarak kullanılmıştır. Çeşitli coğrafyalardan gelen göçmen ve tüccarlar Pers toplumunun kültürüne önemli katkılar sağlamıştır. Göçmenlerin en etkili tanrılarından birisi olan Mitra (Mezopotamya güneş tanrısı Şamaş' a benzer) Pers toplumuna ve İmparatorluk sınırlarının bir uzantısı Asya'da olan Romalıların tanrısı olarak kabul görmüştür. M.Ö 7. ve 6. yüzyılda Perslerin tanrılarından birisi olan Ahura Mazda, Zerdüştlüğün yükselişiyle birlikte Pers coğrafyasında önem derecesi diğer tanrılara göre daha çok artmıştır. Ancak İslamiyetin yükselişiyle birlikte sahte tanrı kimlikleri bu coğrafyadan silinmeye başlanmıştır.

3). Güney ve Doğu Asya Mitleri: Hindistan, Çin, Japonya gibi ülkelerin kadim uygarlıkları, M.Ö 5. ve 6. yüzyılda Hindistanda ortaya çıkan Hinduizm çatısı altında birleşmiştir. Hindistan içerisinde birçok mitsel tanrı barındıran Hinduizm, Budizm, Jaizm ve Sihizm gibi temel dinler çerçevesinde; Hinduizm'in oluşturduğu çok tanrılı bir panteona ev sahipliği yapmıştır. Çin, insan hükümdarların oluşturduğu Tanrı ve Tanrıça'ların yanı sıra Konfüçyüsizm, Taoizm, Budizm gibi inanç sistemlerinin oluşturmuş olduğu mitsel yapıya da sahip olmuştur. Japonya'da ise yerli halk Ainu'lar doğal yaşam dengesiyle ilişkilendirdikleri çok sayıda mit ve dini barındırmasına rağmen mitolojilerinin odak noktasını, yaşadıkları coğrafyanın gerçek sakinleri olduklarına

inanılan binlerce cin ya da kami oluşturmuştur. Ayrıca Japon inanç sistemi Şintoizm (tanrıların yolu), doğa içerisinde ruh ve insan arasında bir denge kurarak güneş tanrısı ve pirinç yetiştiriciliği arasındaki ilişkiyi açıklar.

4). Afrika Mitleri: Bir milyon yıldan daha fazladır insanlığın en işlek noktası olan Afrika, çoban avcı ve toplayıcı kabileleriyle, yağmur ormanlarından kuru çöllerine kadar yeryüzünde meydana gelmiş bütün kültürlerden daha fazlasının üretimine katkı sağlamıştır. Her kabilenin kendine ait mitleri, ritüelleri vardır. Bu farklı mitler ve kültürel yapılanmanın çok nadir olmakla birlikte en görünür ortak noktası; tüm mitsel tanrıların ya da cinlerin üzerinde kutsal bir tanrı inancının ve pek çok kabilede doğaüstü dünyayla iletişim kurma görevini şaman, büyücü tabiplerin üstleniyor olmasıdır. 3000 yıldan uzun süre tarih sahnesinde kalmış Antik Mısır uygarlığı ise pramitler, hiyeroglif yazılar, ölü mumyalama, sfenksler ve firavunları içeren çok sayıda dini ritüel ve mitleri kapsamıştır. Ayrıca M.Ö 4. yüzyılda Makedon Kralı Büyük İskender'in Mısırı fethi, Mısırlıların mitsel inanç sisteminde bir tehdit oluşturmamıştır. Aksine Mısırlı ve Yunanlılar arasında büyük ölçekli etkileşimler yaşanmasına neden olmuştur. Kadim Mısır uygarlığının mitsel kökleri güneş, ay ve yıldızların hareketleri gibi kozmosun gerçek işleyişine dayanmıştır.

5). Amerika Kıtası Mitleri: İnsanların Amerika'ya ilk yolculuklarının M.Ö 60.000 - 10.000 zaman aralığında gerçekleştirmiş oldukları kabul edilir. Kuzey Amerika'daki sayısız kabileler, (en az 2000 tane olduğu düşünülmektedir) kabileler arası savaş ve de 17. yüzyılda Avrupa'dan gelen yerleşimciler yüzünden sayıları minimum düzeye indirgenmiştir. Bu kesimde avcılık, tarım ve savaş metodları sayısız doğa tanrısı, hayvan cinine bağlı olarak işlev görmüştür. Güneyde Mezoamerika olarak bilinen kesimde savaş ve kurban mitleri egemen olmuştur. Aztek, Toltek, Maya, Zopotekler gibi Amerika kıtasının yerli halkları sosyal sistem, anıtsal binalar ve etkili şehir yapılanması kurmuştur. Bu doğrultuda Mezoamerika yerlileri, ortak bir unsur olarak Glif adında sembolik bir yazı sistemlerine sahip olmalarının yanı sıra tanrıları sakinleştirmek amacıyla gerçekleştirilen, kan adağı adı altında insan kurban etme törenleriyle hafızalara kazınmıştır. Kasırga ve fırtınalarla sürekli değişen Karayip bölgesinde (M.Ö 5000) adalara Güney Amerika'dan gelip yerleşen Tainolar, canlı ve ölü cinlere inanmıştır. 15. yüzyılda Kristof Kolomb'un bu bölgeyi keşfiyle beraber, Avrupalıların da getirmiş oldukları Afrikalı kölelerle birlikte kültürel bir karışıma sahne

olmuştur. Ayrıca 17. yüzyılda Fransız sömürüsü Roma katolik kilisesinin etkileriyle; mitleri Avrupa, Afrika ve Roma katolik anlayışıyla ilişki içine girmiştir. 1230-532 yılları arasında Güney Amerika'nın batı kıyılarında ve And dağlarında güneş insanları olarak bilinen İnkalar yazılı bir eser geride bırakamamış olmalarından dolayı mitoljileri hakkında çok az şey bilinmektedir. 1526 yılında İspanyol sömürgecilerin keşfiyle, salgın hastalıklar ve savaşlar neticesinde, uygarlıklar tarihinden silinmişlerdir. İnka medeniyetinden geriye And dağlarının yükseklerinde kurulu Machu Picchu antik kenti ve 16. yüzyılın sömürgen zihniyetinin yanlış bir yorumu olarak, bugün bile popüler olan El Dorada (altın adam, kralın taç giyme töreni sırasında altına tozuna bulanıp, gidip bunu gölün üzerine bırakma eylemi) efsanesi kalmıştır.

6). Okyanusya Mitleri: Okyanusya, Avustralya merkezli, kuzey ve doğusundaki Yeni Gine, Solomon adaları, Yeni Hebridler, Malinezya, Mikronezya, Polinezya, Yeni Zelanda, Hawaii adalarından oluşur. Avustralya'da Aborijin kabilelerinde meydana gelmiş olan çok çeşitli dil ve kültürel oluşuma rağmen Gök tanrı ve ata ruhlarına olan inanç ortaktır. Malinezya ve Caroline adası yerlileri tanrı ve ata ruhlarının *Ani* adında cinler olarak balık, kuş, ağaç gibi varlıklar halinde yaşadıklarına inanmıştır. Paskalya adası, Hawai, Yeni Zelanda'nın oluşturduğu Polenezya'da ise sayısız tanrı, efsane ve mitler doğal güzelliklerin içinde barındırdığı mevcut tehliker hakkında bilgiler vererek coğrafya ve insan arasındaki ilişkileri açıklamaya yardımcı olmuştur.

7). Orta Asya ve Türk Mitleri: Asya Hun, Göktürkler, Uygurlar, Oğuzlar gibi tarihin akışına yön veren devletleri kapsayan mitsel oluşumlar; bozkırlardan geçit vermez dağlara, mağaralardan ormanlara, hayvanlardan ırmaklara ve gökyüzünde asılı duran yıldızlara kadar birçok varlık benimsenmiş ve kutsal olarak değer görmüştür.

1.4. MİTLERİN DÜNYADAN SİLİNMESİ – MODERN MİTLERİN ORTAYA ÇIKIŞI

Dünya, insani etkileşimlerine maruz kaldıkça değişerek, insanın da sorumluluk alanını genişletmiştir. Giderek bilinçlenme düzeyini artıran insanlık dinsel, ekonomik, tarımsal ve artı ürün çatısı altında toplanarak kent devletlerini, uygar sanatları oluşturup, olaylar arası nedensellik ilişkisi kurarak dönemin teknolojik getirileri sayesinde de tarihsel çağ devrini başlatmıştır. Algı ve aletin getirmiş olduğu avantaj ile yeni düşünce

sisteminin kendinden önce var olmuş olanı ortadan kaldırması artık söz konusu olmuştur. Dağınık yaşamın kargaşalığından kurtulan, düzen ve tertibin birleşip kentsel yaşam tarzına geçmesiyle, insanlar tanrıları yeryüzüne indirilmiş belli başlı tapınaklara hapsetmiştir. Uygarlaşıp doğanın korkunç ve yıkıcı güçlerine karşı kendini geliştiren insanlar, kendilerini atalarıyla kıyaslayınca da artık kaderlerini tanrıların değil de kendi ellerinde olduğunun daha çok farkına varmıştır. Bu değişim dönüşüm savaşları, toplumsal ekonomik ve siyasal bunalımları kendisine eklemlemiştir. Ekonomik yaptırımların sonucu pazar ekonomisi güçlenerek, hiyerarşik güç dengesi içerisinde kral ve papazın rölü, tüccarlarla yer değiştirmeye başlamıştır.

Antik Yunan insanlarının inanç sistemi, *athropomorph* (insan biçimcilik) bir yapıya hizmet ederken, Homeros da bu toplum için din ve tarihin öğrenildiği bir kaynak iken Heseidos'un yazmış olduğu *İşler ve Günler* adlı eser toplumsal yapı içerisinde akıl-egemen[59] bir yapının ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Hesiodos bu eseriyle insan yaşamının iki temel ögesi olan Ethos (Akıl) ve Pathos'u (kahramanca atılım, coşkunluk) [60] kurgulayarak, tercihini Ethos'tan yana kullanmıştır. Tanrılar üzerine Homeros ve Hesiodos'un oluşturmuş olduğu mitsel anlatılar, tanrı hakkında yalan ve inkârlarla dolu olduğu savunusuyla onları ilk kez kabul etmeyip reddeden Ksenofanes'tir.[61] Bu bağlamda Hieronymos da, Pisagor'un Hades'e indiğini ve tanrılar hakkında iftira niteliği taşıyan yazılarından dolayı "*Hesiodos'un ruhunun bronz bir sütuna zincirlendiğini, Homeros'un ruhunun ise yılanlarla çevrili bir ağaca asılı*" olduğunu ifade etmiştir.[62] Antik Yunan toplumunun mitostan uzaklaşma evresini, gözleme dair düşünce sistemini[63] geliştirdikleri, evren yapısının mitlerin göksel tanrıları tarafından değilde belli başlı yasalar sonucu varolduğu fikrini ortaya koyan *Miletos* kent devleti düşünürleri oluşturmuştur. Mitsel inanç sistemi insanların kafasından silinmeye başladıkça eleştirel akıl muhakeme (logos)[64] gücüne evrilmiştir. Öyle ki Thales'e göre varolan her şeyin kökeni su iken Anaksimenes'e için bu durum hava, Herakleitos ise

[59] Atilla Erdemli, *Mitostan Felsefeye*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2015, 103.
[60] Atilla Erdemli, *a.g.e*, 103.
[61] Cengiz Batuk, *Mit Tarih ve Gerçeklik Sorunu Üzerine Notlar.*
[62] Cengiz Çevik, *Diogenes Laertios*, 8.21.

[63] Şeyma Kömürcüoğlu, *Logostaki Mitos Antik Yunan Felsefesinde Tanrıya Benzeme Düşüncesi*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2019, 49.
[64] Logos, *legein* sözcüğünden türemekte olup veri parçalarının teker teker bir araya getirilip, sorgulanarak olgusal olarak doğrulanabilmesidir.

yaratım kaynağını ateş formlarında belirlemiştir.[65] Şair Ksenofanes de insan bilinç sisteminin farkındalığını ortaya koyup, insanbiçimsel tanrı mitleri dışarıda bırakarak tanrıbilim üzerine çalışmalar gerçekleştirmiştir. Atina halkı tregedyaların bir taklidi olarak *nimesis'i*[66] tanrıları eleştirmek adına ortaya çıkarmıştır. Babasının soyu tanrı Poseidon'a dayandırılmasına [67] rağmen Platon ve Epikürcüler mitleri aklın gerçekliğinden uzak, varlık ve birliğin kaynağı olan logos'a karşıt bir tuzak olarak görmüştür. Aristo ise içinde mitlere karşı iyimser bir yan bulundurmasına rağmen mitlerin ve anlatıcılarının birer yalan ve yalancıdan başka bir şey olmadıklarını vurgulamıştır.

Tek tanrılı dinler de mitsel olgulara tedirginlik içinde yaklaşmıştır. Arapça *Tevrat*, İbranice *Tora* olarak bilinen ve Hz. Musa'ya indirildiği kabul edilen kutsal kitabın Tanrının kelamı olmadığı diğer bir ifadeyle "başka insanların elinin karıştığı" kabul edilmiştir.[68] İslam inancına göre Hz. İsa'ya indirildiği bilinen ancak Hristiyanlar tarafından kendisine herhangi bir kitabın indirilmediği, onun mucizesinin İncilde (Yeni Ahit) değil de Hz. İsa'nın kendisinde gerçekleştiğine inanılmıştır.[69] Ancak Hristiyan din adamları "hakikate kulaklarını tıkayıp ve masallara (ing: myth) sapacaklardır" anlatısına dayarak incilde mitsel ögelerin varlıklarını kabul edilemez olarak belirlemiştir. Kitab-ı Mukaddes üzerine çalışmalarıyla bilinen Spinoza'ya göre Tanrı mutlak ve tek gerçekliktir. Bu doğrultuda ''evrende farklı güçlerin olduğunu düşünmek, doğaüstü bir şekilde doğaüstü kişiler tarafında gerçekleştirilmiş olduklarını varsaymak çürütülmesi gereken yanlışlardır ve bu öğelerin kendini bilmez insanlar tarafından Kitab-ı Mukaddes'e sonradan eklenmiş olduğu'' fikrini savunmuştur.[70] Ancak mitlerle ilgili asıl sorunsalın aydınlanma aklıyla kurulan düzen ile hristiyanlık arasında çatışmayı ortadan kaldırmak adına Kitab-ı Mukaddes'in insanların kabul edebileceği bir düzeyde, din ile bilim arasındaki çatışmanın akıl ve bilim lehine konumlandırmak[71] olduğu açıktır. İslam dininin kutsal kitabı Kur'an-ı Kerimde yer alan kıssalar da batılı düşünürler tarafından

---

[65] Platon, *Soktates'in Savunması*, Çev; Ali Çokona, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016, 200.
[66] Doğanın gerçekliğini yansıtmaya yarayan bir ayna olarak taklit anlamındadır. Ayrıca bkz: *Mimesis Nedir*, http://mimesis.nedir.org, Erişim Tarihi: 30 Ekim 2019, Erişim Saati: 19.05.
[67] *Platon*, Erişim Tarihi:https://www.britannica.com/biography/Plato, 30 Ekim 2019, Erişim Saati: 19.05.
[68] Adnan Adıvar, *Tarih Boyunca İlim ve Din*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1987, 358.
[69] Mehmet Aydın, *Hristiyan Kaynaklarına Göre Hrıstiyanlık*, T.D. V Yayınları, Ankara, 1995, 81.
[70] Adnan Adıvar, *a.g.e*, 358.
[71] Şehmus Demir, *Mitoloji, Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, Beyan Yayıncılık, İstanbul, 2019, 48,67.

şiddetle eleştirilmiştir. Bu kapsamda Arap yarımadasında yaşanan kuraklık, kabile savaşlarıyla ve çeşitli zorluklar sonucu kehanetler, melekler, cin, şeytan gibi mitik şeylerin Hz. Muhammed'in bilinçaltının bir sonucu olarak meydana çıktığı ve Kur'an-ı Kerim'in oluşumunda bu ve bunun gibi unsurların rol oynadığı savunulmuştur. Bu bağlamda da William Muir, Renan ve Montgomery gibi batının yaygın görüşünü temsil eden düşünürler kutsal kitabın bilimsel yeterlilikten uzak olduğunu, tutarsızlıklar içinde akıl ve bilim ile tamamen ters düştüğünü için üzerinde durulmaması gerekilen bir kaynak olarak değerlendirmiştir.[72]

İnsanlık, tarımın keşfiyle yerleştikleri kentlerde medeniyet tarihihi adına sürekli devinen bir yapı içerisinde ilerlemiştir. Ancak Avrupa'nın 1500-1648 yılları arasında çektiği doğum sancıları[73] o güne kadar erişemedikleri ve 19-20. yüzyılda tüm dünyayı etkisi altına alacak olan bir uygarlığın zeminini hazırlamıştır. Modern dönem öncesi kent devletlerinin tarım anlayışı yerini teknolojik üretim şekline ve kazanılan sermayenin tekrardan yatırıma dönüştürülmesi fikrine bırakmıştır. Batı toplumu gelişme ağını logos sistemli yararcı (pragmatik) ilerleme anlayışı üzerine kurmuştur. Bu durum mitolojik unsurların tarih sahnesinden silinmesini kolaylaştırmıştır. Mitsel dünyanın kahramanları yerini artık bilim insanlarına ve kâşiflere bırakmıştır. Batılı insanların bilimsel ve coğrafi keşifleri, tıp, ulaşım alanındaki gelişmelerle birlikte mitlerin işlevleri tahakküm altına alınan doğa karşısında anlamını yitirmeye başlamıştır. 1350'lerde İtalya'da başladığı bilinen Rönesans, insan yeteneklerine olabildiğince imkân tanıyan ve tanrısal inancı reddederek insanı merkeze koyan bir sistem geliştirmiştir.[74] Leonarda Da Vinci, Machiavelli, Nikolas Kopernik gibi dönemin nedensel olgularının doğasını yorumlayabilen kişiler, modern dünyanın *uzman kişi algısının* temellerini de atmış olmuştur. Kopernik o güne kadar mitsel bilginin, insanı evrenin kendisiyle çevrili olduğuna dair inancını ortadan kaldırmıştır. Katolik ve Protestan reformcular insanın mitsel getirilerin bir uzantısı olarak aziz, melek inançlarından kurtulmaları ve yalnızca her şeyin kaynağı olan Tanrı üzerine odaklanmalarını istemiştir.[75] Martin Luther'e göre (1483-1546) kutsal inancın öğretisini değiştirmeye çalışılan Avrupalı reformcular, insanları kutsal maneviyatı algılama noktasında yabancılaştırmıştır. Papalığın emri

[72] Şehmus Demir, *a.g.e*, 71-75.
[73] *William* H. McNeill, *Dünya Tarihi*, Çev; Alaeddin Şenel, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2002, 467.
[74] William H. McNeill, *a.g.e*, 490.
[75] Karen Armstrong, *Tanrı'nın Tarihi İbrahimden Günümüze 4000 yıllık Tanrı Arayışı*, Ayraç Yayınevi, Ankara, 1998, 326.

altında hizmet gören din adamları tarafından sunulan, kişinin işlemiş olduğu günahların kefareti ve cennete girişin anahtarı olarak adlandırılan *Af belge'*lerini kesin bir dille reddettiğini belirtmiştir. Luther'e göre ''Tanrı merhametini göstermek için herkesi söz dinlemezliğin tutsağı yapmıştır. İnsanlar cesurca günah işlemeli ve tanrının merhametinden ne kadarını uyandırabildiklerini görmeleri gerektiğini'' savunmuştur. Bu doğrultuda ilkel dönem mitsel inanç içerisinde temsil edilen sembolik gerçeklik tekrar tekrar sergilenerek, onun yaşanılan bir tecrübe olduğu kabul edilmiş olacaktır. Ancak biçimlendirilmiş inanç içerisinde bu durum olup biten bir olayın anımsanmasının kısır bir döngüsü olarak kalmıştır. Mitsel anlatıların törensel sunum tarzına bir diğer tepki matbaanın icadıyla olmuştur. Varlığına dair ilk bulgular 8. yüzyıl Japonya'sına ait olup Avrupa'da 15. yüzyılda etkili olmaya başlayan matbaacılık, kutsal metinlerin çoğaltılıp insanların kendi özel alanları içinde tüketmesine ve mevcut gerçekliğin dışına çıkılamaması durumunu meydana getirmiştir. Francis Bacon insanlığın doğa üzerine egemenliğini arttırmak, varolan geçmişten getirilen bilgileri sürekli sorgulamak adına[76] bilimin mitolojik bilgiden ayrıştırılması gerekliliğini vurgulamıştır. Keşfettiği genel yerçekimi yasası ve klasik mekaniniğin kurucusu olan Isaac Newton'a[77] göre de deneysel yollar Tanrı'nın varlığını açığa çıkarmıştır. Bunun bir sonucu olarak düşüncenin ilkel bir formu olan mitolojinin de mantıksal yollarla açıklanamayan her bilgi gibi kuşku içinde terk edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ancak 16. ve 17. yüzyıllarda salt aklın kurallarına sığınan Protestan ve Katolik ülkelerinin çoğunda bilimsel bilginin açıklayamadığı bir durum meydana gelmiştir. İlk işaretleri 1300'lü yıllarda ortaya çıkan ve 1450-1750 yıllarında gittikçe yoğunlaşan; din adamlarının da kadınlardan uzak ve cinsel haz yoksunluklarından dolayı oluşturdukları cadı imajı, iktidarı elinde bulunduranların büyü ve büyücüden duydukları korku da olayları tetiklemiştir.[78] Bu durum karşısında çağın Avrupası binlerce kadın ve erkeğin şeytanla anlaşma yaptıklarına dair bir cadı efsanesi yaratmıştır. İnsanların ve içerisinde yaşadıkları toplumun kendilerini kuşatan korkuya dair açıklama getirebilecek bir mitolojilerinin olmamasından dolayı, olayların gerçek olarak yorumlanmasına ve binlerce insanın yakılarak ya da idam edilerek öldürülmesine sebep olunmuştur.

---

76 Aziz Çalışlar, *Felsefe Sözlüğü*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1991, 35.
77 Aziz Çalışlar, *a.g.e,* 353.
78 Yücel Aksan, *1450-1750 Yılları Arasında Avrupa'da Cadılık*, Tarih İncelemeleri Dergisi, 28/2, 2013, 367.

18. yüzyılda batılı halklarda Tanrı ve din merkezli toplumsal yapı yerini kalıplaşmış ideolojileri, değişmez varsayılan tüm algıları ve önyargılarını ortadan kaldırmayı amaçlayan akıl merkezci bir düşünce çağına bırakmıştır. Bu kapsamda bilginin malzemesi olarak deneyimleri gören John Locke[79] tanrı üzerine yapılan mistik ve gizem dolu arayışların, kutsalın varoluşunu kanıtlama noktasında yetersiz olacağını, Fransız ve Alman aydınlanmacılar ise mitolojik dinlerin yaşadıkları çağa uygun olmadıklarını, hristiyanlığın mitsel öğelerden arındırılması gerekliliğini savunmuştur.

19. yüzyıla gelindiğinde ise aklın dayanağı olan gerçeklik "gözle görülür ve gösterilebilir"[80] olma seviyesine indirgenmiştir. Bilimsel aklın çatıştığı, toplumun yapı dinamikleri bozup olumsuz sonuçlara neden olan masal, mucize ve mitolojik öğelerle dolu olduğu varsayılan din zararlı olarak görülmüştür. Alman filozof Ludwig Feuerbach'a göre din insanlara çocukluklarında musallat olmuş uyanılması gereken, sonunda da uyanılacak olan rüyalardır. Neşe, huzur, mutluluk göklerdeki Tanrının egemenliğinde değil, yeryüzünde bilimin emrinde[81] olduğunun vurgusunu yapmıştır. Feuerbach'ın materyalist düşünce anlayışının etkilediği bir diğer kişi olan Karl Marx ise emeğin sömürüsünde din ve devlet gibi kurumların, gerçekliğin önünde bir perde gibi durup insanı başkalaştırıp kendine yabancılaştırdığını belirterek; insan bilincinin olduğu bir ortamda tanrıların hiçbir görev ve fonksiyonu olamayacağını,[82] aksine bu inançların birer afyon etkisi yaratıp devrimci nitelikleri ortadan kaldıracağı yönünde görüşler bildirmiştir. Yeni bir döneme geçiş halinde olan insanlar, geleneklerinin bilimsel aklın kuralları altında toplanmasına özen göstermiştir. Bunun bir sonucu olarak hayatın kökenine dair olan yaratılış olgusu bilimsel yaklaşımlarla açıklanmaya çalışılmıştır. Bu soruyu Charles Darwin *Türlerin Kökeni* adlı çalışmasıyla görünür kılmak istemiştir. Darwin'e göre Tanrının varlığının kabulü aynı zamanda tanrının nereden geldiği sorunsalını da beraberinde getireceğini, vahiy diye bir şeyin söz konusu olmadığını ve İsa'nın bilimsel bir yaklaşımla iç içe olmasının imkansız olacağına dair yazışmalar

[79] Aziz Çalışlar, *a.g.e,* 353.
[80] Karen Armstrong, *Mitlerin Kısa Tarihi*, Çev; Dilek Şendil, Merkez Kitap Yayıncılık, İstanbul, 2006, 91.
[81] Tamer Yıldırım, *Ludwig Feuerbach. Klasik, İbrani ve Hıristiyan Antikçağ Kaynaklarına Göre Tanrıların Doğuşu,* Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 55,1, 2014, 197.
[82] Karl Marks, *Din Üzerine*, Çev; Murat Belge, Fol Kitap, Ankara, 2019, 9.

gerçekleştirmiştir.[83] Darwin'in evrim teorisini tutkulu bir şekilde destekleyen Thomas Huxley de insanlığın eğitimi için kiliselerin yetersizliğini ve bilimsel düşünce ufkunun kilise dogmalarından tartışılmaz bir şekilde daha yararlı olduğunu savunmuştur.[84] 19. yüzyılın son evresine doğru mitos ve logos arasındaki karşıtlık tanrının öldürüldüğüne dair bir iddaayla en uç noktasına erişmiştir. 1882 yılında Friedrich Nietzsche'e göre çağdaş insanlık eleştirel aklın hükümleri sonucu, kavramsal bir gerçeklik içerisinde tanrıyı açıklamaya çalıştığı için hem kendi tanrısını, hemde mit, dini tören, tapınma ve ahlaki yapılanmadan uzaklaşmalarının sonucu olarak da kutsal kavramını öldürmüştür.

Mitolojik düşünce yapısı insanların olaylar karşısında mücadele edebilme, yüzleşebilme ve kabullenebilme mekanizmalarını oluşturmuştur. Ancak Marks ve Engels'in Komünist Manifesto'sunda[85] kutsal inanış ve antik dinlerin Hıristiyanlık karşısında, Hıristiyanlık düşüncesinin de aydınlanma fikri karşısında kaybettiğini, aydınlanmanın din ve vicdan özgürlüğü gibi vadettiği umutların serbest rekabetin egemen alayışı içinde eriyip gideceğini ve bu umutların çoğunun gerçekleşmeyeceğini belirtmiştir. Logos ise modern hayatımızın gündelik akışı içerisinde insan açısından vazgeçilmez bir dayanak olmuştur. Ancak bilinen, var olandan korkulmamasının getirmiş olduğu rahatlığın kıralma anı 1912 yılında sekteye uğramıştır. İngiliz Gemi kaptanı Edward John Smith'in ''Hangi Tanrı bu gemiyi batırabilir?'' söylemiyle övdüğü Titanic'in batışı doğaya karşı teknolojinin yetersizliğinin bir göstergesi olmuştur. 1914 yılında I. Dünya savaşının patlak vermesi ardından II. Dünya savaşı, atom bombası ya da Auschwitz, Gulag gibi insan toplama kampları, modern aklın kutsal anlayıştan koparılmasının nelere yol açabileceğini özetleyerek tarihteki yerlerini almıştır. İnsanoğlunun edindiği ve geliştirdiği güç kavramı kendisinin yozlaşmasına yol açmıştır. Tüketim çılgınlığı duygusuz ve mekanik bir dünya yaratmıştır. Ancak insan içerisinde yaşanılan çağın varoluşsal sorunlarına karşı kendi mitsel ve kutsal törenleriyle karşılık vermiştir. Özgünlüklerini kaybetmiş sanat yapıtları, kendilerinin meydana getirdiği Rock yıldızları, kutsal bir tören niteliğinde dünyadan arındıklarına inandıkları eroin partileri bu durumu açıklamaya yönelik küçük örneklerdir. Mitsel kahramanlar kendi zamanlarında insanın içindeki gücün dışarı çıkartılması, öykünme ve

[83] *Darwin'in dini,* https://bilimvegelecek.com.tr/index.php/2009/03/01/darwinin-dini/, Erişim Tarihi: 28 Ekim 2019, Erişim Saati: 19.05.
[84] Alev Alatlı, *Batıya Yön Veren Metinler (Aydınlanma, Burjuva Yüzyılı, Bilim Çağının Zaferi 1650-1800) III. Cilt*, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2016, 433.
[85] Karl Marks, Friedrich Engels, *Komünist Manifesto*, Alter Yayıncılık, Ankara, 2010, 49.

olayların akışı içerisine katılım konusunda yol göstermek amacıyla işlev görmüştür. Ancak modern dünyanın kahramanlık mitleri, ikonik bir sunum içerisinde hayranlık pazarlamakla birlikte somut bir dünyanın metaları olarak ruhsal ihtiyaçlara karşılık vermemektedir.

21. yüzyıl insanı mitlerin zihinsel bir tasarısı olarak ortaya çıktığını ve mitoji çağının artık son bulduğu kabul etmektedir. Ancak Joseph Campbell'e göre yeryüzünde insan yaşamını sürdürdüğü her yerde, her koşulda ve tüm çağlarda mitleri üretmiştir.[86] Günümüzün örgütlü ve düzenli toplumsal yapısı, egemen güçlerinin elinde bulundurdukları üretim araçları sayesinde mitlerin meydana getirilme olgusu kolaylaştırılmıştır. Özellikle internet, televizyon, sinema gibi teknolojik düşler insan hayatına egemen olan yeni mitleri üreten fabrikalara dönüşmüştür. Mitsel algı geleneksel bir toplumun düşünce yapısı içerisinde imgesel alegorik bir anlatımla, evrensel düzeni anlama ilüzyonunu hep canlı tutmuştur. Öyle ki ortaya inanç sistemiyle desteklenen bir varsayım çıkartarak; sosyal içdügüleriyle hareket eden, birbirini tanımayan yabancı insanlardan topluluk oluşturup, ortak bir mit çevresinde işbirliği yapabilme birlikteliğini sağlamıştır. Bunun sonucu olarak mitler; insan davranışlarını ve yaşantısını belirlenmiş paradigmalar üzerine kurup, hayatın acılarına karşı umut ve hayal algısını canlı tutarak kendisini gerçek kılmıştır. Ancak nasıl ki mitsel anlatılar toplumsal ihtiyaçlar neticesinde her çağa göre şekillenip kendini yenilemişse, teknoloji tarihinin ortaya çıkardığı mit üreten araçları da dönemsel etkileri son bulunca farklı bir teknolojiyle birleşip işlevini devam ettirmiştir.

Çağına göre şekillenen mitsel anlatılar kapsamında 1831 yılında Michael Faraday elektrik dinamosunu icat ederek karanlığın ve kötü güçlerin aydınlatıcısı olarak İncil'in takdirini kazanmıştır. Dönemin insanları hayatın anlamını kalplerinde tanrı sevgisi ve evlerinde elektirik olmasıyla açıklamıştır. Elektrik ilmini ele geçiren insanlık şairler aracılığla bu yeniliği Roma panteonunun baş tanrısı Jupiter'in özelliklerine denk tutmuştur. Aydınlatılan sokaklar tanrılar dağı Olimpos'la kıyaslanarak elektrik miti dönemin bilim adamları tarafından toplanan kalabalığa karşı yapılan gösteriler eşliğinde desteklenmiştir.[87]

---

[86] Joseph Campbell, *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*, Çev; Sabri Gürses, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul, 2013, 13.

[87] İzlem Gözükeleş, *Teknoloji Mitleri*, Bilim ve Gelecek Dergisi, Mart 2018, Sayı:169, 26-34.

Elektrik 1878 Paris bilim fuarında tanıtılmasıyla insanlar üzerinde büyük bir etki bırakmıştır. Ancak doruk noktasına 1900 yılında düzenlenen bir diğer bilim fuarında ulaşmıştır. 1900 yılı bilim fuarı "tüketimin tensel isteklerini, bilginin artmasıyla yaratılan entellektüel tavrın karşısında kesin bir zafer" kazanıldığını göstermiştir. Diğer fuarların aksine makineler ürettikleri ürünlerin yanına koyularak "el konulmuş bir tapınak" gibi üretim sürecinin dışında bırakılmıştır.[88] Artık elektiriğin gücüyle gece gündüz aydınlatılan fuar alanı gündelik insan yaşamının düşlerini gerçekmiş gibi sunarak onları ticari aklın hizmetçisine dönüştürnüştür. Elektrikle birlikte "artık düşler ülkesinin mucizevi derecede kusursuz ürünlerinin markaları, reklam panoları sayesinde yıldızların arasında parlamaya başlamıştır."[89] Böylelikle geçmiş yüzyıllarda insan hayal gücünün gereksimlerini din ve sanat yardımıyla tatmin ederken; 19. Yüzyıl, günümüzün mekanik bir sorunsalı haline gelen "tüketerek hayal dünyasını canlı tutma" temelini atmıştır.

Bununla birlikte teknolojik çağın enformasyon alanında meydana getirmiş olduğu ilk mitsel dokunuş 1837 yılında telgrafın icadıyla olmuştur. Öyle ki 1830'da yılında Londra'dan Hindistan'a gönderilmek üzre yazılı halde hazırlanmış bir mesaj, Ümit Burnu'nu dolaşarak en uygun coğrafi rotayı izleme şartıyla da olsa alıcısına 5 ila 8 ay arasında teslim edilebilme umuduyla gönderilirdi. Alıcının karşı tarafa içinde bulunduğu şartlar, coğrafi etkenler (muson yağmurları) göz önüne alınıp değerlendirildiğinde 2 yılı bulan bir zaman dilimini içerisinde dönüş yapma imkanı sunardı.[90] Bu bakımdan iletişim alanında mesafelerin ortadan kaldırılması ve haberin anında iletilmesine dair yapılan bu yenilik, dünyanın tek bir çatı altında toplanması ve küresel bir köy olma noktasında önemli bir adım olmuştur. Bu doğrultuda Telgraf, piyasaları mekan ayrımı olmaksızın eşitlemiştir. Bu da fiyatlarda oluşan mekansal farkları ortadan kaldırmasıyla birlikte ticari amaç güden herkesin aynı yerde toplanmasına neden olmuştur. Bunun sonucu olarak aynılaşan fiyatların yayılması, mekanın sömürgeleştirilmesi ve aklın istatikselleştirilmesine sebep olarak insanlar arasındaki ilişkiyi sayısal bir dile indirgemiştir.[91] Hızlı iletişim talebiyle kapitalist

[88] David Crowley, Paul Heyer, *İletişim Tarihi,* Çev; Berkay Ersöz, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2019, 180.
[89] David Crowley, Paul Heyer, *a.g.e*, 187.
[90] Göksel Aymaz, *İletişim Araçlarının Toplumsal Tarihi İçin Bir Giriş*, Global Media Journal TR Edition, 8, 16, 2018.
[91] James W. Carey, *Communication as Culture: Essays on Media and Society*, Revised Edition, Taylor&Francise Library, Online, 2008, 171.

toplum yapısının ihtiyacı olan dünya pazarının coğrafi engelleri ortadan kaldırıldıkça, kitle iletişim araçlarına dair teknik yapılanmada hızlanmıştır. Telgrafın icadıyla sabit politikalarla yönetilen coğrafyalar artık insanın kaderi olma noktasında değerini kaybetmiştir. Bu keşif toplumsal bir sinirsel ağ oluşturup mesajın hızlı iletilebilecek olmasından dolayı geçmiş ulusların arasında yaşanmış yanlış anlaşılmaları, savaşları, sınıfsal farkları ortadan kaldıracağı ve bilgi akışında önemi bir rol üstleneceğine inanılmıştır.

1876 yılında Graham Bell, insanların telgrafı kullanabilmesi için mors alfabesi bilme ve okuryazar olma zorundalığını ortadan kaldırmıştır. Bell ailelerin güvenliği sağlamak, insanlara uzak mesafelerden alışveriş yapabilme imkanı sunmak, ev içinde kadının yükünü ve sınıfsal çatışmaları azaltabilmek adına telefonu tasarlamıştır.[92] Tasarladığı telefon başlangıçta sadece iş adamları ve şirketler arasında basit bir düzenek olarak kullanılırken 1878 yılında bu envanter bir rekabet alanına dönüşmüştür. Western Union şirketinin elinde bulundurmuş olduğu telgraf istasyonları Thomas Edison ve Elisha Gray tarafından tasarlanmış telefonlar ile birleşince, Bell piyasaya hakim olabilmek adına bu şirkete patent davası açmıştır.[93] Bu çatışma 1879 tarafların patent ve araçlar konusunda anlaşmaya varmasıyla yeni bir edinim sürece zemin hazırlamıştır. Anlaşmaya göre Western Union, Bell şirketinin kendi kazancından vereceği yüzde 20 lik bir pay ve de telgraf hizmetlerini sonlandırmasına karşılık tüm patent haklarından vazgeçmiştir. Bunun sonucunda da Bell'in şirketinin tekelleşmesinin yolu açılmıştır. Öyleki 1880 yılında Bell şirketi piyasada kendinden başka telefon hizmet sağlayıcısı kalmadığından 40 dolarlık olan yıllık hizmet ücretini 60 dolara yükseltmiştir.[94]

1901 yılına gelindiğinde radyo bilgiyi boşlukta iletilerek uzak mesafeleri yakınlaştırması, telepati yöntemiyle ruh çağırmak ya da melekler tarafından ziyaret edilmek anlayışıyla bir tutulmuştur. Böylelikle kabile ateşinin başında hikayeler dinleyerek büyüyen insanlık, artık bir odanın içinde uzaklardan gelen sesleri aktaran radyo ile bu deneyime ulaşacaktır. İngiltere'den Kanada'ya ilk sinyal transferini

[92] İzlem Gözükeleş, *a.g.e*, 26-34.
[93] Claude S. Fischer, *America Calling: A Social History of the Telephone to 1940*, University of California Press, U.S.A, 1994, 37.
[94] Claude S. Fischer, *a.g.e*, 37.

yaparak radyoyu geliştiren Marconi[95] bu teknik ve gelişmelerin bilimsel bir hareketlilik olmasından öte toplumsal ihtiyacı karşılamak adına yapılmış olduğuna dair en güzel örneği sunmuştur. Ancak 19. yüzyılın buhar gücüyle ilerleyen gemileri, ticaretin artan hacmine paralel olarak teknolojideki gelişmelerle birlikte Süveyş kanalının açılması[96] denizcilik rekabetini artırmıştır. Buna bağlı olarak dönemin denizlerde en etkin gücü olan İngiltere'sinin ham madde akışını ve ihracatını tek bir çatı altında toplama zorunluluğundan dolayı, İngiliz donanması çalışmaları boyunca tüm imkanlarıyla Marconi'yi desteklemiştir. Bunun yanı sıra ekonomik getirisini göz önüne alan General Electric ve Radio International of America'nın (RCA) sahibi James G. Harbord elektrik, telgraf ve telefon gibi radyonun da *çağların mucizesi* anlayışıyla genel ve kalıcı bir barış aracı olarak hizmet edeceği vurgulamış, toplumun diğer kesimleri de radyonun politikacıların sözlerini kendilerine dolaysız aktardığı için doğrudan demokrasiyi katılımın mümkün olabileceğine inanmıştır.[97] Ayrıca Amerika'da radyo kültürel bir devrim yaratarak binlerce çocuğa her gece masal anlatan, dinleyicisine futbol tribünlerinin arbedesine, kongre ve müzikal faaliyet alanlarındaki kalabalığa maruz bırakmadan erişim olanağı sağladığı için popüler kültür yapılanmasını da oluşturmaya başlamıştır.[98] *Rewiew of Reviews'a* göre radyo dinleme etkinliği günlük yaşamı o kadar etkilemiştir ki "elektriğin varolduğu tarihten beri başka hiçbir icat popüler beğeniyi bu düzeyde etkileyememiştir."[99] Ancak 1920'lerin sonuna doğru evrensel barış miti olarak yaklaşılan radyo, öneminin kavranmasından dolayı hükümet ve şirket politikaları altında işletilmeye başlatılmıştır. Bu anlayış 1933 yılında Almanya'da Hitler'in iktidara gelmesiyle *Halkı Aydınlatma ve Propaganda* bakanı olarak göreve atanan Paul Joseph Goebbels'in ellerinde karşı konulamaz bir silaha dönüşmüştür. Goebbels için önemli olan halkın eğitimli, aydın kesmi değil, kandırılmak için en savunmasız durumdaki kitleler olmuştur. Bu doğrultuda Goebbels, Hitler'in Alman kitlesi karşısında otoritesini

[95] Alper Altunay, *Toplum Ve İletişim*, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, Radyo Ve Televizyon Programcılığı (Açıköğretim) (Önlisans), Ünite.4, Eskişehir, 2012, 53-55.
[96] Fatih Erbaş, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Sayı.8, 2016, 137.
[97] Vıncent Mosco, *The Dijital Sublime Myth, Power and Cyberspace*, The MIT Press Cambridge, England, 2004, 128-130.
[98] Susan Douglas, *Inventing American Broadcasting 1899–1922*, Johns Hopkins University Press, U.S.A, 1987, 15.
[99] David Crowley, Paul Heyer, *a.g.e*., 264.

arttırmak ve onu kült bir lider olarak tasarlamak için dönemin en popüler iletişim aygıtı olarak radyoyu kullanmıştır.[100]

Hitlerin söylevlerine erişebilirlik adına her alman vatandaşın radyosu olması gerekliliğine değinen[101] Goebbels dış ülke yayınlarına şiddetle karşı çıkarak, İngiliz radyo yayınlarını dinlemekten suçlu bulunması halinde 11 Papazı idam edeceğini vurgulamıştır.[102] Alman generaller radyonun propaganda gücüne o kadar güvenmiştir ki Paris'te 1942 yılında kaybettikleri bir taaruzdan sonra Goebbels'e işgal bölgesindeki bütün radyoları toplatma teklifinde bulunmuştur. Ancak Goebbels "halkın elindeki radyoları toplarsak kendi propaganda imkânlarımızı da feda etmiş oluruz" cevabıyla bu öneriyi kesin bir dille reddetmiştir.[103] Buna karşılık televizyon radyonun etkinliğine son verebileceğine dair izlenim yaratmıştır. Ancak şimdi ve buradalık adına her yerde ve her zaman bulunabilen bir araç olarak radyo, transistörün keşfiyle minyatürleştirilerek Tv'ye karşı kendi savunma mekanizmasını geliştirmiştir. Öyle ki 1953-1956 arasında 3,1 milyon sınırında seyretmesine karşın 1965'te 12 milyondan fazla taşınabilir radyo satışı yapılmıştır.[104]

1950'lerde ise savaş sonrası yıkılan yavaşlayan hayatın temposunu hızlandıracağı ve uluslararası ilişkilerde yeni bir çağ açacağı düşünülen, adını Yunanca uzak anlamında kullanılan *Tele* ve latince görmek ifadesi olan *Vision'*dan alan televizyona mucivezi bir kaynak olarak yaklaşılmıştır. Televizyonun sıkıntılı bir dünya yaşamı içerisinde; resimleri ışıktan elektiriğe dönüştüren, bir tel üzerinden elektriğin içinden akıp yayılan çağın büyücüsü, görsel ve işitsel teknikler sayesinde eğitim alanında fakir ülkeler ve çocuklar için bir cennet olacağı savunulmuştur.[105] Amerikan aileleri arasında televizyon kızıl hastalığı gibi yayılan ve onsuz yaşamın düşünülemediği bir alet, yoksullar içinse en büyük lüks aracı olmuştur. Televizyon alıcısı evde aileyi bir araya toplayarak antik çağ ozanlarının, evi ısıtan şöminenin, bireyleri eğlendirdiği için de piyanonun yerine konumlandırılmıştır.[106] Buna bağlı

---

[100] Caner Çakı, *Adolf Hitler'in Kült Lider İnşasında Kullanılan Propaganda Posterlerinin Göstergebilimsel Analizi*, Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi, 3(6), 2018, 25.
[101] Erdinç Yücel, *Propaganda, Hitler'in Müftüsünden Nazi Türklere, Bir Diktatörün Otopsisi*, Karakarga Yayınları, İstanbul, 2017, 155.
[102] Goebbels, *Goebbels Savaş Notları*, Bahar Basımevi, İstanbul, 1968, 19.
[103] Goebbels, *a.g.e*, 95.
[104] David Crowley, Paul Heyer, *a.g.e*, 30.
[105] Vıncent Mosco, *a.g.e*, 57.
[106] David Crowley, Paul Heyer, *a.g.e*, 336.

olarak yükselen gelirler, çalışma saatlerinin piyasaya göre düzenlenmesi, savaş nedeniyle ertelenen ve elde edilemeyen haz isteği olağandışı bir pazar oluşturmuştur. Bunu getirileri fırsata çevirmek adına Televizyon yılı ilan edilen 1948'te NBC ve CBS eğitim ve kültür programlarını azaltıp reklam içerikli düşük kaliteli programları sunmasına rağmen Televizyona yönelik bağlılık giderek artmıştır. Reklamlar da savaşla parçalanmış topluma aile yapılanması noktasında televizyonun sıkı aile bağları oluşturduğunu, birlikte zaman geçirmeyi olanaklı hale getirdiğini, eşler arası romantizmi tetiklediğini, çocukları sakinleştirip evde kalmalarını sağlayan sevecen bir tutum içerisinde *iyi yaşam* getirisi adına vaadlerde bulunmuştur. Ancak Richart Butsch televizyonun, insanların başından ayrılmadığı aptal kutusu ve onları koltuk patatesine çeviren bir cihaz olduğunu ileri sürmüştür. 1952 yılında Tv'lerin Prime time kuşağına sunulan çeşitli dramaların reyting ve yabancı piyasalardaki ekonomik getirisi Hollywood stüdyolarının tv evrenine film yapma istediği tetiklemiştir. Bu kapsamda artan program lisans ücretlerini karşılamak adına en avantajlı durumda olan film şirketleri bügün hala devam eden Amerikanın tv-sinema ilişkilerini oluşturmuştur.[107] Televizyonun icadıyla sinema seyircisini kaybına karşı temelsiz bir korku duyan Hollywood artık televizyona hem içerik üretmekte hemde değer görmeyen eski filmlerini yayınlatarak önemli bir ekomik kaynak sağlamıştır. Ancak fazlalaşan televizyon içerikleri insanların bu cihaza karşı bağımlılık seviyelerini de artırmış ve bireylerde patolojik sorunlara yol açmıştır. 1955 yılında ev dergisi olan *Corenet*'te yer alan bir makalenin konusu: "Bir bağımlının hayata dönmek için verdiği mücadelenin öyküsü: Televizyon tedavisi gördüm ve iyileştim"[108] olmuştur. Bağımlılık seviyesi yönelik bir diğer röpörtajda New Jerseyli kadın televizyon hakkında "bu canavar hayatlarımızı ele geçirmiş gibiydi. Onun büyüsünden kurtulamıyorduk" şeklinde konuşmuştur.[109] Devinen zamana bağlı olarak 1960'lı yıllara gelindiğinde televizyon "oturma odası savaşı" olarak Vietnam muharebesini ve de 1969 yılında Ay yüzeyine dikilen ABD bayrağının gösteriminde, kutuplara ayrılmış dünyada propaganda görevini üstlenmiştir. Televizyonun etkisi günümüzde göreceli olarak tartışılsa da *Fişli bir*

---

[107] David Crowley, Paul Heyer, *a.g.e*, 319.
[108] Richard Butsch, *The Citizen Audience: Crowds Publics and Individuals*, Routledge, London, 2008, 136.
[109] Richard Butsch, *a.g.e*, 136.

uyuşturucu[110] olarak işlevine devam etmektedir. Kökeninde, ilkel insanların ateş başı danslarının duvara yansıması yatan, ateşin yanıp sönmesiyle "ölme ve yeniden dirilme" ritüelinin gerçekleştiği sinema başlı başına bir mitoloji olarak düşünülmüştür. Platon'un (İ.Ö 427-347) "Devlet" adlı kitabında duvardaki gölgeler, yaygın olarak bilinen anlamıyla "Mağara Allegorisi"nde; mağara duvarına yansıyan gölgeli bir gösteriye bakmaya zorlanan zincire vurulmuş mahkümlar vardır. Bu mahkumların arkasında çeşitli taş ve tahtadan yapılmış heykelleri bazen konuşarak bazende sesli bir şekilde taşıyan insanlar yer alır. Mağaranın ilerisinde gelen ışıkla birlikte mağaranın duvarına vuran gölgeler karanlık bir sinema salonunun büyük ekranında yansıyormuş gibi bir izlenim oluşturmaktadır. Bu da tarihin en eski sinemasını ortaya çıkarmıştır. Sinemanın temeli olan retinanın görüntüyü içerisinde saklıyor oluşu 10. yüzyılın sonundan beri bilinen bir süreç olmuştur.[111] Ancak teknik olarak Joseph Plateau, 1832'de Fenakistiskop'u, 1851'de Jules Duboscq Stereofantaskop ya da başka bir deyişle Biyoskop'u, 1853'te Avusturyalı Uchatius ise tarihin ilk projeksiyon cihazı olan büyülü fener ile Fenakistiskopu birleştirerek hareketli görüntüleri yansıtmayı başarmıştır. 1870'ler ve 1880'lerde Fransız Jules Marey ve İngiliz Eadweard Muybridge Zootrop adında bir cihazla insan ve hayvan hareketlerini incelemeye yönelik girişimler yaparak hareketli resim çalışmalarına ilham kaynağı olmuştur. 1888'de Emile Reynaud Praksinoskop adlı kenarları delikli film şerit sistemi vasıtasıyla müzik eşliğinde canlı resim gösterileri düzenleyen ilk kişi olmuştur. Film tarihçileri hareketli resim tekniğinin öncüsü olarak Edison'u gösterseler de bu yaygın olarak bilinen bir yanlıştır. İlk hareketli resim kamerası (Kinetograf) ve görüntüleme makinesinin (kinetoskop) icat edilmesi Edison'un yardımcısı W. K. L. Dickson'a aittir.[112] Ancak geçmişin getirilerinden yola çıkarak; fotoğrafa ilgili olan resim öğretmeni bir babanın çocukları Auguste ve Louis Lumière kardeşler, Kineteskop makinesini geliştirerek 1895 yılında kamera, projektör ve banyo ilacının birleşiminden *Sinematografi* cihazını meydana getirmiştir.[113] Bu etkileşimler korku ve şaşkın bakışlar arasında hareketli görüntü teknolojisi nikelodeonların (çarşı tiyatrosu) artmasına neden olmuştur. 1986-1909 arası

---

[110] Marie Winn, *The Plug-In Drug*: *Television, Children, And The Family*, Viking Press, U.S.A, 1977, 1.

[111] Gerard Betton, *Sinema Tarihi*, Çev: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 1986, 5.

[112] Daniel J. Czitrom, *Media And The American Mind: From Morse To Mcluhan*, The University Of North Carolina Press, U.S.A, 1982, 38.

[113] Daniel J. Czitrom, *a.g.e*, 39.

[114] Daniel J. Czitrom, *a.g.e*, 40.

dönemin piyasasını elinde bulunduran Edison, Vitagraph ve Biograph öncü şirketlerine rağmen lisans ve film ekipmanları üzerine karaborsa sektörü gelişmiştir.[114]

1909 yılında ise hareketli görüntü sektörü üretim, dağıtım ve gösterim şeklinde birbirine bağlı bir endüstri haline gelmiştir. Bu süreç içerisinde tröstler etkinliklerini kaybetmiştir. Ancak bu durum tröstlerler öncülüğünde film üretim merkezinin New York'tan Hollywood'a taşınmasına ve yıldız sisteminin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Böylelikle 1905-1918 arası komedi, melodram, Western gibi konulu filmlerin ortaya çıkışı ve de 10-15 dk uzunlukta film süreleri izleyici patlamasına neden olmuştur. İzleyici artışının bir diğer nedeni de sinemanın girdiği yeri eğlence mekanına dönüştürmesidir. Öyleki 1907'de 3 ila 5 bin, 1911'de 11.500, 1914'te ise 18.000 salon ile birlikte günlük sinemaya gidiş sayısı 7 milyondan fazla, toplanan giriş ücretiyse 300 milyon dolar düzeyinde olmuştur.[115] Sinema sihirli koltuklarına oturtup bir arınma ritüeline eklemiş olduğu insanları; kütüphanelerden, müzelerden, okullardan alıkoyarak eğlence algısını insan iradesinin önüne geçirmiştir. Dönemin yazarları "serbest zaman uygarlığımızı şekillendiriyor ancak ticari arzuların istediği gibi" şeklindeki söylemleriyle duruma açıklık getirmeye çalışmıştır.[116] Sinema savaş yıllarında askerlere moral vermek, SSCB hükümeti uyguladığı rejimi geniş kitlelere yayabilmek, Hitler içinse Nazi propagandası yapabilmek adına önemli bir araç haline gelmiştir. Öyleki Hitler halkın tepkisini çekmeden onlardan en iyi para toplama yönteminin sinema biletlerine ağır vergiler uygulamak olduğunu belirtmiştir.[117] Bunlara ek olarak sinema gösterimi yapılan yerlerde koşulların uygunsuz oluşu ya da herhangi bir sağlık problemine sebebiyet vermesi bile insanları bu tutkudan vazgeçirememiştir. Yunan mitlerinde yer alan, gemiciler seslerini duyunca onlara ulaşma arzusundan kurtulamadıkları *Sirenler* gibi, salonlardaki Sinematograf aleti de insanlar üzerinde aynı etkiyi bırakmıştır.

Düş kurabilen bir varlık olan insan, teknolojik serüven içerisinde keşfetmek adına hayal kurabilmeyi bir mihenk taşı olarak belirlemiştir. Bu bağlamda hantal bilgisayar zekasıyla 1970'lerde Amerikan teknolojisi olarak askeri sahada varlığını

---

[115] David Crowley, Paul Heyer, *a.g.e*, 229.

[116] Daniel J. Czitrom, *a.g.e*, 44.

[117] Goebbels, *a.g.e*, 145.

ortaya çıkaran internet, ARPA uydu ağıyla Norveç üssüne bağlanabilmeyi mümkün kılarken oluşturulan TCP/IP mantığı her türlü bilgisayarın birbiriyle iletişim kurabilmesine olanak sağlamıştır. Askeri ve eğitim amaçlı ve kısıtlı bir alanda kullanılabilen bu yapılanma, CERN laboratuvarlarındaki bir grup fizikçi tarafından ağ iletişim sistemine dönüştürülmüştür. Ancak internetin evrensel bir amaca hizmet edebilmesi ve insanları birbirine bağlayabilmesi; öncelikle dil (ingilizce) ve ekonomik ölçekli ülkelere oranla az gelişmişlik seviyesine sahip ülkelerdeki telekomünikosyona dayalı altyapı sorunsalıyla mücade etmek zorunda bırakmıştır. 1980'lerle birlikte dosya aktarımı ve elektronik posta transferine olanak veren bir sistem geliştirilmiş olmasına rağmen çevrimiçi bilgi akışının aktarımında mutlak bir güçlük söz konusu olmuştur. Ancak tüm bu zorluklar 1990 yılında CERN protokolünden Tim Lee, Robert Cailliau ve çalışma arkadaşları; *Word Wide Web*[118] adı altında metin, görüntü ve hiper-metin diğer bir ifadeyle web sağlayıcıları arasında bilgi alış verişini sağlayabilecek *HTTP*[119] *ve* istenilen enformasyonun bulunabilinmesi adına *URL*[120] yapılanmasını oluşturmuştur.[121] Bu duruma ek olarak 1993 yılında Marc Andreessen ve ekibi günümüzde internetin milyarlarca kullanıcısı olmasını sağlayacak olan ilk *grafik tarayıcısını* tasarlayarak kitap, dergi, gazete, sinema, gibi içerikleri tek bir çatı altında toplayarak *multimedya siber mekan* temelini atmıştır. Ayrıca internet kendinden önceki tüm iletişim teknolojilerini kendine eklemleyerek *gündelik* olayların aktarımını *anlara* indirgemiş ucuz bir video akışı sayesinde de buzlarla kaplı kutuplardan, Mars'ın kum fırtınalı iklimine kadar öngörülemez düzleminde kendisine yer edinmiştir. Ancak devletler bu yeniliği denetlenemez, anarşik bir örgüt yuvası olarak sınıflandırırken; bireyler ise kendi kurallarını kendilerinin koyabileceği, hükümet denetiminden muaf donuk ekranlar karşısında macera arayan siberflanörler[122] olmuştur. Dijital devrim anlayışı üzerine çalışmalarını sürdüren Nicholas Negroponte de internet ile birlikte milliyetçilik unsuruna dair görüşlerin ortadan kalkacağını, dünya vatandaşlarıyla donatılmış ağların dünya barışını getireceği[123] ifade etmiştir. Genel toplum anlayışında internet; mutlak bir

[118] Dünyayı Çevreleyen Bir Ağ.
[119] Hypertext Transfer Protocol.
[120] Unıform Resource Locator.
[121] *The Original Proposal Of The WWW, HTMLized,* https://www.w3.org/History/1989/proposal.html, Erişim Tarihi: 21 Nisan 2020, Erişim saati:19.05
[122] Flanör: Kentin içindeki gezgin. Ağlar arası sörf yapan bireye atıf.
[123] Nicholas Negroponte, *İnternet Peace,* http://www.mit.edu/~bhdavis/NegroponteLec.html, Erişim Tarihi: 11 Ocak 2019. Erişim Saati:19.05.

demokrasi, özgürlük ve toplumsal tabakalar arasındaki sınıf farkı gözetmeksizin bilgi akışı sağlayıcısı olarak büyülü bir âlem olma inancına erişmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

MODERN DÜNYADA MİTOLOJİ, SİNEMA ve GÖSTERGEBİLİM

2.1. MİTOLOJİ ve BİLİM

"Bilim bizi tanrıların gazabından korur."[124]

Güneş sistemi içerisinde yer alan gezegenlere Tanrı adları (Merkür, Venüs, Mars) verilmesine rağmen dünya için yer-zemin anlamında (earth) ismi tercih edilmiştir. İnsan beyni ise bu dünya içerisinde yer alan en doğurgan ve sınırsız bir enerji kaynağını kendisinde barındırmaktadır. Bu özelliği sayesinde de insan farklı yaptırımlar sonucu çok çeşitli ve büyük zaferlere erişmiştir. Bu gelişmeler neticesinde en çarpıcı olanı ise bilimdir. Latince bir anlam kaynaklı *Scientia* (bilgi) sözcüğünden gelen bilim; sürekli değişen, çok yönlü ve herkesin üzerinde fikir birliği yapabileceği yargıları konu edinen, objektif bir şekilde dolaylı ya da doğrudan gözlemsel olgulara dayanan, bir hipotez ya da teoriyi çelişkilerden uzak bir biçimde mantıksal olarak doğrulayan, eleştirel bir yaklaşımla genel sonuçlara seçici bir şekilde varan sistemler bütünüdür.[125] Bilimsel düşünme ise gerçeğe dönük bir kafa yapısı içerisinde rasyonel bir dünya görüşüyle algılama, doğru olduğunu ispatlayabilme ve ortaya çıkarma yöntemidir.[126] Bilimsel dürtülerin ilk belirtisini taşlardan çeşitli aletler üreterek avlanan, avladığı hayvandan vücuduna uygunlukta giysiler yapan ilkel olarak adlandırılan insan oluşturmuştur. İlkel, iletişim amaçlı dil sistemini geliştirerek mağaralardan toplu halde kulübelere, ateşi keşfederek de çiğ besin tüketimden daha sağlıklı bir yaşam sistemine geçiş yapmıştır. Bunun yanı sıra içerisinde yaşamış olduğu doğayı anlamak, hükmetmek, kendi varlığına anlamlar yüklemek ve hissetmiş olduğu korkunun kökenine dair endişelere cevap bulabilmek adına, akıl insanda var olan içgüdüleri tetikleyerek çeşitli duygusal anlam arayışlarının bir sonucu olarak bilimi ortaya çıkarmıştır. İlkel toplum içerisinde büyücü, şaman gibi liderler insanların hayat döngüsünü devam

---

[124] *Yeryüzünün En Büyük Kitap Cennet: İskenderiye Kütüphanesi*, Erişim Tarihi; 3 Mart 2020, https://dusunbil.com/yeryuzunun-en-buyuk-kitap-cenneti-iskenderiye-kutuphanesi/, Erişim Saati; 19.05.

[125] N. Campbell, *What is Sciences,* Creative Media Partners Llc, U.S.A, 2019, 27.

[126] Colın A. Ronan, *Bilim Tarihi*, Çev; Ekmeleddin İhsanoğlu, Feza Günergun, Tübitak Yayınları, Ankara, 2003, 6.

ettirebilmeleri için, yağmurların yağması ekinlerin büyümesi gibi insan-doğa arasındaki bağın farkını kavramıştır. Bu koşullar altında doğru bir yol izlenirse insan doğanın sağlamış olduğu faydaları kendi çıkarları doğrultusunda gerçekleştirebileceğini anlamıştır. Ruhlarla dolu dünyada amacına ulaşmak isteyen şaman, büyücü; animistik inancı doğrultusunda adak, dua, tapınma gibi yöntemlerle ruhların yardımlarını kendileri adına çevirmeye çalışmıştır. Şaman ve büyücünün kullanmış olduğu bu yöntemler, denedikleri sistemler onları modern bilimin atası olarak belirlemiştir.[127]

‘‘Yaratılış’’ (Genesis) IV. Bölüm Habil ile Kabil anlatısında kentlerin kurucusu olarak Kabil’den söz etmektedir.[128] Ancak avcı toplayıcı insanlar M.Ö 9500-8500’de hayatlarında tarihsel bir devrim noktası olan tarım sistemine geçiş yapmıştır.[129] Bu sistemin getirmiş olduğu zorunluluklardan dolayı iş bölümü alanında örgütlenen insanlar, kent yapılanmasının olaraklarıyla birlikte teknolojik ve sanatsal uğraşlara yönelerek bilimsel çatının temellerini atmıştır.

Ancak mitler, kutsal inanç sisteminin mimarisini oluşturan dinler ve bilim arasında her zaman bir çatışma yaşandığı reddedilemez bir gerçek olmasına karşın aralarında göz ardı edilende bir ilişki mevcuttur. Din sorgulanamaz kurallar neticesinde Tanrı inancını oluştururken, mitler de bu tanrıların meydana getirmiş olduğu olayları ayrıntılarına kadar anlatmaktadır. Bunun neticesinde modern bilim öncesi ilk bilimsel oluşum mitolojidir.[130] Güncel inanışlar içerisinde “Dünyanın yaratılışı, Nuh Tufanı” gibi yaşanmış olduğu kabul edilen olayların mitsel, dinsel ve bilimsel olarak açıklamaları mevcuttur. Kozmogeni mitleri, Kur’an-ı Kerim de En’am süresinde yer alan 73. ayet[131] ve de bilimsel olarak Bing Bang (büyük patlama) teorisi dünyanın nasıl oluştuğuna dair farklı anlatımlar neticesinde ortak bir yaratıcı güç inancına sahiptir. Tufan anlatısına ait Sümer, Yunan, Meksika, Avustralya vb. gibi değişik bölgelere ait tufan miti[132], Kur’an-ı Kerim Nuh suresi[133] ve William Ryan, Walter C. Pitman[134] ın

---

[127] Colın A. Ronan, *a.g.e*, 9.
[128] *Genesis (Yaradılış) 4:17*, https://kutsalkitap.info/tr-gen1.html, Erişim Tarihi; 11 Aralık 2019, Erişim Saati:19.05.
[129] Yuval Noah Harari, *Hayvanlardan Tanrılara Sapiens*, Çev; Ertuğrul Genç, Kolektif Kitap, İstanbul, 2015, 56.
[130] Robert A. Segal, *Mit*, Çev; Nursu Örge, Dost Kültür Kitaplığı, Ankara, 2004, 26.
[131] Elmalılı Hamdi Yazır Çevirisiyle: *Gökleri ve yeri, yerli yerince yaratan O´dur. (Allah).*
[132] Camphell, Joseph, *Doğu Mitolojisi-Tanrının Maskeleri II*, Çev; Kudret Miroğlu, Islık Yayınları, İstanbul, 2015, 124-132.

araştırmaları sonucu günümüzden 8000-9000 bin yıl önce Karadeniz'in son buzullarının erimesi ve dünya deniz seviyesinin yükselmesiyle birlikte meydana gelmiş bir olayın varolduğunu bilimsel olarak kanıtlamıştır. Bu bakış açısı mitsel olguların bilimsel kalıplara nasıl evrildiğini ve de ortak bir noktada nasıl kesiştiğini göstermektedir.

Ancak modernite tanımının içine sıkıştırılmış bilim, ilkel karşıtı mit ile olan sorunsalı Robert A. Segal'in *Theorizing About Myth*[135] adlı kitabında detaylı olarak incelenmiştir. Bu görüşler ışığında "Antropolog İngiliz Edward Tylor (1832-1917) "gerçek görünür olandan ibarettir" tabusunun arkasına sığınarak bilim ve mit arasında temel bir zıtlık fikri üzerinde durmuştur. Antik Evhemeroscuların "ilk tanrılar yaşarken ilahlaştırılan krallardı"[136] görüşünü benimseyen Tylor, bilimi felsefenin bir alt dalı olarak kabul ederken, yabana ait biyolojik yaptırımlar olan mitlerin, bilim olarak adlandırılamayacağı görüşünü savunmuştur. Fiziksel olguların bir açıklama şekli olan bilim ancak efsane, hikaye, mit gibi unsurlardan arındırılmış "modern din" ile birliktelik gösterebileceğini ifade etmiştir. Bilimsel bir kuram olarak kabul ettiği modern din, Tanrı tarafından insanlara aktarılan kararları açıklarken, bilim de fiziksel kurallar bütünüyle dünyayı algılamayı amaçladığını dile getirmiştir. Tylor tüm bu karşıtlıklar arasında bilimsel yaklaşımların mitsel anlatıları gereksiz bir bilgi kirliliği olarak değerlendirmediğini, aynı olaylar üzerine doğrudan açıklama yapabilme özelliklerinden dolayı ortak bir kaynaktan yararlandıklarını belirtmiştir. Ancak mitlerin toplum yararına sağladığı katkıları tamamlamış olduğunu bunun sonucu olarak da mitsel dönemlerin bittiğini vurgulamıştır. Tylor'ın takipçilerinden İskoç antropolog Frazer (1854-1941) teknoloji merkezli uygulamalı bilimsel çalışmaların savunucusu olarak, hakikat ve gerçeğe dayalı bilimsel olguların ilkel dinlerin ürünü olan mitlere karşı üstünlüğünü kabul etmiştir. Tylor ve Frazer teknolojik bilimsel ilerlemelerin mitlerin varlıklarını ortadan kaldırdığına da değinmiştir. Bu görüşün tam tersi olarak Alman filozof Hans Blumenberg[137] ise (1920-1996) "mitler varlıklarını sürdürecektir. Çünkü mitlerin bilimsel bir yaptırım amacı gütmeyecek oluşları onları sonsuz kılacaktır"

---

[133] *Nuh Suresi,* https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/sure/71-nuh-suresi, Erişim Tarihi: 19. Kasım.2019, Erişim Saati:19.05

[134] William Ryan, Walter C. Pitman, *Noah's Flood: The New Scientific Discoveries About The Event That Changed History*, Sımon&Suchuster Publıshed, 1999, 61-152.

[135] Robert A. Segal, *Theorizing About Myth*, University *of Massachusetts Press,* U.S.A, 1999, 7-18

[136] Edward B. Tylor: *Animism Turned Personification*, https://www.creationmyths.org/mythology-meanings/mythology-meanings-11-edward-b-tylor.htm, Erişim Tarihi: 28 Kasım 2019, Erişim saati:19.05

[137] Hans Blumenberg, *Work on Myth*, MIT Press, U.S.A, 1988.

değerlendirmesini yapmıştır. Fransız filozof Lucien Bruhl (1857-1939) insanı ilkel ve modern olarak iki sınıfa ayırmıştır. İlkel insanı "mantık öncesi" düşünme tarzıyla kutsal değerlerin büyü sayesinde etkileşime girebileceğini, bir nesne ya da varlığın kendi dışında başka şeye de dönüşebildiğine inandığı için tutarlılık ilkesine tamamen aykırı görmüştür. İlkel düşünceye sahip insan dünyayı aynılaştırırken din olarak mitlere inanmış olduklarını belirtmiştir. Buna karşılık modern bir insanın çağdaş düşüncesiyle şekillendirdiği dünyanın dini bilim olmuştur. İlkel insan mitsel gücün bütünlüğüne tekrar kavuşabilmek adına mitlere başvururken, modern insanın hükmetmek adına bilime ihtiyaç duyduğunu savunmuştur. Polonyalı antropolog Malinowski (1884-1942) ilkel bireyin doğayı açıklamaktan çok, doğayı kendi tahakkümü altına alma isteği üzerinde durmuştur. Zorlu yaşam koşulları içerisinde ilkellerin herhangi bir olayı açıklamak gibi lüks bir sürecin kendileri tarafından düşünülemeyeceğini iddaa etmiştir. Frazer, "ilkeller miti bilimsel olgular yerine kullanır" görüşüne karşılık Malinowski "mitlerin doğrudan bilimin yerine kullanıldığı" fikrini savunmuştur. Bu bağlamda ortak algı modern çağın bilimsel yaklaşımı tecrübe, mantıksal sonuçlara dayalı somut gelişmeler neticesinde değişmez bir kural ise ilkel de olsa bir bilimin varlığından söz etmenin mümkün olabileceğidir. Malinowski ilkellerin mit, büyü ve bilim üçgeni arasında ölüm ve yaşlılık gibi bilimsel olanakların cevap veremediği sorunlar karşısında büyüye başvurduğunu aktarmıştır. Ancak Fransız antropolog Levi Strauss (1908-2009) olaylara akılcılıktan uzak bir tutum içerisinde yaklaşan Bruhl'ü duygusal, Malinowski'yi de pratik olmakla suçlamıştır. Strauss dünyayı anlama uğraşı güden ilkel denilen insanın, filozof ve bilim insanı kadar akılcı bir yapıya sahip olduğu savunmuştur. Tylor'ın ilkeller "eleştirel akıldan yoksun oldukları için mitlere sığındılar" fikrine karşılık Strauss "ayrıntılı bir düşünce sistemi içerisinde, modern insanlardan farklı düşünmelerinin sonucu olarak mitleri oluşturdukları" vurgulamıştır. Mitlerin en basit haliyle "mantığa duyulan gereksinim neticesinde somut anlatımların bilimi" olduğu fikri üzerinde duran Strauss, olaylar karşısında gözlemden ziyade açıklamalara yer verdiği için "mitin kesinlikle bir bilim olduğu" kanısına varmıştır. İnsanın yaşamış olduğu çevrede karşılaştığı zıtlıkları sınıflandırdığını, bu sisteme uygun düşünen aklının da gözlenen zıtlıkları ilişkilendirildiğini böylece "mitlerin anlamı kurgusunda değilde yapısında olduğunu" şiddetle tekrarlamıştır. Bilim felsefecisi Karl Popper'a (1902-1994) göre sorgu merkezli bir anlayış çerçevesinde "bilimin başlangıç noktası mitlerdir.

Diğer bir ifadeyle bilim mitlerin sorgulanan halidir" şeklinde görüş bildirmiştir. Popper bilimsel kuramları mitsel anlatılarla eş tutarak; kuramların da tıpkı mitler gibi ispat edilemeyeceğini, çürütülebilir olduklarından temelde kesin olmayan hipotezler üzerine kurulu olduklarını savunmuştur."

Bilim ve mit arasındaki bilgi bakımından temel faklılıklar:

Bilimsel yaklaşım, gerçekçi rasyonalist bir algı içerisinde işlev görürken; mitler korku, inanç duygu ile karışık olgulardan beslenen ahlak kuralları, tapınma ritüelleri gibi olağandışı bir inanç sistemi nedeniyle mistik-rasyonalist bir akıl yürütmeye dayanır.

Mit belli bir varlığa inanç nedeniyle geçerli ve kesindir. Ancak bilimsel yaklaşımlar sürekli değişken ve eleştirilebilirdir.

Mitoslar ortak bir aklın ürünü olarak kurumsal ve bütünseldir. Bunun sonucu olarak tümdengelim bir düşünme sistemine sahiptirler. Deneye başvurmadan çıkarım yoluyla tümelden tikele, genelden özele ve sonuç olarak tekil olana ulaşılır. Bilimsel edinim parçalı bir düşünme şekliyle tümevarımsal bir anlayışa sahiptir.

Her kabile kendi özellikleri bağlamında çeşitli mitlere sahiptir ya da aynı mit farklı coğrafyalarda değişiklik göstermektedir. Ancak bilim insanları, birbirlerinden habersiz ve birbirlerinden uzak bölgelerde aynı konu üzerine yapmış olduğu çalışmalar neticesinde aynı sonuçlara ulaşmaktadır. Bu da bilimsel sonuçların kişisel duygulardan sıyrılmış nitelikli bir şekilde genelin yararına ait veriler olduğunu göstermektedir.

Mitolojinin simgeleri, somut soyut düşüncelerin göstergeleri her kesimden insanı aynı derecede etkileyebilmektedir. Ancak bilimsel bilginin anlam sahası sadece onu ilgilendirene geçmektedir.

Mitlerin 19. yüzyıl kuramsal akibeti dinin bir parçası ve de bilimin ilkel bir karşılığı olarak kalmıştır. 20. yüzyılda ise inanç, eleştirilmesi mümkün olmayacak biçimde bilime olmuştur. Ancak yine bu dönemde mit ve bilime dair uzlaştırma çabası "mitin anlamının yeniden düzenlenmesi" yoluna gidilerek yapılmaya çalışılmıştır. Bunun nedeni mitleri fiziksel olguların ifade biçimi ya da sembolleri yorumlama şekli olarak görmenin diğer *işlev* ve *anlamlarını* açıklayamamasından kaynaklanmaktadır. Babil Kulesi, İkarus, Golem ve sayısız diğer mitler insanlara katı kurallarla

sınırlandırılmış çizgiler dışına çıkmasının felaketlerlerle sonuçlanabileceğini göstermiştir. Ancak 21. yüzyıl modern bilimi, günümüzün kollektif cehaletine karşı kurtarıcı rolü üstlenmiştir. Günümüz asrında biliminin sağlamış olduğu imkanlar neticesinde insanlar varoluşundan beri cevap bulamadıkları ölüm olgusunu bile ortadan kaldırmak adına *Gılgamış Projesi* başlatmıştır. Bu çalışma kapsamında: "Genetik üzerine çalışmalar yürüten bilim insanları *Caenorhabditis elegans* adlı kurtçuğun yaşam süresini altı kat uzatmayı başarabilmiştir.'' Nanoteknoloji uzmanları da milyonlarca nanorobottan oluşan biyonik bir bağışıklık sistemi oluşturarak, 2050 yılına kadar yaşlanmayı tersine çevirebilecekleri iddasını öne sürmektedir."[138] Mitin en önemli özelliği olan yaratma işlevinin görüldüğü bu örneklere Eliade "bilimi benimseyen modernler eğer hala mitten bağsedebiliyorlarsa, bu durum mitin bilimle uzlaştığının yeterli bir göstergesidir"[139] şeklinde olan açıklamasıyla netlik kazandırmıştır.

2.2. MİTOLOJİ ve TEKNOLOJİ

İlk insanı kendi gözyaşıyla yoğurduğu balcıktan yaratan Prometheus, mağaralarda sefalet içinde çıplak, savunmasız, dört ayaklı aciz bir şekilde hayatta kalmaya çalışan bu varlığa acımıştır. Bunun üzerine bu canlılar yiyeceklerini pişirsin, tarım, alet, madencilik, yüksek binalar yapabilsinler diye Hephaistos'tan ateşi, Hermes'ten de sanatı çalarak insanlığa getirmiştir. İnsanı yücelten ve doğal koşullara karşı üstünlük sağlayan bu teknik bilgi (techne) Prometheus'un getirisidir. Günümüzde ise robotlar, otomatlar, gelişmiş teknolojik ürünler ve de yapay zekanın kökeni, kendi kendine hareket edebilen makinaların icat edildiği orta çağa, oradan da Arşimet'e (M.Ö 287-212) kadar dayandırılmaktadır.[140] Ancak Antik bilim tarihçisi Adrienne Mayor, robot temelli teknolojik yeniliklerin 2700 yıl öncesine kadar mitlerde yer aldığını fikrini ortaya atmıştır. Mayor, Homeros ve Hesiodos'un çalışmalarında "zanaatçılar tarafından yaratılan hayat" diğer bir deyişle günümüz biyoteknoloji imgesi üzerine doğal yollardan olamayacak "yapılmış, doğmamış" uzamların teknik bilgi (techne) sayesinde robot ya da teknolojik bir mucize yaratma düşünün, klasik yunan mitlerinde varolduğunu dile getirmiştir. Bu kapsamda Yunan mitlerinde yer alan altın post arayışı içerisinde olan Jason ve Argonotların karşılaştıkları bronzdan yapılma büyük dev Talos, büyücü

[138] Yuval Noah Harari, *a.g.e*, 206-209.
[139] Robert A. Segal, *a.g.e*, 78.
[140] Colın A. Ronan, *a.g.e*, 122.

Medea, usta zanaatkâr Hephaistos, ateş getiren Prometheus ve Pandora hakkındaki mitleri; robot, cyborg, android gibi sürekli gelişmekte olan teknolojik olgularla ilişkilendirmiştir.

Yunan mitolojisinde Zeus, Girit adasında Europe'yle yaşadığı aşk üzerine üç çocuğu olmuştur. Bu durun karşısında Zeus Europe'ye üç hediye göndermiştir. Gönderdiği armağanlardan biri de Kral Minos tarafından Girit adasını korumakla görevlendirilen; teknoloji tanrısı Hephaistos tarafından tasarlanmış, kafasından ayak bileğine kadar bir damarda ölümsüz tanrıların kanı dolaşan, bronzdan yapılmış dev Talos'tur. Mayor'a göre Talos, dünya üzerinde yürüyen ilk robot olmakla birlikte, bir otomat gibi kendi kendine hareket eden ve de adaya yaklaşan yabancı insanları tanıyıp öldürmek, yabancı gemileri batırmak adına programlanmış bir makinedir. Bu doğrultuda Mayor, "Cyborg polis kuvveti Hollywood filmi RoboCop (1987) ve Terminatör filmlerindeki biyonik suikastçı-koruyucu (1984-2019) makinaların binlerce yıl önce," eski medeniyetler tarafından hayal edilebildiğini savunmuştur.[141]

Jason ve Argonotlar altın post macarelarının dönüşünde Girit adasına yollarının düşmesi üzerine Talos'un saldırısına maruz kalırlar. Bu durumun üstesinden, günümüz Karadeniz coğrafyası kıyısında yer alan Gürcistan'ın batısında kurulmuş Kolhis imparatorluğunun büyücü prensesi Medea tarafından "Talos'un da canlılar gibi fiziksel bir kırılganlığa sahip olduğunu" farketmesiyle gelinmiştir. Burada birden çok senaryo işlenmektedir. Azra Erhat'a göre Medea; *Talos'u büyüleyerek, devin etten olan ayak bileğinin burkularak sıyrılmasıyla vücudundaki kutsal kan dışarı boşalarak ölmüştür*.[142] Diğer bir anlatı da ise Medea Talos'a *brozdan yapılı gövdesinde yer alan ayak bileğindeki perçinleri, mühürü çıkarması şartıyla onu ölümsüz yapacağına dair vaadlerde bulunması üzerine Talos vidayı çıkarırmıştır. Böylelikle içerisinden tanrıların kutsal kanı ichor'un erimiş kurşun gibi akması sonucu hayatı bitmiştir*.[143] Büyücü Medea'nın ölümsüzlük vaadi Talos mitini, bilim kurgu alanında Mary Shelley'nin Frankenstein romanından (1818), Blade Runner'a (Ridley Scott 1982) ve Blade Runner 2049'dan (Denis Villeneuve 2017) Her (Spike Jonze 2013)'e ve Ex Machina (Alex

[141] Adrienne Mayor, *Gods and Robots*: *Myths, Machines and Ancient Dreams of Technology,* Princeton University Press, U.S.A, 2018, 28.
[142] Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü,* Remzi Kitabevi, İstanbul, 2015, 55.
[143] Adrienne Mayor, *a.g.e*, 28.

Garland 2014) filmlerinin temel konularından birini oluşturan "kendi ölümünden korkan makinenin ölümsüzlüğe erişme fikrine" ulaştırmaktadır.

Talos, 1950'lerde ABD Deniz Kuvvetleri tarafından güdümlü füzelere ve bombardıman uçaklarına karşı uzun menzilli bir roket savunma sisteminin adı olarak kabul görmüş ve 1979 yılına kadar bu isimle kullanılmıştır.[144] 2013 yılına gelindiğinde ise ABD Özel Harekat Komutanlığı (SOCOM) ve ABD Savunma Bakanlığı İleri Araştırma Projeleri Ajansı (DARPA), Afganistan ve Irak'ta gerçekleştirmiş oldukları özel operasyonları göz önüne alarak, "savaş durumunda adamları maksimum" koruyabilmek adına Talos adında robotik özellikli dış iskelet zırhı geliştirmeye başlamıştır.[145]

Ölüm fikrini aşmak, insan bilinci kadar eski bir sürece sahiptir. Bu anlayış, biyoteknojik yollardan yapay yaşam oluşturma fikri kapsamında Medea mitleri arasında karşımıza çıkmaktadır. *Babası Kretheus'ın kurduğu İolkos şehri kendisine miras kalmasına rağmen Aison, üvey kardeşi Pelias tarafından tahtından edilir. İlerleyen süreçlerde Aison boğa kanı*[146] *içerek kendini öldürür*. Ovidius'a göre İason; Medea ile birlikte altın post mecarasından Yunanistan'a dönünce, Medea Aison'u diriltip bir iksir sayesinde de gençliğine kavuşmasını sağlamıştır.[147] Bu doğrultuda Medea, ölü *Aison'un damarlarından kanını alıp altın kaplarda hazırlamış olduğu sağlık veren bitki suları ve diğer birkaç malzemenin gizli birleşimleri ile değiştirmiştir. Medea'nın operasyonundan sonra, Aison'un hayata tekrar dönmesi ve gençliğine tekrar kavuşmuş olması herkesi hayrete düşürmüştür.* Ameliyat tarihçileri Medea'nın gerçekleştirmiş olduğu deneye "modern kan transfüzyonlarını örnek göstererek 2005'ten bu yana, genç ve yaşlı fareler arasında yapılan kan değişimi deneylerinin, yaşlı farelerin kaslarını ve karaciğerlerini gençleştirdiği görülmüştür"[148] açıklamasını getirmiştir. Bu kapsamda Mayor, Medea'nın büyü sanatlarını ve tıbbi teknikleri birleştirerek, normal yaşlanmayı

---

[144] *Rım-8 Talos*, https://weaponsystems.net/weaponsystem/II02%20-%20RIM-8%20Talos.html, Erişim tarihi: 04 Aralık 2019. saat: 19.05.
[145] Adrienne Mayor, *a.g,e.* 32.
[146] Boğa kanı içerek hayatına son verme eylemi: Aristotales, *History Of Animals*, Alcester, United Kingdom, 2008. İncelenebilir.
[147] Azra Erhat, *a.g.e.* 18.
[148] Adrienne Mayor, *a.g,e.* 34.

yapay yollarla kontrol etme ve hayatı uzatma fikrinin çok erken bir tarihte ortaya çıkmış olabileceği sonucuna ulaşmıştır.

Günümüz modern bilimi Medea'nın sıklıkla başvurduğu koç ve kuzu motifleri üzerinde de ıslarla durmaktadır. *Tahtı darbe sonucu elde etmiş olan üvey evlat Pelias yaşlanmaktadır. Bu durumun farkında olan Medea, kralın kızlarına babalarını gençleştirebilecek formülü onlara öğreteceğini söyler. Buna karşılık yaşlı bir koçu parçalayarak otlarla kaynar bir kazana atar. Koç kuzuya dönüşmüş şekilde kazandan çıkar.*[149] Mayor, Medea'nın yaşlı bir koç ile genç bir kuzunun DNA'sı ilaçlarla dolu kazana atarak ortaya bir tepkime çıkardığını bu olayın ise popüler kültür içerisinde bilimsel bir devrim niteliğinde 1996 yılında ilk klonlanmış memelinin de koyun olmasıyla meşruluk kazandığını öne sürmüştür. Bu anlatıya ek olarak 2017 yılına gelindiğinde,[150] bilim adamları canlı bir kuzu '*cenin'inin* hayatını amniyotik sıvı ile doldurulmuş insan yapımı yapay bir rahim içerisinde sürdürebilmiştir. Bu düzlemde Medea mitiyle başlayan süreç günümüzde klonlama, genetik mühendisliği ve yapay yaşam ünitelerinin yanında modern bilimin öngörülemez gelişimiyle birlikte de insan klonlamaya dair düşler yeşermeye başlamıştır.[151]

Mayor, günümüz Big Data diğer bir ifadeyle unutması mümkün olmayan dijital hafızanın ilk izlerine de mitlerde bulunabileceğini ortaya çıkarmıştır. Bu doğrultuda *Hera, kocası Zeus'un musallat olduğu İo adında bir tapınak rahibesini gözetlemek için nöbetçi olarak Argus Panoptes adlı 100 gözlü bir devi görevlendirmiştir.* Argus Panoptes (her şeyi gören) asla uyumayan tüm açılardan gözlem yeteneğine sahip Antik çağların hiper gözetmenidir.[152] Mayor, bu düşün Jeremy Bentham'ın 18. yüzyıldan kalma Panoptikon tasarımına ilham kaynağı olduğunu ve modern dünyada her yerde bulunan gözetim kameralarının çok sayıda güvenlik ağıyla "Argos/Argus" adı altında faaliyet göstermekte olduğunu vurgulamıştır.

Greko-Romen mitolojisinde sadece bir Tanrı yoksullukla mücadele edebilmek adına el emeği bağlamında çalışmak zorunda kalmıştır. O Tanrının işi metal işlemek, el

---

[149] Azra Erhat, *a.g.e*, 55.
[150] *Animal Set Survival Record Inside Artificial Womb,* https://www.technologyreview.com/s/604261/animals-set-survival-record-inside-artificial-womb/, Erişim tarihi: 5 Aralık 2019, Saat: 19.05.
[151] *Çin'de İnsan Klonlamaya Adım Adım*, https://www.milliyet.com.tr/dunya/cin-de-insan-klonlamaya-adim-adim-2156921, Erişim Tarihi; 1 Aralık 2019, Erişim Saati; 19.05.
[152] Adrienne Mayor, *a.g,e,* 135.

yeteneğiyle icatlar yapmak olan gerçek bir zanaat ustası Hephaistos'tur. [153] Hephaistos'un yarattığı en etkileyici cihazlar, doğal bedensel formları taklit edebilen kendinden hareketli otomatlar, Prometheus'un her sabah gelip ciğerini yemekle görevli bronzdan yapmış olduğu "Kafkas kartalı", savaş arabası çekmekle görevli 4 tunç "Kabeiroi Atı", Apollon tapınağı içerisinde kadın olarak altından tasarladığı görevleri şarkı söylemek olan "Keledon"lar, kendi ev hizmetinde kullanmak için ürettiği "Kourai Khryseai" nedimeleri, tanrı ve tanrıçalar tarafından kullanılması için altından yapmış olduğu 3 ayaklı bir düzenek şeklinde tekerleklerinini kendi kendine takabilen "Tripodes Khryseoi" servis masasıdır. Aristoteles M.Ö. 350 yılında, Poetika adlı eserinde Hephaistos ve Daedalus gibi zanaatkârların yaratmış oldukları teknolojiler sayesinde otomatları, kuklaları, oyuncakları ve de kendi kendine hareket eden heykellerden açıkça bahsetmektedir. Mayor'a göre Hephaistos altın heykellerini akıl, zeka, ses ve de beklentilere karşılık verebilmesi adına canlılık gibi özellikler eklemiştir. Bu durum Yapay Zeka uzmanları tarafından; makine öğrenmesine bağlı olarak büyük bir verinin depolama mantığı kapsamında işlenerek genişletilmiş zihin vasıtasıyla, Yapay Zekanın eski bir versiyonu olarak değerlendirilmiştir.[154] Birçok modern tarihçi, Olimpos tanrıları için tasarlanmış kendi kendine hareket eden tripodların; modern çağın kendinden hareketli, sürücüsüz araçları ve askeri-endüstriyel robotların ilk örnekleri olduğunu, bu bağlamda da "otomatikleştirme" anlayışının çok eskiye dayandığını savunmaktadır.[155]

Yapay Zeka'nın diğer bir eski örneği de Homer'in Odyssey'inde karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki İyon denizinde Phaeacian adasında üretilen gemiler dümen, halat, kürek veya kaptan gibi teknik ekipmanlara ihtiyaç duymadan düşünce yoluyla yönlendirilmiştir. Kral Alcinous (Alkinoos) ''Odysseus'u İthaka'ya geri götürmek için, gemilerine basitçe hangi şehre ve hangi ülkeye gitmesi gerekiğini ifade etmesinin yeterli olacağını ve gemilerin bu komutlara göre rotayı tasarlayabilecekleri söylemiştir. Gemilerin "ne düşündüğümüzü ve ne istediğimizi anladıklarına" değinen Alkinoos "Gemilerim, bilinen dünyadaki bütün şehirleri ve ülkeleri tanır. Sisli havalarda bile denizi geçebilirken bu yolculuklarda herhangi bir tehlikeye ya da zarara'' sebebiyet vermediklerini de vurgulamıştır. Bu da ortaya Homer'in antik dünyasında; sanal

[153] Azra Erhat, *a.g.e*, 141-143.
[154] Adrienne Mayor, *a.g,e.* 150.
[155] Adrienne Mayor, *a.g,e*. 145.

haritalar sayesinde navigasyon ve veri arşivi erişime sahip bir çeşit merkezi sistem tarafından kontrol edilen gemileri öngördüğünü ortaya koymuştur. Mayor, Modern Global Konumlandırma Sistemleri (GPS), otomatik pilot ve navigasyon sistemleriyle Phaeacian'ların gemileri arasındaki benzeşmenin kaçınılmaz olduğunu,[156] henüz var olmayan teknolojileri hayal etmenin de her zaman "bilim" dediğimiz spekülatif kurgu türünün temeli olmuş olduğunu vurgulamıştır.

Biyoteknik çabayla oluşturulan bir başka fabrikasyon ürünü Heseidos'a göre "dişi bir köpeğin aklına sahip olarak inşa edilmiş bir şey"[157] olan Zeus'un isteği üzerine Hephaistos tarafından yapılan Pandora'dır. Olayın kökeninde, *insan ve tanrılar arasında bölüşülecek yiyecek konusunda Prometheus Zeus'u kandırmıştır*. Zeus bu olay üzerine insanlardan ateşi geri almıştır. Ölümlülerin koruyucusu olan Prometheus ateşi tekrar çalarak insanlara geri vermiştir. Gelişen çatışmalar sonucu Prometheus'un dostu olan erkeklerden öç almak isteyen Zeus, *Hephaistos'tan toprak ve sudan Tanrıça görünümlü bir kadın yapmasını istemiştir*. Athena bu kadına süslerle donatılmış bir beden, Afrodit yüzüne arzu ve güzellik, Hermes ise bu canlıya konuşma, kurnaz bir zeka ile kandırma yetisi bahşetmiştir.[158] Tüm bu kurguya bağlı kalarak Hermes, Pandora'nın evine içinde tüm felaketlerin saklı olduğu ve açılmaması gereken bir de sandık (küp, kavanoz) bırakmıştır. Ancak öğrenme sürecinin temel yapı taşı olan merak faktörüne karşı koyamayan Pandora kutuyu açmıştır. Bu aşamada bütün felaketler, kötülükler yeryüzüne yayılırken küpün içerisinde sadece umut sıkışıp kalmıştır. Bu olaylar dizgesini Mayor, kadın simülarkı olarak oluşturulan yapay dişi Pandora'nın, çeşitli bir üretim bandının ürünü olarak Zeus tarafından beşer sistemin içine kaosu yaymakla programlanmış bir ajan olarak tasarlandığını ifade etmiştir.

Ancak tek bir kültür tarafından hayal edildiğine inanılan bu teknolojik düşleri, aslında; insan var olmanın ne anlama geldiğini anlayabilmek adına kemiklerden, odunlara, taşlara, demir ve oradan da buhar, elektrik teknolojisine, fabrikalarda bant mekanizmasına, internet ağları gibi sayısız değişim çağına maruz kaldığı gibi ortak bir miras şeklinde edinmiştir.

---

[156] Adrienne Mayor, *a.g,e,* 151.

[157] Hesiodos, *Theogonia-İşler ve Günler*, Çev; Azra Erhat, Sabahattin Eyüboğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016, 67.

[158] Colette Estın, Helene Laporte, *Yunan ve Roma Mitolojisi*, Çev; Musa Eran, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, Ankara, 2013, 130.

2.3. MİTLERİN MODERN TOPLUMDA UZANTILARI

İlkel ve geleneksel toplumların zaman öncesi "kutsal tarihlerinin anlatılarını" içeren mitoloji, yaratılış ve kutsalın nedenlerini varlıkbilim ekseninde örnekler halinde sunmaktadır.[159] Basit bir örneklem çeşitliliği içerisinde: Etiyolojik mitoslara sığınan toplumlar, gündüzün aydınlığından gecenin karanlığına dönen günlerin klavuzluğunda yıldızlara güvenmiştir. Yunan mitlerinde *kaostan hemen sonra Gaia (Toprak Ana) kendinden yıldızlarla dolu Uranos'u (Gökyüzü baba) doğurmuştur. Mezopotomya anlatılarında uçsuz bucaksız sularla kaplı dünyada Nammu, An (Gök) ve Ki'yi (Toprak) meydana getirmiştir. An ve Ki'nin birleşmesinden Enlil yaratılmıştır. Enlil Tanrıça Ninlil'e tecavüzü sonucu Ay Tanrısı Nana (Sin) ortaya çıkmıştır. Nanna, Ningal'le birleşerek Güneş Tanrısı Utu'n oluşumuna sebep olmuştur. Babil söylencelerinde Marduk'un Tiamatı yenilgiye uğratması sonucu, Tiamat'ın bedeninden yeryüzünü ve gökyüzünü yaratan Marduk ayların kontrollerini sağlayıp gece ve gündüze hükmetsinler diye Ay olarak Nannar'ı Güneş olarak da Utu'yu görevlendirmiştir*. Yaşamsal periyotlarda Maoriler kötülüklerden korunmak adına yıldızların parlaklığına inanmış, belli bir coğrafi düzeneğe sahip olmayan Çingeler ise yönlerini ve yeni doğan her insanı yıldızlarla ilişkilendirmiştir. Bu doğrultuda Çinliler yeryüzünde meydana gelen her olayın sebebi olarak yıldızlarda yaşayan tanrıları sorumlu tutmuştur. Antik Mısırlılar tarımsal işleyiş sistemini yıldızlara bağlı kılarken, Babilli astronomlar da kadim soruların cevaplarını yıldızlarda aramıştır. M.Ö 585 yılında Thales gökyüzünün rehberliğinde bir güneş tutulması olacağını hesaplamış ve bu tutulma da Lydialılar ve Medler arasındaki savaşı barışa çevirmiştir.[160] "Çiftçilik Sanatı" üzerine tavsiyeler içeren çalışmasında Vergilius Maro, tarımsal döngüyü yıldızların pozisyonuna göre düzenlemiştir.[161] 16. yüzyıla kadar soruların cevaplarını yıldızlarda arayan insanlık; Kopernik, Galileo, Kepler ve Newton'ın güneş, dünya ve diğer gezegenlere dair yapmış olduğu keşifler sayesinde bir anlam kırılmasına uğratılmıştır. Ancak kilise *babaları*, ruhların sinir hastalığına bağlı iflasının önüne geçebilmek adına Tevrat ve İncil'in sunmuş olduğu doğa doktrinleri dışında yer alan tüm fikirleri astrolojik, büyücülük, ruhculuk gibi sahte bilimsellikle suçlamıştır.[162]

---

[159] Metin And, *Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitologyası*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018, 27.
[160] Heredotos, *Tarih*, Çev: Mümtekin Ökmen, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016, 69.
[161] Vergilius Maro, *Çiftçilik Sanatı*, Çev; Çiğdem Dürüşken, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2015.
[162] Max Horkheimer, *Akıl Tutulması,* Çev; Orhan Koçak, Metis Yayıncılık, İstanbul, 2016, 49.

Fakat geçen 400 yıllık süreç, güneş sistemi içeriside samanyolu galaksisinde milyarlarca gezegenin etkileşimde olduğu göstermiştir. Bu noktada geçmişe yönelik insanların çarpık ve üstün körü inançlarına eklemlenen kendini evrenin merkezi olarak konumlandırma sorunsalı da gerçekliğin ortaya çıkma sürecini uzatmıştır.

Ancak 21. yüzyıl insanı kendisini "bilim ve mantığın zirvesinden cehaletin sisleri arasına geri döndürmeye teşvik etmektedir." Modern insanın hayatın zorluklarına karşı şansının olumlu yönde şekillenmesi adına, sistemli şekilde şartlı bir zorunlulukla atalarının mitlerinden miras kalan yıldızların gizemine inanmaktadır. Bu durumu Astroloji adı altında; insanı evrenin merkezine koyan doğum anında takımyıldızı ve gezegenlerin diziliminin insanın kaderinin etkileyeceğini savunan, insanları uysal bir ayrımcılıkla farklı gruplara ayıran kadim bir inanç sistemiyle meşru kılmayı amaçlamaktadır. İngiltere'de toplam nüfüsün görüşü dikkate alındığında tanrısal inanca sahip olunan herhangi bir dine karşılık astroloji inancı büyük bir farkla baskın geldiği görülmektedir.[163] - [164] Ayrıca Psikologların "Barnum Etkisi" olarak adlandırdığı ve "insanların bazı yargıları kendileri ile örtüştürme konusunda eğilimli oldukları" değerlendirmesi bağlamında günlük hayatımızda yaygın olarak kulllanılan "genel" ifadelerin kökenine mitolojide rastlanılmakta olup, kitlelerin üzerindeki etkisini ise Adorno tarafından yorumlamıştır.

Genel değerlendirmeler ve Adorno kapsamında Arapça Utarit, Osmanlıca Debir-i Felek ve Türkçe'de Tilek olarak adlandırılan analitik düşünce, iletişim ve ticaretin sembolü ve orta çağda çıvanın madeni olarak kullanılan, Roma'nın haberci tanrısı ve Zeus'un Ulak'ı olarak görev yapan Hermes'ten adını alan güneşe en yakın gezegen konumunda olan *Merkür'*dür. Hermes (Merkür)'e kökenine kutsal anlatılarda da rastlanmaktadır. Anlatıya göre *Hermes elindeki bastonuyla kavga halinde olan iki yılanın başlarına vurmuştur. Bu darbe sonucu yılanlar kendilerini Hermes'in değneğine dolayarak ona bağlama ve salıverme başka bir deyişle kaostan kozmoza, çatışmadan düzene dönüştürme yeteneği bahşeden olmuşlardır.*

---

[163]Carl Sagan, *Astroloji Neden Saçmalıktır*, Https://Www.Youtube.Com/Watch?V=Wuc9kgb3yi4, Erişim Tarihi:25 Aralık 2019, Erişim Saati:19:05

[164] Richard Dawkins, *Astroloji Üzerine*, Https://Www.Youtube.Com/Watch?V=Coz-Nrsgwkw, Erişim Tarihi: 25 Aralık 2019. Erişim Saati:19:05.

Bu olay Yahudi, Hindu inançlarının yanı sıra İslam dininde "Allah'ın emri üzerine" bir yılana [165] ve Hz. Musa'nın onu tutmasıyla birlikte de bir asaya dönüştüğünün anlatıldığı bölümde karşımıza çıkmaktadır.[166] Diğer bir anlatı da Mısır'da Thoth, Akadça Sin, Sümerce Nanna, Frig toplumunda Men, Suriye'de Aglibol, Fars kültüründe Meh, Hitit Arma, eski araplarda Almaka olarak bilinen,[167] Türk mitoslarında "insanların soylarının ondan geldiğine inanılan ve çocuk doğurtan bir baba olarak"[168] kabul gören M.Ö 5 ve 2. yüzyıllarda Arabistan yarımadasında 'Wadd' adıyla tapınılan, Kabil'in soyundan gelenler tarafından pagan bir tanrı olarak ilahlaştırılmış ve günümüzde "Ay" olarak adlandırılmaktadır. Dünya yörüngesinden bakış açısına girebilecek kadar parlak olan Arcturus yıldızı, adını Zeus'un tecavüzüne maruz kalan Kallisto ve oğlu Arkas mitosundan almıştır. *Eşinin tecavüzünü öğrenen tanrıça Hera, Kallisto'yu bir ayıya çevirir. Avcı olarak büyüyen oğlu Arkas tarafından içerisine girişin yasak olduğu Zeus tapınağında köşeye kıstırılır. Bu duruma görüp üzülen Zeus,* Kallisto'yu *büyük ayı takımyıldızı haline Arkas'ı da* Arcturus *olarak* gökyüzüne yıldızlar arasına yükseltmiştir. Doğanın döngüsü ve mevsimlerin oluşması adına ve mitoloji ile bağlantı noktasına *Başak takımyıldızı* (Virgo) bakireliği temsil etmektedir. Bu amaçla Anadolu'da Kibele, Hristiyanlık'ta Meryem, Mısır'da İsis, Yunan ve Roma mitlerinde Persephone dokunulmamışlığın biçimidir. İnanç ile şekillenmiş bu anlatı da ise *toprağın üzerinde ürünlerin bolluğu ve kıtlığı üzerine söz sahibi olan tanrıça Demeter'in kızı Persophone, yer altı kralı Hades (Günümüzde Plüton gezegeni) tarafından kaçırılmıştır. Bu nedenle Demeter toprağı kısır kılarak kıtlığa neden olmuştur. Bu olay karşısında Zeus, Persophone'nin dört ay annesiyle dört ay yer altında ve dört ay da kendi nerede isterse orada olacağı şeklinde karar vermiştir.* Günümüzde dünyanın güneşin etrafında dönmesi sonucu meydana gelen mevsimlerin oluşumunu Persophone yeryüzünden ayrılınca kış, yeryüzüne dönünce de bahar geldiği anlatısı oluşturmaktadır. Lir çalgısı her ne kadar Hermes'e atfedilmiş [169] olsa da Heredotos'un aktardığına göre *Lesboslu bir müzisyen olan Arion, bu sanattan çok para kazandıktan sonra İtalya'ya gitmeye karar vermiştir.*

---

[165] *A'raf Suresi*, 103 – 137.
[166] Titus Burchardt, *Astroloji Ve Simya*, Çev; Mehmed Temelli, Verka Yayınları, Bursa, 1997, 138.
[167] Metin And, *a.g.e*, 330.
[168] Bahattin Ögel, *Türk Mitolojisi*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1997, 54.
[169] Yves Bonnefoy, *Antik Dünya Ve Geleneksel Toplumlarda Dinler Ve Mitolojiler Sözlüğü I. Cilt*, Türkçeye Hazırlayan; Levent Yılmaz, Dost Kitabevi, Ankara, 2000, 401.

Ancak bindiği gemi tayfaları ondan parasını almak adına Arion'u köşeye sıkıştırmıştır. Bu olay karşısında Arion son kez şarkı söylemek adına onlardan izin istemiştir. Bu arada şarkısına başlar başlamaz Apollo'nun yunus balıkları geminin etrafında toplanmaya başlamıştır. Şarkısı biter bitmez de kendini denize atan Arion bir yunus tarafından kıyıya çıkarılmıştır. Apollon'da Liri'ni ve yunus balığını *Lir Takımyıldızına* dönüştürmüştür.[170] Bu anlatıya ortak Sümer mitlerin Oannes[171], kutsal metinlerde ise Yunus peygamber [172] olarak rastlanılmaktadır. Çin coğrafyasından günümüze *Vega* ile *Altair* yıldızlarının yakınlaşmasından miras kalan bir diğer anlatı da "*her mevsime göre rengârenk bulutlar dokuyan Zhinu (Vega yıldızı) yıkanmak için yeryüzüne iner ve Niulang adlı bir inek çobanına âşık olur. Gizlice evlenen çiftin ilişkisi, Zhinu'nun annesi olan Cennet tanrıçası tarafından onaylanmaz ve kızını yeniden gökyüzüne yükseltir. Bir ölümlü olarak gökyüzüne yükselmesi mümkün olmadığını bilen Niulang'a yaşlı öküzü, kendini kurban edip derisini de sırtına geçirmesi şartıyla gökyüzüne yükselebileceğini aktarır. Çoban hayvanın derisini sırtına geçirip çocuklarını da bambu sepetine koyarak gökyüzüne çıkar. Niulang, dokumacı kızı görür görmez göğün tanrıçası saç tokasıyla ikisinin arasına uzun bir çizgi çekerek vahşi bir nehir halinde Samanyolu'nu* (Samanyolu: "İnkalar Göksel Irmak, Amerikan yerlileri için ölüler diyarına giden yol"[173], Kadim Türkler ise "göğün dikiş yeri, tanrının ayak izleri"[174] olduğuna inanmıştır) *yaratmıştır. Ancak bu durumu üzülen saksağan kuşları nehrin üzerinde birleşip bir köprü oluşturmuştur. Bunu gören tanrılar bu iki aşığa yılda bir gün olmak süresiyle yedinci ayın yedisinde buluşmalarına müsade etmiştir.* Çin'de her altı temmuzda çocuklar dileklerini küçük kağıtlara yazarak bambu çubaklarla bahçeye bırakırlar. Yedi temmuz sabahı bahçelerden toplanan bu dilekler tanrılara ulaşsın diye nehrin sularına bırakılır. Bu kavuşma Çin'de günümüzde Qixi, saksağan festivali, yedilerin gecesi olarak kutlanılmaktadır.[175] Kutsalla ilişkilendirilmiş bir diğer olay ise Sümer mitlerinde aşk ve bereket tanrıçası İştar'ın sembolü, Fars mitolojisinde Anahati, Yunan mitlerinde Anaitis olarak bilinen Yahudi kökenli Midraş Avkir'e

[170] Ezra Erhat, *a.g.e*, 57.
[171] Jean Bottero, *Mezopotamya: Yazı, Akıl Ve Tanrılar*, Çev; Mehmet Emin Özcan, Ayten Er, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2012, 273.
[172] *Yunus*, Erişim Tarihi 12 Aralık 2019, Https://İslamansiklopedisi.Org.Tr/Yunus, Erişim Saati: 19.05
[173] İsmail Gezgin, *Mitoloji Ajandası Gökyüzü*, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2017.
[174] Bahattin Ögel, *a.g.e*, 86-89.
[175] İsmail Gezgin, *a.g.e.*

dayanmaktadır.[176] *Buna göre Harut ile Marut adlı iki melek Zühre adlı bir kıza âşık olmaları üzerine Tanrısal bilginin sırrını insanlara aktardıkları için kıyamete kadar Babil'de bir kuyunun içinde asılı olarak cezalandırılmıştır*. Bilginin sırrına eren Zühre ise gökyüzüne çıkarılıp günümüzde Venüs olarak bilinen bir yıldız halini almıştır. Buna ek olarak eski araplarda Allah'ın üç kızı diye bilinen Venüs gezegeni, yıldız Tanrılar olarak değer görmüştür.[177] Zeus'un Titanları Tartaros'a hapsetmesi üzerine *Yer(Gaia) intikam almak için Ejderhaları yaratır. Savaş esnasında Athena elinde geçirdiği bir ejderhayı sallayıp kuzey kutbuna atar. Ejderha burada donarak asılı kalır ve* Draco (ejder takımyıldız)*'ını* oluşturur. Bu sahne sanat eserlerinde "*Gigantomakhia"* olarak bolca işlenmektedir. Türk inanç sistemi içerisinde *Yelbegen adlı bir dev yıldızların ve ayın peşine düşermiş, Yıldızları yakalar, ısırır ve parçalarını gökyüzünden aşağıya tükürürmüş.* Günümüzde bu olay *Yıldız kayması* olarak adlandırılmaktadır. Mısır mitlerinde Aquarius, İslam mitolojisinde Devl olarak bilinen ve Zeus tarafından *ölümlü erkeklerin en güzeli olarak adlandırılan Ganimedes, gençlik tanrısı Hebe'nin yerine tanrılara içki sunması için olimpos dağına bir kartal tarafından çıkarılmıştır. Bakraç şeklinde doldurup boşaltma işlevi onu* Kova takımyıldızına, Zeus *kartalı da sadakati ve hizmetinden dolayı* Aquila'ye (Kartal takımyıldızı) dönüştürmüştür. Antik çağda denizcilerin yön bulma klavuzu olan ve günümüzde Marmara Deniz'ine adını veren başka bir anlatıda ise kıskanç tanrıçaların rol oynadığı görülmektedir. *Nephele'nin doğurduğu çocuklardan kurtulmak isteyen İo, kuraklıktan kurtuluş yolu olarak Phriksos ve Helle adlı iki çocuğun kurban edilmesini gerekliliğini vurgulamıştır. Bu olay üzerine Nephele çocuklarını kurtarmak için Hermes'in kendisine vermiş olduğu altın postlu koçu göndermiştir. Koç çocukların sırtına alarak yükselirken Helle kayarak Hellespontos'e (Marmara Denizi) düşürecek can vermiştir. Hayatını kurtardığı için Altın postlu koç Phriksos tarafından Zeus'a kurban edilmiştir. Bunun üzerine Zeus, koçu* Aries (Koç takımyıldızına) *dönüştürmüştür.* Diğer bir anlatı da ise *Dionysos yakın arkadaşı ölümlü İkarious'un kızına âşık olmuştur. Yanında hediye olarak getirmiş olduğu şarabı komşularına da vermesini önermiştir. Ancak şarap onları sarhoş etmiştir. Bu afallama karşısında zehirlendiklerini zanneden komşular gidip İkarious'u öldürmüştür.*

---

[176] *Harut ve Marut*, Erişim Tarihi: 13 Aralık 2019, https://islamansiklopedisi.org.tr/harut-ve-marut, Erişim Saat: 19.05.

[177] Metin And, *a.g.e*, 330.

Bu olay üzerine kıza babasının ölüm haberinin ulaştıran köpek, sadakatinden dolayı Dionysos tarafından *Köpek takımyıldızına* dönüştürülmüştür. Güneş ve Ay üzerine anlatılan kutsallıkların günümüz Türkiye coğrafyasında etkileri ise *hâlâ* devam etmektedir. Güneş ve ay tutulmasına karşın insanlar ‘‘havaya kurşun sıkmak, tenekelere vurup ses çıkarmak’’ gibi eylemler neticesinde birbirine kenetlendiğine inanılan ay ve güneşi kurtarmaya çalışırlar. Harput’ta da “Hun geleneklerinden miras kalan, güneş doğarken uyuyan kimsenin evinin bereketi kaçacağı” yönündeki inanç günümüzde sıkı sıkıya hissedilmektedir.[178] Dünya kadar eski ve çeşitli olan bu anlatıların kısıtlı örnekler kapsamı içerisinde dahil bir sınırı olmadığı görülmektedir. Türklerde kızıl renginden dolayı her şeyi yakıp yıkan Merih,[179] karşımıza Roma savaş tanrısı Mars olarak, Roma panteonlarından Neptünüs Neptün’e, Göklerin hükümdarı Zeus Marduk’a, günümüzde Anadolu’da Öngay olarak bilinen Jupiter, bir arabayı çeken iki at olarak Küçükayı burcu ile yedi kurt olarak adlandırılan Büyükayı burcu ve günlerin ya da ayların ilişkilendirilmiş oldukları Tanrı adları günümüzün geçmişe koparılamaz bağlarla eklemlenmiş olduğunu göstermektedir.

Tüm bu inançların evrilme noktası ise İskenderiye kütüphanesinde II. yüzyılda çalışan Batlamyus’un (Ciaudius Ptolemaus) gökyüzüne dayalı gözlemleri sonucu astrolojinin temellerini atmasıyla olmuştur. Batlamyus, gezegen ve yıldızların insanın huylarının yanında boy, ten rengi gibi unsurları da etkilediğini savunmuştur.[180] Ancak Adorno’ya göre kurumsallaşmış batıl bir inanç haline gelen astroloji kültür endüstrisinin tüketim kolları arasında yer almaktadır. Bu batıl inanç “ciddiyet” olgusundan arındırılmıştır. Kutsal dinlerin inanç kurallarının dışında özgürlükçü bir tutum içerisinde “akılsallık” eylemiyle işlev görmektedir. Doğa bilimini kutsayarak insandan keyfi bir tapınma talebinde bulunmaz.[181] Doğalcı doğaüstücülük bir felsefesi yapısına dayanarak akıldışılık olgusunu dışarıda bırakır. Bu nedenle aydınlanma olgusu batıl inançlardan kaynaklı korkuları ortadan kaldırmak adına tüm nesnel etki ve şekilleri kaosa neden olan bir oluşum olarak yansıtmıştır.[182] Adorno ayrıca astrolojinin de tıpkı kültür

[178] Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Anahatları*, Kabalcı yayınevi, İstanbul, 2006, 25.
[179] Bahattin Ögel, *a.g.e*, 60.
[180] Carl Sagan, *Kozmos*, Çev; Reşit Aşçıoğlu, Altın Kitaplar, İstanbul, 2016, 118.
[181] Theodor W. Adorno, *Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi*, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2007, 24.
[182] Theodor W. Adorno, Marx Horkheimer, *Aydınlanmanın Diyalektiği*, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul, 2014, 125.

endüstrisinin paradigması gibi gerçek ve kurgu arasındaki ayrımı ortadan kaldırır[183] vurgusunu yapmıştır. Bu anlayış temelli açıklamasında; astroloji kökenine oturtmuş olduğu doğa bilimleri çerçevesinde okurlarının para, ticaret, ailevi ilişkiler, tatil planları gibi kaygı ve tedirginliklerine çözüm yolları sunarak şans ve talihin dönme umudu üzerine kendi inanç sistemini oluşturmuştur. Sağduyuya dayalı bu tavsiyeler, *açık akılsallık* adı altında toplumsal istekleri ve özel çıkarları birleştirmiştir. Astrologlar kendileri hakkında bilgi sahibi olmayan insanlara otoriter tavsiyelerde bulunarak, yıldızların aktarmış olduğu bilgileri yorumladığını söyleyen bu kişiler, "sihirli otoriteleri" bir takım günlük eylem ve taktikler içerisine gizler. Kaynaksız bilginin keyfiliği "kurgusal akılsallık" ile örtülmüştür. Bu açıdan kapalı anlamlar eşliğinde alıcıya iletilen bilgiler nedeniyle okur bilişsel açıdan yönünü şaşırmış olarak kabul edilir. Astroloji, yaşamın akışını doğal bir düzen içerisinde ve bireyin kaderini iradesinden bağımsız olarak yapılandırmaktadır. Bu nedenle de Adorno, bireycilik olgusu desteklenirken, süregelen meşru durumun bağımlılığına ve de iş ahlakına dair itaatin vurgulanmış olduğunu belirtmiştir. [184]

Arkaik insan neden sonuç bağlamını reddedip olayların rastlantısallığına, tesadüfün güvenilmez ve değişkenliğine duyduğu tereddütle ‘‘yaban ruhun’’ içerisinde benliğini şekillendirmiştir. [185] Bu ruh "tarihsel varoluş serüveni içerisinde insanlıkla birlikte süregelen, değişen zamana ya da insanlara bağlı kalmaksızın insan kitlelerinde ortak bilinçdışı" olarak mitlerle, arketiplerle, semboller vasıtasıyla aktarılmıştır.[186] Jung, Plato'nun idea kavramıyla eş tuttuğu, Herman Usener'in 'bilinçdışı düşünme' yapılandırmasını kullanarak meydana getirdiği "Arketip" kavramı "belli bir coğrafyada belli bir topluluğun ürünü olmanın aksine, insanlığın ortak tecrübelerinden meydana gelen fikir ve düşünceye bağlı kalarak tüm insanlığın ortak bilinç dışının mirasıdır."[187] Bu ortak mirasın en uygun aktarım ortamları olan mitler bağlamında bazı örnekler şu şekildedir: "Erkeklerin fiziki yapıları hakkında duydukları kuşku Adonis, Nörolojide ayak bileği sorunsalına bağlı Akhilleus (Aşil) sendromu, herhangi bir erkeğin varlığıyla

[183] Theodor W. Adorno, *a.g.e*, 2014, 26.
[184] Besim F. Dellaloğlu, *Frankfurt Okulu'nda Sanat ve Toplum*, Say Yayınları, İstanbul, 2007, 108.
[185] Carl Gustav Jung, *Keşfedilmemiş Benlik*, Çev; Barış ilhan, Caner Ener Sılay, İlhan Yayınevi, İstanbul, 1999, 57.
[186] Carl Gustav Jung, *Dört Arketip*, Çev; Zehra Aksu Yılmazer, Metis Yayıcılık, İstanbul, 2005, 20.
[187] Kriton Dinçmen, *Psykhıatrıa Ve Mythos*, Pan yayıncılık, İstanbul, 1997, 17.

huzur bulabileceğine inanan kadınlar Andromeda kompleksi, babanın çocuklarına karşı duyduğu öldürme hissi Atreus kompleksi, çocuklara karşı ilgi duyma pedofili hastalığı Dor aşkı, şizofrenik bir sanrı olan Katonia Echo, kız çocuğu sevgisini anneden koparak babasına bağlanması Elektra kompleksi, karabasan terimi olarak Ephialtes, gençlikte meydana gelen akıl hastalığını vurgulamak için Hebe, sara hastalığının *eretismus* evresini Herakles, kişinin hem kadın hemde erkek cinsel organına sahip olması Hermaphrodıtos tanımıyla, hipnozun kökeni ve uyku Hypnos ile, annenin çocuğunu diğer hemcinslerinden sakınması Iokaste, kadının kocanın akrabalarından birine aşk besleyip bu uğurda kocasını öldürme isteği Klytaimnestra Kompleksi, kadının kendi türüne cinsel arzu duyması Lesbos, bir annenin kendi çocuğuna karşı nefret ve öldürme arzusu Medea, annenin istemsiz bir doğrultuda erkek evladına erotik duygular güdmesi Phaidra kompleksi, erkeğin devamlı faal halde ereksiyon durumu bereket tanrısı Priapos ile, kadın figürlerine heykellerine veya organlarına karşı arzu beslemek Pygmalion, aniden ortaya çıkan bayılma felç ve duygu kaybı Pytho yoluyla, düşmanına sinsice yaklaşıp ortadan kaldırılması Truva atı, irade zayıflığı ve irade zayıflığına önlem alma tedbiri Ulysses Metaforu"[188] ve mitleriyle aktarılarak günlük literatür içerisinde dilimizde yer almaktadırlar.

İnsanbiçimcilik esas alınarak yaratılan tanrılar; insanların geçim, savunma, tarım, bereket gibi yaşamının temel olanakları üzerinde tam yetkiye sahip olmuştur. Ancak tanrılar da insanlar gibi yemek yiyen, süslenen, güzel kokular sürünerek toplantılar gerçekleştirdikleri kabul edilmiştir. Her tanrının kendine has özelliklerde istekleri olduğu da rahip sınıfı tarafından insanlara bildirilmiştir. Böylelikle hangi tanrının hangi ay ve gün ihtiyacı giderilmesi gerektiğine dair takvimleri oluşturulmuştur. Bu kapsamda "Ocak (junuARİUS) adını kadim bir roma tanrısı Arius'tan, Şubat (Februalia) latince Februarius temizlemek anlamında Februas adlı tanrı'dan, Mart(Martinus) savaş tanrısı Mars'tan, Nisan (Aprilis), dünyanın yeşermeye başladığı bu ay bereketle de özdeşleştirilerek tanrıça Venüs ile Mayıs (Maius) Roma ateş tanrısı Vulcanus'un görevini paylaştığı tanrıça Maia'dan, Haziran kadın ve evliliklerin koruyucusu İuno ile Temmuz (Julius- Sezar'a atfedilen), Julius ismi Troi'dan, Aineias'tan ve dolayısıyla soy bağı kurulan Venüs'e, Ağustos (Augustus-

[188] Emet Gürel, Canan Muter, *Psikomitolojik Terimler: Psikoloji Literatüründe Mitolojinin Kullanılması*, Sosyal Bilimler Dergisi 1, 2007, 539-564.

Roma İmparatoru Augustus'a atfedilen), bolluk mevsimi olması sebebiyle Ceres-Demeter'e, Eylül (September) Septem latince yedi anlamına gelen, Romanın üzerine kurulduğu yedi tepenin onuruna 'Septimontium' festivaline, Ekim (October) ekim ve dikim ayı olarak 'yaşam savaşı' bağlamında Romalı Mars tanrısına, Kasım (November) Roma tanrıçası Diana'ya, Aralık (December) aile ve düzenin temsilcisi tanrıça Vesta'ya"[189] adanarak günümüze kadar aktarılmıştır.

İnsanların bilme istediğinden doğan açlığına karşı oluşturmuş oldukları mitler, işlevsel amaçlarının yanı sıra insanların inanç sisteminin merkezini oluşturup ortak noktalar üzerinde somut bir anlam içerisinde kalıplaşmıştır. Bu anlayış çerçevesinde: Pazar (Sunday) İskandinav mitolojisinde Güneş Tanrıçası Sun'dan, [190] Pazartesi (Monday) ingilizce "Moon" olarak şekillenen Roma Tanrıçası Luna'dan, [191] Salı (Tuesday) Tue'nin günü olarak İskandinav mitolojisinde adalet ve zafer tanrısı Try'den [192], Çarşamda (Wednesday) Woden günü olarak İskandinav mitolojisinde Odin'den,[193] Perşembe (Thursday) gök gürültüsü günü olarak İskandinav mitolojisinde Thor'dan, [194] Cuma (Friday) Odin'in karısı Frigga'dan, Cumartesi (Saturday) banyo günü olarak bilinen ve adını Satürn'den [195] alarak modern insan atalarının mirasını sürdürmektedir.

2.4. MİTOLOJİ ve TÜKETİM

16. yüzyıldan itibaren filizlenmeye başlayan 17. yüzyılda ise İngiltere kraliçesi I. Elizabeth'in yaptırımlarına karşı bir hareketlilik halinde oluşan *Kalvinist Püritenizm*, açık bir pazarın oluşturulmasında etkili olmuştur. Bunun sonucu olarak yasal düzenlemelerle koruma altına alınan emek ücreti ile birlikte kas gücüne bağlı kalınarak çalışılan tarım, çiftçilik, hayvancılık gibi alanların serbest pazar içerisinde etkileşimi insanlara sunulmuştur.

---

[189] İsmail Gezgin, *Mitoloji Ajandası*, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2015.
[190] *Sunday*, https://www.etymonline.com/search?q=sunday, erişim tarihi: 29.12.19, Erişim saati: 19:05.
[191] *Monday*, https://www.etymonline.com/search?q=monday, erişim tarihi: 29.12.19, Erişim saati: 19:05.
[192] *Tuesday*, https://www.etymonline.com/search?q=tuesday, erişim tarihi: 29.12.19, Erişim saati: 19:05.
[193] *Wednesday*, https://www.etymonline.com/search?q=wednesday, erişim tarihi: 29.12.19, Erişim saati: 19:05.
[194] *Thursday*, https://www.etymonline.com/search?q=thursday&ref=searchbar_searchhint, erişim tarihi:29 Aralık 2019, Erişim saati: 19:05.
[195] *Saturday*, https://www.etymonline.com/search?q=saturday, erişim tarihi: 29 Aralık 19, Erişim saati: 19:05.

Marx Weber'in "çilecilik" olarak ele alacağı Protestan Püritenizm inancına sahip insanların, lükse bağlı yaşam tarzını kesin bir dille reddederek yeni iş sahalarında paralarını değerlendirebilmek adına birikim ya da yatırım yapmış oldukları belirtmiştir.[196] 1650'lere gelindiğinde "yaşamı sürdürebilmek adına istikrarlı çalışmak" anlayışına sahip bir sınıf Avrupa'da baş göstermeye başlamıştır. Bu sınıfın üyeleri tüccar, memur, zanaatkâr ya da mağazacı gibi farklı kategorilere ayrılmalarına rağmen "kaynakları kullanarak gelirleri maksimize etmek, köylü ve yararsız işlerde çalışanlara karşı kendilerini üstün görmek" gibi ortak bir amaç güden Burjuva sınıfını ortaya çıkarmıştır. Adam Smith bu dönem hakkında gelişen iç ve dış pazarlar sayesinde kitlesel tüketimlerin arttığını; tüccarlar çağının sonuna gelinip, kapitalizm ve modern tüketimin temellerinin atıldığını ifade etmiştir.[197] Ayrıca Liberalizmin "bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler" mottosuyla insan bireyciliğini kendi çıkarları doğrultusunda meşru kılan yapılanmasının "*kâr*" odaklı anlayışı, sanayi devrimiyle beraber kapitalizm fikrini sağlamlaştırmıştır. Burjuva "18. yüzyılın şehirleşme aşamasında olan Avupa'da küçük çaplı işletmeleri, mülk sahiplerini, zanaatkârları ve perakendecileri kapsamaktayken, 19. yüzyılda orta ve alt düzey beyaz yakalı çalışanlardan kurulu mülk sahibi ve eğitimli ayrı bir sınıfa evrilmiştir."[198] 18. yüzyıla kadar bireyler, aileler veya insan toplulukları dinsel anlatıların tüketime dair savurganlık bildirilerini çok fazla içselleştirerek genel anlamda yoksulluğu bir erdem olarak görmüştür. Ancak Batı Avrupa bu zaman dilimi içerisinde tarihsel diyalektiği mutlak olarak tek tarafa yönlendirecek sanayi devriminin doğuşuna ev sahipliği yapmıştır. Sanayi devrimi üretimin, tüketim ve toplumsal değişimlerin önünü açarak, ihtiyaç ve isteklerin yeniden tanımlanmasına olanak sağlamıştır. İngiliz sanayiciler, işçilerin *boş zaman* unsurunu elde etmiş oldukları gelirden daha değerli kabul ediyor olduklarını görmüştür. Buna karşılık ücretler düşürülerek kontrolü daha kolay olduğu için kadın ve çocuk işçi sayısında bir artış yaşanmıştır. Artan verimlilikle birlikte işçiler kendilerini tüketici olarak adlandırmaya başlamıştır. Bu amaçla insanlar daha fazla gelir elde edebilmek adına fazla mesai ve tam zamanlı çalışmayı bir erdem haline getirmiştir.

---

[196] Robert Bocock, *Tüketim*, Çev; İrem Kutluk, Dost Kitabevi, Ankara, 1993, 21.
[197] Ulun Akturan, *Modern Tüketimin Tarihçesi: Püritenlikten Dijital Çağa Tüketimin İdeolojisi*, Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar, Cilt: 52, Sayı: 610, 2015, 37.
[198] Franco Morettı, *Tarih ile Edebiyat Arasında Burjuva*, Çev; Eren Buğlalılar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, 11.

Bu durum Amerika'da "tüketici olarak işçi" anlayışını ortaya çıkarmıştır. Ayrıca 19. yüzyılda İngiltere'de ilk mağazaların ortaya çıkması, insanlara satın almaya dair yeni bir yaşam ortamı oluşturmuştur. Mağaza, eğlence odaklı mekanları, dört mevsimin yaşanılabilecek atmosferi ile gizemli bir dünyada insanlara yeni bir kimlikle yaşama deneyimi sunmaya başlamıştır.[199] Bu doğrultuda 19. yüzyılın doğasına uygun olarak Amerika'da bir araştırma gerçekleştiren Thorstein Veblen, "Gösterişçi Tüketim" olgusu üzerine odaklanmıştır. Amerikan varlıklı orta sınıf vatandaşlarına dair gerçekleştirmiş olduğu çalışmasında insanların amacının, Avrupa'nın varlığını elinde bulunduran Aristokrat sınıfını taklit ederek varolmaya çalıştıklarını gözlemlemiştir. Varlıklı Amerikan orta sınıfı; hizmetçiler, pahalı ev eşyaları, av köpekleri, eğitim, dini ritüellerdeki bağışları, askeri giderleri ve kocasının maddi gücünün bir göstergesi olarak lüks düşkünü kadınların harcamalarına yer vererek tüketen bir sosyal sınıfın varlığından söz etmiştir.[200] Bu dönemde tüketim anlayışını tetikleyen bir diğer unsur da Avrupa'da meydana gelen Romantizm akımı olmuştur. Duygu ve hayal gücüne bağlı birey merkezçi bu yaklaşım, tüketim eyleminden sevinç ve heyecan duyulmasına yol açarken, hedonik yapılanmanın da zeminini hazırlamıştır.[201] 20. yüzyılın başlarında Amerika, günümüzün modern alışveriş merkezlerinin atası olarak kabul edilebilecek binalarda kapalı otoparkları ve eğlence amaçlı akvaryumları bünyesinde barındırmaya başlamıştır.[202] Gramsci bu döneme dair en önemli etkilerden biri olarak Henry Ford tarafından kurulmuş aynı tip ürünlerden oluşan metaların pazarını oluşturacak olan Fordizm'den söz etmektedir. Seri üretime tabi tutulan, ürünlerin seri tüketimi olarak işlev görecek olan *modernite* yapılanması Fordizm, kendilerini tüketici olarak adlandıracak yeni bir sınıfın oluşumuna zemin hazırlamıştır. Tüketim, sosyal gruplar içerisinde bir kimlik kazanma, tükettikçe varolma anlayışına bürünmeye başlamıştır. Charles Taylor bu durumu "insan kimliği farkedilebilirlik ve onun yokluğu tarafından şekillendirilmekte olup tüketim de artık bunu sağlayan bir araç haline gelmiştir" şeklinde açıklamıştır.[203] Tüketim ürünleri ayrıca reklamlar, ambalaj ve tasarımları ile

---

[199] Brian Roach, Neva Goodwin, Julie Nelson, *Consumption and the Consumer Society*, Microeconomics in Context, 14.

[200] Thorstein Veblen, *Aylak Sınıfı*, Çev; İnci User, Marmara Üniversitesi Basım, 1995, İstanbul, 126, 64.

[201] Grant Mccracken, *The History Of Consumption: A Literature Review And Consumer Guide*, Journal Of Consumer Policy, 1986, 139-166.

[203] Hakan Övünç Ongur, *Tüketim Toplumu Nevrotik Kültür ve Dövüş Kulübü*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011, 66.

birlikte bir arzu nesnesi halini dönüştürülmüştür. Bu da zanaatçilerin başını çektiği aynı tarzda ürünleri farklı renk, şekil, dizayn ve estetize olmuş sanat hareketi seçenekleriyle istifçilik ve moda oluşumunu tetiklemiştir.[204] Ancak 1926 yılında Amerika'da yaşanan büyük buhran ekomik anlamda işyerlerinin kapanmasına, işverenlerin iflası sonucu kitlesel işsizliğe ve insanları hayatlarını sürdürebilme noktasında temel gereksinimleri olan barınma, giyecek, yiyecek gibi unsurları karşılayamaz hale getirmiştir. Modernitenin tek düzeyliği ve sıkıcılığına karşı 1944 yılında Adorno ve Holkheimer tüketime bağlı kültür endüstrisine hizmet eden popüler kültür olgusu üzerine çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmaya göre "sistem tek bir sermayenin etrafında şekillenirken tüm düzen tek bir çarkın dişlileri arasında işlev görmektedir. Sistemin yeniden üretime tabi tutmuş olduğu ürünler standart metalar halinde iç içe geçmiş sektörler arasında medyanın birleştirici gücünü kullanır. Bu kalıplaşmış sonuçlar karşısında da insan istatiksel bir malzeme haline dönüştürülmüştür."[205] Üretilen, tüketilen ve birbirinin yerine kullanılan bu metalar, insanları tanımlamak adına birer gösterge halinde sembol olma görevi görmektedir. Tükettikçe mutlu olduğunu varsayan insan, artık tüketimin eğlence tapınaklarında göstergelerden oluşan bir toplumun parçası haline gelmiştir.[206] İmajların çevrelediği bir oluşum haline gelen tüketim kültürü, üretmekte olduğu sayısız ikonlar (rozetler, markalar) vasıtasıyla meta fetişmine dönüşmüştür.[207] Adorno ve Holkheimer kuşağından olan Marcuse de üretilen ürünlerin üreticisinin uygun gördüğü tutum ve davranışların birer aktarıcısı olduğunu, tek boyuta dayalı düşünce ve yaşam tarzına oluşturduğunu savunmuştur.[208] I. ve II. Dünya savaşının ideolojik ve politik getirilerinden sonra 1950'lere gelindiğinde "tüketimi demokratikleştirme" çabası üzerinde durulmaya başlanmıştır. II. Dünya Savaşın seyrini değiştiren ve başarısını zaferle taçlandıran Amerika, ekonomik bakımdan çökmüş komünizm tehlikesiyle karşın karşıya olan Avrupa devletlerine Marshall planı adı altında ekonomik destek paketleri sunmuştur.

---

[204] Mary Ann Stankıewıcz, *From The Aesthetic Movement To The Arts And Crafts Movement*, Studies İn Art Education, 1992, 166-167.
[205] Theodor W. Adorno ve Max Horkheimer, *Aydınlanmanın Diyalektiği*, Çev; Nihat Ülner, Elif Öztarhan Karadoğan, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul, 2010, 100.
[206] Guy Debord, *Gösteri Toplumu*, Çev; Ayşen Emekçi, Okşan Taşkent, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1996, 43.
[207] Alvin Toffler, *Üçüncü Dalga*, Çev; Selim Yeniçeri, Koridor Yayıncılık, İstanbul, 2008, 220.
[208] Herbert Marcuse, *Tek Boyutlu İnsan*, Çev; Aziz Yardımlı, İdea Yayınları, İstanbul, 1986, 11.

ABD bu yardım kapsamında dış ülke pazarlarında Amerikan ürünlerinin satılmasını meşru kılmayı amaçlamıştır.[209] Bu olayı "Hitler'in, Lenin'in, Napolyon'un ve bir kola şişesinin resmi yanyana koyularak, içlerinden yalnızca bir tanesi tüm dünyayı ele geçiren bir sefer gerçekleştirmiştir"[210] söylemiyle özetlemek en doğrusu olacaktır. Artan üretimle birlikte ürünlerin işlevlerinden daha çok sembolik ifadelerine odaklanılmaya da başlanmıştır. Artık parfümün güzel kokusunun yanında psikolojik olarak çağrıştırdığı, geçmiş tarihte yaşanmış bir anın devamı olarak hedonik anlamlara hizmet etme olgusu meydana gelmiştir. Amerika'da doğan tüketime bağlı olan yeni yaşam stili hakkında, Amerikalı ekonomi bakanı Eisenhover (1953) "esas amaçlarının maksimum düzeyde tüketim malı üretmek" olduğunu vurgulamıştır.[211] "Pop Hedonizm" olarak adlandırılan bu dönem, ikonlarla kuşatılmış bireylerin zevk, eğlence ve narsist tutumlarının ön plana çıkarmıştır. Ancak Amerikan yaşam tarzına karşı bir devrim niteliğinde, siyahiler tarafından icra edilen blues-rock müzik etkisi ve madde kullanımına (eroin, kokain) bağlı vahşi bir özgürlük yaşama istenci doğurmuştur.[212] 1960'larda gösterişe dayalı yaşam tarzı etkisini artırmıştır. Kadınların çalışma hayatına katılımı gıda sektöründe konserve satışlarını tetiklemiştir. Çalışma saatlerine getirilen düzenlemer ile eğitimli yüksek ücretleri elemanlar, refah seviyesi artan toplumda boş zaman kullanımını tam anlamıyla tüketimle doldurmayı amaçlamıştır. Otoyolların, bilişim sektörlerinin ve makineleşmenin gelişimi zaman ve mekandan tasarrufun önünü açarken, kas gücüne dayalı çalışma prensibi de yerini hizmet ve iletişim alanına devretmiştir. Artık insanın doğal ihtiyaçları yerini teknoloji, medya, iletişim araçları tarafından üretilen yapay ihtiyaçlara bırakmıştır.[213] Küreselleşmenin etkilerinin görülmeye başlandığı 60'lı yıllarda "dünya artık tek bir yere sıkıştırılmaya" başlanmıştır.[214] 1970'le birlikte artan teknolojik gelişmeler ve çok uluslu şirketlerin ekonomi üzerinde söz sahibi olması yeni bir tüketici türünü ortaya çıkarmıştır. Bireyin bağlı olduğu grup içerisinde yaş, cinsiyet, eğitim durumu, geçim gücü gibi özellikler dikkate alınmaya başlanmıştır. Fakat modernite fırsat eşitliği vaadini

[209] Georges Fülberth, *Kapitalizmin Kısa Tarihi*, Çev; Sadık Usta, Yordam Kitap, İstanbul, 2018, 241.
[210] Alan Durning, *Ne kadar Yeterli, Tüketim Toplumu ve Dünyanın Geleceği*, Çev; Sinem Çağlayan, Tübitak Tema Vakfı Yayınları, Ankara, 1995, 34.
[211] Alan Durning, *a.g.e*, 43.
[212] Vehbi Bayhan, *Tüketim Toplumunda Bireyin Ontolojik Mottosu: Tüketiyorum Öyleyse Varım*, Sosyoloji Konferansları, 2011, 231.
[213] Marcuse, *a,g,e,* 192.
[214] Erol Erkan, *Gençlerde Tüketim ve Din*, Hiper Yayın, İstanbul, 2018, 67.

gerçekleştirememiştir. Fukuyama, insanın neoliberalizmin sınırsız özgürlük kuramı çerçevesinde tüm hayallerini gerçekleştirdiğini ve tarihin artık kendi sonuna hazırlık yaptığını vurgularken Lyodart ise ideolojilerin, tek tanrılı dinlerin ve evrensel anlatıların işlevlerini yerine getiremez olduğunu, bilginin de meta haline geldiği *postmodern* bir dönem vurgusu yapmıştır. Artık toplumsal aklın genel olarak kabul gördüğü kurallardan sivrilen birey, özel hayatını ve isteklerini ön plana çıkarmıştır. Bireyin tükettiği takdirle bir kimlik sahibi olabileceği fikri, devlet tarafından genel isteklere yatırımı değil de liberalizmin sözde çeşitlilik vaadi bağlamında global pazarlara müsaade etmesini sağlamıştır.[215] 1980'ler ise tüketim kültürü konusunda bireyin kendini inşaasında gösteriş ve hazzın etkili olduğu, sınıflar arası farkların ve ülke sınırlarının şeffaflaştığı; ideolojik karşıtlıkların ortadan kaldırıldığı, bilgisayar teknolojilerinin, uyduların, optikle güçlendirilmiş kabloların ve internetin kullanımıyla hızın egemen olduğu bir zaman dilimi olmuştur. İnsan "yenidünya düzeni" içerisinde "Mcdonaldlaşma" yani fast food mantığıyla; hazır paketlenmiş mutlulukları, elini uzatsa erişebileceği ihtiyaçları, siyasetten eğitime, aileden topluma kadar, her alanda benzer tercihlerin olanaklarına maruz kalmıştır.[216] Bu dönem iş dünyasında kariyer sahibi, mevkiye önem veren, bağlayıcı dinsel ve ideolojik kavramları yok sayan, odak noktası tüketim olan 'Yuppi' olarak adlandırılan sınıfın "Coca Cola, Levi's, Nike" gibi markalarla etkileşimi artarak Amerikan yaşam tarzının etkisi yoğun olarak hissedilmeye başlanmıştır.[217] 1990'larla başlayan, günümüze kadar uzanan bireysel doyumun tatmin edilemez yansıması olarak tüketim anlayışı, geçmişin üretim yapılanmasının yerini almaya başlarken postmodern davranışların etkili olduğu görülmüştür. Neoliberalizmin ekonomik oyuncuları olarak görev yapan ve tam özgürlük vaadiyle kandırılan insanlar, tekel altında toplanan serbest pazarlara, kapitalist şirketlere satılmaya başlanmıştır. Bu da "rekabetçi kapitalist düzeneğin yaratmış olduğu pazar kitlesini ve sahiplenici bireycilik fikrini doğurarak, birey sahip oldukları kadarıyla vardır"[218] anlayışına evrilmiştir. Bauman, Püriten ahlakın yön vermiş olduğu modernizm döneminin aksine postmodern dönemde tüketim

[215] Fülberth, *a.g.e*, 267.
[216] George Rıtzer, *Toplumun Mcdonaldlaştırılması*, Çev; Süer Kaya, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011, 78.
[217] Ulun Akturan, *a.g.e*, 41.
[218] Naci İspir, *C.B Macpherson'un Liberal Eleştirisi*, Arı Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2011, 11.

çağının öncü olduğunu vurgulamıştır.[219] Ürünün artık işlevinden çok gösterge olarak anlamına ve bireyin satütüsüne katkısı üzerinde durulmaya başlanmıştır. Baudrillard tüketim olgusunu hedonizmin bir ödevi olarak "eğlence ahlakı"na duyulan inanca dair; "insanlık tarihi tüketim üzerine kurgulamış olduğu yaşam evresi içerisinde para, mal, besin gibi somut varlıkları sahiplenmiş ve harcamıştır. Ancak tüketimin kalıtsal anlamı bu ürünlerin yok oluşundan öte insalığa hizmet eden tüm tözlerin birleşimidir. Tüketim de bu göstergeleri sürekli olarak güdümleme işlevidir"[220] vurgusunda bulunmuştur. Bu anlayış içerisinde postmodern tüketim çağı, ürünlerin anlamlarını, sembollerini kutsamaktadır. 21. yüzyılın tüketim aklı evrensel kabul ve gerçeklerin aksine; postmodernitenin ''*hiperrealite, bağımsızlık, parçalanma, sembolik''*[221] olgular üzerine odaklanarak kendine ait bir tüketim haritası ortaya çıkarmıştır. *Hiperrealite,* Baudrillard tarafından ''kitle iletşim aygıtlarının insanlar üzerinde gerçekliği yeniden üretime tabi tuttuğu için 'gerçek üstü' bir anlayışa yol açtığını vurgulamıştır. "Gerçeklik simülark bir evrende hologramlar aracılığıyla gerçek ötesi bir anlama hizmet etmektedir" [222] anlayışıyla görüşünü savunmuştur. Bu nedenle bireyler kendi hayal dünyalarında yaratmış oldukları kurallara bağlı kalarak imaj unsuruna fonksiyonel bir bakış açısı içerisinde gerçeklik atfetmektedir. Bağımsızlık parçalanmaya bağlı kalınarak aidiyet duygusunun ortadan kaldırılmasıyla birey artık yeniden kurguya tabi tutulmuş bir montaj hattının ürünü olarak yaşamını sürdürmektedir. İnsan özün değerini; değişen alışkanlıklar, moda anlayışı ve reklamların yaratmış olduğu algı sonucu semboller dünyasında sürekli bir arayış içerisinde kendini kovalayarak bulmaya çalışmaktadır.

Dünyanın canlı bir atmosfer formuna kavuşmasından beri tüketerek var olma anlayışı, bir denge üzerinde ve de sistemli şekilde ilerlemeye mecbur oluşu tartışılamaz bir gerçektir. Örneğin avcı toplayıcılar ortak bir tüketim anlayışıyla takas sistemini kullanmıştır. Bu durum tarım devriminde de devam etmiştir. Ayrıca şehir devletlerinin yükselişi, ulaşım ağlarının genişletilmesiyle birlikte uzman şarapçılar, çömlekçiler, doktorlar, avukatlar gibi uzmanlık gerektiren sahalar da ortaya çıkarmıştır. Bu insanların

---

[219] Zygmunt Bauman, *Yasa Koyucular ile Yorumcular Modernite, Postmodernite ve Entelektüeller Üzerine*, Çev; Kemal Atakay, Metis Yayınları, İstanbul, 2010, 229.
[220] Jean Baudrillard, *Metinler ve Söyleşiler*, Çev; Oğuz Adanır, Ajan Tümer Yayınları, İzmir, 1988, 87.
[222]Jean Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, Çev; Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, İstanbul, 2015, 213.

hizmetleri karşılığında kısıtlı imkanlarla takas sistemini kullanılmış olsa da büyük ve karışık ekonomik yapılanmaların sorunlarına takas yapılanması cevap verememiştir. Çünkü "takas ekonomisi yüz farklı ürünün ticareti için 4950" yöntem bilmeyi zorunlu kılmıştır. Bazı toplumlar "herkes yeteneği üzerine çalışacak ve ihtiyacı neyse o ürünü alacak" anlayışını benimsemiş olsa da bu bakış açısıda işe yaramamıştır. Bilinen ilk para Sümer medeniyetinde "Sümer Arpası", M.Ö 3000 yılında ise gümüş şekel formunda tarih sahnesinde yerini almıştır. Ancak "zihinsel bir devrim" olarak madeni paraların doğuşı M.Ö 640 yılında Anadolu'da Lidya kralı Alyattes'e dayanmaktadır. Bu para yapılanması kültürden kültüre deniz kabuğu, kakao çekirdeği, bitki tohumu hatta modern toplumlarda hapishanelerde, savaş dönemi toplama kamplarında sigara gibi bir tanım içerisinde evrensel araç haline gelmiştir. Para "depolanıp, kolay ve ucuz bir şekilde dönüştürülebildiği ve taşınabildiği için vazgeçilmez olmuştur. Yer, zaman, mekan gibi kısıtlayıcı unsurlardan sıyrılıp çok daha kolay tüketilebilir olduğundan doyalı para "psikolojik bir kurgu olarak fizksel olanı zihinsel olana çevirerek bugüne kadar yaratılmış en başarılı karşılıklı güven sistemi" şeklinde varlığını sürdürmektedir. Ancak bu güven anlayışı bir hastalığa dönüşmüştür. 1519 yılında İspanyol Hernan Cortes, Aztek yerlilerine karşı büyük bir soykırım gerçekleştirmiştir. Yerliler Cortes'e altına dair bu kadar arzu duymasının sebebini sorduklarında "ben ve arkadaşlarım ancak altınla giderilebilecek bir kalp hastalığından müzdaribiz" cevabını vermiştir.[223] Aristo da insanı "hırsı ve gözü doymaz" olarak tanımlamıştır. Ancak aşırı tüketim ve doymak bilmez arzuların nelere yol açacağına dair tavsiyelere, uygarlıkların beşiği Anadolu'da Frigya kralı Midas'a atfedilen bir anlatıda da rastlanmaktadır. Mite göre "*Dionisos'a yardımı dokunan Midas'a kendisinden istediği her şeyi dileyebileceğini söylemiş. Midas da dokunduğu her şeyin altına dönüşmesini istemiş. Bu dilek bir süre sonra eziyete dönüşmüş. Dokunduğu yemek, su ve diğer her şeyi altına çevirmiş. Sonunda kendisine yardım etmek isteyen kzını da altına çevirerek ölümüne neden olmuştur."*[224] Tüketim olgusunun zararları üzerine dünya dinleri ve çeşitli kültürlerde kendilerine özgü sebepler getirmiştir. Amerikan yerlilerinden Micmac şefi "*sizin gözünüzde fakir olan bizler aslında sahip olduğumuz az şeyden çok memnunuz''*, Budizmin ayetleri olarak

[223] Yuval Noah *Harari, a.g.e,* 178.
[224] Makbule Muharreova Sabziyeva, *Antik Kaynaklarda Midas,* Cyprus Internatıonal Universıty Folklor Edebiyat Dergisi Cilt:20, Sayı:79, 2014, 3.

kabul edilen Dhammapada'da ''*bencil arzularına karşı koyan bireyden üzüntülerin uzaklaşır''*, Hristiyan inancında ''*bir devenin iğne deliğinden geçmesi, zengin bir adamın cennete girmesinden daha kolaydır'',* kadim Çin felsefesi Konfüçyüsçülük ''*aşırılık ve yoksulluğun eşit derecede hatalıdır'',* Antik Yunan Delphi tapınağının ''*her şey kararında olmalıdır''* öğretisi, Hindu inancı ''*tamamen arzularından arınmış kişi huzura erişmiş kişidir''* deyişi, İslam dininin peygamberi Hz. Muhammed'in ''*yoksulluk benim gururumdur''* sözleri, Museviler ''*bana ne yoksulluk verin ne de zenginlik'',* Taocular ise ''*yeterince şeye sahip olduğunu bilen kişi zengindir*"[225] inanç biçimleriyle gönüllü bir sadelik üzerine yaşam tavsiye sunmuştur.

Aristo, bireylerin kent devleti şeklinde birlikte yaşamaları gerekliliğini ''insan siyasi bir hayvandır'' sözüyle vurgulamıştır. Ancak günümüzde bu durum insanın 'tüketen bir hayvan' şekline geçişine tanıklık etmektedir. Homo sapiens (düşünen insan)'den Homo Economicus'a (tüketen insan)'a evrilen birey, çağlar boyunca varoluş korkusuna çeşitli çözümler üretmiştir. İlkel insanlar ve kadim uygarlıklar bu korkuyu ortak bilinçaltının eseri mitler, bağlı kaldıkları simgeler, imgeler, arketipler ya da tanrıları memnun kılmak adına gerçekleştirdikleri ritüeller aracılığıyla aşmaya çalışırken, modern insanın araçsal aklı ise simgesel metaforları tükettikleri malzemelere yükleyerek bu korkularından arınmayı hedeflemektedir. [226] Geçmişten günümüze animizm inancı kapsamında nasıl ki insanlar çeşitli sembollere ruh atfederek onlara işlevsel hükümlülükler yüklemişse, Pazar ekonomisinin kurucu aklı da ürünlere dişilik, erotizm, aşk, vazgeçilmezlik, güç, saygınlık gibi özellikleri elektronik cihazlarla, son model otomobiller ve pahalı mücevherler ile ilişkilendirerek animizmin temsili arketipleri tüketicinin özgür iradesine sunmaktadır.[227] Fiziksel bir varoluş kazandırılan mitler gibi pazarlamacılar da mitolojik anlamları objelere atfederek geçmiş ve gelecek arasında köprü oluşturmuş, Marx'ın vurguladığı ''devredilemez olarak bilinen kültürel değerlerin hepsinin piyasallaştırılacağı günler gelecek'' [228] vurgusu, pazarlama mantığına ışık tutmuştur. Bu amaçla küreselleşen tüketim pazarında kişisel özelliklerinden soyutlanmış bireyler, kendilerine bilinçli bir bilinçsizlik aşılanıp

[225] Alan Durning, *a,g,e,* 280.
[226] Carl Gustav Jung, *Keşfedilmemiş Benlik*, Çev; Barış İlhan, Canan Ener Sılay, Barış İlhan Yayınevi, İstanbul, 2007, 47.
[227] Carl Gustav Jung, *a.g.e,* 48.
[228] Dieter Duhm, *Kapitalizmde Korku*, Çev; Sargur Şölçün, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2009, 90.

düşünme pratiklerinden uzak tutularak, vaadler ve hayaller aracılığıyla pazar ekonomisi için ideal tüketicisi olarak kodlanmıştır.[229] Öyle ki doğanın bilinmezliğine karşı ilkel inançlarının rehberliğinde kurtulmayı başaran modern aklın atası, günümüze kendi yarattığı objeler karşısında hayranlık besleyen; çeşitli markalar, simgeler uğruna kutsal mekanlara (alışveriş merkezlerine) yolculuğa çıkan, fiyat etiketleriyle savaşarak bir ritüel olarak gerçekleştirdikleri alışveriş aktivesiyle mutlu sona ulaşan insan oluvermiştir.[230] Toplum içerisinde imajlara yüklenen anlamlar sayesinde bir kimliğe sahip olacağı konusunda ikna edilmiş birey artık psikolojik olarak ele geçirilmiş ve duygusal anlamda ürünün fayda getirisinden ziyade ürünün markasına hizmet etmeye başlamıştır.[231] Günümüzde ‘‘duygusal pazarlamacılık’’ olarak adlandırılan bu sürece mitolojiden popüler örnekler kapsamında:

Fotoğraf 2.1. Farklı Çağlara Ait Pegasus Figürü

Pegasus: Türk mitlerinde Tulpar, Sümer inancında İmdugud, Mısırda Sekhmet, Roma’da Unicorn ile fiziksel benzerlikler gösteren, Yunanca pe-ga’dan türemiş ve kaynak anlamına gelmektedir. Medusa’nın vücudundan kesilip alınan kafasından saçılan kandan doğan, Zeus’a yıldırımlarını getirdiği ve Herkül’ün kardeşi varsayılan efsanevi yaratıktır. İspanya’da Yunan kolonisine ait metal paraların üzerini süsleyen Pegasus figürü 1990 yılında özel havacılık sektöründe kullanılmaya başlanmıştır.

[229] Gustave Le Bon, *Kitleler Psikolojisi*, Çev; Elif Kanur, Say Yayınları, İstanbul, 2018, 89.
[230] Norah Campbell, John Desmond, James Fitchett, Donncha Kavanagh, Pierre McDonagh, Aidan O’Driscoll, Andrea Prothero (vd), *Myth and the Market*, UCD Business School, University College Dublin, Ireland, 2014, 9.
[231] Chris Gramas, *Reklamsız Marka Yaratmak*, Çev; Damla Tanla, Thekitap Yayınları, İstanbul, 2017, 206.

Ayrıca sinema sanayisi içerisinde Sony bünyesinde yer alan TriStar da logosunda Pegasus'u barındırırken, TSK tarafından kullanılmakta olan zırhlı paletli savaş tankı "Tulpar" ve Türk tabanlı Pc üreticisi "Monster Tulpar" adını Türk mitolojisinden almaktadır.

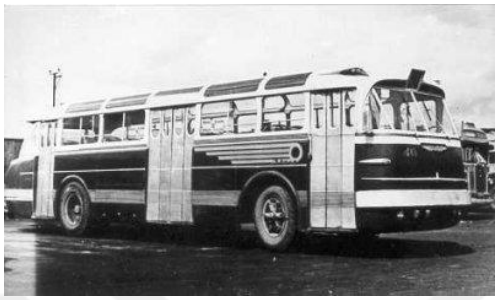

Fotoğraf 2.2. Balmumu Kanatlardan Demir Yığınına İkarus

İkarus: İnsanın icad üretme konusunda herhangi bir sınırlılığı olmadığını ancak her daim de uyması gereken kurallar olduğunu geçmişten günümüze aktaran bir mittir. *Babası Dedalus tarafından bal mumu ile tutturulmuş büyük kanatlar sayesinde tutsak edildikleri yerden uçarak kaçmayı başarsalar da İkarus babasının çok yüksekten uçmaması gerekliliğine dair sözlerine kulak asmamıştır. Bunun sonucunda da İkarus yükseldikçe bal mumumdan örülen kanatları güneşin sıcaklığına dayanamayıp eriyince denize düşüp boğulmasına sebebiyet vermiştir.* Günümüzde İkarus'un düştüğü kabul edilen deniz, Ahikerya adası olarak bilinmektedir. Ancak İkarus 1895 yılında modern hayatın içerisine Macar üreticilerin bir tasarımı olan otobüs modeli formunda giriş yapmıştır. Çeşitli ekonomik dalgalanmalar sonucu üreticileri 1949 yılında uçak üretimine de girmiş olsa da 1973 yılına gelindiğinde İkarus dünyanın dördüncü büyük üreticisi konumunda yer almıştır. Ülkemizde de taşımacılık alanında kullanılan İkarus model otobüsler, 2007 yılı itibariyle farklı bir alt modelle piyasaya sürülmüştür.[232]

[232] *İkarus Otobüs Tarihi*, https://tractors.fandom.com/wiki/Ikarus_Bus, Erişim Tarihi: 6 Aralık 2019, Erişim Saati:19.05

Resim 2.3. Odysseia'dan Karton Bardaklara Starbucks

Starbucks: 1971'de ABD Seattle'da Herman Melville'nin ihtiyar bir kaptanın intikam duygusuna yer verdiği Moby Dick romanında, karaya dönmeyi dört gözle bekleyen ve kahve aşığı olan ikici kaptan Starbucks'tan ilham alınmış ve bu isme kavuşmuştur. Ancak logosunda yer alan saçları açık bir şekilde göğüslerini kapatan kadın figürü, Odisseus ve tayfasının Troya savaşı sonrası evine dönüş rotasında karşılaştıkları ve seslerine maruz kalınması halinde bir daha etkisinden kurtulunamayan yarı kuş yarı kadın yaratıklar olan *Siren*'dir. Starbucks günümüz itibariyle 65 ülkede çalışma ağı ile 21 bin düzeyinde ticari kahve satım kuruluşuna sahiptir.[233]

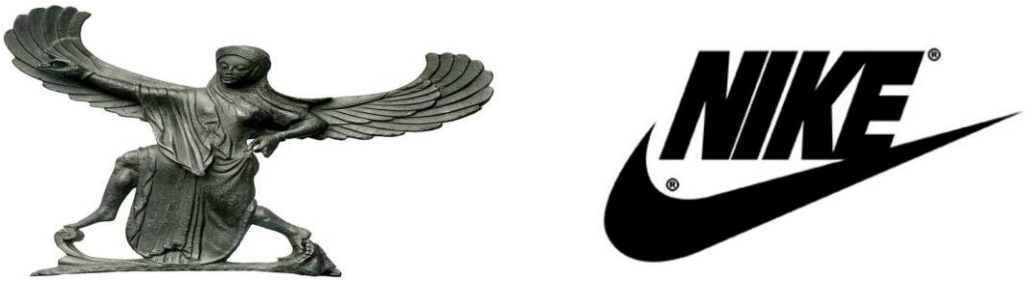

Fotoğraf 2.4. Hesiodos'un Dünyasından Spor Dünyasına Nike

[233] *Starbucks Tarihçe,* https://www.starbucks.com.tr/about-us/our-heritage/, Erişim Tarihi: 05 Mayıs 2020, Erişim Saati: 19.05.

Nike: Yunan ve Roma dininde inanılan kanatlı zafer tanrıçasıdır. Roma senatosunun koruyucu tanrısı olarak tapınılmış, IV. yüzyıl da Hristiyanlık ve Paganizm arasındaki inanç çatışmasının ana unsurlarından biri olmuştur. Nike modern dünyaya ABD Oregon'da 1964 yılında Blue Ribbon Sport olarak adım atmıştır. Phil Knight ve ortağı marka ismi olarak başlangıçta şahin, kaplan vb. gibi hayvan türlerini düşünmüş olsa da çalışanlarında Jeff Johnson'ın rüyasında Yunan savaş tanrısını gördüğünü[234] söylemesi üzerine şirket 1978 yılında adını resmi olarak Nike olarak belirlemiştir. Günümüzde binlerce mağazasıyla Nike, dünya spor pazarında öncü kuruluşlardan biri olarak rol almaktadır.[235]

Fotoğraf 2.5. Farklı Çağlara Ait Versace Figürü

Versace: Yunanca korumak fiilinden türeyen; güzelliği yüzünden Athena'nın öfkesine maruz kalan Medusa, Gorgonlar olarak ün salmış üç kız kardeşin ölümlü ancak en ünlüsüdür. Athena tarafından saçları yılanlara dönüştürülerek ona bakan herkesi taşa çevireceği bir canavar olarak cezalandırılmıştır. Erkek egemen bakış açısının bir sonucu olarak da Perseus tarafından kafası kesilerek Athena'ya hediye edilmiştir. Roma'da M.Ö 47 yılında paralar üzerine basılı Medusa maskı yine bir Romalı Gianni Versace tarafından 1970'lerin ilk çeyreğinde oluşturduğu moda dünyasının logosu olarak 1993 yılında hayat bulmuştur. Günümüzde popüler bir moda markası olmasına ek olarak 2000'lerin başından itibaren çeşitli araba, otel ve helikopter markalarında kendine yer edinmiştir.

[234] *History of Nike,* https://interestingengineering.com/the-extraordinary-history-of-nike, Erişim Tarihi: 05 Kasım 2019, Erişim Saati: 19.05.
[235] *Nike Stoes World Wide,* https://www.statista.com/statistics/250287/total-number-of-nike-retail-stores-worldwide/, Erişim Tarihi: 05 Kasım 2019, Erişim Saati: 19.05.

Fotoğraf 2.6. Geçmişten Günümüze Canon Logosu

Canon: Doğu Asya'nın gizemli coğrafyalarında Japon Budist merhamet ve şefkat tanrısı inancıyla hizmet edinilen Kwannon, 1933 yılında fotoğraf makine markası *Kwanon* olarak tasarlanmıştır. Ancak çeşitli pazar kaygısı ve ingilizce dil kuralları bağlamı sonucu Canon olarak 1935 yılında tescillenmiştir. Günümüzde Canon'un global bir ar-ge ağ yapılanması bulunmaktadır.

Resim 2.7. Goodyear

Goodyear: M.Ö 5000-2500 yılları arasında Mezopotamya sınırları içerisinde ilk örneklerine rastlanılan tekerlek medeniyet tarihinde önemli bir yere sahiptir. Yunan mitolojisinde tanrıların habercisi ve en hızlısı olan Hermes; 1898 yılında Frank Seiberling önderliğinde hayata geçirilen ve lastiğin mucidi olarak Amerikalı bilim insanı Charles Goodyear'ın adını üzerlerinde taşıyan otomobil lastik şirketinin simgesi

olarak tanımlanmıştır. Dünyanın her köşesinde rastlanabilinen Goodyear günümüzde 21 ülkede hizmet vermektedir.[236]

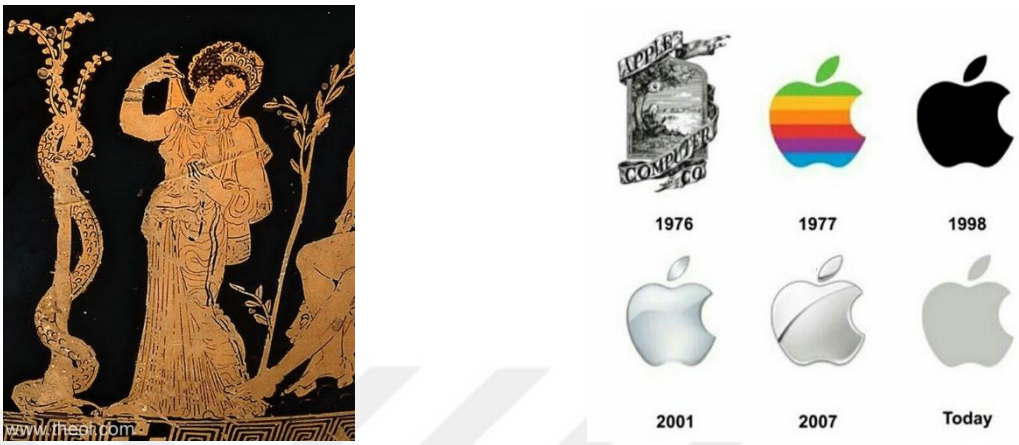

Fotoğraf 2.8. Hesperid'lerin Bahçesinden Günümüze Apple Logosu

Apple: Yunan mitolojisinde yiyenlere ölümsüzlük vereceği inanılan Hesperid'lerin bahçesinde yetişen elmalar, Kitabı Mukaddes içerisinde bilgi ağacında yetişen ve yenmesi kesin bir kuralla yasak meyve olarak da kendisinden söz ettirmektedir. Ayrıca rivayete göre Adem*, elmayı yutkunma esnasındaki hatasını hep hatırlasın diye erkekler ''adem elması'' olarak adlandırılan bir uvuza sahiptir*. M.Ö 400'lü yıllardan bugüne uzanan ve karşımıza 1968 yılında Beatles müzik grubu üyeleri tarafından açılan Apple Corps Ltd. in marka simgesi olarak çıkan elma, Steve Jobs'ın Apple Computer A.Ş'i tarafından sahiplenmiştir. (Apple Computer, Apple Corps' a imge hakkı devri için 500 milyon Amerikan Doları tazminat ödemiştir.) 1978 yılında Steve, markanın simgesini renkli ve daha insancıl bir haz vaaden sembole dönüştürmüştür. Bu durum kutsal metinlerde; ''*Adem'in elmayı yeme eylemi sonrası ceza olarak dünyaya sürgün edilmesi ardından .. Tufan bitiminde karaya oturan Nuh'un gemisinin tepesinde gökkuşağının belirmesi şekliyle Tanrının insana dair affının işareti*'' olarak yorumlanmıştır. Ayrıca ''Apple sembolü ısırılmış elmanın sapı yoktur, yaprağı vardır.''

[236] *Şirket Profili,* https://www.goodyear.eu/corporate/tr/investor-relations/about-us/, Erişim Tarihi: 05 Kasım 2019, Erişim Saati: 19.05

Bu nedenle ‘‘göndergesiz bir gösteren olarak boyutlar arası hiçbir engele maruz kalmadan’’ hareket edebilmektedir.[237] Jobs’ın ısırılmış elması her ne kadar Newton’a, Alan Turing’e bir atıf olarak yorumlanıyor olsa da bu konu tartışmaya açık bir gerçektir.

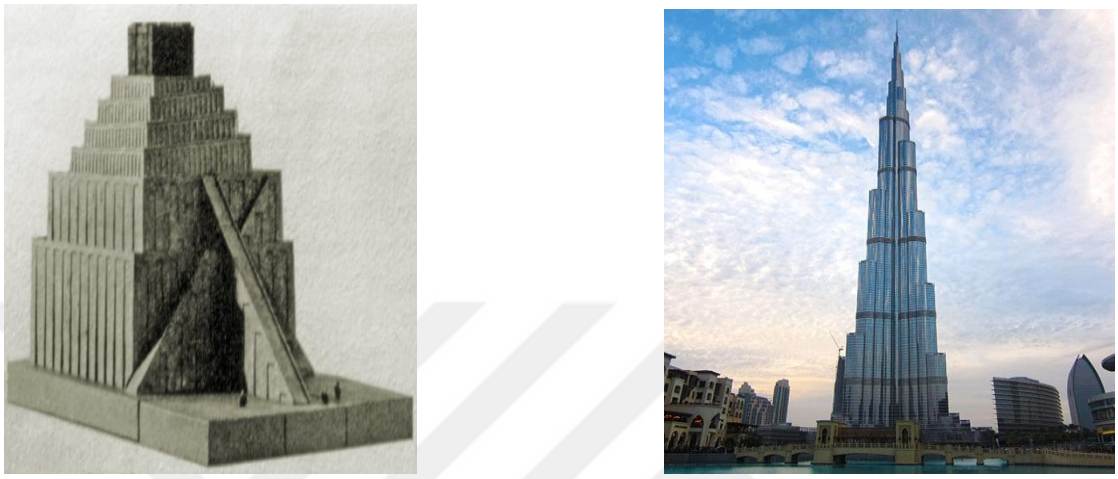

Fotoğraf 2.9. Herodotos’un Babil Kulesi Tasvirinden Günümüz Burj Khalifa’sına

Burj Khalifa: Akadça “Tanrının kapısı”, İbranice “karıştırmak” anlamına gelen Babil ve medeniyeti, dini amaçlar vesilesiyle Nemrud tarafından tanrı Marduk’a atfedilmiş 7 katlı 91 metre yüksekliğinde Babil Kulesine ev sahipliği yapmıştır. Yeni Ahit’e göre insanlar bu kuleyi Tanrının varlığına ait bir küfür olarak yapılandırmıştır. Bu durum karşısında “*Tanrı yeryüzüne indi, kuleyi yükselten insanların dillerini çoğaltarak akıllarını bulandırdı ve bu sayede kule tamamlanamadı*.” Bu fikre bağlı kalarak Kitab-ı Mukaddes olayın sonuçları olarak, dil olgusunun Hz. Nuh’un torunları sayısına göre 72 çeşit sese ayrılmış olduğunu vurgulamıştır. 2010 yılına gelindiğinde ise 164 katlı, 828 metre uzunluğunda Khalifa Tower, Abū Ẓaby, Khalīfah Nahyān onuruna Abu Dabi’de inşa edilmiştir. Babil’de yaşanan evrensel yıkımın bir geri dönüşü olarak yorumlanabilecek bu durum Barthes tarafından görülecek olsaydı eğer; bu gösterişli göğü delen binanın aslında boş olduğunu, boş olarak her anlama gelebileceğini ifade ederdi.[238] Bu bağlamda da “tepeden aşağıya şehre ve insanlara bakan her ziyaretçisi

[237] Peter Conrad, *Mitomani, Apple’dan IŞİD’e Günümüzün Masalları*, Çev; Mehmet Doğan, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2019, 24,29.
[238] Roland Barthes, *Bir Deneme Bir Ders - Eiffel Kulesi ve Açılış Dersi*, Çev; Mehmet Rifat, Sema Rifat, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2015.

aslında bir yapısalcı haline gelir. Şehri ve insanları parçalara bölerek istediği anlamı verebilir.” Bu olay mitlerde her zaman görülebilecek olan biçimin içeriğe üstün gelmesi durumunu canlı kılar. Burj Khalifa’nın içerisinde restoran, gece kulubü, seyir terası ve bu tüketici aklın kamufilesi olarak bir de cami bulunmaktadır. Bu durum “mitsel düşüncenin toplumsal söylem enkazından ideolojik şatolar inşaa etme” şeklidir. Kadim Babil’in evrensel dili günümüzde *dolar*, *sterlin*, *avro*, *riyal*, *ruble*, *rupi* ve *yuan* ile geleneksel niteliğini sürdürmektedir.[239]

Fotoğraf 2.10. Arzu Nesnesinden Meta Olgusuna

Selfie: *Nehir tanrısı ve su perisinin güzel oğlu olan Narkissos bir gün nehir kenarında gezinirken serinlemek niyetiyle nehire doğru eğilir ve kendi suretini görür.* Yunan ve Roma kültürüne ait farklı anlatılarla aktarılan öyküde ortak nokta; arzu ve sevgi nesnesine dönüşen kendi bedenine sahip olamayacağını anladıktan sonra Narkissos’un hayatının sona ermesi şeklinde aktarılmış olmasıdır. Milenyum çağının ilk çeyreği içerisinde Apple ön yüzüne kamera yerleştirdiği Iphone 4 modeli cep telefonunu piyasa sürmüştür. Bu yenilik bireyin telefonu kol mesafesinde tutarak kendi fotoğraflarını çekebilmesini pratik hale getirmiştir. Bu durumu Mcluhan 1960 yılında teknolojik aygıtlar ‘‘insanın uzantısı haline geldi’’ şeklinde vurgulamıştır. Mcluhan’ın genel kabul gören bu kurumına dayarak da ön kameraya sahip olan bir telefon; kulağın

[239] Peter Conrad, *a.g.e*, 37.

uzantısı olmaktan çıkıp, "insanın kendi bedenine hayranlıkla bakmakla görevli, öne fırlayan gözü" durumuna evrildiği açıktır. 2013 yılında Oxford İngilizce sözlüğünde yılın kelimesi seçilen Selfie (öz portre) telefonun ön kamerasında fotoğrafları imge haline getirerek Twitter, Instagram, Facebook gibi platformlar vasıtasıyla bireyin kamusal alana geçişini kolaylaştırmıştır. Ancak Freud'un 1944 yılında Narkissos'un anlatısını temele alıp *Narsisizm* üzerine gerçekleştirdiği çalışmasında bu olayı "erotik enerjinin yanlış yönlendirilmesi" olarak değerlendirmiştir. Bu noktada Barthes'in "görme yetisinin çift cinsiyetliliği" biçimi olarak Selfie; oto-erotik bir sunum halini alır. Böylece görünmek ve dışa dönük bir arzu haliyle öz bilincin ön plana çıkarılıp öz farkındalığın hiçe sayılmasına bağlı olarak *bencilliğin mükemmelleştirilmesi* durumu meşrulaşır. Selfie benlik kaydının bir sunumu olarak karşı tarafa ''ben bu muyum?'' sorusunu yöneltirken elde dilen beğeniler bu sorunun cevabı niteliğindedir. Kim olduğumuzu hissettirmesi için dışarıya yolladığımız Avatarlar, mini-benlik durumu olarak görev yapan selfieler, davranış bilimleri üzerine araştırmalar gerçekleştiren bilim insanlarının da dikkatini çekmiştir. Bu doğrultuda 2011-2017 yılları arasını kapsayan çalışma verileri; etkileyici bir öz portre çekilebilmek için 260 kişinin bu uğurda hayatını kaybetmiş olduğunu göstermiştir.[240]

2.5. MİTOLOJİ ve SİNEMA

İnsan akleden, düş gücü sayesinde hayal kurabilen, kafasında senaryolar ya da günlük yaşantısının deneyimleri ötesinde hikayeler üreterek kendini diğer canlılardan ayıran bir varlıktır. *The Science of Discworld II: The Globe* adlı eserde Terry Pratchett, Ian Stewart ve Jack Cohen'e göre "ekosistem içerisinde biz insanları diğer varlıklardan ayıran şey ne din, ne sanat, ne politika, ne matematik, ne de bilimdir. Bunların hepsi yaratmış olduğumuz hikayelerin yan etkileridir. Gerçekte hikaye anlatan maymunlar olarak hayatlarımızı sürdürebilmek adına hala mitleri kullanırız. Çünkü mitler, imgesel imkanlar sayesinde imkansızlığın yeni diyarlarında samimi hazlar yaşamamızı sağlayan araçtır" vurgusuyla sanat dalları arasında mitolojik aklın en yoğun işlev gördüğü alanı da sinema olarak ele almıştır. Mit, icat edilen veya kurgu anlamında sıklıkla kullanmasına rağmen, masallar üzerine çalışmalarıyla bilinen Donald Haase'ye göre

[240] *6 yılda 259 kişi Selfie Çekerken Öldü,* https://www.cnnturk.com/yasam/6-yilda-259-kisi-selfie-cekerken-oldu, Erişim Taihi: 23 Kasım 2019, Erişim Saati: 19.05

"eski çağların ihtişamlı olayları hakkındaki hikayeleri olup, anlatıldıkları kültürler tarafından kabul gören yaptırımlardır."[241] Bu bağlamda kadim toplumların ateş başında dile getirilen olayları, günümüz insanının hikayelerini birbirlerine anlattıkları yer haline gelen sinemada yeniden üretilmektedir. İşlenen mitsel konular seyirci merkezli bir kutsama töreniyle perdede yeniden tanrısallaştırılmaktadır. Bu kapsamda insanlık tarihi kadar eski olan söylenceler; Truva'nın öyküsü, Achilles, Hektor, *Odysseus'*un kahramanlıkları gibi hikayeler, düşleri yeniden üreten günümüz sinema salonlarında izleyicilerini olağandışı şekilde büyülemeyi olanaklı kılar.

Walter Benjamin sinemanın ne olduğuna dair fikirlerini aktarırken şu açıklamaya yer vermiştir: "İnsanlar oluşturdukları kentlerde, sokaklarda, iş yerlerinde, istasyonlarda ve fabrika köşelerinde zindadaki mahkumlar gibi kapalı kalmıştı. Sinema geldi ve karanlığı odada yakılan bir mum gibi, saniyenin onda biri uzunluğundaki *zaman parçacıklarının dinamitiyle paramparça* etti. Artık bizler bu yıkıntılar arasında maceralı bir seyir içinde süregelmekteyiz."[242] Panofsky ise sinemayı "cansız şeylere can vermek ya da canlı olanlara farklı bir canlılık bahşetmek"[243] olarak Tarkovski de "sinema yeni bir evren tasarlamanın, gizli harikaları keşfetsinler diye başkalarına da gösterdiğimiz büyüleyici bir dünya yaratmanın özgün bir yoludur" [244] şeklinde tanımlamıştır.

Worley mitlerle örülü sinemayı epik, kahramanlık, dünyada geçen, peri masalı, gerçeküstü peri masalı gibi fantastik dünyanın serbest anlatı düzeni olarak değerlendirmektedir. Ancak mitlerin etkisinin fantastik türün tamamında hissedilmesine rağmen, Worley'e göre mitlerin bütün ağırlığını "epik fantezi" türü taşımaktadır. Bu amaçla Epik anlatının kahramanları hata yapabilen, dünyayı kurtarmak için kendisini feda edebilen kişiler olup yaşadıkları dünyayla güçlü bir bağa sahiptir. Worley ayrıca bu türün köklerinin Homeros'un İlyada ve Odysseia ile Gılgamış destanı gibi mitolojik

[241] Terry Pratchett (vd), *The Science of Discworld II: The Globe*, Ebury Press, Londra, 2003.
[242] Walter Benjamin, *Pasajlar*, Çev; Ahmet Cemal, Yapı Kredi Yayıncılık, İstanbul, 1993, 64.
[243] Michael Wood, *Film: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, England, 2012, 97.
[244] Adrey Tarkovski, *Şiirsel Sinema*, Çev; Ebru Kılıç, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2009, 126.

anlatılara kadar dayandığını ve istisnasız olarak arkaik dünyaların ruhunu taşıyor olabileceklerini belirtmiştir.[245]

Mercia Elida, mitlerle oluşturulmuş fantastik bir hikayeyi, herhangi bir sinema salonunda (eğer görseydi) filmin atmosferine kapılıp öykünün içerisine giriş yapan seyircinin mutlaka karşılaşacağı; üstesinden gelinemez *zorlu sınav*, maceralarla dolu bir *yolculuk* ve de mutlu sonla noktalanacak *evlilik* gibi üç temel ögeden söz etmiştir.[246] Campbell ise mitoslar hakkında bir klavuz niteliği taşıyan *The Hero With a Thousand Face*[247] (1949) adlı eserinde; mitosların zaman, mekan ve de coğrafya bakımından evrensel olduklarını ve varolan tüm mitosların tek bir kalıba ait özellikleri sergilediğini vurgulamıştır. Bu kalıbı da "Monomitos" başka bir deyişle "Kahramanın Yolculuğu" olarak adlandırmıştır. Campbell bu kavramını üç aşama üzerine temellendirip ayrıntılarıyla sunduğu harita şu şekildedir: "*Yola Çıkış* (Serüvene çağrı, Çağrının reddedilişi, Doğaüstü yardım, İlk eşiğin aşılması, Balinanın Karnı), *Erginlenme* (Sınavlar yolu, Tanrıçayla karşılaşma, Baştan çıkarıcı olarak kadın, Babanın gönlünü alma, Tanrısallaştırma, Nihai Ödül), *Dönüş* (Dönüşün reddedilişi, Büyülü kaçış, Dışarıdan gelen Kurtuluş, Dönüş eşiğinin aşılması, İki dünyanın ustası, Yaşama özgürlüğü)."[248] Bu sistem üzerine Campbell modern dünyada sanat, felsefe, bilimin amacından söz ederken "bireyin düş gücünün esir olarak tutulduğu zindanların kapısını açarak, mevcut koşullarından sıyrılmış bir bilinç düzeyine ulaşmasını sağlamak" olduğunu vurgulamıştır. Bu görüş doğrultusunda, sinemanın da amacının bu olması gerektiği sorunsalı kaçınılmazdır. Çağdaş dünyanımız güncel mitlerinin üretim alanı ve öykü aktarım kaynağı olan filmlerin karakterleri de sınavlara dayalı düzen içerisinde Camphell'in yol haritasını izlemektedir. Sinema kuramcısı Cristopher Vogler "tartışmasız, Campbell'in mitler üzerine gerçekleştirmiş olduğu çalışmalardan en çok fayda sağlayan Hollwood olmuştur. Miller, Lucas, Boorman, Spielberg, Coppola gibi ve diğer yönetmenlerin filmlerinde bu sistemin kullanıldığı açıkça görüldü"[249] vurgusunu yapmıştır. Sembol ve soyut anlamlar üzerine çeşitli araştırmalar gerçekleştiren Harry

---

[245] Alec Worley, *Empires of the Imagination: A Critical Survey of Fantasy Cinema from Georges Melies to the Lord of the Rings*, McFarland & Company, U.S.A, 2005, 232.
[246] Mircea Eliade, *Myth and Realty*, Harper and Row, New Yok, 1963, 163.
[247] Joseph Campbell, *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*, Çev; Sabri Gürses, İthaki Yayıncılık, 2017, İstanbul.
[248] Joseph Campbell, *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*, Çev; Sabri Gürses, İthaki Yayıncılık, 2017, İstanbul, 63-273.
[249] Christopher Vogler, *The Writer's Journey, Mythic Structure for Writers*, Michael Weise Productions, U.S.A, 2007, 3.

Young da "popüler sinema kahramalarının sorun yaratma noktasında Campbell'in yol haritasını izlediğini'' belirterek; mitolojik eserlerden alınmış kahraman evresi, Yıldız Savaşları (Star Wars-1977-2019), Top Gun (1986-2020) ve de Disney'in birçok animasyon sinema filmi gibi örnekler Campbell'in monomitini kullanmaktadır" [250] şeklinde görüşlerini aktarmıştır. Vogler'in senaristlerin kutsal kitabı olarak kabul edilen *The Writer's Journey* eseri, bir filmin oluşturulmasına yardımcı "alet çantası" olarak kullanılan tekniklerin hepsinin, Campbell'in mitlerin gizemini ortaya çıkarmayı hedeflediği monomitinde zaten var olduğunu fikrini içermektedir.[251] Stuart Voytilla'nın *Mitler ve Filmler; Unutulmaz Elli Filmin Mitolojik Yapısı (Myth & the Movies: Discovering the Myth Structure of 50 Unforgettable Films*) adlı eserinde filmlerin "eğlendirme, hayal gücünü harekete geçirme ve belli bir öykü içerisinde hayatın zorluklarına nasıl karşı koyulması gerektiğini göstermeyi amaçladığını ifade etmiştir. Mitler ise karşılaşılan sorunlara vermiş olduğu cevaplar sayesinde insan kendi varlığına bir anlam katmaktadır. Bu yapısal denklem içerisinde herhangi bir yönetmen tarafından yapılan ve mitos seviyesine erişmiş olan bir sinema filmi, kültür ve geleneğin önemli bir değişim mekanizması olarak yaşamlarımızı etkilemiştir" [252] yorumuyla mitlerin sinemayı nasıl yapılandırdığına dair fikirlerini ortaya koymuştur.

Fantastik sinema, tür olarak Hollywood'la ilişkilendirilmektedir. Bu türün amacını Jackson "tüm hayali faliyetleri görünür kılarak açıkça göstermek"[253] şeklinde Attebery ise "hayal gücünün mümkün olan gerçekliğin ötesine geçme yeteneğinin ortaya çıkması" olarak yorumlarken, Grant'a göre de tür filmleri tanıdık karakterlerin bilindik hikayeler içinde ticari ve uzun metrajlı sinema çalışmalarıdır."[254]

Fantastik sinemanın kalbini mitler oluştur. Ancak sinema, mitlerin sahip olduğu Tanrılar, yarı Tanrılar, melek, şeytan, süper kahramanların ve doğaüstü yaratıkların yanında, efsaneler (korsan, haydut, şövalye), peri masalları (elfler, cüceler, goblinler, hobbitler, büyücüler) gibi malzemelerle kendini süslemektedir. Ancak mitlerle

---

[250] Harry Young, *The Hero's Journey, Symbols on The Path*, http://www.theosophical.org.uk/theosophical-articles/mythology-ancient-spiritual-traditions-2/the-heros-journey-symbols-on-the-path/, Erişim tarihi: 12 Aralık 2019, saat:19.05.
[251] Ömer Tecimer, *Sinema Modern Mitoloji*, Plan B Yayınları, İstanbul, 2005, 118.
[252] Stuart Voytilla, *Myth & the Movies: Discovering the Myth Structure of 50 Unforgettable Films*, Michael Wiese Productions, U.S.A, 1999, 1-5.
[253] Rosemary Jackson, *Fantasy: The Literature of Subversion*, Routledge, England, 2008, 13.
[254] Barry Keith Grant, *Film Genre Reader*, University of Texas Press, U.S.A, 1986, 41.

yoğrulmuş sinema filmi **"**Gerçeklerden Kaçma" noktasında izleyicisi için son derece önemli bir etkendir. Bu durumu Harley "filmlerin sığınılan bir liman gibi dünyayı daha yaşanabilir kıldığını, dinin insanları bir araya toplayabilme özelliği gibi sosyal organizasyonu sağladığını, bir deneyim aktarıcısı olarak sinemanın geçmişin mitler yardımıyla toplumsal hayatı denetim altında tutmasına benzer bir işlevi sürdürdüğünü"[255] ifade etmiştir. Bu konu üzerine diğer bir bakış açısı da Kolker'den gelmektedir. Kolker'e göre "filmler pahalı teknolojik aletlerle pahalı mekanlarda üretilmelerine rağmen onları tüketenler tarafından ucuza satın alınmaktadır. Buna bağlı olarak onları tüketecek insanlar için gerçek dünyadan bir kaçış, geçici bir soyutlanma şekli olarak hizmet ediyor"[256] olduklarını belirtmiştir. Jowett ise bu durumun bir kaçış olmadığını; "sinemanın Orta çağın Katolik zihniyetinin yaratmış olduğu tutsaklıktan beri toplumsal ve kültürel inançları, değerleri çarpıttığını ve sinemaya maruz kalan insanların hayal gücünü esir eden bir aygıt" konumunda olduğunu belirtmiştir.[257]

Günümüz ortamlarında mitsel içerikli filmler entellektüellikten uzak; popüler, sıradan, çocuksu ve gerçek sanat kolları dışında kalmakla eleştirilmektedir. Ancak yapımcılarına en çok para kazandıran Avatar (760.505.847 Milyon Dolar 2009), Yüzüklerin Efendisi (I, II, III, 2001-2003, 3.067 Milyar Dolar) gibi filmler dikkate alınınca sinemada anlatılmaya çalışılan öykülerin merkezinde mitolojinin yer aldığını, filmlerde sunulan içeriği mitsel sembollerin kuşattığını, ideolojik açıdan da toplumsal ve kültürel uzuvlara temas edebildiğini görülmektedir. Bu doğrultuda Alman filozof ve sinema tarihçisi Siegfried Kracauer (1889-1966), kitle süsüne dayalı sinemanın üretiminde devletin tutumunu, insanların kültürel deneyimlere açık olduğu kitle eğlencelerini, sinema salonları, popüler filmler gibi "*yüzey meselesi"* sorunsalına odaklanmıştır. Sınırsız sayıda varolan filmlerin sınırlı bir çeşitlilik etkisi altında aynı mesajları ürettiğini ve bunlar sayesinde de filmler tarafından yaratılmak istenilen toplumsal düzen ideolojisinin anlaşılabileceğini vurgulamıştır. [258] *Yüzey meselesi* sorunsalı hakkında Kracauer, doğal güçlerin mitsel aklı "reason" ile kapitalist düzenin

---

[255] Ian Charles *Jarvie, Sosyal Bir Kurum Olarak Sinemaya Gitme*, Çev. Gülseren Güçhan, akt. Serpil Kire, 25. Kare. Sayı:5. Mayıs-Haziran, 1993, 22-25.

[256] Robert Kolker, *Kültürel Bir Pratik Olarak Sinema,* Çev; Ertan Yılmaz, Akt. Serpil Kirke, Sinemasal Güz/ Kış, 2004, 1-30.

[257] Gülseren Güçhan, *Toplumsal Değişme Ve Türk Sineması- Kente Göç Eden İnsanın Türk Sinemasında Değişen Profili*, İmge Kitabevi, Ankara, 1992, 63.

[258] İrfan Hıdıroğlu, *Türkiye'de 1980 Sonrası Sinema Politikaları*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon Sinema Anabilim Dalı, 2010, 30.

aklı olan "ratio" çatışmasının tarihsel rotasına odaklanmıştır.[259] Yüzey, anlamın hiçleşmesidir. Bu bağlam neticesinde kapitalist aklın zaferi adına mitlerin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Gizem, büyü, mitlerden (reason) arındırılmış dünya *yüzey'*dir. Ancak bu durum kapitalist yapılanmanın içi boşaltılmış anlam yitiminden başka bir şey değildir. Kracauer, mitsel dünya tanrılarının bir düşünce biçimine dönüştüğünü şu özellikler bağlamında savunmuştur; "mitolojik düşünce sistemli bir düşüncenin süper yapıları için hizmet eder mitolojik düşünce her şeye gücü yetmesi durumunda doğayı doğrular mitolojik düşünce her döneme göre değişiklik göstermektedir ancak doğanın çizmiş olduğu sınırlara uymak zorundadır mitolojik düşünce doğanın kurallarına isyan etmeksizin, onların terimlerini yansıtır mitolojik düşünce kaderin eserlerini sonuç olarak sunar."[260]

Kracauer *Peri Ülkeleri* olarak adlandırdığı sinema salonlarında birbiriyle alakasız görüntülerin, modernitenin dili olarak hizmet eden kurgu ile oluşturulduğunu vurgulayarak; sanat sineması aksine popüler fantastik filmlerin, insanların istek ve arzularını dile getirebilmesi açısından çok önemli görmüştür. Kracauer tabakalara ayrılmış toplumda; insanları *tatmin* etme görevini üstlenmiş olan sinemanın, fantastik unsurlarla dolu filmin ideolojik olarak dünyayı nasıl yeniden kurduğunu ve yeniden inşaa edilen dünyada ideolojilerin nasıl yansıtıldığı üzerine odaklanmıştır.[261]

Sinema, sosyokültürel sorunlar üzerinde yoğunlaşıp, insanların bu yönde bir bakış geliştirmesini sağlama potansiyeline sahipken, fantastik filmler toplumsal eşitsizliğe dayalı sorunların anlaşılmasını kolaylaştırmadığı bir gerçektir.

Ancak ticari film endüstrisi ekonomik kaygılar yüzünden *razı olma* ile *isyan etme* noktasından kendi kendiyle çatışmaktadır. Bu nedenle ulusal bir sinema olan Hollywood, Amerikan toplumuna ait ideolojik sembollerin aktarıldığı "ana akım" bir kültürün üretim alanıdır. Ulusötesi dağıtım ağlarının kalbi olan Amerika, gündelik yaşam içerisinde tüketilen değerlere *amerikan tarzı* bir yaşam stili pompalamaktadır. Bu nedenle filmlerin hiçbir zaman sadece birer eğlence aracı olarak üretilmedikleri açıktır.

---

[259] İrfan Hıdıroğlu, *Siegfriend Kracauer'in Kitle Süsü Kavramı Bağlamında Televizyonun Eğlendirme İşlevine Yönelik Eleştirel Bir Okuma*, Televizyonun Eğlendirme İşlevine Eleştirel Bir Bakış; Acun Medya, Editör; İrfan Hıdıroğlu, Literatürk Academia Yayıncılık, Konya, 2019, 19.
[260] İrfan Hıdıroğlu, *a.g.e*, 2019, 20.
[261] İrfan Hıdıroğlu, *a.g.e*, 2019, 25.

Kültür Endüstrisi açısından filmler, ideolojilerin meşrulaştırıldığı bir sahadır. Bu bakımdan sinema bir sanat dalı olmanın aksine, bilinçli hakikatlerle üretilen mitleri meşrulaştıran bir ideoloji aracı olarak "bütünü bir arada tutmak" adına kullanılmaktadır.[262] Kültür endüstrisi, tek düze bir teknik çeşitliliği altında seri üretimden meydana gelen, ekonomik talepler nedeniyle eserin ve toplumsal mantığın çatışmasıdır. Bu açıdan sermaye sahiplerinin tek derdi, filmler sayesinde insan yığınlarının meydana getirdiği kitlelerin kalplerine iktidar olgusunu kazımaktır.[263] Bunu başarabilmek adına Hollywood üretim tarzı popüler sinema aklı teknolojik yeniliklerin yanında tüm sanat dallarını kendisine eklemlemiştir. Böylelikle Hollywood filmlerinde perdeye yansıyan ve çeşitlilik vaadiyle üretilen içeriklerin, üretildiği şirketlere bakılmaksızın egemen iktidarların sesleri ileten bir mesaj oldukları açıktır. İzlemeye maruz kalınan filmlerin giriş, gelişme, sonuç bölümleri standarttır ve bu bağlamda da kimin zafer kazanıp kimin mutlak mağlubiyet alacağı önceden anlaşılabilmektedir. Tanıdık müzik tonlarıyla kulak fethedilir. Diyalogların içerdiği kelime sayısı bellidir. Efektlerin esprilere katkısı teknik unsurlarla birleşen filmler sanat eserlerine baskın hale gelmektedir. Benjamin sinema yapıtını örnek göstererek şimdi, buradalık ve biriciklik özelliğine bağlı olarak sinema seyiricisin maruz kaldığı görüntüler kapsamında toplumda geleneklerin zayıflatıldığını ve insanlığın bir kaybedişte olduğunu belirtmiştir. Hareketli görüntünün algı üzerinde yaratmış olduğu şok etkisi de Duhamel'in: "Artık düşünmek istediğimi düşünemiyorum. Düşüncelerimin yerini devingen görüntüler aldı''[264] şeklindeki açıklamasıyla kitle hareketleriyle çok yakından bağlantılı olan bu durumun yöneticisi olarak sinemayı görmektedir. Benjamin'in oluşturduğu bu sorunsal bağlamında Abel Gance'in görüşleri ise iyimser bir tutum içerisindedir. Abel "Shakespeare, Rembrandt, Beethoven film yapacaklar. Bütün söylenceler, mitolojiler, mitler, bütün dinler sinema yoluyla dirilmeyi beklemekteler ve kapıların önü, şimdi kahramanlarla dolu"[265] açıklamasıyla durumu olumlamaktadır.

John Gregory sinemayı tanımlarken ‘‘eğer perdedeki insanlar, izleyenlerden daha büyük değillerse buna film denemez. Oyuncular filmin dilidir ya da bu dilin büyük

[262] Theodor W. Adorno, *Kültürel Endüstri- Kültür Yönetimi*, Çev; Elçin Gen, Nihat Ülner, Mustafa Tüzel, İletişim Yayınları, İstanbul, 2020, 50.
[263] Adorno, *a.g.e*, 52-53.
[264] Benjamin, *a.g.e*, 49.
[265] Benjamin, *a.g.e*, 50-66.

bir parçasıdır'' yorumuyla oyuncu merkezli bir anlatıya vurgu yapmıştır. Bu amaçla sinema filmlerinde yüceltilen oyuncu ünlüler ise Hollywood yıldızlarıdır. Aktörler Homeros'un Tanrıları gibi tek bir birey olarak perdeye çıkmalarına karşılık ekranda devleşirler ve kılıktan kılığa bürünerek filmlerle ölümsüz varlıklar kategorisine taşınırlar. Bu insanların özellikleri abartılarak insanüstü sunum içerisinde cesur, korkusuz, iyi yürekli, güçlü zeki ve her şeyi bilen canlılara dönüştürülmüştür. Bu bağlamda Olimpos dağının Tanrıları günümüz dünyasında Hollywood'a taşınmıştır. Evrensel yasalar bu kahramanlar için yok niteliğindedir. Öyle ki madde kullanımı sırasında yakalanan *Robert Downey Jr*, çocuk istismar suçuyla yargılanan *Michael Jackson* gibi ünlülerin tutuklanmaları protestolara yol açmıştır.[266] Ayrıca sinemaya gitmek için bilet satın olmak film yıldızlarını yüceltme girişimidir. Sinema salonuna atılan adım ise dış dünyadan yeni bir dünyaya giriş yapmaktır. Filmin, salonun atmosferiyle birleşen etkisi ne kadar çarpıcıysa, izleyici o ölçüde etkilenerek; ekranda yer alan zaman ve mekan bağlamında sanal bir gerçeklik içerisinde kendini unutur. Aktörleri ekran aracılığıyla görmek için sinemaya gitmek, kiliseye gitmek gibi, tanrının varlığına en yakın olunabilecek yerdir. İnsan kendine ait bir yolculuğa çıkar. Bunun sonucu olarak ''sinemaya gitmek, miti ayinle harmanlar ve tanrıları yakınlaştırır.'' Böylelikle mit dünyaya geri gelir. Filmlerin gişe başarısı oyuncunun mevcut sergilemiş olduğu yeteneğinden ziyade dış görünüşüne bağlıdır. Bu yıldız adı altındaki oyuncular putlaştırılır. Kusurları yoksayılarak onlara tapınılır ve en büyükleri Tanrılar kategorisine çıkartılır.[267] Film yıldızlarının çıkartmaları, posterleri, bunun yanı sıra çeşitli şirketler ürünlerini bu kahramanlarla ilişkilendirilip bu ürünlere farklı anlamlar yüklenerek tüketici kitle yönlendirilmektedir. Kitleler adına mutsuz bir tutum içerisinde olan Georges Duhamel'a göre sinema ve sinema seyircisini "ancak, kölelere uygun düşebilecek bir vakit öldürme aracı, sıkıntılarının altında ezilen, bilgisiz, yoksul, çalışmaktan posaları çıkmış yaratıklar için düşünülebilecek bir hiçbir yoğunlaşma istemeyen, hiçbir düşünme yetisini koşul kılmayan bir gösteri! Yüreklerde hiçbir ışık yakmayan, günün birinde Los Angeles'ta "star" olmak gibi gülünç bir umudun dışında, hiçbir umut uyandırmayan bir gösteri"[268] şeklinde olan bir oyalanma aracı olarak nitelendirmektedir. Yıldız mitlerini üreten Hollywood bu karakterlerle birlikte, üretim

[266] Michael Wood, *a.g.e*, 99.
[267] Michael Wood, *a.g.e*, 177.
[268] Benjamin, *a.g.e*, 163.

gücünü elinde bulunduran küresel şirketler aracılığıyla da kendi dünya görüşünü aktarmaktadır. Kapitalist dünyanın modern insan olarak kabul değerleri kariyer, kaliteli yaşam, gençlik hareketleri, ata erkil düzen ve ırksal farklılar bu görüşlerden birkaçıdır. Küresel gücün filmleri "anglosakson protestan beyaz erkek" üzerinden sınıf atlama ümidi, kadınlar içinse göreceli bir özgürlük vaadi sunmaktadır. Tüketiciye yönelik karakterlerin tensel renkleri değişiklik gösterse de hizmet edilen amaç değişmemektedir.[269]

Sinema filmlerinin ticari ilişki ağı global bir düzeyde Pazar mekanizması tarafından yönetilmektedir. Bu Pazar, toplumun farklı ve her tabakasındaki tüketiciye en iyi ürünü bulabilecekleri vaad etmektedir. Bu vaadler kapsamında da sinema filmlerinin global Pazar içerisinde ''serbest bir akış'' şeklinde yer almaları gerekliliğinin üzerinde durulur. Amerikan üretim güçleri bu durumu kendi faydaları adına meşru kılabilmek için Ricardo'nun *karşılaştırmalı Üstünlük kuramına* başvurmaktadır. Bu kurama göre "her bir ulusun en düşük masraf ile avantajlı bir şekilde üretiği ürünü değiştirmesi durumunda optimum fayda ve kar kendiliğinden oluşur. Bu içerisinde yer aldığı koşulları ve farklılıkları bir avantaj olarak değerlendirir."[270] Bir diğer yaklaşım ise ulusların elinde bulundurduğu ekonomik ve iletişim ağlarına bağlı olan ilişkilerin mevcut devamlılığını mümkün kılan, var olan sistemin doğal bir seyir içerisinde kaçınılmaz ve yararlı gören *Karşılaştırmalı Üstünlük kuramı*'dır.[271] Bu kuram ile birlikte global alanda ulusötesi sinema filmlerinin dağıtımında mevcut eşitsizlikleri meşru kılmak adına kullanılmaktadır.

Sinema, dünyanın insanlarla iletişime geçerken kullandığı dillerden bir tanesidir. Ancak bu noktada "insanlar neler görmeyi arzu ediyor" sorusundan çok "egemen ideolojiler ne iletmek istiyor" hizmeti vermektedir. Bunun sonucu olarak da "her film politiktir çünkü onu üreten ideoloji tarafından belirlenir."[272] Sinema kültürel olayları ve insan bilincini yönlendirme noktasında da önemli bir araçtır. 1986 yılında Winston Groom tarafından yazılan *Forrest Gump* adlı roman edebi anlamda okuyucusu

---

[269] Reha Ülkü, *Post-Sinema*, Mobidik.com, 2014, 40. (Antropolojide "küçük put" anlamı taşımaktadır. Sinema sektöründe "starlar" için kullanılır.)
[270] Levent Yaylagül, *Sermayenin Medyası Medyasının Sermayesi; Ekonomi Politik Yaklaşımlar*, Der: Selda Bulut, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2009, 163.
[271] Levent Yaylagül, *a.g.e*, 163.
[272] Seçil Büker, Gürhan Topçu, *Sinema: Tarih-Kuram-Eleştiri*, İthaki Yayıncılık, İstanbul, 2019, 91.

tarafından ilgi görmemiştir. Ancak 1994 yılında Robert Zemeckis'in sinemaya uyarladığı film ile birlikte kitap satışlarını da tırmanışa geçirmiştir. Bu olay karşısında yazar "bu aynı lanet kitap"[273] yorumunda bulunmuştur. Bu durumda sinema, modern dünyanın çağdaş kültürüne kendini kamufile ederek uyarlayan bir mit olarak, mitsel bir anlam yaratmış olacağı endişesi uyandırmamaktadır. Toplumun yaratmış olduğu kültürel tabakalar çağın gereksinimleri bağlamında, bilinçdışı bir kurgu sayesinde mitsel algoritmanın kendini sürekli yenilemesini sağlamaktadır. Hegel bu konuya "fikirlerin estetik kaygıdan yoksun şekilde aktarılması, başka bir deyişle fikirlere mitolojik anlamlar yüklemediğiniz sürece halk tarafından yok niteliğindedir"[274] yorumuyla açıklık getirmiştir.

Sinema dili, mitsel aklın estetize edilmiş çok boyutlu dünyasıyla benzerlikler taşımaktadır. Vernant bu durumu "mitsel anlatı evresi katmansal bir yapı içerisinde sadece çok anlamlı olmakla kalmaz. Kapalı uçlu bir anlamın dışında her zaman çeşitli ifadelere sahiptir. Hikayeyi aktaran kişi koşullara, kendi tercihlerine veya dinleyicilerin tutumuna göre anlatısını şekillendirebilir, uzun ya da kısa bir biçimde değiştirebilir"[275] şeklindeki açıklamasıyla sinema ve mitoloji arasındaki ilişki ortaya koymuştur. Bu kapsamda doğrudan mitolojik hikayelerin sinemaya aktarımı olarak Troy (Wolfgang Petersen, 2004, ABD), The Odyssey (Andrey Konchalovsky, ABD, İngiltere, Yunanistan, İtalya, Almanya, 1997), Jason ve Argonotlar (Don Chaffey, Amerika, İngiltere, 1963) örnek olarak verilebilir. Buna ek olarak çağlar boyunca insanın uygar aklı, bilinçli bir şekilde sinema ve edebi alanda kurgusal evrenler içerisinde fantastik dünyalar, sınırsız coğrafyalar, doğa yasalarını kendi içerisinde taklit eden bilinçli "Mitopya" adı altında mitolojik dünyalar yaratmıştır.[276] 14. yüzyıl Dante Alighieri'den İlahi Komedya, 17. yüzyıl William Beckford'un Vathek'i, 20. yüzyıl John Ronald Reuel Tolkien'den Yüzüklerin Efendisi, 21. yüzyıl George Raymond Richard Martin'in Taht Oyunları gibi eserler mitopya örnekleri oluşturmaktadır.

[273] Seçil Büker, Gürhan Topçu, *a.g.e,* 168.
[274] Terry Eagleton, *İdeoloji*, Çev; Muttalip Özcan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011, 213.
[275] Jean Pierre Vernant, *Evren Tanrılar İnsanlar*, Çev; Mehmet Emin Özcan, Dost Kitabevi, Ankara, 2001, 14.
[276] Vural Yiğit, *Mitoloji ve Düşünce*, https://www.academia.edu/19287455/MİTOLOJİ_VE_DÜŞÜNCE, Erişim tarihi: 26 Aralık 2019. Erişim saati:19.05.

Görsel öykü aktarım aracı olarak hayatına başlayan sinema otuz yıllık sessizliğinin ardından "görsel ve işitsel" bir iletişim aygıtına evrilmiştir. Gelişen temel (görüntü ses birlikteliği) teknolojik teknikler ve yenilikler sayesinde sinemacı filmin görsel atmosferi içerisine izleyicisini alarak inandırıcılık noktasında ona "vay be" dedirtmeyi başarabilmiştir. [277] Bu durumu insanın ancak hayal düzeyinde deneyimleyebileceği mitsel mekanlara, olaylara, görüntülere, seslere tanıklık edebilmesi, hikayelerin yaşanmış olduğu dünyaların "gerçekliğe yakın" hissini oluşturan duygusal ve psikolojik devinime sebebiyet veren "özel" teknolojiler sayesinde gerçekleştirmiş ve gerçekleştirmektedir. Özel olarak adlandırılan bu önemli teknolojiler; ses, renk, geniş ekran 3D, animasyon, bilgisayar grafik teknolojileridir.[278]

Ses: 1920'lerin sonuna doğru başlayan ve 1927'e kadar süren bu aralık sessiz sinema tarihinin en görkemli dönemine tanıklık etmiştir. Sessiz sinema döneminde görüntünün desteklediği öykü anlatımına büyük sinema salonlarında orkestraların da eşlik etmiş olduğu görülmektedir. Avusturyalı sinemacı Fritz Lang tarafından yönetilen (1924) iki bölümlük *"*Die Nibelungen" filmin müzikleri Gottfried Huppertz tarafından işlenerek anlatılan hikâyeye devinim kazandırdığı görülmüştür. 1920'li yılların bir diğer etkileyici eseri ise Binbir Gece Masalları ögeleriyle donatılmış Roul Walsh'ın tarafından yönetilen (1924) The Thief of Bagdad (Bağdat Hırsızı) adlı sinema filmidir. Uçan halı, at, ejderha gibi görsel efektlerin yanında Mortimer Wilson tarafından yapılan filmin müzikleri sessiz olarak adlandırılan bu dönemde sesin hikaye aktarımında ve atmosferin benimsetilmesi üzerine ne denli önemli olabileceği ortaya çıkarmıştır.[279] 1923 yılında yaşanmaya başlayan sesli film denemeleri 1926 yılında Alan Crossland'ın müzikal ağırlıklı bir yapım olan Don Juan filmiyle sonuç vermeye başlamıştır. 1927 yılına gelindiğinde ise hem oyuncuların diyaloglarını hem de müzik seslerinin senkronize olarak kullanıldığı Jazz Singer (Caz Şarkıcısı) adlı çalışma ilk sesli sinema filmi olarak kabul görmüştür.[280] Sesli film çağına yapılan bu giriş O'Brien'ın stop-motion tekniği ile Murray Spivack'ın hayvan seslerini, diyalogları ve müzikleri üç ayrı

[277] Geoff King, *Spectacular Narratives: Hollywood in the Age of the Blockbuster*, Iba Tauris Press, Londra, 2000, 339.
[278] Jacqueline Furby, Claire Hines, *Routledge Film Guidebooks Fantasy*, Routledge, New York, 2012, 118-135.
[279] Rick Altman, *Silent Film Sound*, Columbia University Press, New York, 2004, 4.
[280] Önder Şenyapılı, B*ir Yığın İletişim Aracı Olarak Sinema Ve Tasarım*, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 2003, 155.

bant üzerine kaydedip, ana bant üzerinden filme uyarlamasıyla, King Kong (1933) ilk dönem sesli sinemanın unutulmaz örnekleri arasında yerini almıştır.[281] 1930'lardan başlayarak George Lucas ve Lucas Film öncülüğünde 1970'de Dolby, 1980'de THX, 1990'ların başından itibaren dijital ses gibi çeşitli teknik yenilikler ''sesin ayırt edici bir özellik'' olma durumunu günümüze kadar taşımıştır. Ses filmin akışı içirisinde karakterlerin aksiyonuna, filmin hissiyatına, mesajına vurgu yaparken; heyecan, gerilim gibi duyusal bir tecrübenin yanı sıra filmin müzikleri tüketiciler için bir cazibe metaforu halini almıştır.

Renk: Sinemanın ilk yıllarında Melies tarafından çeşitli renklendirme çalışmaları imge ve ögelerin duyusal etkisini artırmak için efekt olarak kullanıldığı ancak maddiyat ölçekli pahalı bir sonuç verdiği hemde gerçekliği ortadan kaldırdığı için yapay bir araç olarak kabul görmüştür. 1920'lerle birlikte Technicolor iki katmanlı bir renk tayfı üzerine çalışmaları 1932 yılına gelindiğinde üç renkli bir sistem haline almıştır. Bu çalışmalar neticesinde renk 1937'de Snow White *and the* Seven Dwarfs (Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler)'de, 1940'da ise Pinocchio (Pinokyo) gibi ilk uzun metrajlı animasyon filmlerinde kullanılmıştır. Bu dönem sinema filmlerinde renk kullanımına gerçek ve yapay arasındaki ayrımı gerçekleştirmek adına ve de fantezi unsurları dışa vurma yolu olmaktan öteye gidememiştir. Ancak renk unsuru 1960'lı yıllarla birlikte gerçeklikten uzak bir form olarak algılanan yargısal duvarlarını yıkmaya başlamıştır. Teknolojik gelişmelerle birlikte katedilen yollar günümüzde dijital renklendirme sağlayan 5D Colossus gibi yazılımlar, ayna dünyaların yaratılmasında estetik ve biçimsel algıları son derece gerçeğe yakın kurabilmektedir. Örneğin Peter Jackson tarafından perdeye kavuşturulan Tolkien'in kaleminden, Orta Dünya'nın fantastik kusursuzluğunu vurgulayabilmek adına Rivendell ve Shire gibi Elf ve Hobbitlerin yaşam alanlarının aktarımında canlı, parlak, turuncu ve yeşil bir dünyanın gerçeklik algısının kusursuz düzeyde yansıtılabilmek için 5D Colossus dijital renk

[281] Yusuf Yurdigül, İbrahim Ethem Zinderen, *Sinema ve Televizyonda Özel Efekt*, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2013, 21.

yazılımı kullanılmıştır. Bu sayede gelişmiş ve gelişmekte olan renk teknolojisi mitsel görselliğin aktarımında önemli bir araç halini almıştır.[282]

Geniş Ekranlar, IMAX, 3D, 4DX, Screen X, D-Box Teknolojileri: Sinemada işlenen konunun önemli bir etkinlik unsuru olmasından öte seyircisini öykünün içerisine çekebilmesi için çok daha fazlasını sunuyor olması tartışılamaz bir gerçeklik halini almıştır. İlk denemeleri 1920'lere kadar uzanan geniş ekran fikri 1952 yılında Cinerama adlı üç eş zamanlı kameradan çekilen görüntülerin içbükey bir zemine yansıtılmasıyla başarılmıştır. 1953 yılında Cinerama'nın aksine daha geniş ekranlı renk, özel efekt gibi gerçeklik olgusunu daha net aktarabilen CinemaScope perde evresine geçiş yapılmıştır. Günümüzde ise standart bir sinema perdesinden on kat daha büyük, dijital ses sistemleriyle desteklenmiş, derinlik etkisinin en iyi seviyede sunabilmek adına 3D olgusunu da içerisinde barındıran IMAX teknolojisi yaygın olarak kullanılmaktadır. Sinemada 3D gösterim şekli 1950-54 yılları arası popülerlik kazanmasına rağmen geniş ekranların kullanımına geçilmesiyle bu durum tersine dönmüştür. Bugün ise dijital dünyanın talep gören teknolojilerinden biri halini alan 3D, filmlerin tekrar bu formatla çekilmesine ya da varolan eserlerin 3D teknolojisiyle dönüştürülme dönemine girilmiştir. Avatar (2009), How to Train Your Dragon (Ejderhanı Nasıl Eğitirsin) (2010) gibi 3D yeniliğiyle izleyicisiyle buluşan birçok kıta mitini içinde barındıran yapımların yanı sıra The Lord Of The Rings (Yüzüklerin Efendisi serisi) (2001-2003) 3D'ye dönüştürülme çalışmaları yapılmaktadır.[283] Bu teknolojik yenilikleri daha uç bir boyuta taşımakta kararlı olan sinema dünyası, film esnasında konunun işlendiği mekanlarla sis, yağmur, koku, rüzgar gibi etkenleri izleyicilerle buluşturan 4DX, üç perdeli geniş bir dünya deneyimi sunan ScreenX, filmlerdeki aksiyon sahnelerinin tam hissiyatına tanıklık kurabilmek adına hareket ve sarsıntılar gibi etkileşimleri izleyicisine sunan D-Box adlı teknolojiler sayesinde seyirci kendisini aksiyonun merkezinde bulmaktadır.

---

[282] Mike Seymour, *Digital Grading Part II*: 5D Colossus. LOTR & We Were Soldiers, 2002, https://www.fxguide.com/fxfeatured/digital_grading_part_ii_5d_colossus-_lotr_and_we_were_soldiers/, Erişim tarihi:16 Şubat.2020, Erişim saati: 19.05.

[283] Patrıck Mcgavın, *Journey To The Third Dimension*, 2008, Erişim Adresi; Https://Www.Screendaily.Com/Journey-To-The-Third Dimension/4040121.Article, 2020, Erişim Tarihi: 17 Şubat.2020, Erişim Saati: 19.05.

Animasyon ve Bilgisayar Grafik Teknolojisi: Mitsel dünyaları ve karakterlerin ‘‘hayatlarını yaratan’’ önemli bir teknik araçtır.[284] Melies’in çeşitli efektleri kullanıyor olmasına rağmen Walt Disney’in 1920-1930’larda el çizimleriyle oluşturmuş olduğu 2D animasyon ve gerçek bir etkiye sahip derinlik hissiyatı veren rotoskop sistemi, animasyonun altın çağ evresini oluşturmuştur. Bu yeniliğe bağlı kalarak Disney ‘‘ikna edici bir gerçekliğin yanında ideolojik kodların, anime bir anlatı doğrultusunda klasik öyküyle birlikte korunmasını’’ amaçlamıştır.[285] 1990’larla gelişen modern film teknikleriyle birlikte dijital teknolojiler yapım maliyetleri düşürürken Toy Story (1995), Ant Z (1998) gibi estetik, çok katmanlı görüntülere sahip filmler oluşturulmaya başlanmıştır. Bilgisayar teknolojisinin yardımıyla 2000’li yıllar büyük gişe başarısı gerçekleştirmiş The Lord Of The Rings, Chronicles Of Narnia (Narnia Günlükleri) (2005), Harry Potter (2001) gibi yapımların büyülü, mitsel ve doğaüstü dünyasının yaratık ve canavarları Motion Capture (hareket yakalama) adlı 3D modelleme bilgisayar teknolojileriyle birleşerek sanal bir gerçekliğin ayırt edilemez sınırlarını ortaya çıkarmıştır. *İnsan aklıyla birleşen grafik teknolojisi 2002 yılında, The Lord Of The Rings Two Tower adlı filmde* Gollum karakterini canlandıran Andy Serkis’e ‘‘MTV Sinema Ödüllerinde En İyi Sanal Performans ödülü kazandırırken, Gollum ise T*üm Zamanların En İyi 100 Film Karakterlerinden*’’ biri olarak sinema tarihinde yerini almıştır.[286]

Sinemanın kendisine atfedilen tanımlamaları ne ifade ederse etsin; birey, gözlerini asla kapamayan bir kameranın kaydedip aktardığı görüntülerle eve dönerken, yanında kendisine ait olmayan hayatların içinde olma deneyimiyle etkileşime girmektedir. Bunun yanı sıra sinema, yeniden doğuş mitlerinde olduğu gibi fotoğrafın tek tuşla öldürdüğü anları, yaşamın devinen gücüyle birleştirerek hareketten ve korkudan heyecan duyan insanlar için bir sanat biçimine dönüşmektedir.[287]

---

[284] Paul Wells, *Understanding Animation,* Psychology Press, London, 1998, 10.
[285] Paul Wells, *a.g.e*, 35.
[286] *Gollum*, Film And Stage Adaptations, Erişim Adresi: Https://En.Wikipedia.Org/Wiki/Gollum, Erişim Tarihi:18.02.2020, Erişim Saati: 19.05.
[287] Michael Wood, *a.g.e*, 127.

2.6. GÖSTERGEBİLİMİN GENEL TARİHSEL ÇİZGİSİ MİT VE SİNEMA İLİŞKİSİ

Dünya tarihi boyunca hiçbir kadim uygarlık günümüzde varolan toplumlar kadar imgelerle kuşatılmamış ve böylesine örtük mesajların yer aldığı sistem içerisinde yer almamıştır.[288] Bu sorunsal karşında bilim dünyası göstergeler üzerine yoğunlaşmıştır. Anlam ifade eden bir bütünün parçaları dizgeler yoluyla kendi anlamı dışında farklı bir anlama temsil görevini üstlenen göstergeler; her türlü sembol, işaret ve sözcük olarak işlev görmektedir. Bu göstergeler dil dizgeleri olarak Eski çağ düşünürleri, Stoacılar, Orta çağın skolastik felsefi metinlerinden günümüze kadar bir problem alanı oluştururken; Antik Yunan'da *Semeion* (belirti, işaret), *Logia* (söz) bileşiminden doğarak, batı tip bilimini kurucusu Hipokrat'ın (M.Ö. 460-377) belirli hastalıkların veya fiziksel belirtilerin içsel durumunu tanımlamak adına ortaya koyduğu *semeiotike* tanımlamasından ortaya çıkmıştır. İnsan, doğa birlikteliği üzerine mantık ve dil temelli bir yapılandırma oluşturan Stoacılar bu göstergeler sistemini İ.Ö 3. yüzyılda *sernainon* (gösteren) ile *semainomenon* (gösterilen) iki karşıtlık şeklinde yapılandırılmıştır.[289] Batı dünyasında filizlenen göstergeler öğretisi, Orta çağ Avrupa'sında modusçu olarak bilinen ve dil üzerine çalışmalar gerçekleştiren kişiler; dilin anlam ve biçim arasındaki bağ ile dünyayı yansıtmaya yarayan bir araç görevi gördüğünü ileri sürmüştür.[290] Göstergeler kuramı 17. yüzyılda John Lock tarafından da ele alınarak *logike* (mantık) olarak adlandırılmıştır. Locke batı dünyasının amprik, deneye dayalı bakış açısının ötesinde biribirinden bağımsız zihin ve düşünce farklılıklarının olduğunu belirterek dış dünyaya ait bilginin *idel*erden meydana geldiğini, bu idelerinde göstergeleri meydana getirdiğini vurgulamıştır.[291] Ancak popüler anlamda göstergebilimin günümüzdeki temelleri Charles Sanders Peirce ve Ferdinand De Saussure tarafından atılmıştır.

Peirce göstergebilimi dilbilgisi, mantık, retorik olarak temellendirerek *representeman* (gösterge)'in bireyin zihninde bir şeyin yerini tutan nesnelerin

[288] John Berger, *Görme Biçimleri,* Çev; Yurdanur Salman, Metis Yayınları, İstanbul, 2008, 129.
[289] Mehmet Rifat, *Göstergebilimin ABC'si*, Sel Yayınları, İstanbul, 2009, 27.
[290] Mehmet Rifat, *a.g.e,* 28.
[291] John Locke, *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme*, Çev; Meral Delikara Topçu, Öteki Yayınevi, Ankara, 1999, 482-483.

yorumlanması olarak ele almıştır.[292] Peirce'in bireyi ele alış şekline göre "insan bir işarettir." Bu nedenle de göstergelerin evrensel anlamlara hizmet ettiğini vurgulamıştır. Avrupa'da ise göstergebilim adına Saussure'nin öncülüğünde gelişmeler yaşanmıştır. Fransızca sâmiologie (göstergebilim) olarak adlandırıp sistemleştirdiği bu kurama dair "dilin kavramlar belirten bir göstergeler düzeneği" olduğunu belirtmiştir. Saussure ayrıca göstergeleri, toplumun ruhsal haritaları şeklinde yorumlayarak "toplumsal bir ruhbilim"[293] olabileceğine dair atıfta bulunmuştur. Avrupa dışına çıkıldıkça Rusya'da Prag dilbilim çevresinde Roman Jakobson, Mukarovski, Proop gibi araştırmacılar edebi eserler hakkında yazımsal ve estetik göstergeler üzerine çalışmalar yapmıştır. Danimarka'da Louis Hjelmslev göstergebilimin konu dili alanını geniş tutarak bir *üstgöstergeler* sistemi oluşturmuş, göstergelerin düzanlam ve yanlam olmak üzre iki değer kapsamında ele alınabileceğini ifade etmiştir. Hjelmslev'in ileryelen yıllarda Barthes ve Greimas üzerinde büyük etkileri olmuştur. 1960'larla birlikte Fransız düşünürler başta olmak üzre dünyanın birçok alanında göstegebilimine dair çalışmalar yapıldığı görülmüştür. Bulgar Kristeva metinler üzerine gösterge çözüm mantığına bağlı kalarak metinlerarası bağlam üzerine bir sistem geliştirmiştir. 70'li yıllar beraberinde kültürel antropolojinin ve yazınsal çerçevenin birlikte işlenmesini mümkün kılmıştır. Bu kapsamda Lévi-Strauss göstergebilim yapılanmasını antropolojiye, Lacan ise psikanaliz sahasına uyarlamıştır.[294] Ayrıca G. Genette bir öykünün figürler halinde işlenerek birden farklı anlama gelebileceği üzerine odaklanarak yazımbilime dair çalışmalar yaparak alana katkı sağlamıştır. Fransa'da yaşanan bu gelişmeler disiplinler arası geçişlerle birlikte sinemanın da bir dil olarak ele alınabileceğine dair bulgular üzerine Christian Metz tarafından incelemeler yapılmıştır. Bu yıllar içerisinde Amerika'da Albert Sebeok, göstergebilimin insanlarla kısıtlı inceleme sahasını olarak sınırlandırılmasına karşın tüm canlıları ilgilendiren bir konu olduğunu belirterek hayvan göstergebilimini oluşturmuştur.

---

[292] Mehmet Rifat, *Göstergeler Kuramı: Göstergebilim, XX Yüzyılda Dilbilim Ve Göstergebilim Kuramları II Temel Metinler*, Om Yayınevi, İstanbul, 2000, 118.
[293] Ferdinand De Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, Çev; Berke Vardar, İstanbul: Muntilingual Yayınları, İstanbul, 1998, 46.
[294] Seyide Parsa, Alev Fatoş Parsa, *Göstergebilim Çözümlemeleri*, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 2004, 6.

Jacques Derrida felsefi sınırlar içerisinde gerçekleştirmiş olduğu çalışmalar bağlamında o güne kadar ses merkezçi biçimde ele alınan çalışmalara eleştiriler getirerek, göstergelerin sözbilim ve dil bilgisine bağlı gerçek ve mecaz anlamlarını yapıbozuma uğratan bir tutumu desteklemiştir. Dünyanın kutuplara ayrılmış ve etkilerinin oldukça şiddetli bir şekilde hissedilmiş olduğu yıllarda Rusya'da "doğal dillerin yanı sıra sanat, din, mit, şiir ve sinema alanlarında" göstergelere dair çalışmalar başlamıştır. Toplumun kültürel belleğine dair araştırmalar gerçekleştiren Bahtin, metinlerarası ilişkilere bağlı kalarak diyalojizm fikrini ortaya atmıştır. İtalya'da ise göstergebilim Umberto Eco'nun ''klasik dönem öncü sanat üzerine başlayan çalışmaları dil ve göstergeler üzerine'' evrilerek devam etmiştir.[295] Eco'ya göre göstergebilim "yalan söyleyebilmek adına kullanılabilecek önemli bir araçtır." Almanya değişen dünyayı kavrayabilmek adına Hans Jaus'la birlikte alımlama estetiği üzerine yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda devinen zaman içerisinde odak noktasında yer alan eserin anlamında da değişiklikler olabileceği savunmuştur. Ancak göstergebilim Roland Barthes ile modern bir anlama bürünmeye başlamıştır. Barthes'in 1957 yılında iki bölüm halinde yayınladığı *Mythologies* (Çağdaş Söylenler)[296] adlı eserinin birinci bölümü tüketim, teknoloji, filmler ve ideolojiler üzerine odaklanırken ikinci bölümünde Barthes kuramsal bir yapılanma sistemiyle söylencelerin yapısını, dilbilim ve göstergeler bağlamında incelemiştir. Ayrıca popüler şehirler ve moda göstergeleri üzerine de çalışmalar yaparak çeşitli ülkere dair gezilerini *''Gösterge İmparatorluğu''* adlı bir eserde toplamıştır.[297] Pierce, Sausure ve Hjelmslev'den miras aldığı göstergebilimsel yöntemler sayesinde Barthes, kültürel etkileşime maruz kalan her alanda anlam değişkenliklerinin mitsel, kültürel ve de bilimsel sahaların oluşturmuş olduğu dizgelerin izlenmesine dair göstergebilimin önemini savunmuştur.

Peki, nedir bu göstergebilim? Gösterge bir nesneyi temsil etmek için hayal edilen ya da çeşitli araçlardan üretilen nesneler, olaylar, duygular dizgesidir. İnsanların anlamları örtük ifadelere karşın anlamlandırmasına dair öngörücü klavuzlar şeklinde hizmet ederler. Göstergeler klavuzu, varlığın tanımlanmasını, içerik içindeki mesajların iletilmesini ve bireyin dışındaki dünyanın üretmiş olduğu her türlü bilginin modellenmesine olanak sağlayan bir bilim dalıdır.

---

[295] Umberto Eco, *Alımlama Göstergebilimi*, Çev; Sema Rifat, Düzlem Yayınları, İstanbul, 1991.
[296] Roland Barthes, *Çağdaş Söylenler*, Çev; Tahsin Yücel, Metis Yayınları, İstanbul, 2003.
[297] Mehmet Rifat, *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Gösterge Kuramları, I. Tarihçe ve Eleştirel Düşünler*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1998, 111,180.

Çeşitli bilim insanları göstergebilime dair fikirler öne sürmüştür. Bu kapsamda Biyolog Jakob Uexkiill'ın (1909) doğal yaşama dair yapmış olduğu gözlemler sonucu gösterge, anatomik yapının bir refleksi olarak belirtilerdir ve hayvanların kendi arasında kullanmış olduğu sinyaller sistemidir. Kuramın öncülerinden Pierce tarafından simgeler (görüntüsel gösterge), dizinler (belirti) ve semboller olarak sınıflandırmıştır.[298] Saussure, anlam üreten herhangi bir nesne, sözcük topluluğu, görüntü ve işaretler gibi göstergelerin, gösterilen (kavram) ile ortak bir düzenekte işaret sistemini ortaya çıkardığını ve aralarındaki ilişkinin nedensiz olduğunu vurgulamıştır.[299] Roland Barthes ise Saussure'nin ortak göstergeler savunusunda çatlaklar olduğunu belirterek göstergebilimin renkliliğine vurgu yapmış "dil-söz, gösterilen-gösteren, dizim-dizge, düz anlam-yan anlam"[300] gibi temel yapı taşları üzerine sistemini şekillendirmiştir. Ancak modernitenin orta çağın karanlığına dair getirmiş olduğu us merkezci evrensel değerler yapısı, Nietzsche'nin deyişiyle "hakikatin zorbalığına" dönüşmüştür. Bu yapının karşıt görüş savunucularından Jacques Derrida, özneler ve ortaya çıkan anlamlar dizgesinin sabit bir yapı olmaktan ziyade değişkenlik barındırdığını ifade etmiştir.[301] Derrida ayrıca, yazar elinden çıkan metnin artık bağımsız bir bağlamda işlev gördüğünü, metnin okuyucusunun eline ulaştıktan sonra onu alımlayan birey tarafından anlamsal dizgesine kavuşturulacağını vurgulamıştır.[302]

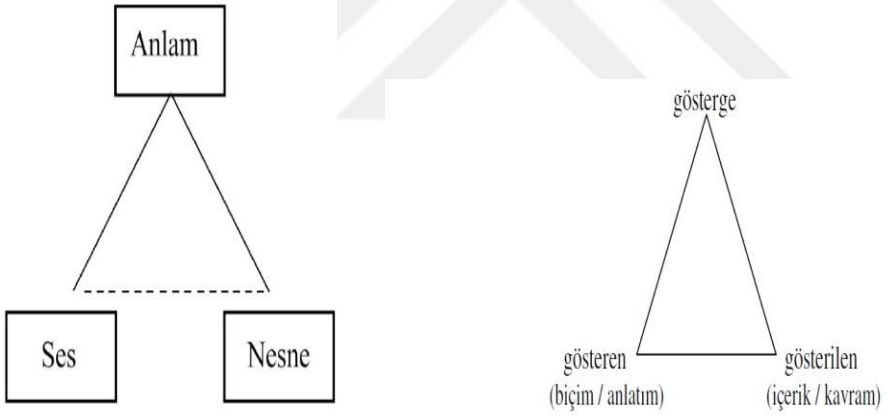

Şekil 2.1. Güncel Anlamda Günümüzde En Fazla Kullanılmakta Olan Gösterge Ögeleri

[298] Thomas A. Sebeok, *Signs: An Introduction To Semiotics*, Unıversıty Of Toronto Press Toronto Buffalo, London, 2001, 3.
[299] Rosalind Coward, Jhon Ellis, *Dil ve Maddecilik*, Çev; Esen Tarım, İletisim Yayınları, İstanbul, 1985, 28.
[300] Roland Barthes, *Göstergebilimsel Serüven*, Çev; Mehmet Rifat, Sema Rifat, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1993, 20,22.
[301] Tuncay Saygın, *Postyapısalcılık- Yapısalcılıktan Postyapısalcılığa*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2010, 24.
[302] Tuncay Saygın, *a.g.e*, 21.

Gösteren "göstergenin kavrayabileceğimiz imgesel anlamıdır; kağıt veya levha üzerindeki işaretler, simgeler, havadaki sesler, sözcükler olarak belirli bir sistem içerisinde doğal dil sınıfıdır. Gösterilen, gösterenin göndermede rol oynadığı zihinsel oluşumdur. Bu zihinsel kavram, ortak dili paylaşan aynı kültüıün şekillendirdiği bireylerin tümünü kapsamaktadır."[303] Gösterge maddi somut bir delil olarak ortaya çıkarak bildiri yüklenmiş komutları aracılığıyla düşünceleri iletme görevi görür.[304] Bu durumu Saussure, gösterenin çizgisel bir uzamda gerçekleştiğini savunurken tek boyut ekseninde yayılım gerçekleştirdiğini vurgulamıştır.

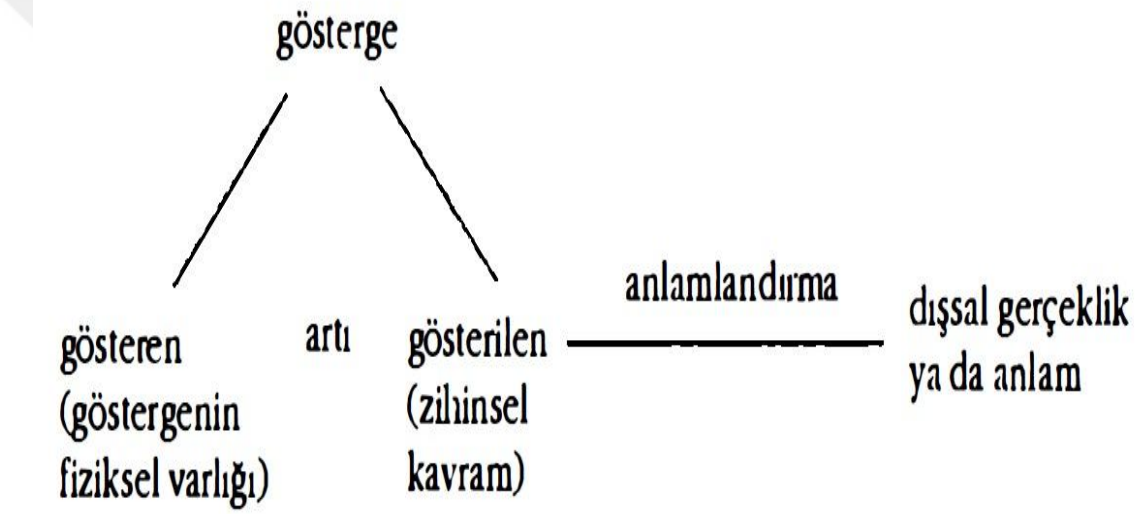

Şekil 2.2. Saussure'nin Anlam Ögeleri

Bu doğrultuda örneğin kültürel özelliklerin şekillendirdiği gösteren (at) görünümü ve zihnimizde toplum tarafından biçimlendirilmiş gösterilen anlamıyla birleşerek, ilişkide olduğu toplum üyelerinin kulandığı dilsel değerler sayesinde, anlam yorumlayanın ve nesnelerin birbiriyle girmiş olduğu tepkimeler sonucu oluşur.[305] Bu kapsamda göstergenin anlamı doğa ya da deneyimlenen dünyanın etkilerden değil, göstergelerin diğer göstergelerde girmiş olduğu ilişkilerdedir. Gösterge uzayda kaplamış

[303] John Fiske, *İletişim Çalışmalarına Giriş*, Çev; Süleyman Ervan, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1996, 59.
[304] Pierre Guiraud, *Göstergebilim,* Çev; Mehmet Yalçın, İmge Kitabevi, Ankara, 1994, 21.
[305] John Fiske, *a.g.e*, 67.

olduğu alan ve zihinsel olarak etkileştiği anlam kapsamında onu etkileşime sokabilen insanlarla gerçeklik bağlamında ilişkilendirilmektedir.[306]

Gösterge türü	*Görüntüsel Gösterge*	*Belirti*	*Sembol*
Göstergebilimsel tipi	Benzerlik	Nedensel ya da doğal ilişki	Uylaşım
Örnekler	Fotoğraf Resim Diagram Müzik notası Hoş bir koku	Duman Hastalık belirtisi Limonun ekşi tadı	Sözcük İşaret Mors Alfabesi Mantıksal Gösterge Cebirsel Gösterge
Onları nasıl üretebilir ve kullanabiliriz?	Hissederek Duyumsayarak	Algı Çıkarım Etki-tepki	Bir araçla öğrenerek ve uygulayarak

Şekil 2.3. Pierce'nin Anlam Şeması

Pierce'nin gösterge kuramı günümüzde yaygın olarak kabul gören bağlantısal cevapları ve sınıflandırma olanağına imkan veren üçlemesidir. Görüntülere dayalı gösterge, görsel olarak yeniden üretime tabi olduğu için fotoğraflar bu grup içerisinde yer almaktadır. Belirtiler yansıma sesler olarak doğada yer alan nesnelerin, gerçekleşen olaylar (duman yangının işareti) kümesinin tanımlanması olarak görev görürken el parmaklarıyla yapılan v (zafer) işareti semboller olarak hizmet etmektedir. [307]

[306] John Fiske, *a.g.e*, 63.
[307] F. Merrell, Charles Sanders, *Peirce's Concept Of The Sign,* Routledge Critical Dictionary and Linguistics, Routledge Press, Kentucky, 2000, 28-39.

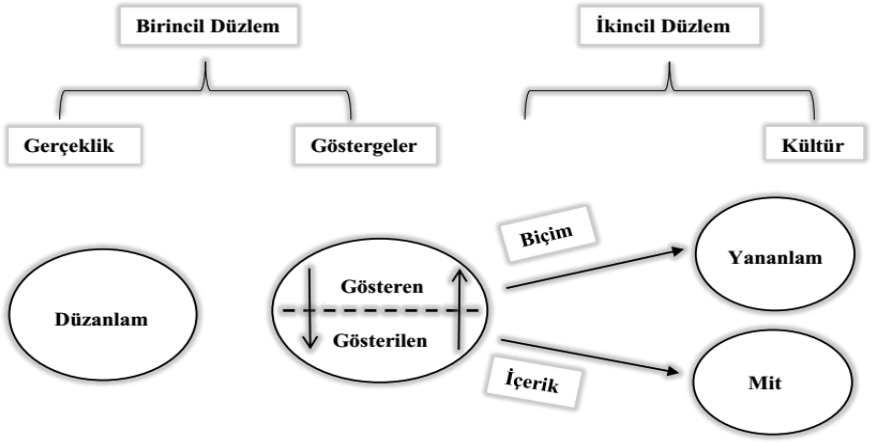

Şekil 2.4. Barthes'in Mitsel Anlam Ögeleri

Roland Barthes mitolojinin bir gökyüzü olduğunu ancak bu gökyüzünün yere çakılıp paramparça bir hal alarak gökyüzü sakinlerinin de sıradan yaşamlara emanet verildiğini; her bir mitin de sanal bir dünyaya dair örtük dilsel mesajlar taşıdığını ifade ederek göstergenin biçimi üzerine yoğunlaşmıştır.[308] Bu örtük mesajların taşımış olduğu ideolojiler de mitlerin biçimsel ifadeleri içinde anlam bulmaktadır. Gösteren, gösterilen, gösterge düzleminde aktarıcı olarak işlev gören söylence her türlü göstergenin içerisine kendisini koyabilmektedir. Böylelikle mit gösteren şekline bürünür. Nesnelerle kurmuş olduğu ilişki sonucunda da gösterge yeni bir ifade biçimine evrilir. İlk anlamda göstergeler içinde gerçekleşen gerçeklik kültür içinde devinime girecektir. Ancak ortak duyusal bir inanış bağlamında kabul edilen düz anlamlar duygu, heyecan ve etken nedenler sayesinde yan ifadelerin etkileşime girmesi sonucu anlam değişikliğe uğramaktadır. Bu açıdan ‘‘neyin fotoğraflandığı düz anlam, kültürel aklın eseri nedensizlik ilkesine bağlı bir anlayışla nasıl fotoğraflandığı ise yan anlamdır.’’[309] Bu sayede burjuva aklının yaratmış olduğu ideolojiler kendi anlamını yaratan mitler vasıtasıyla iletilmektedir.[310]

[308] Ufuk Bircan, *Roland Barthes ve Göstergebilim*, SBARD, sayı:15, Güz, 2015, 3.
[309] Jhon Fiske, *a.g.e*, 116.
[310] Mark Gottdıener, *Postmodern Göstergeler*. Çev; Erdal Cengiz, Hakan Gür, Arhan Nur, İmge Kitabevi, Ankara, 2005, 31.

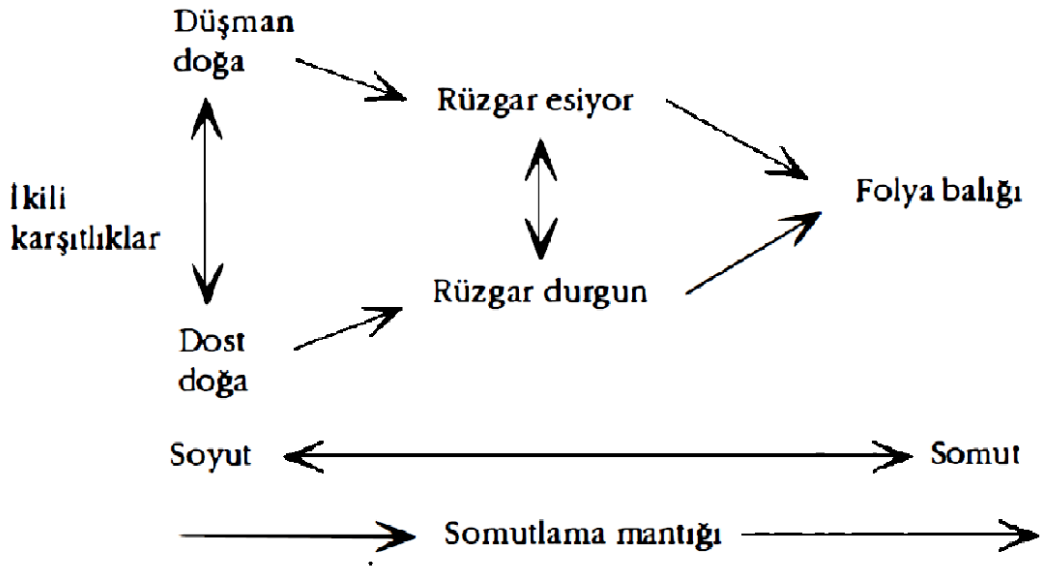

Şekil 2.5. Levi Strauss'un Mitsel Anlam Ögeleri

Freud ve Saussure'nin etkisiyle mitlerin yorumuna odaklanan Levi Strauss, söylencelerin toplumsal endişeleri rahatlatma mekanizması olduğunu vurgulamıştır. Saussure'nin *söz* (parola) ve *dil* (langue) algoritmasında dilin gerçekleştiği düzlemin, sözcükler alanı olduğunu vurgulayarak kod ve bildiri şeklinde karşıtlık oluşturan bir sistem geliştirmiştir. Bu kapsamda sözcükler nasıl ki araştırılmak için oradalarsa, mitologlar için mitlerin değişik biçimlerde yapılanması da oradadır. Bu amaçla Strauss; ''çeşitli mitlerin ortak noktasını oluşturan kodlar, parça bütün ilişikisi bağlamında değişmez sanılan unsurların incelenmesi''[311] üzerine odaklanmıştır. Freud'un deyişiyle kültürlerin bastırılmış bilinçaltı olan mitler, insanların istek korku arzu ve çözümsüz problemlerinin sahnesi olan rüya evresiyle ortak bir amaç güder. Ancak rüyaların aksine mitsel çözümlemelerin odak noktasını bireysel anlamlardan ziyade kültürlere özgü ifadeler başrol oynamaktadır. Strauss'un tümdengelim bir yaklaşımla kurmuş olduğu yapısalcı antropolojide, insan beyninin değişmez yapısı ve üretmiş olduğu düşünceler bağlamında[312] Kuzey Amerika yerlilerine ait bir miti incelemiştir. Buna göre *günlük hayatı işlevsiz hale getiren Güney rüzgârı bir vatoz balığı tarafından yakalanıp belirli zamanlarda ve şartlarda esmesi karşılığında serbest bırakılır.* Strauss bu söylencede rüzgârın şekillendirdiği iklim şartlarında varlığın ''somutlama mantığından yola

[311] Cladu Levi Strauss, *Mit ve Anlam*, Çev; Gökhan Yavuz Demir İthaki Yayınları, İstanbul, 2013, 21.
[312] Jean Piaget, *Yapısalcılık*, Çev; Ayşe Şirin Okyavuz Yener, Doruk Yayınları, İstanbul, 2007, 90.

çıkarak; folya balığı paralelinde dost ve düşman doğa arasındaki karşıtlığı, rüzgârın varlık ve yokluğunu somutlaştırır ve bunlar arasında aracılık yapar" bakış açısıyla yorumlamıştır. Bu durumda fantastik unsurlarla süslenmiş mitsel ögelerin yapısını anlam ve dizgesel sunumu içerisinde aramak yanlıştır. Cevaplar "karşıt kavramların dost ve düşman doğa arasındaki yararlı ilişkilerin eğretileme sonucu rüzgârın varlık ve yokluğuna eş değer bir paradigmayla anlamlandırılmasında"[313] yatmaktadır.

Fredric Jameson içerisinde yaşanılan toplumun geleneksel değerler ölçeğinde yansıtma görevini, sanat çatısı altında romanların aksine sinema eserlerinin yerine getiriyor olduğunu iddia etmiştir. Ancak görsel ve sinemasal bir çağ olarak günümüzde anlamların yerini ikonlar, görüntüler almıştır. *Baudrillard*'a göre bu durum günümüz modern toplumlarının kendisini kameranın merceğinden akan yansımalar vasıtasıyla algılayabilme çabasıdır. Diğer bir ifadeyle sinema çağın gerçekliğini oluşturmaktır. Denzin ''bu çağ, bireyleri semboller denizinde sürüklerken sinemasal bakışın üretildiği röntgenciler'' olduğunu ileri sürer. Bu amaçla röntgenci birey imgeler ve anlamlar sayesinde dünyayı anlamlandırmaktadır. Bu noktada sinema göstergebilimi; görünür olan görüntünün sonsuz sayıdanlığı bağlamında anlam aktarımını oluşturan kodları incelenme görevi görmektedir.[314] Christian Metz tarafından sistematize edilen sinema göstergebilimin amacını "perdede ekranda iletilmekte olan mesaj kodlarının durumunu, zamanını, eksiltilerin etkilerini, çarpıcılığını kısacası sinema filminin incelenmesi olarak belirtirken"[315] Andrew ise "sinemanın ruhunu sinematografik eylemler, sinematografik eylemlerin merkezini ise anlam süreci oluşturur. Göstergebilimci doğrudan doğruya bu merkezi hedef noktası edinir"[316] vurgusunu yapmıştır. Metz sinemanın, film şeridine sahip dil yetisiyle mevcut dillerin anlam ve ses ilişkisine bağlı çift eklemliliğinin aksine göstergelerin aynı anlamı yansıtan başka bir gösterge dizgesiyle çok eklemli olduğunu ifade etmiştir. Sinematografiye özgü bu dil yetisinin evrensel kabul gören ifadelerinin yansıtıldığı *düz anlam*, estetize edilerek çeşitli ideolojilerin taşındığı *yan anlam* gibi birçok sistemi içerisinde barındıran "düşşel gösteren" bir sanat olduğunu da vurgulamıştır. Metz filmin özünün salt gerçeklik ya da montaj tekniğine dayalı bir

[313] Fiske, *a.g.e*, 161.
[314] Christian Metz, *Language And Cinema*, Çev; Donna Jean Umiker-Sebeok, De Gruyter Press, Almanya, 2011, 71.
[315] Sabri Büyükdüvenci, Semire Ruken Öztürk, *Postmodern Sinema*, Dipnot Yayıncılık, İstanbul, 2014, 94.
[316] J. Dudley Andrew, *Büyük Sinema Kuramları*, Çev; Zahit Atam, Doruk Yayınları, İstanbul, 2010, 325.

yaptırım olmadığını belirterek *bilgi kanalları* adını verdiği ve göstergebilim analizcisinin dikkat etmesi gereken noktalar olduğunu işaret etmiştir. Bu noktalar; "mekanik bir düzlemde hareket eden görüntüler ve bunların etkileşim içerisinde olduğu imgeler, perde veya ekran dışında etkileşim içerisinde olunan her türlü yazı ve grafik, kayıt altına alınmış sesler, gürültüler, müzikler, ses efektleri"dir.[317] Seyirci de "görsel ve işitsel bir şablon içerisinde akan nesnelerle kültürel bir bağlantı kurarak, anlam ya da yan anlam gibi çeşitli sinemasal kurallar sistemiyle"[318] anlam yaratımına erişmiş olur. Metz semiyotikçinin kodlar vasıtasıyla başlatmış olduğu inceleme alanını (*genel kodlar* tüm filmlerde bulunabilecek standart görüntüler, *özel kodlar* kısıtlı kendine özgü kıyafet, makyaj, sembolller ve *alt kodlar* olarak ışık, dekor, oyuncular, kamera hareketleri) ve de para karşılığında yönetmene yaptırılmış ve izleyicinin para ödediği bir sistemsel metin olan sinema filmini genişleterek çeşitli bulgular edinmiştir. Metnin her türlü mesajı taşıyan sentaks "kim neyi izliyor" bölümüyle filmin anlamının meydana geldiği paradigma boyutunu ele alarak semiyotikçinin bu soyut ifadelerden amacına ulaşabileceğini savunmuştur.[319] Bu doğrultuda Vanoya'da sinema dilinde anlam ve içerik üzerine çalışma gerçekleştirerek;

	Sinema Dili
Anlatımın Temeli	Hareketli görüntü, söz, gürültü, müzik, yazı
Anlatımın Biçimi	Görüntü, ses, müzik, gürültü, renk, nesnelerin kurgulanması, alıcı devinimlerinin düzenlenerek çekim büyüklüklerinin saptanması
İçeriğin Temeli	Gerçek ya da imgelemsel kurgu bilimsel olaylar, düşünceler, duygular, vb.
İçeriğin Biçimi	Anlatıların yapısı, duyguların, düşüncelerin aktarılışı

Şekil 2.6. Vanoya'nın Sinema Dili Şablonu

[317] J. Dudley Andrew, *a.g.e,* 325.
[318] Seçil Büker, *Sinemada Anlam Yaratma*, Hayalperest Yayınevi, İstanbul, 2012, 42.
[319] Dudley Andrew, *a.g.e,* 333-339.

Bu amaçla sinema göstegebilimi sinematografik çalışmaların hepsinin bir metin olduğunu, göstergebilimci de filmdeki söylemin (içeriğin) kodlarını inceleyerek sinemacının yaratmış olduğu eserin aksine kodların anlamına varmayı hedeflemektedir." [320] Sinemanın gösterenleri olan bu kodlar ilişki içinde oldukları bağlamlar vasıtasıyla bir anlamı temsil etmektedir.

Peter Wollen'da sinemanın sanat olma yolunda yaşamış olduğu zorluklardan dolayı bilim dünyasının, sinema göstergebilim adı altında bir yapılanma oluşuna karşı çıkışını kesin bir dille redderek sinemada "belirti ve görüntüsel göstergelerin egemen olduğunu, simgesel göstergelerin ise sınırlı bir değerlilikle" kuşatıldığını savunmuştur. Wollen, Pierce'nin farklı boyutlara yönelerek kısır bir döngüden kurtardığı, üstünlük ilkesinden ziyade eşitlik fikrine sadık kaldığı için üçlü göstergeler kuramının alana ışık tutabileceğini savunmuştur. [321] Sinema kültürüyle yetişmiş Lotman ise gösteren ve gösterilen arasındaki bağlantıya işaret ederek ‘‘ikonik göstergeler’’ üzerine odaklanmıştır. Ancak Lotman sinematografik bir metnin göstergeler şeklinde şifrelenerek izleyicisine aktarıldığını belirterek kullanılan bütün göstergelerin birer metin olduğunu aktarmıştır.[322] Umberto Eco'nun da desteklediği ikonik göstergeler, gösterme görevini yerine getirirken anlatma fonksiyonunu ise ‘‘uzlaşıma dayalı göstergeler’’ devralır.[323] Eco göstergebilimin kültürel yasaları kutsayarak sözel ya da görsel olmayan öğelerin çarpıtılarak gösterilme çabası olduğunu ifade ederek *iletişim* ve *anlamlama* göstergebilimi olarak iki çatı altında toplamıştır. Kaynaktan çıkan bilgi aktarılmak gibi bir amaç içerisinde olması iletişim göstergebilimi oluştururken, aktarılan bilginin hedefinde yer alan insan, yorumlama aşamasına eriştiği için de anlamlama göstergebilimi gerçekleşmiş olur. ‘‘Herhangi bir yorumcu sayesinde herhangi bir şeyin göstergesi olarak ifade edildiği için göstergedir’’ vurgusunu yaparak bu durumu açıklamaya çalışmıştır. Eco kültürel kuralların şekillendirdiği ‘‘içerik’’ temelli anlayışını göstergebilimin dayanağı olan nesne, göndergenin yerine koymuştur. Sinema perdesinde düz anlamların sıradanlığına karşı yan anlamların; nedenlilik

[320] Duygu Öztin Bağder, *Sinema Göstergebilimi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Dil Bilim Araştırmaları, 1999, 148.
[321] Peter Wollen, *Sinemada Göstergeler ve Anlam*, Çev; Zafer Aracagök, Metis Yayıncılık, İstanbul, 2014, 128.
[322] Yuriy Lotman, *Sinema Göstergebilimi*, Çev; Oğuz Özügül, Nirengi Kitap, Ankara, 2011, 58.
[323] Nurçay Türkoğlu, *İletişim Bilimlerinden Kültürel Çalışmalara Toplumsal İletişim: Tanımlar, Kavramlar, Tartışmalar*, Babil Yayınları, İstanbul, 2004, 89.

ilişkisine bağlı kalarak alt kodlar halinde, görüntü içerik ve anlatımın aynı mesajı vermesiyle oluştuğunu belirtmiştir.[324]

Sinema doğal olmayan mekanik görüntülerin, diyalogların, seslerin, yazıların sayesinde çeşitli dilsel formdan oluşan heterojen ve Barthes'in deyişiyle ‘‘orada şu anda olmak’’[325] mantığına sahip bir dildir. Ancak göstergebilim sorunsal alanı sinema ile sınırlı kalmamaktadır. İletişim ağlarının tüm dünyayı sararak geleneksel değerlerin içine sızması, görsel hizmet sunan televizyon, internet gibi teknolojik yeniliklerin gelişimi, reklamlar sayesinde ihtiyaç dışı istifcilik algısının sürekli canlı tutulması, önlenemez tüketim çılgınlığı gibi nedenler göstergebilimin özgün bir bilim olmasının temel kapsamı içerisinde yer almaktadır.[326]

[324] Seçil Büker, *a,g,e,* 48.
[325] Duygu Öztin Bağder, *a.g.e,* 18.
[326] Fatma Erkman Akerson, *Göstergebilimine Giriş*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2016, 14.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AMERICAN GODS ve YAPAY KUTSALLIKLAR

3.1. NAIL GAIMAN, AMERICAN GODS ve MODERN KUTSALLAR

"Tanrıyı gömen mezar kazıcılarının yaygarasından başka bir ses duyuyor muyuz? Tanrı öldü! Onu öldüren de biziz!"[327]

Yahudi bir ailenin çocuğu olarak 1960 yılında İngiltere'de doğan; J.R.R. Tolkien, C.S. Lewis, Usula K. Le Guin, Douglas Adams ve H. P. Lovecraft'ın gibi yazarlardan oldukça etkilen Neil Gaiman "bügüne kadar görebileceğiniz en ünlü yazar"[328] olarak adlandırılmaktadır. Gaiman'ın düş âleminden, katkılarından sinema ve televizyon dünyasına Neverwhere[329] (1996), Mirror Mask (2005), Stardust (2007), Caroline (2009), Eternals (2014), Lucifer (2015-2019), How to Talk to Girls at Parties (2017), American Gods (2017), Good Omens (2019), The Sandman, The Graveyard book[330] (yapım aşamasında) gibi birçok eser aktarılırken Gaiman'ın yaptığı şey "çeşitli kültürlerin ritüellerini, tanrılarını, inançlarını ve anlatılarını ödünç alarak onları bize sevdirmesi ve inanç noktasında bireyleri teşvik edici bir rol üstlenmesi" olarak kabul görür.

Ancak Gaiman'ın American Gods'ı kadim dünyanın değerleri ile gittikçe artan teknolojik modern bir gelecek arasındaki çatışma üzerine yoğunlaşmıştır. İnsanların bağlılık ve inanç merkezlerinin manevi algıdan maddi düşünceye nasıl aktarıldığı, çeşitli kültürlerin tanrıları ve mitolojilerinin bilimsel ve teknolojik ilerleme çağında dehşete uğratılıp bu bağlamda da dijital bir manzarayı yeniden tanımlamak adına; insanların farklı etnik kökenleri, dilleri ve ideolojilerini karakterize eden inançlara odaklanmıştır. İnanç bugün birçok insanın iddia ettiği gibi geçmiş zamanların rüyaları olmasından öte içimizde derinlere taşıdığımız bir olgu olarak; Gaiman'ın da ''Amerikan

---

[327] Martin Heidegger, *Friedrich'in Tanrı Öldü Sözü ve Dünya Resimleri Çağı*, Çev; Levent Özşar, Asa Yayınları, Bursa, 2001, 16.

[328] *Neil Gaiman,* https://literature.britishcouncil.org/writer/neil-gaiman, Erişim Tarihi; 22 Şubat 2020, Erişim Saati;19.05.

[329] 2013 yılında BBC Radio, kitabın altı bölümünü radyo draması olarak uyarladı.

[330] *Nail Gaiman,* https://www.imdb.com/name/nm0301274/, Erişim tarihi, 22 Şubat 2020, Erişim saati; 19.05.

Tanrıları''nda aktardığı, kutsala ait olan bağlılığın "tekno kültürün" modern yeni tanrılarına olan inanca kaymış olmasıdır. Campbell'a göre tüm tanrılar insanın bilinçaltının yaratıklarıdır, başka bir ifadeyle evrenin gizemlerini temsil etmek için oluşturulmuş formlardır. Bu nedenle, Gaiman ve Campbell mitolojilerdeki tüm tanrıların eşit derecede gerçek olduğu fikrini öne sürerek "insan evrenin gizemine bir cevap olarak her tanrı, her mitoloji, her din doğrudur" fikrini benimsemiştir. Ancak ''Amerikan Tanrıları'' ölüm deneyimine açık ve acı çekebilen tasvir şekliyle, insansal eylemlerinin tanrısal yapılanmaya eklemlenerek modern dünyada Amerikanlaştırıldığı görülmektedir.

Peki, nedir bu modernizm? Araştırma dünyası modernizm kavramını 5. yüzyıla ait latince bir kelime olan "modernus"dan geldiğini savunurken diğer bir görüş ise bu kavramı 16. yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkmış Antike ve Orta çağ'dan kopuş evresi, çağdaşlaşmaya dayalı bir zaman dilimi olarak değerlendirmiştir. 18. yüzyılda Jane Austen tarafından içerisinde yaşanılan toplumsal koşullar neticesinde "ilerleme, zamana ayak uydurma" çabası olarak nitelendirilirken, 19. yüzyıl modernizmi geçmişin yıkıntıları üzerine yeni bir güncelleme akımı olarak ele alınmıştır. Bazı bilim çevresi ise modern yapılanmanın Orta çağ'dan başlayarak [331] aydınlanma fikriyle birlikte endüstriyel devrin öncülüğünde (1750-1830) ipek makinasının icadı, yazılı eserlerin basımı; burjuva sınıfının varolma mücadelesinin sahne almaya başladığı ve de 1949 yılında bilgisayarın icadıyla zirveye ulaştığı dönem dahilinde kendine sağlam bir zemin oluşturduğunu savunur. Modern ile sıkı bir ilişki içerisinde olan modernite; herhangi bir zaman aralığına dair sınırlı "modern" kavramın aksine içerisinde yaşanılan zaman diliminin ortak noktaları üzerine odaklanan bir unsurdur. Bu doğrultuda Habermas, moderniteyi herhangi bir çağın sınırlılıklarına bağlı kalmadan kendinden önce varolan tüm kuralları gözardı ederek onlara karşı çıkan ve kendisiyle sürekli çatışma içerisinde olan bir yapılanma fikri olarak ele alırken, Lyotard ise bu oluşumu bir düş, duygunun aktarım çalışması olarak betimlemiştir. Amerika kıtasından marksist düşünür Fredric Jameson modernitenin "herhangi bir zaman dilimine ait olamayacağını, öznelci bir

[331] Yeni ticaret rotalarının ortaya çıkarılarak sermaye birikimin artırılması gibi etkenler modern fikrin maddi altyapısını oluştururken, Ortaçağ'ın kilise yönetimine karşı alaycı bir dışavurumla gerçekleştirilen festivaller, şenlikler de modern toplumun sosyal işleyişinin ilk örneklerini sunmaya başlamıştır. Ayrıntılı bilgi için: Henri Pirenne, *Ortaçağ Kentleri - Kökenleri ve Ticaretin Canlanması*, Çev; Şadan Karadeniz, İletişim yayıncılık, İstanbul 2006 ve Mihail Bahtin, *Rabelais ve Dünyası*, Çev; Çiçek Öztek, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2009'a bakınız.

tutum aksine çoklu bir anlatı olduğu ve kendisini post-modern olarak aşan bir ilişki" kümesi olarak kurgulamıştır. Bu kapsamda "modernleşme" yapılanması yaşanılan çevrenin gereksinimlerini gidermek adına modernite çatısı altında toplanarak "geri kalınmışlığı" "ileri" taşımak, "moderncilik" inancıyla da yüceltilmeye tabi bir sistemler bütünüdür.[332]

Modernizmin ideolojisi ve bireysel tutumun modern anlatıya karşı tavrını hangi açıdan değerlendirebilirz? Habermas modernitenin kesin bir sonla ortadan kaldırılmış olduğu savunusuna karşı çıkarak; aydınlanma fikriyle birlikte filizlenen bilim, sanat, bireysellik ve bunların tezahür alanı olan özgürlük fikrini modernite olarak sistemleştirirken; savaşlar, insan haklarının sömürüsü ve çağın tüm olumsuzlamalarına yorum getiren post-modern tutumun eksik ve aşırı sol perspektif bakış açışısını eleştiriye açık hale getirmiştir. Modernlik anlayışı ‘‘insan-doğa, beden-ruh, mikro-makro kozmos’’ gibi tüm ikilikleri reddeden imge halini almıştır. Buna bağlı olarak da modern toplum Durkheim'den miras aldığı ‘‘organik dayanışma’’ çerçevesinde geleneksel edinimler ya da kişi ve kutsalın doğrudan iletişim halinde bulunulabilmesi durumunu, sürekli eylemsel bir aşkınlığa sahip ‘‘dönüşüklü’’ maddeci görüş mekanizmasına bırakmıştır. Geleneksel toplumlarda bilgi, halkın üzerinde mutlak güç sahibi olan kutsala ait olmuştur. Ancak Bacon ‘‘duyular ve akıl gibi silahlarla donatılmış olan insanın doğayı kendi mutluluğu adına egemenlik altına almasını’’ ifade ederek modern dönüşüm eylemsellik fikrini dile getirmiştir.[333] Radikal bir inanç evresi haline dönüşmüş Marx'ın kapitalizm vasıtasıyla evcilleştirilebilecek bir canavar olarak tanımladığı modern:[334] Marx Weber'in büyüden arındırılmış dünya, kutsalın göklerden yeryüzüne indirilmesi, aklı kutsayan mutlak bir otorite ve sorumluluk yasası gibi kavramları modernliğin yol haritasını oluşturmuştur. Modernizm anti-hümanist bir bilinç kümelenmesidir. İnsan-ruh birlikteliğinin sonucu olan tanrı olgusunu ortadan kaldırarak, toplumsal inanç uğruna öznel vahiy ve ahlaksal ilkelerin inanç yapılanmasına darbe indirmiştir. İnsan artık bir bütünün parçasıdır, yurttaştır. Tanrı hoşgörüsü, merhameti ve sevgisi dayanışmaya dönüşmüştür. Bireyin vicdanı yasa olgusuna evrilmiştir. Kanun koyucular ise demir kafesin peygamberleri haline

[332] Zeng Zhisheng, *Geleceğin Sosyalizmi, Sosyalizm ve Demokrasi İçin Arayışlar,* Çev; Deniz Kızılçeç, Aylin Muhaddisoğlu, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2011, 162.
[333] Ernst Bloch, *Rönesans Felsefesi*, Çev; Hüsen Portokal, Cem Yayınevi, İstanbul, 2008, 114.
[334] Anthony Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, Çev; Ersin Kuşdili, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2016, 125.

bürünürken[335] modern insan özden yoksun bilimcilik zırhıyla kuşanmış, yürüyen içi boş ansiklopediler şeklinde bir sürünün parçası halini almıştır.[336] Ancak Aydınlanma oluşumundan arda kalan modernizm mirası canlı dünyanın mayasını bozmuştur. Bilim canlılar adına ‘‘soylu amaçlar’’ doğrultusunda işlev görme hayalini yerine getirememiştir. İnsanlar ahlaksal çöküşün getirilerinden etkilenmez duruma gelmiştir. Lyotard'a göre modernlik, bunalım evresine girmiş, çağın mega anlatıları etrafında şekillenen özgürleşme vaadlerini[337] yerine getiremeyen farklı bir zaman dilimine evrilmiştir. Kendi yaratmış olduğu hayaletlerden kaçmaya çalışan modernizm sürgüne gönderilerek kendini aşma, kendini daha ileri taşıma umuduyla post-modern bir yapıya bürünmüştür. Modernlik pazar ekonomisi, ulus devlet, kitle demokrasileri yapılanmasıyla insan eliyle değiştirilmeye müsait sistemler kümesi halinde hizmet sunarken, günümüz dünyasının küresel ekonomik düzeninden yeni bir bireysel yaşamın varlığı reddedilemez olmuştur.[338] Değişen bu sistem ağı içerisinde Tanrı'nın insanlar üzerinde olan kutsallığı ve ceza hükmü[339] de bozuma uğrayarak insanların çevre hükmüne ve kontrolüne devinen bir risk kültürüne evrilmiştir.[340] Kutsal kitapların kader anlatısı bilim ve teknolojisinin yaratmış olduğu ilüzyon karşısında hükmünü kaybederek araçsal aktarımın avantajıyla da yapay kutsallıklar sıçrama çağına erişmiştir. Sanayi bacalarından beslenen tüketim toplumunun oluşturduğu bir kent yapılanması olan modernizm, kapitalizmin kültür üzerindeki sömürüsüyle birlikte insan hayatını anlamlandırma durağı olan din bilincinin yerini almıştır.[341] Mutasyona uğratılan kültürle birlikte kutsal dinlerin ortak anlatısı cennet yeryüzüne konumlandırılarak alışveriş katedralleri de günah çıkarma mekanları olarak hizmete sunulmuştur. 21. yüzyıl insanı kendi taputuna bir çivi daha çakarak yaratmış olduğu trajedinin içerisinde kendini başrolde bulmuştur. "Tanrı artık insanlara karşı duyarsızlaşmıştır" fikri insanlık tarafından da kabul görmüştür. Ortadan kaybolan duyarsızlaşan bu Tanrı olayına Hitit

---

[335] Alain Touranie, *Modernizm Eleştirisi*, Çev; Hülya Tufan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018, 45-46.
[336] Friedrich Nietzsche, *Güç İstenci*, Çev; Nilüfer Epçeli, Say Yayınları, İstanbul, 2010.
[337] İlk günah temelli Hz. Âdem anlatısının bağışlanması adına Hristiyanlık yapılanması, Aydınlanma çağı savunusunun tam eşitlik vaadleri, Hegelci diyalektik anlayışının somut bir düzlemde devam ettiği savunusu, marksist anlatı rüyası, sanayileşme ve teknolojik ilerlemenin yoksulluğu ortadan kaldırma amacı taşıyan kapitalizm hayali.
[338] Anthony Giddens, Christopher Pierson, *Modernliği Anlamlandırmak*, Çev; Murat Sağlam, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001, 83.
[339] Salgınlar, Din savaşları, Doğal felaketler.
[340] Anthony Giddens, Christopher Pierson, *a.g.e*, 90.
[341] Alan Swingewood, *Kitle Kültür Efsanesi*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1996, 46.

inanç sistemi içerisinde yer alan, ortadan kaybolan tanrı "Telepinu" anlatısında karşımıza çıkmaktatır. Buna göre "*Tanrı her nedendir bilinmez insanlar dünyasından kendisini soyutlamıştır. Ancak bu gidiş Tanrılarda dahil olmak üzre tüm canlı sistemini etkilemiştir*.'' Peki, burada geri çağırılan Tanrı ile yitirilmiş olan Tanrı aynı şey midir?[342] Baudrillard'ın ''simülakr'' evreninde ele aldığı bu konu, tanrısal varoluşun ikonlar vasıtasıyla yeniden canlandırılabildiği ancak göstergeler halinde bilinci kuşutan Tanrı inancı olarak kutsallığını sıradanlaştırdığını ifade ederek konuyu irdelemeye çalışmıştır.[343] Yaratılan bu Tanrı imgeleri bağlamında insan, gerçekten uzaklaştırılmış ve atalarının inandığı kutsallıkla arası kapanamaz bir boşlukla sağlamlaştırılmıştır.[344] Böylece sürekli bir hıza, değişime, parçalanmalara maruz, öznel ve ahlaki kimliğinde sınırlandırılmış modern bireyde ruh artık kendisini yeniden nasıl bir bedende var edebilir?[345] Tanrı fikriyle oluşturulan dünya, insan aklıyla yeniden yaratılan bir evreye geçiş yaparak; "tapındığını öldürmüş, içini boşaltıp doldurdukları kavram putlarına tapan insanlar her şey için yaşamsal bir tehlike oluşturur olmuştur tapındıklarında."[346] Ancak Wuhan bölgesinden yayılan (2020) çeşitli haşerelerin tüketimi (fare, yarasa) sonucu tüm dünyada etkileri görülen ölümcül "Covid-19" virüsünü ortadan kaldırması için tapınaklara, tanrılarına koşan insanlar yaratmış oldukları felaketlere yaratıcılarını da suç ortağı yapmayı ihmal etmemektedir. Ayrıca bilinmeyeni bilinen olarak gösteren ilk düşünce tek tanrı inancını yaralı bir bilinç işlevi olarak yorumlamıştır. Öyle ki "Minucius Felix, Octavius'a hristiyan konumu savunmadan önce, paganizmin temcilcisi Celcus'a şunları şöylemiştir: Ulusal tanrılara tapınıldığını görüyoruz: Eleusis'te Ceres, Friya'da Kibele, Epidauros'ta Asklepios, Chaldea'da Belus, Suriye'de Astarte, Turis'te Diana, Galyalılar arasında Merkür, Roma'da ise bir araya gelmiş tüm bu tanrılar ve kabul edilmemesi gereken tek tanrı olan hristiyan tanrısı .. Özgür hiçbir ulusun hiçbir krallığın tanımadığı bu tek, yalnız kendi başına bırakılmış tanrı nereden geliyor?"[347] yorumunda bulunmuştur. Cioran' da "tek tanrıcılık duyarlılığımızı ezer bizi sıkıp gem

[342] Mevlüt Özben, *Yapay Kutsallıklar, Postmodern Dönemde Kutsallıkların Ölümcül Sıçrayışı*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2015, 200-227.
[343] Jean Baudrillard, *Simulakrlar ve Simülasyon*, Çev; Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 18-22.
[344] Zizek bu durumu Paralaks yarığı olarak; nesnenin şeklinin ve konumunun mevcut şartlara göre gerilemesidir.
[345] Julia Kristeva, *Ruhun Yeni Hastalıkları*, Çev; Nilgün Tutal, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2017, 16-18.
[346] Friedrich Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı*, Çev; Mustafa Tüzel, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019.
[347] E.M. Cioran, *Yeni Tanrılar*, Çev; Murat Erşen, Redingot Yayınları, İstanbul, 2018, 32.

vurarak derinleştirir. Güçlerimizin serpilmesine ket vurmak amacıyla bize içsel bir boyut bağşeden bir zorlamalar sistemidir. Bir bariyer vurur gelişmemizi durdurur bizi sakatlar. Şu kesinki birçok tanrıyla, tek tanrıyla olduğumuzdan daha normaldik" savını vurgulamıştır. Ancak bu düşünceye karşı felsefi temelli yaklaşım sergileyen bir Papazın oğlu olan George Berkeley, insanları Tanrı hakkında sağduyulu olmaya davet etmiştir. Berkeley, hayal dünyamıza bağlı olarak yarattığımız imgelem (aslan başlı kartal gövdeli veya türevi yaratıklar) evresi ile içerisinde bulunulan koşullar çercevesinde şekillenen düşünceler arasında kesin sınırlandırmalar olduğunu belirtmiştir. Öyleki kendini merkeze koyarak; "bireysel özgü imgesel dünyanın sınırları penceriyi açıp dışarıda yaratılan dünyayı gördüğüm anda biter. Bu mucizeler bir tin diğer bir ifadeyle Tanrı tarafından oluşturulmuştur" teorisiniyle Tanrı varlığının kanıtlanabileceğini savunmuştur.[348] Berkeley ayrıca Tanrı'nın tinsel bir oluşum olarak herhangi bir ide'den bağımsız oluşuyla *ontolojik* olarak da anlamlandıramayacağımızı ifade etmiştir.[349] Bu görüşe bağlı olarak insan zihninde herhangi bir Tanrı belirtisi olamayacağına göre Tanrı'yı varlık olarak ispat çabası anlamsızdır. Berkeley bu bağlamda Tanrı'nın varoluşuna dair görüşlerini *pasiflik, süreklilik* ve de *teolojik* deliller çatısı altında ispat uğraşına girişmiştir. İnsan duyusunun algıladığı ide'ler kendi istenci dışında varolan bir tin tarafından oluşturulduğuna göre insan zihni sonsuz ide'ler tahakkümü karşısında *pasiftir* fikriyle, insan zihninin sınırlı aktifliğinin Tanrı tarafından duyumlara açık hale getirildiğini çünkü Tanrı her şeyin sebebidir ilkesini benimsemiştir. Berkeley'in bir diğer yaklaşımı da ide ve varlıkların *süreklilik* arz eden oluşum fikridir. Doğada nesnelerin varlığını algı denklemine bağlıdır. Sınırlı zihinlerin algı kapasite kotası herhangi bir şeyi algılayamaz oluşu o nesne ya da varlığın olmayışı anlamına gelmediği gibi; Tanrının mutlak algısı evrendeki devamlılığın garantisini sağlamaktadır. Berkeley'in son yaklaşımı ise tüm evrenin kuşku götürmez bir gerçekle sistemsel yasalar içerisinde işlev gördüğünü ve bu olayın da arkasında bir düzenleyici olduğu fikri olan teolojik yaklaşımdır.

[348] Frederıck Copleston, *Noesis Felsefe Atölyesi*, Politik Felsefe, İdea Yayınevi, 2019, 17.
[349] Naci İspir, *İngiliz Ampiristlerinde Tanrı- Ahlak-Özgürlük İlişkisi*, (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1998, 29.

Şaşmaz bir sistem ve düzen içerisindeki evren ile ide'ler yaratıcının nedensellik bağlamının da varlığını açığa çıkarttığı, görünmez yaratıcının evrensel dilini oluşturduğunu savunmuştur.[350]

İnsanlar; dijital dağınık kitleler halinde varoluşsal baskıların tahakkümleri altında yaşamaya çalıştıkları, parçalayıp kutsallıktan arındırdıkları bir evren içerisinde kurgulamış oldukları tinsel yapılanma ne olursa olsun, kutsal dışı bir yaşamı düşlemiş olan insan bunu başaramamıştır.[351] Bu doğrultuda insan tarihsel bir özne olma ediniminden uzaklaşarak modern toplumun ‘‘yazılım vadilerinde’’, ‘‘zıvanadan çıkmış bir zaman’’ dilimi içerisinde yaratmış olduğu kaostan yeni bir kozmos oluşturma fikrini düşlemektedir. Bu düşün kaynağını da ‘‘Tanrı doğar, ölür ve yeniden doğar’’ anlayışındaki ebedi dönüş fikrinde bulmuştur. Bu bağlamda Homo religiosus[352] gibi trajik kökenli bir ataya sahip, günümüz dünyasında birey dinsel arketiplerinden kopmayarak bu akışkanlığını; bilim ve teknolojinin boyunduruğunda koşulsuz ‘‘aydınlanma’’ inancına devşirmiştir.[353]

Çalışma kapsamında değerlendirilen “teknoloji, kapitalizm, bilim gibi yapay ve modern tanrılara karşı ‘‘Kadim Tanrılar’’:

Anansi/Ananse: Örümcek Ananse, Batı Afrika'da özellikle de Gana'nın Aşanti halkı arasında bilgi ve hikayelerin ruhu olarak kabul görmesinin yanı sıra hem bir düzenbaz hem de kültür kahramanı olarak tanınır. Kendisinden daha güçlü yaratılanları alt etmek için aklını kullanır. Bu coğrafyada akletme yetisinin kas gücünden daha önemli olduğunu vurgulamak için sık sık Anansi anlatısına başvurulur. Karayiplerde köle isyanları sırasında direnişin sembolü olmuştur.

Bilquis/Belkıs: İslam ve Yahudi inançlarında ismine yer verilmeden aktarılan[354] Arap literatüründe Belkıs, Habeş anlatılarında Mâkedâ olarak bilinen Yemen Sebe(Saba) krallığının kraliçesidir. İncil'e göre Kral Süleyman'ın bilgeliğini test etme

---

[350] Ayşenur Günler, *Berkeley'ın İmmateryalist Metafiziği*, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2014, 64-72.
[351] Mircea Eliade, *Kutsal ve Dindışı*, Çev; Mehmet Ali Kılıçbay, Gece Yayınları, Ankara, 1991, 3-4.
[352] Mircea Eliade tarafından bilim literatürüne kazandırılan "dinsel adam" terimi; insan türünün dinsel düşünce bağlamından kurtulamayacağından söz etmektedir.
[353] Ulus Baker, "*Kutsal'dan Arındırılmış Modern Toplum Mircea Eliade'ın Kutsal Ve Dindışı Üzerine''*, Defter Dergisi, Sayı: 18 Değinmeler, 1992, 139-141.
[354] Yahudiler tarafından kutsal kabul edilen *Ahd-i Atîk'te* (I. Krallar, 10/1-10, 13; II. Tarihler, 9/1-9, 12) ve Kur'ân-ı Kerîm'de (en-Neml 27/20-44).

amacıyla huzuruna çıkmıştır.[355] İslam kaynaklarında; güneşi Tanrı kabul eden bir halk olarak Hz. Süleyman tarafından hak dinine davet edilmiş ve bunu kabul etmesiyle bilinmektedir. Çeşitli anlatılarda ise keçi bacaklı şeklinde bir peri ve bir cin'in kızı olarak tasvir edilmektedir. Habeş aktarımlarında, Süleyman ile evlendiği bu evlilikten de I. Menelik dünyaya gelerek Etiyopya imparatorluğunun kuruluşuna aracılık etmiş olabileceğine inanılır.[356]

Bast/Bastet: Aşağı Mısır bölgesinin, orduların ve Firavun'un koruyucusu olarak ilk tapım zamanlarında (M.Ö 2800) vahşi bir aslan şeklinde tasvir edilmiştir. Mısırın güneş tanrıçası olan Bastet, Orta Krallık döneminde doğal kaynakların kemirgen saldırısına karşı savunma amaçlı kediler evcilleştirilmiş ve de kedi bu tanrıçanın kutsal sembolü olarak kabul görmüştür. İncil'de Beset olarak aktarılan günümüzde Bubastis olarak bilinen bölgede (M.Ö 931-715) tanrıça adına büyük festivaller gerçekleştirilmiştir. Helenistik çağda Bastet, Artemis ile illişkilendirilerek Ay tanrıçası olarak kabul edilmiştir.[357]

Horus: Orjinal adı Heru veya Hor olmasına rağmen günümüzde daha çok latince formuna bürünen Horus ismiyle Mısır mitolojisinde şahin başlı bir erkek, şahin başlı bir aslan olarak tasvir edilen adalet, savaş ve gökyüzünün tanrısıdır.[358] Yukarı Mısır'ın koruyucu tanrısı olan Hor, Neolitik çağdan[359] başlayıp İlk çağın son evresi Greko-romen dönemine[360] kadar tapınılmaya devam edilmiştir. Yunan anlatılarında Apollon ile ilişkilendirilmiştir. Heru ayrıca İncil'in aktarmış olduğu Hz. İsa anlatısıyla oldukça ortak noktalar içermektedir. Buna göre bakire İsis, Horus'u bir mağarada doğurmuştur. Doğudan başlayıp bir yıldızın klavuzluğunda üç büyük bilge Horus'u doğduğu yerde ziyaret ederek onu tapınılacak tanrı olarak müjdelemiştir. 12 müridi ona hizmet etmiştir.

---

[355] *Queen-of-Sheba,* https://www.britannica.com/biography/Queen-of-Sheba, Erişim tarihi: 23 Şubat 2020, Erişim saati: 19.05.

[356] *Belkis,* https://islamansiklopedisi.org.tr/belkis#1, Erişim tarihi: 23 Şubat 2020, Erişim saati: 19.05.

[357] *Bastet Miti,* http://ozhanozturk.com/2019/02/02/bastet-miri/, Erişim tarihi: 23 Şubat, 2020, Erişim saati: 19.05.

[358] Richard A. Wilkinson, *The Complete Gods and Godesses of Ancient Egypt,* Hames & Hudson, London, 2017, 200.

[359] M.Ö 8000- 4.500 yılları arasını kapsamaktadır.

[360] Antik Yunan kralı Büyük İskender, 332 yılında Mısır'ı fethetti ve burada Pers egemenliğine son verdi. Ölümünden sonra Mısır'ın kontrolü İskender'in generallerinden biri olan I. Ptolemy Soter'a düştü. Ptolemy daha sonra, gelecek 275 yıl boyunca hüküm sürecek olan bir krallar dizisine başladı. Daha sonra bölge, M.Ö 30 yılından M.S 395 yılına kadar Antik Romalıların kontrolündeydi. Greko-Romen dönemi boyunca Antik Mısır dini ve mimarisi egemendi. Geleneksel Mısır tapınaklarını inşa eden insanlar ve onların Roma ardılları bunu sürdürdü.

Hastaları iyileştirip, kötü ruhları bedenlerinden çıkarmıştır. Su üzerinde yürüyerek Tanrının oğlu anlamına gelen Iusa (İsa) adını almıştır. Horus tıpkı İsa gibi öldürülmüş ve 3. gün dirilerek tanrının ışığını yeryüzüne taşıdığını ifade etmiştir. Burada yer verilen kısıtlı örnek kapsamda İsis-Horus anlatısının bakire Meryem ve İsa mucizesinde varlığını sürdürmeye devam ettiğini görülmektedir.

Ibis/Thoth: Aşağı Mısır'da Hanedanlar Dönemi öncesi (M.Ö 6000-3150 civarı) tapımına başlanan ve Ptolemaios Dönemi[361] (M.Ö 323-30) boyunca devam eden bilgelik, yazı, hiyeroglif, bilim, sihir, sanat, yargı, ölülerin ve ay tanrısı olarak görev gören ibis başlı bir erkek ya da başının üstünde ay diski olan veya olmayan oturmuş bir babun şeklinde de tasvir edilmiştir. Thoth tüm yazarların koruyucu tanrısıdır ve ayrıca tanrılara da tavsiyelerde bulunan bir yazardır. Yunanlılar Thoth'u haberci tanrıları Hermes ile ilişkilendirmiştir.[362]

Anubis: Mısırın en eski tanrılarında biri olan "Wepwawet"[363] gibi formsal özellikler taşıyan Anubis'in ilk tasviri Birinci Hanedanlık kraliyet mezarlarında görülmüştür (M.Ö 3150-2890). Sivri kulaklı bir çakal, siyah bir köpek melezi olarak çakal kafasına sahip kaslı bir adam imajında betimlenmiştir. Siyah renkli oluşu, köpek ya da çakalların renginin aksine vücudun çürümesine ek olarak yenilenme ve yaşamı temsil eden Nil Nehri Vadisi'nin verimli topraklarını sembolize mantığına dayanmaktadır. Anubis, Osiris mitiyle iç içe geçmeden önce Orta Krallık'ta (M.Ö 2040-1782) ölülerin kralı yani ‘‘Batılıların İlki’’[364] olarak bilinmiştir. Orjinal bağlamda Anpu olarak isimlendirilen Anubis adı, Mısır inancının ölümle olan ilişkisini gösteren ‘‘çürümeyi’’ ifade eden Yunanca biçimidir. "Batılıların İlki" dışında birçok şekilde de inanç dünyasında kendisine yer edinmiştir. "Kutsal Toprakların Efendisi" "Kutsal Dağın Efendisi", "Milyonları Yudumlayan Köpek", "Sırların Efendisi" şekliyle de bilinmektedir. Ancak ölülerin yoldaşı, koruyucusu veya kutsal mumyalama tanrısı olma kökeni Osiris mitine asimilasyonundan sonra ortaya çıkmıştır. Böylelikle Osiris'e

[361] Mısır'da M.Ö 305 ile M.S 30), Makedonyalı Büyük İskender'in ölümünden sonra onun fethediği ülkelerde Diadoklar tarafındankurulan Helenistik krallıklardanbiridir. Bu hanedan Makedonyalı General Ptolemaios I.Soter tarafından kurulmuştur.

[362] *Thoth*, https://www.ancient.eu/Thoth/, Erişim saati: 25 Ocak 2020, Erişim saati:19.05.

[363] Kadim Mısır mitolojisinde adı "Yolların Açıcısı" anlamına gelen bir kurt olarak tasvir edilen savaş tanrısıdır.

[364] Güneş ışınları batı yönünde geriye çekilmesine bağlı kalarak öte dünya inancı vurgusudur. Bu ünvan daha sonra Osiris için kullanılmaya başlanmıştır.

ölülerin ruhlarını yargılama aşamasında yardımcı olan "sağ eli" olarak konumlandırılmıştır. Birçok tanrı gibi Anubis'te Yunanlılar tarafından sahiplenilerek, ölüleri öbür dünyaya yönlendiren tanrı Hermes (Hermanubis) [365] ile ilişkilendirilmiştir.[366]

Easter: Paskalya tanrıçası olan Easter hakkındaki ilk bilgiler 8. yüzyılda İngiliz keşiş Saint Bede tarafından "De Temporum" adlı çalışmasında kendisine yer edinmiş ve de İsa Mesih'in dirilişini kutlayan Hristiyan kilisesinin ana festivali şeklini almıştır. Almanca Ostern yapısına paralel olan Easter kelimesi belirsiz bir kökene sahip olmasına rağmen keşiş Bede'nin bu anlatıyı bahar ve doğurganlık Anglo-Sakson tanrıçası Eostrae'dan kurguladığı savunulmuştur. Ancak boyalı ve süslü Paskalya yumurtalarının kullanımına ilk olarak 13. yüzyılda rastlanılmıştır. Tıpkı İsa'nın mezardan kalkması gibi, yumurta kabuğunun içerden kırılarak yeni bir yaşamı müjdelemesi, yumurtanın kendisini dirilişin sembolü haline getirmiştir. Ortodoks geleneğinde ise yumurtalar İsa'nın çarmıhta döktüğü kanı sembolize etmek için kırmızıya boyanmıştır. Paskalya tavşan formunun yanında İsviçre'de guguk kuşu, Almanya'nın batısında ise tilki şeklinde işlev görmekterdir.[367]

Kali: Sanskritçe "Siyah Olan Kadın" veya "Ölüm Olan O" anlamıyla zaman, kıyamet ve ölüm tanrıçasıdır. Kali çoğunlukla siyah veya mavi, kısmen veya tamamen çıplak, uzun bir dil, çoklu kollar, başları kesilmiş kolyeler ve elinde kesilmiş bir kafa şeklinde betimlenmiştir. Sık sık önünde secde eden kocası tanrı Shiva'nın üzerinde ayakta dururken veya dans ederken tasvir edilir. Hindistan genelinde, özellikle Keşmir, Kerala, Güney Hindistan, Bengal ve Assam'da tapınılan Kali, hem coğrafi hem de kültürel olarak marjinal bir hal almıştır. 20. yüzyılın sonlarından beri, ABD'deki feminist akademisyenler ve yazarlar Kali'yi kadınsı güçlenmenin bir sembolü olarak sahiplenmiştir.[368]-[369]

---

[365] *Hermanubis*, https://en.wikipedia.org/wiki/Hermanubis, Erişim saati: 25 Ocak 2020, Erişim saati:19.05.
[366] *Anubis*, https://www.ancient.eu/Anubis/, Erişim saati: 25 Ocak 2020, Erişim saati:19.05.
[367] *Easter*, https://www.britannica.com/topic/Easter-holiday/Liturgical-observances, Erişim saati: 25 Ocak 2020, Erişim saati:19.05.
[368] *Kali*, https://www.britannica.com/topic/Kali, Erişim saati: 25 Ocak 2020, Erişim saati:19.05.
[369] Donald A. Mackenzie, *Indian Myth and Legend*, Pantheon Books, America, 1984, 150.

Leprikon: Kelimenin kökeni eski İrlanda gramerinde yer alan *luchorpan* diğer bir ifadeyle "küçük beden"den türemiştir. İrlanda folklorunden miras Cüce cin genellikle şapkalı, önlük giymiş küçük yaşlı bir adam şeklinde yansıtılmıştır. Doğası gereği yalnız, uzak yerlerde yaşadığı ve ayakkabı ürettiği söylenir. W. B. Yeats'in Halk Masallarına üzerine gerçekleştirmiş olduğu çalışmalar neticesinde üç tür cüce cin formu olduğunu iddia etmiştir. İlk tür *Leprechaun'lar* ayakkabı yaparlar ve unutulan tüm hazineler onlara ait olduğu için oldukça zengin bir dünyaya sahiptirler. İkinci olarak *Cluricanns* adlı tür içki mahzenlerinde günlerini geçirmektedir. Üçüncü tür ise kırmızı pelerin ya da palto giyen ve insanlara şakalar yapan *Far Darrig* "Kırmızı Adam"dır.[370]

Bufalo: Amerikan yerlilerinin hayatlarını sürdürebilmek, araç gereç yapımında kullanabilmeleri adına birçok malzemenin en önemli kaynağı olarak kutsal bir hayvan ve dini sembol şeklinde kabul görmüştür. Bu hayvanlar, Amerika kıtasının ruhu olduğuna inanıldığı ve toprağın üzerinde ikamet edilmesi onlara ibadet sayıldığı için herhangi bir kutsal mekana ihtiyaç duyulmamıştır. Birgün bu türün (beyaz bufalo) insan ve doğa arasındaki barışı sağlayacağına inanılmıştır. Ancak kıta üzerinden büyük sürüler halinde avlanarak yol edilmeleri [371] modern çağın bu bölgelere gelmesiyle bağlantılıdır.[372]

Thunderbirds: Gök gürültüsü kuşu birçok Kızılderili efsanesinde görünen mitolojik bir figürdür. Bu yaratıkların görkem ve kudretini ifade etmek adına insanlar tarafından pençeleri arasında bir balinayı kolaylıkla taşıyabileceğine inanılmıştır. Birçok efsane, Thunderbirds'ün öfkesininin görülmemesi gereken korkutucu bir şey olarak ifade etmiştir. Bu kapsamda Thunderbird'ün ahlaksal olarak zayıflamış insanlar üzerine sert cezalar uyguladığı buna örnek olarak da büyük bir kabileyi taşa çevirdiğine inanılmıştır. Menominee kabilesine göre, Thunderbirds gökyüzünde yüzen devasa bir dağda yaşayan: yağmur, dolu vb. gibi doğa olaylarını kontrol altına almıştır. Algonquian kabilesi ise Thunderbirds'ün insan ırkının atalası olarak kabul etmiştir. Ancak Thunderbird mitini inceleyen bilim insanları, Amerikan yerlilerinin yaşam ve ölüm üzerinde kontrolü olan bu figür sayesinde doğal elementlerin insanlara hem hayat

[370] William Butler Yeats, Fairy *and Folk Tales of the Irish Peasantry,* Dover Publications, U.S.A, 80.
[371] 1800'lerde Askeriye, ordularına bufaloları yerlileri aç bırakmak için öldürmelerini emretmiştir. Ayrıca Bufalo Bill takma adıyla tanınan Bill Cody (1846-1917) ve dönemin deri avcıları tarafından da milyonlarcası katledilmiştir.
[372] Baba Singh, *Catharsis and the American God: Neil Gaiman in The Neil Gaiman Reader,* Wildside Press, U.S.A, 158.

verebileceğini hem de sonlarını getirebilecek şekilde tehlikeye neden olabileceğini göstermiştir. Ayrıca bilim dünyası bu anlatıyı, Amerikan kıtasının ilk yerleşimcileri olan halkların Megafauna[373] yaratıklarından veya kanatlı bir tür olan Pterodaktil[374] adlı canlıdan etkilenmesine dayalı olarak açıklamaya çalışmıştır.[375]

Itkomi: Amerikan yerlileri arasında düzenbaz bir üne sahip olsa da *Assiniboine* kabilesine göre dünyayı yaratan, Lakatoslılara göre tüm canlılarla iletişim kurabilen, şekil değiştirebilen bir örümcek, Kuzey ve Güney Dakota'da yaşayan Lakota halkı için ise bir kültür kahramanı olmuştur.[376]

Loki: İskandinav mitolojisinde "Loki" adı başkalarının planlarını bozma yeteneğini sembolize edebilen "düğüm" veya "karışıklık" anlamına gelen,[377] bir dev ile bir tanrıçanın oğlu olarak şeklini ve cinsiyetini değiştirme yeteneğine sahip kurnaz ve sahtekar bir Tanrıdır. Loki'den ilk olarak 13. yüzyılda Snorri Sturluson tarafından eski geleneksel kaynaklardan derlenen şiirsel "Edda"da bahsedilmiştir. Tanrı Balder'in ölümüne sebebiyet verdiği gerekçesiyle bir kayaya ceza olarak bağlanması sonucu Yunan figürleri Prometheus ve Tantalus'la ilişkilendirilmiştir. Ayrıca Prometheus gibi, Loki'de bir ateş tanrısı olarak kabul edilir.

Odin: İskandinav mitolojisinde başlıca tanrılardan biri olan Wodan, Woden veya Wotan olarak da bilinen "herşeyin babası" konumundadır. Hint tanrısı Varuna ile arasındaki paralellikler nedeniyle kökeni Hint-Cermen geleneğine dayandırılmıştır. Odin'e olan inanç izlerine Bronz Çağı'ndan (M.Ö 3000-1000) itibaren İsveç kaya oymalarında elinde mızrak tutan bir tanrı figüründe rastlanılmaktadır. Viking çağı (M.S 793-1066) ile birlikte bu tapım zirveye taşınmıştır. Odin savaş, bilgelik, büyü, şamanizm, şiir ve ölülerin tanrısı, kuzgun tanrı[378], yaşamın nefesi, Rün'lerin hakimi[379]

---

[373] Büyük ya da dev hayvanlar için kullanılan bir terimdir. Büyüklüğü belirlemekte kullanılan en yaygın sınırlar 45 kg ile 100 kg'dır.

[374] 248 milyon yıl öncesinden 65 milyon yıl öncesine kadarki Mezozoik Çağ'da yaşamıştır. Tüm kıtalarda fosilleri bulunmuştur. Karada iki ayağı ve kanadının ucundaki elleriyle 4 ayaklı olarak hareket eder. Çok üstün bir uçuş tekniğine sahiptir.

[375] *Thunderbird*, https://mythology.net/mythical-creatures/thunderbird/, Erişim saati: 25 Ocak 2020, Erişim saati:19.05

[376] Patricia Ann Lynch, *Native American Mythology A to Z*, Chelsea House Publisher, Philadelphia, 2010, 53.

[377] "Ağ ören" anlamı da taşımaktadır.

[378] Odin'in iki kuzgunu, Huginn (düşünce) ve Muninn (bilgelik).

[379] Runik yazı İlk Çağ Orta Asya toplumları, Etrüskler, Macarlar ve vaktiyle Kuzey Avrupa ülkelerinde yaşayanlar tarafından kullanılmış bir yazı sistemidir.

gibi arkeolojik ve edebi kaynakların zenginliği tarafından kendisine yüklenilen anlamlar karşısında kesin doğasını ve rolünü belirlemek zordur. Odin şapkası ve pelerini, uzun sakalı ve sadece bir gözüyle tanınabilir mızrağı, sekiz bacaklı atı ve de kurtlarıyla sembolleşmesine[380] karşın Romalı yazarlar tarafından Merkür ile özdeşleştirilmiştir.[381]

Yggdrasill: İskandinav mitolojisinde, kozmosun dokuz âlemin dalları ve köklerini içinde tutan ve böylece her şeyi birbirine bağlayan devasa, parlak bir dişbudak ağacı olmasının yanı sıra "Dünya Ağacı veya Hayat Ağacı" olarak da adlandırılır. Ancak kelimenin kökeni tartışılmakla birlikte Yggr (korkunç olan)[382], Drasill (At) kurgusundan "Odin'in Atı" olarak da anılmaktadır. Eski İskandinav şiiri Völuspá'nın dizelerinde Yggdrasil "berrak gökyüzünün arkadaşı, tacı bulutların üstünde olacak kadar uzun" bir dişbudak ağacı olarak bahsedilmektedir. *Ask* ve *Embla*[383] bu ağaçtan dünyaya gelmiştir. Ayrıca Yggdrasil doğum, büyüme, ölüm ve yeniden doğuş döngüsünüyle temsil ilişkisi kurulmuştur.[384]

Czernobog (Chernobog): "Siyah Tanrı" anlamına gelen şeytani bir Slav inanç figürüdür. Bu tanrı için bilinen tek tarihi kaynak, 12. yüzyıldan kalma Hristiyan yazmaları ve onu lanetli bir tanrı olarak tanımlayan 13. yüzyıl İzlanda Knýtlinga[385] destanıdır. Chernobog hakkında Sakson misyoner ve tarihçi Helmold, Slav inançlarının hristiyanlık etkisinin altına girmeden önceki durumunu ele aldığı "Chronica Slavorum" adlı belgede: "haklar... Kendi dillerinde kötü Tanrı'ya "Chernobog" ya da "Kara Tanrı" diyorlar" notunu düşmüştür. Ancak Helmold bu tanrının orijinal bir Slav Tanrısı olmadığını, Hristiyan rahiplerinin onu yerlileri dehşete düşürmek için bir Slav Şeytan figürü olarak kurgulamış olabileceğine dair de görüş bildirmiştir.[386]

Zorya Kız Kardeşler: Günümüzde Slav mitolojisinin Mısır, Hint, Roma, Yunan, Çin gibi daha az popüler halde konumlandırılmasının nedeni kısıtlı ya da yok denecek sayıda yazılı kaynağa sahip olmasıdır. Slav kültürüne dair ilk yazılı kaynaklar Aziz

---

[380] Bilgelik uğruna gözünü feda etmiştir. Sleipnir: 8 bacaklı atı. Kurtları: Freki ve Geri. Mızrağı: Gungnir.
[381] *Odin*, https://www.ancient.eu/odin/, Erişim saati: 25 Nisan 2020, Erişim saati:19.05
[382] Odin'in adlarından birisidir.
[383] İskandinav mitolojisinde sırasıyla erkek ve kadın formunda olan ilk insanlardır.
[384] *Yggdrasil*, https://norse-mythology.org/cosmology/yggdrasil-and-the-well-of-urd/, Erişim saati: 25.05.2020, Erişim saati:19.05.
[385] 1250'lerde yazılmış ve 10. yüzyılın başlarından beri Danimarka'yı yöneten krallarla ilgilenen İzlandalı bir krallar destanıdır.
[386] *Chernobog*, https://symbolikon.com/downloads/chernobog-slavic/, Erişim saati: 25.05.2020, Erişim saati:19.05.

Methodius ve Cyril kardeşlerin Slav topraklarına M.S 862'de gelmesinden sonra ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda günümüze aktarılmış küçük ayı takımyıldızına zincirle bağlı Simargl ya da Semargl [387] adlı kıyameti getirecek olan yaratığın gözlemcileri, gökyüzünün koruyucuları ve güneş tanrısı Dazbog'ın hizmetçileri üç kızkardeş Zorya Utrennyaya (sabahyıldızı), Zorya Vechernayaya (akşam yıldızı) ve Zorya Polunochnaya (gece yarısı) yıldızı olarak Slavlar tarafında ibadet edilmiştir.

Görme sözcüklerden, konuşuyor olmaktan önce varolmuştur. [388] Ayrıca sözcükler görülür olanı açıklama konusunda her daim bilgi verici olamaz. Bu bakımdan gizli bir oluşuma işaret eden aldatıcı ya da hayal kırıklığına yol açan göstergeler onları görebilen araştırmacının elinde bir icat yapılanmasına dönüşür. İncelenmeye tabi tutulmuş göstergeler kendilerini en derinlerde ya da aksine yüzeysel anlamlarda saklayarak keşfedilmeyi bekleyen *Yeni Dünyalar*dır. Bu doğrultuda:

3.1.1. Araştırmanın Amacı

Dünya halklarının kültürlerini, değerlerini ve parmak izlerini oluşturan mitler hakkındaki özelliklerden yola çıkılarak, gelişerek değişen insanın macerasını içermektedir. İlk insansı varlıklardan modern toplumlara, doğa mitlerinden teknolojik mitlere, bilim dünyasından, gündelik hayatlarımızdaki sıradan uğraşlara kadar uzanan insan düşlerini ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Tinsel kutsaldan, yapay kutsallıklara evrilme uğraşlarına değinilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda American Gods Tv dizisi kadim Tanrılar bağlamında günümüz dünyası içerisinde modern tanrılar kategorisine atfedilen değerler, göstergeler halinde fenomelojik bilgi kapsamında açığa çıkarılması hedeflenmiştir.

3.1.2. Araştırmanın Hipotezleri

Mitsel tanrılar ve mitsel inançlar yeryüzünden silinmemiştir.

Teknolojik yenilikler Tanrısal güç olarak atfedilmektedir.

Göksel kutsallıklar, Yapay kutsallıklara indirgenmiştir.

---

[387] Doğu Slav mitolojisinde kanatlı bir aslan veya köpek olarak tasvir edilen bir tanrı veya efsanevi yaratıktır.

[388] John Berger, *Görme Biçimleri*, Çev; Yurdanur Salman, Metis Yayınları, İstanbul, 2014, 7.

Günümüz dünyasında mitler bilim, tüketim ve sosyal yaşam içerisinde etkin bir rol üstlenmektedir.

Sinema, mitlerin ana vatanı olma görevini üstlenmiştir.

American Gods Tv dizisi göstergeleri fenomelojik anlamlardırma aşamasında görünenin aksine yeni anlamlar ortaya çıkarmıştır.

3.1.3. Araştırmanın Yöntemi

13. yüzyılda Mevlana "suret tozunu gördüğünde rüzgârı gör; köpük gördüğünde yaratma denizini gör. Haydi! Senin bakışının işe yaradığını gör; geri kalanın yağ ve ettir, bağlardır"[389] sözleriyle bakmak ve görmek arasında varolan ayrımlamayı kesin bir çizgiyle sınırlandırmıştır. Bu bakış açısı 20. yüzyılda başlayan ve günümüzde de varlığını sürdüren Edmund Husserl'in ''Fenomenoloji'' kavramında hayat bulmuştur. E. Husserl'a göre gerçek, görünebilir olanın ötesinde ancak deneyimlenen dünyada akıl ve sezgi gücüyle bilinebilen öz ile ilgilidir. Duyuların algılama yetisine bağlı olan görünüşlerin (fenomenler) özü ancak bilincin çeşitli aşamalarda deneyimlemiş olduğu nesnelere yüklenen önyargı, dini, estetik, ahlaksal, duyusal[390] anlamlardan arındırılması yöntemiyle mümkün olabilir. Diğer bir ifadeyle fenomenolojik doğrultuda gerçekliğin keşfi berrak bir bilincin mutlaklığına mecburdur. Bu kapsamda Roland Barthes'in *Yan* ve *Düz* Anlam ağı kullanılırken; göstergeler, yan anlam bağlamında fenomenolojik görüşle ele alınmıştır.

3.1.4. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Mitsel, kültürel ve teknolojik içeriklerin kendisine yer edindiği, çeşitli senaryolardan sinema perdesi veya Televizyon ekranları aktarılan film ve dizi evreninden, Nail Gaiman tarafından önce edebiyat daha sonra ise Tv dizi dünyasına kazandırılan American Gods adlı eser örneklem yapılanmasını oluşturmuştur. Örneklem, veri bakımından zengin doğa, kültür, insan hakkında derinlemesine inceleme imkanı sunan *olasılık temeli olmayan amaçlı örneklem perspektif*inde kurgulanmıştır.

---

[389] Mevlana Celaleddin Rumi (1207-1273). *Mesnevi, Altıncı Defter.*

[390] Ahmet Cevizci, *a.g.e*, 342.

Fotoğraf 3.1 Kafasından Kablolar Çıkan Kadın Başı

Fotograf 3.2 Kafası Tepetaklak Halde Kadın Başı

Fotoğraf 3.3. Kadın Kafası Kablo Detay

3.2.1. Modern Bağlamda Göstergelerin Çözümlenmesi ‘‘Kadın ve Teknoloji’’

Göstergeler	Düz Anlam
Kafasından Kablolar Çıkan Kadın, Tepetaklak Olmuş Ağzı Açık Kadın Başı, Kablolar	Kafasından Kablolar Çıkan Bir Kadın Başı

Yan Anlam

Kadim dünyanın kural koyucuları Ozanlar tarafından taşınan mitsel anlatılar çağının zayıflayıp, felsefi düşüncenin yükselişiyle birlikte kadının konumu üzerine de çeşitli anlatılar şekillenmeye başlamıştır. Dünyanın ardına saklanmış olduğu sis perdesi aralandıkça kadın ve erkek silüetleri de kendi varlıkları konusunda bir duruş sergileme evresine girmiştir. Klasik bir inanç sisteminin ürünü, Olimpos dağının ata erkil düzeninin savunucusu ıslık çalan yılan saçlı kadın Medusa efsanesi; başlangıçta bereket, yenilenme ve annelik olgusuyla özdeşleştirilmesine karşın Yahudi mitolojisinden[391] miras aldığı şeytan görünümlü iffetsiz bir varlık olan kadın durumuna evrilmiştir. Kadına dair Yahudi inanç sisteminin tutumu Mısır bölgesinden Atina’ya gelmiş ve Medusa’nın yılanlarla dolu kafası erkek egemen düşünce yapısını onaylayarak meşrulaşmıştır. [392] Robert Graves’in Yunan Mitlerini üzerine gerçekleştirmiş olduğu çalışmasında Medusa’nın başını kesip alan Perseus’un, Anatanrıça kültünün ortadan kaldırılması ve erkek egemen dünyanın üstünlüğü olduğu şeklinde yorumlamıştır.[393] Bu durum toplumsal cinsiyetin oluşturmuş olduğu anlamlar, varoluşun biyolojik olarak meydana getirmiş olduğu cinsiyet üzerinde mutlak bir

[391] Pers ve Yahudi (Rabbânî) geleneklerinde ilk kadının yılan tarafından ayartıldıktan hemen sonra âdet görmeye başladığına yönelik efsaneler yer almıştır. Eski Ahid’de yer alan Aden Bahçesi hikâyesinden hareketle (Tekvîn, 2-3. bablar) insanın yılanın yönlendirmesiyle elde ettiği bilginin onun cennetten düşüşüne yol açan yanıltıcı bilgi (cinsellik) olduğu kabul edilmiştir.
[392] Joseph Campbell, *Batı Mitolojisi*, Çev: Kudret Emiroğlu, Islık Yayınları, İstanbul, 2017, 26.
[393] Robert Graves, *Yunan Mitleri- Tanrılar, Kahramanlar, Söylenceler,* Say Yayınları, İstanbul, 2010, 76.

egemenlik oluşturmaya başlamıştır. Meydana gelen ayrımcılık ve hiyerarşi kadının doğurganlık, fizyolojik özellikleri gibi etkenler özelinde zayıf oluşu *doğacı kuram* adı altında ifade edilmiştir. Bu bağlamda kimliksel oluşumların eril düzlemde ilerleyişi teknolojiyi de erkeksel bir araç olarak konumlandırmıştır. Lockheed'e göre toplumsal yapının inşasında erkek ve kız çocukları üzerine dijital ortamda gerçekleştirmiş olduğu bilgisayar oyunlarına dair araştırmasında, kız çocuklarına yönelik bilgisayar oyunlarının yok denecek kadar az olma davranışının tek taraflı belirlenmiş oluşu teknolojik kimlik sunumuna yönelik davranış kalıplarını ortaya çıkarmaktadır.[394] Bu noktada etkili bir diğer unsur da cinsiyete bağlı iş bölümüne dair duyulan inançtır. İş alanlarında erkeklerin uyguladığı iş gücünün fiziksel ve karmaşık olduğuna dair inanç güç merkezli yapılanmada erkeği merkeze koymuştur. El becerisi, herhangi bir konu üzerinde deneyim gibi sayısal bilgi yeteneği gerektirse dahi bilimsel teknikten uzak angarya sayılan işlerin içerisinde olan kadınlar düşük ücrete tabi tutulmuş ya da erkeklerin iş alanlarına girişine izin verilmemiştir. Bu görüşe bağlı kalınarak teknolojinin erkek egemenliğine yön veren toplumsal bir etken olduğu tartışılmaz bir gerçektir.[395]

Bu toplumsal sorunsal karşısında kadın dünyası da çeşitli feminist kuramlar aracılığıyla tartışma ortamına oluşturmuştur. Liberal feministler teknolojinin yaratmış olduğu toplumsal fark sorunsalını görmezden gelerek, teknolojik etkileşimin tarafsız bir yapılanma içerisinde kadın ve erkek adına yetenek bağlamında değerlendirildiğini, kadınların teknolojinin içine çekilebilecek aktivite ve sosyal projelerin oluşturulması fikrini savunmuştur.[396] Ekofeminen oluşum da teknolojik aklın eril aktivistler tarafından yönlendirildiğini, kadın ve doğa sömürüsü üzerinden bu yapılanmanın giderek önüne geçilemez bir fark oluşturduğuna dair dikkatleri çekmeye çalışmıştır. Bu bağlamda asıl amaç eril ve dişil olarak adlandırılan yapılanmanın bir kopuş evresine tabi tutulmasını, anatanrıça olgusunun kutsandığı toplum anlayışına dönüşün çare

---

[394] Deborah Butler, *Gender Girls and Computer Technology: What's the Status Now?* The Clearing House, sayı:73, 2000, 225-229.

[395] Cynthia Cockburn, *The Social Shaping Of Technology*, Open University Press, United Kingdom, 1993, 55-56.

[396] Rosalind Gill Crıct, Keith Grint, *The Gender-Technology Relation*, Taylor & Francis, United Kingdom, 1995, 6.

olabileceği de savunulmuştur. Sosyalist feminen yapılanma ise kapitalizm ve eril tutumun birbirlerini desteklediğini vurgularak, kapital yapılanmanın sanayi iş gücü içerisinde ortaya çıkarmış olduğu sınıfsal farkın teknoloji kullanımının arka planını oluşturduğunu ifade etmiştir. Birbirini besleyen bu iki kaynak, kadınların meydana getirmiş olduğu emek gücünün "*kâr*" yapılanmasından uzak bir tutum içerinde olması nedeniyle teknolojik boyut dişil olarak adlandırılan sınıf ile soyutlanmıştır. Endüstriyel yapılanmanın getirmiş olduğu yenilikler teknonoloji ve cinsiyet bağlamında basit iş gücü olarak konumlandırılan kadın, düşük ücretli ve sınırlı iş sahasındaki edinimi her ne kadar 60'lı yılların beyaz yakalı ofis yapılanmasında artmış olsa da teknolojik odaklı çalışma sahaları erkeklere bırakılmıştır. Bu bakımdan toplumsal sınıflar içerisinde günümüzde de *teknostres* ya da *teknofobi* olarak adlandırılan bir hastalık türü meydana getirilmiştir. Bu sorunsal kadınlarda teknolojik ve dijital araçlarını kullanmaya karşı yetersiz ya da yeteneksiz imajı ile bu teknolojilerle başa çıkamama korkusu olarak tanımlanmıştır.

Fotoğraf 3.4. Kadın Yüzü

Fotoğraf 3.5. Üç Kadın Yüzü

Fotoğraf 3.6. Kafasında Kamera Olan Kadın Yüzü

3.2.2. Modern Bağlamda Göstergelerin Çözümlenmesi ‘‘Kader Algısı ve Teknoloji’’

Göstergeler	Düz Anlam
Yüzüne Kamera Yerleştirilmiş Üç Kadın	Gökyüzüne Bakan Üç Kadın Heykelciği

Yan Anlam

Yunanca “Moira”, Latince “Parca” anlamına gelen “Kader Tanrıçaları ” Yunan ve Roma mitolojisinde; insan ömrü içerisinde payına düşen yazgı “üç bilen” altında toplanmıştır. Bunlar *Klotho* hayat ağlarını ören, *Lakhesiş* alın yazısı, *Atropos* ise kaderi temsil eden üç tanrıça şeklindedir.[397] Homeros’un anlatılarında karşımıza çıkan bu tanrıçaların vermiş olduğu hükümler karşısında ne insanların ne de Olimpos dağı tanrılarının kararları geçersizdir. Bu durum mitsel aklın tasarladığı dünyanın feminen ve dişil yapıda yaratıldığının sunumunu oluşturmuştur. Ancak M.Ö 8. yüzyılda Hesiodos tarafından kader olgusuna yapılan atıfların değişime girmesi ve kadına dair bakış açısının evrilmesi sonucu üç yaşlı kadın şeklinde tasvir halini almıştır. Yunan mitolojisinde bir diğer üçlü de aynı gözü paylaşan yaşlı kadınlar olarak doğmuş Deino (dehşet), Enyo (korku) ve Pemphredo (uyarı) adlı üç kader kız kardeşidir. Gri cadılar olarak adlandırılan bu kız kardeşlere verilen tek göz ile onlara büyük bilgi ve bilgelik yetisi bahşedilmiştir. İskandinav mitolojisinde ‘‘kader şekillendiricileri’’ olarak bilinen üç Norns’lar ile de benzer özellikler taşırlar ki Norns’larında insanların kaderlerini yöneten ve ömürlerini belirleyen tanrıçalar olduğuna inanılmıştır.[398]-[399] Ancak günümüzde insanlar, geçmişin

[397] Azra Erhat, *a.g.e*, 225.
[398] *Three Sister*, http://www.ancientpages.com/2016/06/08/graeae-three-sisters-fate-shared-one-eye-tooth-greek-mythology/, Erişim Tarihi: 27 Ocak 2020, Erişim Saati: 19.05.
[399] *Graeae*, https://en.wikipedia.org/wiki/Graeae, Erişim Tarihi: 27 Ocak 2020, Erişim Saati: 19.05.

kader tanrıçaları tarafından tasarlanmış ve değiştirilemez sayılan anlayışı ortadan kaldırmış ya da cehaletin gizemli yolları ardındaki bilinmezi Tanrı olarak adlandırma düşünü aşmıştır. Bu doğrultuda 17. yüzyıl'da Bacon "bilginin mutlak bir güç aygıtı" olduğuna dair net bir görüş bildirmiştir. Böylelikle sömürü zihniyetinin kaba gücüyle sağlanan para akışı akılla[400] birleşerek, endüstri ve sanayi çarklarıyla dijital bir dünyanın temellerini atmıştır. Sibernetik kapitalizm diğer bir deyişle bilgi devriminin sağladığı bilgiye dair kontrol, depolanma olanağı ve de birbirini saran bilgisayar destekli ağlar vasıtasıyla da bilgi teknolojisini meydana getirmiştir. Bilgi ve teknolojinin birlikteliğine bağlı olarak da bilgiye dayalı bir ekonomi sistemi oluşmuştur. Tarih bilimci Mark Poster "kendini aşan bu dünyada zaman gelecek emek olgusu bir şeylerin üzerinde alın teri dökmekten ziyade, insanların bilgiye veya bilginin insanlara neler yapabileceğine bağlı olarak'' gelişebileceğinden bahsetmiştir.[401] Bu bağlamda bilgi otoyollarında sürücü koltuğuna geçen internet, sahibi belli olmayan ve her türlü kullanıcısına imkan sunan fiziksel yasalardan bağımsız sanal mekanlar oluşturmuştur. Bu koşullar altında bilgi işçisi yeni bir kimlik kazanabilir, çeşitli konular üzerine kendisini eğitebilir, sosyal çevresini artırarak mutlak bir egemenlik kontrolünde kendi döngüsüne yön verebilmektedir. Bu sayede bireyler kendi oluşturmuş olduğu zihinsel imparatorlukların mutlak kralları haline gelebilmektedir. Bu kapsamda sanayi ateşinin yükseldiği coğrafyalar Tanrıyı taklit etme işine girişerek yeni bir yaratım devresi olarak robatlar çağına giriş yapmıştır. 4 milyar yıl boyunca doğal seçilim yoluyla evrilen dünya; insanların 10 bin yıl önce gerçekleştirmiş olduğu tarım devrimiyle birlikte çiftleştirdiği hayvanlar sayesinde farklı bir kulvarda rol oynamaya başlamıştır.[402] Ancak 2000 yılına gelindiğinde Fransız bilim dünyası *Alba* adını verdikleri, denizanasından almış oldukları gen yapısını tavşana aktararak fosforlu bir yaratık meydana getirmiştir. Bilişsel devrimin akıllı varlıkları tarafından yaratılan bu canlı, bilimsel çağı farklı bir boyuta taşımıştır. Ayrıca Harward'dan Prof. George Church; Neandertal gen haritasının çıkarılarak taşıyıcı anneler sayesinde yeninden yaratılabileceğini, nesli tükenen Mamutların ise yine aynı teknikler sayesinde var

[400] Alvin Toffler, *Yeni Güçler Yeni Şoklar*, Çev; Belkıs Çorakçı, Altın kitaplar, İstanbul, 1992, 27.
[401] Alvin Toffler, *a,g,e,* 24.
[402] *A Biological Time Machine,* https://futurism.com/a-biological-time-machine-scientists-close-to-uncovering-4-billion-year-old-rna-mystery, Erişim Tarihi; 22 Ocak 2020, Erişim Saati: 19.05.

edilebileceğini ileri sürmüştür.[403] Buna ek olarak Siberorg organik ve inorganik teknolojiler sayesinde lensler, işitme cihazları, biyonik kol ve bacaklar sahne almaya başlamıştır. Duke Üniversitesi bilim insanları hintlilere ait çok kollu tanrıçalarına benzer bir şekilde vücuduna eklemlenmiş üçüncü bir kola sahip *Aurora* isimli bir maymun tasarlamıştır. Öyle ki maymun iki organik eliyle kendini kaşırken, sadece düşünce gücünü kullanarak diğer biyonik koluyla da etrafındaki muzu çalabilmeyi başarmıştır.[404] 2005 yılında oluşturulan *Human Brain Project*[405] adlı kuruluş insan beynine sahip bir bilgisayar; yapay bir insan yaratım hayaliyle *Gılgamış* (ölümsüzlük) *projesini* başlamıştır. Amerikan bilim insanı Ray Kurzweil da 2030 yılını hedef göstererek bu tarihe kadar insan beyninin kapasitesinin teknolojik çiplerle desteklenip genişletileceğini, robotların duygu artışına erişebileceğini ifade etmiştir.[406] Bu doğrultuda çağımızın dijital yerlileri[407] artık kendilerini kaderlerine razı neyin beklediğine dair endişeleri, dönüşmek istedikleri varlıklarla yer değiştirmiştir.[408]

[403] *Cloning Woolly Mammoth*, https://newsfeed.time.com/2012/09/17/siberian-discovery-could-bring-scientists-closer-to-cloning-woolly-mammoth/, Erişim Tarihi; 22 Ocak 2020, Erişim Saati: 19.05.

[404] Miguel Nicolelis, Beyond Boundaries: *The New Neuroscience of Connecting Brains with Machines and How It Will Change Our Lives*, Macmillan, London, 2011, 98.

[405] *Human Brain Project*, https://www.humanbrainproject.eu/en/, Erişim Tarihi; 22 Ocak 2020, Erişim Saati: 19.05.

[406] *Ray Kurzweil Ölümsüzlük İçin Tarih Verdi*, http://www.tempomag.com.tr/detail/ray-kurzweil-olumsuzluk-icin-tarih-verdi-2029, Erişim Tarihi; 22 Ocak 2020, Erişim Saati: 19.05.

[407] "Binyılın öğrencileri (millennials), internet nesli (net generation), oyun nesli (the gamer generation), yeni nesil (next generation, n-generation), siber çocuklar (cyber kids), zaplayan insan (homo zappiens), çekirge zihin (grasshopper mind)" olarakta adlandırılmaktadır.

[408] Pensky, *Digital Natives-Digital Immigrants On The Horizon*, Mcb University Pres, Sayı: 9, Bölüm: 5, Ekim, 2001.

Fotoğraf 3.7. Telefona Bakan Fil Kafası

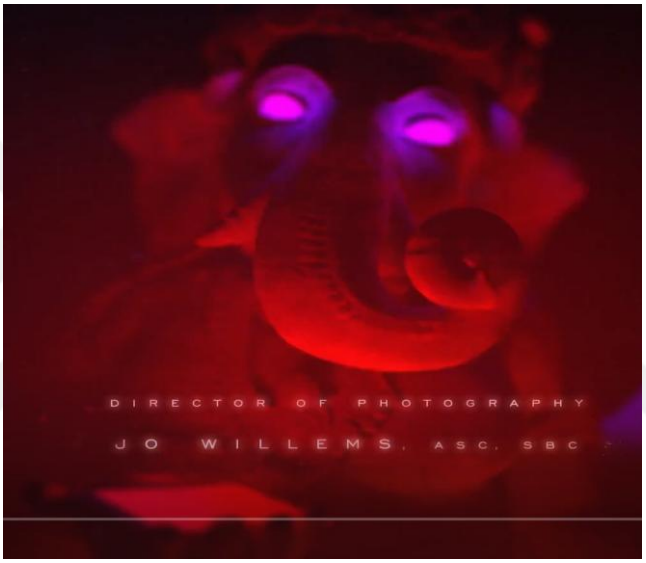

Fotoğraf 3.8. Gözleri Işıldayan Fil Kafası

Fotoğraf 3.9. Telefona Odaklanan Beden

3.2.3. Modern Bağlamda Göstergelerin Çözümlenmesi ‘‘Akıllı Cep Telefonları ve Bağımlılık’’

Göstergeler	Düz Anlam
Fil Kafasında Hipnotize Olmuş Gözler, Cep Telefonları, Eller	Fil Kafalı, Parlak Gözlü Ellerinde Cep Telefonu Tutan Bir Yaratık

Yan Anlam

Adını Sanskritçe Gana “halk” ve İsha'nın (Tanrı) bileşiminden alan Hindu mitolojisindeki en önemli tanrılardan biri olan Ganeşa (Ganapati, Ganesh, Ganesha) Jainizm ve Budizm inanç çatısı altında tapınılan sanat, bilim, bilgelik, akıl, öğrenme, iyi şans ve tüm başarıların önündeki engelleri kaldırdığına inanılan Fil başlı tanrıdır.[409] İnsan vücudu üzerine fil kafası, büyük göbeği ve dört koluyla bir fare üzerinde seyahat ederken tasvir edilmiştir. Ganeşa’nın fil kafası zekayı; büyük kulakları bilgeliği ve yardım isteyenleri ve de fikir ve düşünceler üzerine tartışmalar söz konusu olduğunda dinlemenin önemini; dört kolunun da her biri düşünce gücünü, aklı, egoyu, vicdanı simgelediğine inanılmaktadır.[410] Üzerinde seyehat ettiği fare alçakgönüllülüğü ve zihnin her alanını kullanma yeteneğini, onun yolundan gidenlerin de materyalist düşünceyle bağlarını kesmelerini hatırlatmak için bir elinde de balta tutar. Tanrı tarafından tutulan diğer öğeler arasında Mahabharata'yı[411] yazmak adına kırık bir fildişi bulunmaktadır. Bu tanrı karşımıza Japonya'da bir Budist mezhebi olan Shingon inancında Kangiten olarak çıkmaktadır.

[409] *Ganesha,* https://www.britannica.com/topic/Ganesha, 22 Ocak 2020, Erişim Saati: 19.05.
[410] *Ganesha*, https://www.starmythworld.com/ganesha, 22 Ocak 2020, Erişim Saati: 19.05.
[411] Hindistan'ın iki büyük destanından biri.

Hindistan'da 10 günlük yaz sonu (Ağustos-Eylül) festivali Ganeşe adanmıştır.[412] Ancak bu Tanrı'nın elleri arasında tutmuş olduğu cep telefonlarının tarihi, ABD Kentucky şehrine 1908 yılına kadar uzanırken, 1940'lı yılların ilk çeyreğinde taksi şoförleri ve itfayeciler tarafından kısır bir döngü içerisinde işlev görmüştür. Fakat bu yapılanmanın evrensel düzeyde kullanılabilirliğine dair işaret; Motorola'nın 1973'te 1,1 kg ağırlığındaki bir cihazla genel cep telefonu görüşmesini gerçekleştirip ilk seri üreten şirket olmasıyla başlamıştır. Haberleşme teknolojisini bireyselleştirmek adına 1982 yılında Stockholm'de toplanan Avrupa birliği üye devletleri Uluslararası bir işbirliği yapma kararı almıştır. 20. yüzyılın sonuna gelinirken 1980'lerde başlayıp 90'larda ivme kazanan kapitalizm sonrası toplum; bilgi toplumu, bilgi kapitalizmi olarak adlandırılan kitlesel üretim ağından, kitlesel tüketim ağına evrilen akışkan bir değişim dönemine girmiştir. Bilişim teknolojileri, mal, emek, sermaye, ürün, hizmet merkezleri tek bir sistem altında toplanmıştır. Bu doğrultuda telekomünikasyon ağlarının bir rekabet sahası haline gelmesi farklı üretim alanlarının bu platforma ilgisini artırmıştır. Bu bağlamda yarım milyon dolarlık getirisiyle 1998 yılında "Crazy Frog" adlı ilk indirilebilir içerik müzik piyasasını bu alana eklemlemiştir. Merkezi otoriteden sıyrıldığı varsayılan internet ağının ulaştığı yaygınlık düzeyi sayesinde 1999 yılında BlackBerry markası kullanıcıların her yerden e-postaları okumasına ve yanıtlamasına olanak tanıyan entellektüel teknolojilerin temelini atmıştır. 2003 yılına gelindiğinde cep telefonları yeni medyanın da üzerine kurulacağı ağ yapılanmasına bağlı kalınarak 2G ve 3G hizmetinin olanakları sayesinde ağ toğlumunun kesintisiz bilgi akışı için vazgeçilmez bir uzantısı haline getirmiştir. 2008 yılı akıllı telefonların atası, ilk Android modelin portatifi olan T-Mobile G1'in ortaya çıkışına tanıklık etmiştir. Ayrıca günümüzün popüler uygulama mağazaları App Store ve Android Market olarak kendini gösteren daha sonra Google Play Store olarak yeniden adlandırılan dijital uygulama mağazalarının ortaya çıkışı yine aynı tarihi denk düşmektedir. 2009 yılı itibariyle Huawei tarafından sağlanan teknolojik altyapı olanakları ile 4G bağlantısı hizmeti kapsamında saniyede 150Mbps'lik veri akışına ulaşılmıştır. Aynı yıl içerisinde WhatsApp adlı bir uygulama, internet üzerinden arama ve mesaj gönderme platformu olarak hizmet sunmaya başlamış ve kısa sürede günlük 10 milyardan fazla mesaj

[412] Deep Mining the Mythology of Ganesha and the Ancient Temple Well, https://www.ancient-origins.net/myths-legends-asia/hindu-temple-ganesha-0010979, 22 Ocak 2020, Erişim Saati: 19.05

gönderilen, 1,2 milyar kullanıcıya sahip bir etkileşim sahasına dönüşmüştür.[413] Ayrıca günümüz (2020) 5G teknolojisinin de sağlamış olduğu hız çemberi dahilinde sanal gerçeklik, bilgi aktarımı ve ‘‘her şey, her yerde’’ durumu meşrulaşmıştır. Ancak tarih sahnesine yalnızca iletişim olanaklarını kolaylaştırma vaadiyle çıkış yapan cep telefonları; günümüzde akıllı işlemciler, donanımsal eklentiler neticesinde çeşitli işlevleri kendisinde barındıran akıllı telefonlar adı altında cep bilgisayarı şeklini almıştır.[414] Böylece oyun, sinema, fotoğraf, müzik salonları, bankacılık hesapları, yeme içme noktaları, sağlı hizmetleri tek bir kutu içerinde parlak bir ekran ardında insanların hizmetine sunulmuştur.[415] Ancak bu durum bireylerin kendi ihtiyaçları dahilinde karar verme mekanizmasına etki ederek zevk, tercih ve kimliksel rolleri şekillendirmeye başlamıştır.[416] Bu sorunsala bağlı kalınarak yapılan araştırmalar, insanın psikolojik bir canlı olması nedeniyle haz duyarak gerçekleştirdiği eylemleri tekrarlamak veya bu eylemler önünde engeller oluşturularak kısıtlanma işlevi, bağımlılık ölçeği içerinde ele alınmıştır.[417] Bireyler üzerinde davranışsal yönü ele alınan akıllı cep telefonlarının dikkat, kaygı bozukluğu, depresif asosyal hale yol açtığı ve çeşitli ‘‘Whatsaap, Instagram, Facebook Twitter’’ gibi uygulamalar neticesinde de yabancılaşma, ruhsal bunalımlara sebebiyet teşkil ederek analitik düşünce yeteneğini olumsuz yönde etkilediği belirlenmiştir.[418] Dünya çapında yapılmış bir diğer çalışma da kişisel etkileşimden ziyade dijital temasa daha çok güvendiğimizi ortaya çıkartarak, insanların yüzde 84'ünün telefonu olmadan yaşayamayacağını göstermiştir.[419] Ayrıca bu ölçümleme akıllı telefona erişim engeli, uzak kalma korkusuna dayalı Nomofobia[420] adlı zihinsel bir problem alanı olduğunu belirlemiştir. Fakat Carina Storrs’a göre “cep telefonu radyasyonuna maruz kalan erkek

---

413 *History of Mobile Phones,* https://www.uswitch.com/mobiles/guides/history-of-mobile-phones/, Erişim Tarihi: 01 Şubat 2020, Erişim saati: 19.05.

414 İlknur Aydoğdu Karaaslan, Leyla Budak, *Üniversite Öğrencilerinin Cep Telefonu Özelliklerini Kullanımlarının Ve Gündelik İletişimlerine Etkisinin Araştırılması*, Cilt 7, Sayı 26, 2012, 4548-4571.

415 Serkan *Ada,* Hasan Sadık *Tatlı, Akıllı Telefon Kullanımını Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İ.İ.B.F, İşletme Bölümü, Kahramanmaraş. 2012.

416 Vahit İlhan, *Yeni İletişim Teknolojilerindeki Yeniliklerin Gündelik Hayattaki Tahakkümü: İphone Ve İpad Örneği*, Yeni İletişim Teknolojileri Ve Toplumsal Dönüşüm, Kırgızistan, 2012.

417 C. O Noyan, E.A Darçın, S. Nurmedov; O. Yılmaz, N. Dilbaz, *Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeğinin Kısa Formunun Üniversite Öğrencilerinde Türkçe Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması, Anadolu Psikiyatri Dergisi, 16 (Özel Sayı. 1), 2015, 73-81.*

418 Müjgan Alikaşifoğlu, İnter*net Kullanımı Ve Çocuk Ve Ergen Sağlığı Türk Pediatri Kurumu Tbmm Sunusu 2012*, Https://www.tbmm.gov.tr, Erişim Tarihi: 22 Nisan 2020, Erişim Saati:19.05.

419 Leonid Miakotko, *The İmpact Of Smartphones And Mobile Devices On Human Health And Life*, 2017.

420 ‘‘No Mobile Phone Phobia, Nomophobia’’

sıçanlarda beyin tümörlerini arttırdığı" ancak insanlarda yapılan çoğu araştırmada, "cep telefonu kullanımı kanser riski arasında herhangi bir bağlantı bulunmadığını" ifade etmiştir.[421] Spencer Trask ve Co Başkanı Kevin Kimberlin ise "şimdiye kadar en hızlı büyüyen insan yapımı fenomen cep telefonu olmuştur. Hiçbir cihaz insan türünü bu derece etkilememiştir Her yıl edinilen tabletler, akıllı ve akıllı olmayan telefonlar gibi teknolojik cihazlar insanlığı aşarak her yıl %1,2 katlanarak devam ediyor" [422] vurgusunu yapmıştır.

[421] *Cell Phones And Risk Of Brain Tumors: What's The Real Science?* https://edition.cnn.com/2015/07/28/health/cell-phones-brain-tumor-risk-berkeley/index.html, Erişim Tarihi: 22 Nisan 2020, Erişim Saati: 19.05

[422] *Mobıle Devıces Surpass World Populatıon,* http://spencertraskco.com/news/mobiledevicessurpassworldpop/, Erişim Tarihi: 12 Nisan 2020, Erişim Saati: 19.05

Fotoğraf 3.10. Gözleri Bağlı Bir Erkek

Fotoğraf 3.11. Sanal Gerçeklik Ekipmanı

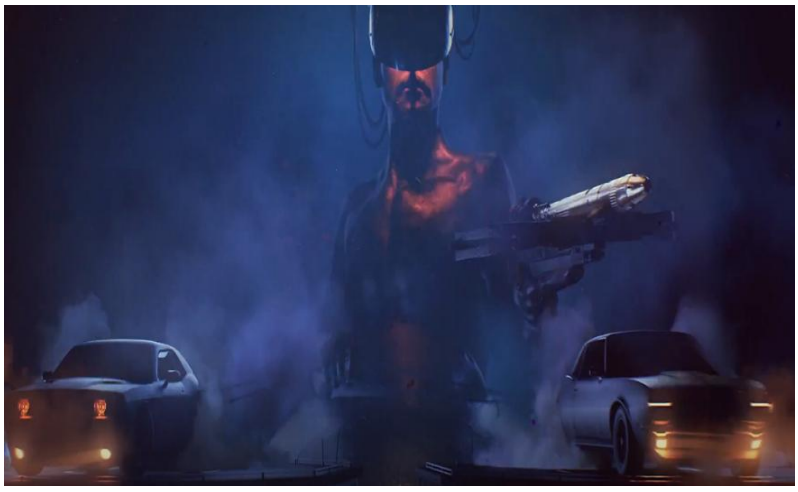

Fotoğraf 3.12. Savaş Silahı ve Arabalar

3.2.4. Modern Bağlamda Göstergelerin Çözümlenmesi ‘‘Sanal Gerçeklik Ve Adalet’’

Göstergeler	Düz Anlam
Arbalet içinde Roket, Terazide Arabalar, Yüzüne Sanal Gerçeklik Gözlüğü Takmış Erkek Kafası	Erkek Cinsi Tarafından Kullanılmakta Olan Nesneler

Yan Anlam

Romada adalet kavramının bedenleştiği Tanrıca olan Justitia, bir elinde adaletin hassasiyetini ve tarafsızlığı temsil eden teraziyi taşırken diğer elinde ise yasanın gücünü ifade eden kılıfsız, iki tarafı keskin bir kılıç bulundurmaktadır. Ayrıca mutlak adalet adına; politika, servet veya şöhret gibi dış faktörlü etkenlerin karar verme mercisini etkilememesi adına gözlerini her türlü dünya nimetine kapalı şekilde örtülü olarak betimlenmiştir. Gözbağı ilk olarak 15. yüzyılda sonra görülmeye başlanmıştır. Bu Tanrıca karşımıza Mısır’da Maat sonraları İsis, Yunan kültüründe ise Themis ve Dike olarak çıkmıştır. Günümüzde bu tasvir “Lady Justice” olarak adlandırılır.

Sanal gerçeklik (Virtual Reality), bilgisayar tarafından üretilen 3D bir ortamı tanımlamak için kullanılan terimdir. Birey sanal dünyanın bir parçası haline gelerek nesneleri manipüle edebilir veya bir dizi eylem gerçekleştirebilir. Başa takılan sanal gerçeklik gözlüğü (HMD)[423] ile kullanıcı gözlerine aktarılmış olan simüle ortamda kendisini bulmaktadır. Bu kapsamda kullanıcı başını sağa sola çevirirse; grafikler de buna göre tepki vererek; sanal nesneler ile gerçek sahneyi birleştirmek yerine, kullanıcı

[423] Başa Giyilen Görüntü Verici Kristal Ekran.

için gerçekçi ve etkileşimli bir dünya yaratır.[424] Sanal gerçeklik teknolojileri, 1800'lü yıllara kadar uzanan fotoğrafçılık fikri altyapısına dayanmaktadır. Ancak bu konudaki dönüm noktası 1956'da Morton Heilig'in *bir motosiklete bindiğiniz gerçek bir şehir ortamını simüle eden; çok sensörlü stimülasyon, tasarlanan dünyada yolu görmenizi, motoru duymanızı, titreşimi hissetmenizi ve motorun egzozunu koklamanızı imkan veren* "Sensorama" olmuştur. Heilig ayrıca 1960 yılında başa takılan bir görüntüleme "Telesphere Mask" adlı cihazının patentini almıştır. 1965'e gelindiğinde, başka bir mucit olan Ivan Sutherland, "sanal ekrana" bir pencere olarak hizmet etmesini önerdiği başa takılan bir cihaz olan "Ultimate Display"i tarih sahnesine çıkarmıştır. 1970'ler ve 1980'ler bu alanda optik gelişmeler, dokunsal cihazlarda ve sanal alanda hareket olanağı sağlayacak diğer cihazlarda çalışan projelere paralel olarak teknolojk yeniliklere sahne olmuştur. Örneğin, 1980'lerin ortalarındaki NASA Ames Araştırma Merkezinde, "Sanal Arayüz Ortam İş İstasyonu" (VIEW) sistemi, dokunsal etkileşimi sağlamak için başa takılan bir cihazı eldivenlerle birleştirmiştir. Bununla birlikte, "sanal gerçeklik" terimi ilk olarak 1980'lerin ortalarında VPL Research'ün yaratıcısı Jaron Lanier çalışmalarından günümüze miras kalmıştır.[425]

Peki, varolan ve oluşturulan bu gerçek ve gerçeklik neyi ifade etmektedir? Manevi dünyanın yıkıntıları üzerine kurulan günümüz dünyasının bir diğer deyişle *kali-luga*[426] evresi "kurgusal ögeler ya da yapay oluşumların aksine akıldan ve zihinden bağımsız varolan; bir objenin sahip olduğu ve onsuz olunamazlığın sebeplerini ortaya koyan sisteme gerçek, öz", anlam genişlemesine bağlı olarak metafiziksel uzamdan ayrı algıların sergilemiş olduğu, var olduğuna inanılan duygu kümelenmesi ise gerçeklik" olarak anlamlandırmıştır. [427] Bu bağlamda ABD hükümeti kendi kapsamında, Afganistan ve Irak'ın terör propagandası yapıp bu oluşuma zemin hazırladığı ve de nükleer, kimyasal silahları bünyesinde barındırdığı *gerçekliğini* öne sürüp, Ortadoğu'ya özgürlük getirme vaadiyle işgal girişimi gerçekleştirmiştir. Ancak bu süreç geçmişte yaratılan gerçeklik üzerine kurulmuştur. Örneğin: II. Dünya Savaşından sonra Amerika

[424] *What is Virtual Reality*, https://www.vrs.org.uk/virtual-reality/what-is-virtual-reality.html, Erişim Tarihi: 22 Nisan 2020, Erişim Saati: 19.05.
[425] *Hıstory Of Vırtual Realıty*, https://www.fi.edu/virtual-reality/history-of-virtual-reality, Erişim Tarihi: 22 Mart 2020, Erişim Saati: 19.05.
[426] Hint Mitolojisinde Dünyanın Karanlık Çağ Evresi.
[427] Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2019, 377-378.

ekonomik ve nükleer silah bakımından kendisini dünya lideri ve tek hegomen güç olarak tanımlamıştır. Devamında ise kendi dışında yaşayan dünyaya karşı ideolojik yaklaşım olarak özgür bir dünya oluşturma parolası gütmüştür. Bu doğrultuda ilk olarak askeri tehdit yapılanması gördüğü komünizmin; Yeşil Kuşak, Truman Doktrini (1947), Bağdat Paktı (1950), Cento gibi oluşum ve anlaşmalarla önüne geçmeye çalışmıştır. İkinci yaklaşım ise petrol rezervleri üzerine mutlak hakimiyet adına İsrail'in huzur ve güveninin sağlanması olmuştur. Bu niyete karşın üçüncü ve dördüncü tutum kapsamında nükleer silah kullanımına karşı Rusya ile yapılan sınırlama anlaşmaları, çeşitli ülkere 1948 yılında Marshall planı adı altında parasal yardımlar göndererek tek güç meşrutiyetini sağlamlaştırmaya hedeflemiştir. 1980'ler ile birlikte doğu bloğunun yıkılarak Sovyet direnişinin dağılması, ABD'nin kendi çıkarları doğrultusunda yeni bir dünya yaratımının umutlarını filizlendirmiştir. Ancak bu yenidünyanın en büyük sorunsalını Huntington; batı dünyasına karşı medeniyet savaşında "kızılbaşların yerini öteki olarak İslam dünyasının yeşil sarıklıları alacağını" belirtmiştir.[428] Bu doğrultuda BOP (Büyük Ortadoğu Projesi) kapsamında Irak ve Ortadoğu yapılanmasına batı fikriyle yoğrulmuş demokrasi, kültür, ekonomik dayanaklar empoze edilmesi temel fikri benimsenmiştir.[429] Ancak ABD tarafından oluşturulmak istenilen yenidünyanın hegemonyasını eline alma fırsatı 11 Eylül ''Dünya Ticaret Merkezi'' saldırısından sonra meşrutiyet kazanmıştır. Bu olay aynı zamanda da "rüyalar ülkesi" olma mitine büyük bir darbe indirerek Bush Doktorinleri[430] adlı yapılanmaya zemin hazırlamıştır. 2003 yılında Irak'a işgal kuvvetlerini gönderen ABD kendi istek ve arzuları doğrultusunda İslam topraklarına yaptırım uygulamak ve de bu konuda da tekliğini vurgulamak adına BM veya NATO'dan izin ya da herhangi bir yardım talebinde bulunmamıştır.[431] Ortadoğu topraklarına karşı vaadetmiş olduğu özgürlük de, Irak üzerine gerçekleştirmiş olduğu

[428] Samuel P. Huntington, *Medeniyet Çatışması*, Çev; Murat Yılmaz, Vadi Yayıncılık, İstanbul, 2018, 22-49.
[429] Jonathan Cristol, *United States Foreign Policy in the Middle East after the Cold War*, 2018, https://www.e-ir.info/2018/11/14/united-states-foreign-policy-in-the-middle-east-after-the-cold-war/, Erişim Tarih: 14 Mart 2020, Erişim Saati: 19.05.
[430] Amerika Birleşik Devletleri başkanı George W. Bush tarafından ortaya konan çeşitli dış politika ilkelerini içeren doktrindir. Bu bağlamda amaç, güvenlik tehditi patlak vermeden kaynağından kurutulmalıdır.
[431] Muhittin Ataman, *Değerler ve Çıkarlar: ABD'nin Ortadoğu Politikasını Belirleyen Temel Unsurlar ve İlkeler*, Ortadoğu Yıllığı, 2006, 402-432.

askeri operasyonların genel bütçesinin[432] gölgesi altında kalmıştır. Bu işleyiş içerisinde asıl amaç, ABD ekonomisinin ana damarlarından biri olan Ortadoğu merkezli petrol ve doğal gaz piyasa vanalarını kontrol etmek isteyişidir. Sanayi devriminden beri süre gelen ve vazgeçilmez bir enerji kaynağı olan petrol, 11 Eylül olayları patlak verdikten sonra fiyatını ikiye katlamıştır. Bunun sonucu olarak Ortadoğu'ya bağımlılık üst düzeye yükselmişken, petrolden sağlanan para akışının da batı medeniyetine karşıt olan organlara aktarıldığı öne sürülerek ABD'nin kararları meşru kılınmaya çalışılmıştır.[433] Ayrıca ABD bünyesinde yer alan halkın dış politika gibi siyasal olaylara ilgisiz tutumu nedeniyle bu gibi konular; CNN ve FOX Tv kanalları, New York Times ve Washington Post gibi yazılı basın aracılığıyla gerçeklik belli bir bakış açısı çerçevesinde kamuoyu tutumunu arzu edilen şekilde biçimlendirmiştir.[434] Buna bağlı kalarak cinsiyeti değiştirilmiş bu dünyada tarafsız gerçek arayışı[435] olanaksızlaşmıştır. Böylece çağımız, bireyleri ayartan bir özgürlük vaadiyle insanlara boyun eğdirmek yerine, onlarda bağımlılık yaratmayı amaçlayan iktidarların oyun alanı haline gelmiştir.

[432] *Irak ABD'ye Pahalıya Mal Oldu,* https://www.sabah.com.tr/dunya/2013/03/16/irak-abdye-pahaliya-mal-oldu, Erişim Tarihi: 25 Nisan 2020, Erişim Saati: 19.05.
[433] Joseph Braude, *The Greening of the Middle East: Oil-for-Feud*, The New Republic, New York, 2005, 14-17.
[434] Muhittin Ataman, *a.g.e*, 402-432.
[435] Nietzsche Perspektif Alayışına Gönderme.

Fotoğraf 3.13. Kartal Başı

Fotoğraf 3.14. Kartal Figürü

Fotoğraf 3.15. Işıklar Saçan Kartal

3.2.5. Modern Bağlamda Göstergelerin Çözümlenmesi ‘‘Gökyüzünün Fethi Ve Uzay Teknolojisi’’

Göstergeler	**Düz Anlam**
Kartal Başı, Kanatlarını Açmış Kartal, Roket Ateşleme Sistemi	Kartal Figürü

Yan Anlam

Pindaros [436] ve *Aeschylus*’a [437] göre kuşların kralı ve Tanrı kralların kuşu, Homeros tarafından ise kuşların en mükemmeli olarak övgüye layik görülen[438] statü, zafer, bilgelik ve göklerin tek hakimi olmakla ilişkilendirilen kartal; Roma’da karanlığı yenmiş güneş tanrısının sembolü, Zimbabwe’de[439] ilahi bir ruh ve klavuz, Aztek’lerde karanlığın yılanını yok eden Güneş, İbrani geleneğinde yenilenme figürü, Eski Mısır’da sonsuz yaşamın sembolü, Keltlerde yeniden doğuş, hristiyanlıkta Tanrının gücü ve Yuhanna’nın simgesi, Amerikan yerlilerinde ise vahiy kaynağı olarak sembolleştirilerek, yükseklerden uçuş yeteneği sayesinde de Tanrıyla ve kraliyet aileleriyle ilişkilendirilmiştir.[440] Ayrıca Şaman öğretilerinde kartal “ruhani bir klavuz olarak şamanların atası, koruyucusu ve ruhlarla iletişimde önemli bir araç”

[436] Antik Yunanistan'da Yaşamış Bir Şair.
[437] Antik Yunan Oyun Yazarıdır.
[438] Michael Ferber, *A Dictionary of Literary Symbols*, Cambrıge Universıty Press, England, 1999, 65- 67.
[439] Sol Invictus.
[440] Kathryn Wilkinson, K*ökenleri ve Anlamlarıyla Semboller ve İşaretler Binlerce Yıllık Görsel Bir Yolculuk*, Çev; Seda Toksoy, Alfa yayınclık, İstanbul, 2011, 63.

olma özelliğine sahiptir.[441] Aynı zamanda şavaş meydanın kral kahinlerinin en çok güvendiği alemetlerin taşıyıcısı olarak da bilinmiştir. Bu bilgi kapsamındaki örneğe Plutarkhos'un eserinde rastlamaktayız. "O an kahin Aristandros bir kartal gördü. Bu kartal alçalıp Büyük İskender'in başının üstünde bir daire çizip öne doğru uçtu. Bunu iyiye bir işaret olarak yorumlayan kahin "Tanrılar sana cevap verdi" diyerek İskender'i cesaretlendirdi. Onu artık kader bile durduramazdı."[442]

Gökyüzü ve uzay düş kurabilen ilk canlıdan itibaren sonsuz bilinmezliklerin cevap sunağı olarak işlev görmüştür. Öyle ki "güçlü savaş arabalarıyla mitoloji tanrıları Olimpos Dağı'nın gökteki bahçeleri arasında dolaşmış, güçlü gemileriyle İskandinav Viking Tanrıları Asgard'a kozmik denizler üzerinden gitmiştir."[443] M.Ö 160 yılında Cicero yeryüzünden bakınca hayal edilemeyecek kadar güzellikte bir uzayın tasvirini yaparken, Samsat'lı Lukianos'da[444] aya bir uçuşun öyküsünü kaleme almıştır. Ancak başka dünyalara yolculuk fikri uzunca bir süre unutulsa da Rönesans dönemi bu düşüncenin tekrar hortlaması vesile olmuştur.[445] Voltaire, Dumas, Jules Verne, H.G. Wells, Allan Poe'in yanı sıra 1869 yılında Edward Hale "Kerpiç Ay" adlı öyküsünde günümüz uzay teknolojisinin uyduları, navigasyon sistemleri gibi temel aygıtlarından söz etmiştir. Dünya dışını gezegenlerin ziyareti için diğer bir itici güç 1232 yılında Çinlilerin savaş meydanında kullandığı, 1258 yılında Avrupa'da izlerine rastlanınan ve XIII-XIV. yüzyılda da varlığı savaşları etkileyip ancak 19. yüzyılla birlikte gelişen roket teknolojisi olmuştur.[446] Savaşların gidişatını mutlak anlamda değiştiren roketler hakkında Konstantin Tsiolkovskiy, ''gezegenler arası seyehati mümkün kılabilir'' fikrini öne süren ilk kişi olmuştur. 1923 yılında Alman Profesör Oberth "Gezegenler Arası Uzaya Gönderilecek Roket" adlı eserine bağlı kalarak Almanya "Uzaya Seyehat Kurumu" adlı bir oluşumu yapılandırmıştır. 1926

---

[441] Mihaly Hoppel, *Şaman ve Semboller Kaya Resmi ve Göstergebilim*, Çev; Fatih Sel, Yapı Kredi Yayıncılık, İstanbul, 2016, 60.

[442] Plutarkhos, *İskender- Sezar Paralel Hayatlar*, Çev; İO Çokona, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2020, 38.

[443] Mıchıo Kaku, *Geleceğin Fiziği*, Çev; Yasemin Saraç Oymak, Hüseyin Oymak, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2016, 441.

[444] *Lucian, Greek* Lucianos, Latin Lucianus.

[445] Brahe, Copernicus, Kepler, Newton ve Galileo'nun çalışmaları.

[446] Hulusi Gülseçen, *Roketlerin Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi, Astronomi Ve Uzay Bilimleri Bölümü Ders Notları, 2014, 5.

yılında Dr. Goddard baruttan bağımsız sıvı yakıt tüketen roket denemelerine başlamıştır.[447] Tüm bu hazırlıklar II. Dünya savaşı sonrası uzay hizmetinde kullanılmak üzre Thor, Atlas gibi roketleri oluşturarak; 4 Ekim 1957 Rusya Sputnik, 31 Ocak 1958 yılında da ABD Explorer adlı uydularını fırlatarak uzay çağını başlatmıştır.[448] Ancak bu çağ iki aşamalı bir evreyle şekillenmiştir. İki kutuplu dünyada ABD ve SSCB'nin rekabet alanına dönüşen uzay sahasıyla buna bağlı kalınarak geliştirilen uzay teknolojileri ve bilimsel teknikler sayesinde atmosfer dışına çıkılması ilk evreyi (1957-1991) oluşturmuştur. Günümüzü de kapsayan ikinci evreyi ise ''Siber Uzay'' teknolojilerinin kullanıldığı Körfez savaşı, küresel ölçekli uydu teknolojileriyle haberleşme ağlarının sağladığı bilgi akışı (telefon, tv, internet ..), doğal afetleri gözlem, askeri strateji (kara, hava, deniz) gibi uydu yapılanması oluşturmaktadır.[449] Ancak uzay sahasının savunma, saldırı amaçlı olarak kullanımı ilk olarak 1982 yılında ABD'nin başını çektiği " Ulusal Uzay Programı" ve 1993 "Yıldız Savaşları Projesi" ile yürürlüğe koyulmuştur. Arı sürüleri gibi gezegenimizi çevreleyen uyduların uzayda silahlandırılması 2010 yılında Rusya'nın Askeri raporlamasında, "*riski maksimize askeri yapılanma*" olarak derecelendirilmiştir. 2015 yılında Rusya Aerospace Power (*Atmosfer Uzay Gücü*), Çin Stratejik Destek Gücü, 2018'de ise Rusya ve Çin devletlerinin artan potansiye karşı ABD'yi *Uzay Gücü* oluşturmasına itmiştir. Uzay'da ele alınabilecek avantajların deniz, kara ve havacılık sahasını da etkileyip mutlak hakimiyet sağlayabileceği algısıyla yaklaşılmıştır.[450] Bu doğrultuda Donald Trump 2017 yılında özel ve devlet destekli yaptırımlar sayesinde "güç odaklı sükünet" parolası doğrultusunda yerküredeki askeri güçlerin

[447] *The New Frontier For Space Exploration*, https://www.scitecheuropa.eu/the-new-frontier-for-space-exploration/97776/, Erişim Tarihi: 14 Mart 2020, Erişim Saati: 19.05.
[448] Bob Preston, *Space Weapons Earth Wars*, Rand Press, California, 2002, 6-10.
[449] Peter L. Hays, Charles D. Lutes, *Towards a Theory of Spacepower*, Space Policy, Cilt 23, 2007, 206.
[450] Aşkın İnci Sökmen, *Uzay Güvenliği ve Yeni Savaş Alanı: Uzay, Geleceğin Güvenliği*, Editör; Ahmet Yıldız, 2019, 87-109.

tamamlayıcısı olarak uzay teknoloji yapılanmasına hız kazandırmıştır. Bu olayın aktörleri stratejik planlarını yapay zekâyla birleştirdikleri insan müdahalesini ortadan kaldırarak casus uydular vasıtasıyla iletişim (HUMINT), dinleme (SIGINT) ve görüntüleme (IMINT) olanaklarının yanı sıra Amerika hipersonik X-15, Boeing X-37, Amerikan 1, X-37B, karşın Rusya ile Çin'de Buran ve Shelong uzay uçaklarıyla önemli bir askeri yapılanma oluşturmuştur. Diğer önemli bir ilerleme ülkelerin birbirlerine ya da tehditlere karşı "Bul ve Yok et" taktiksel yaklaşımları ABD (GPS),[451] Avrupa Birliği (Galileo)[452] Çin (Beidoi ve COMPASS)[453] ve Rusya'da (Glonass) [454] gözetleme veya global konum saptama uyduları kullanmaktadır. Gökyüzüne kalkan örmeye çalışan bu başat güçlere karşın Çin, ASAT [455] yapılanmasıyla uzaydaki mutlak hâkimiyetin seyrini değiştirmeyi amaçlamaktadır.[456] Çin ve Rusya'nın uzay silah sanayisine karşı tutumu, güncel askeri belgelere "Amerikan uzay egemenliğini kör ve sağır" bırakabilecek seviyeye yükselmek üzere olduğu konusunda not düşülmüştür.[457]

Ayrıca Çin hükümeti destekli Kore ve Japonya'da Uzay hava sahasında varlığını hissettirmeye başlamıştır. Türkler de 1996 yılında başladıkları uzay macerasına, GÖKTÜRK ile ivme kazandırarak ''Vizyon2023'' programı sayesinde gelişmiş toplumlar seviyesine çıkabilmek adına ''Uzay ve Uzay Sanayi'' üzerine çalışmalara odaklanmıştır. Ayrıca coğrafyaya bağlı konumsal avantajın askeri

---

[451] *Russian Strategic Nuclear Forces*: *Glonass*, http://russianforces.org/space/navigation/glonass.shtml, Erişim Tarihi: 14 Mart 2020, Erişim Saati: 19.05.

[452] *European Global Navigation Satellite Systems Agency*, https://www.gsa.europa.eu/european-gnss/galileo/galileo-european-global-satellite-based-navigation-system, Erişim Tarihi: 14 Mart 2020, Erişim Saati: 19.05.

[453] *Information and Analysis Center for Positioning, Navigation and Timing: Beidoi Global Navigation System*, https://www.glonass-iac.ru/en/guide/beidou.php, Erişim Tarihi: 14 Mart 2020, Erişim Saati: 19.05.

[454] *Russian Strategic Nuclear Force: Glonass*, http://russianforces.org/space/navigation/glonass.shtml, Erişim Tarihi: 14 Mart 2020, Erişim Saati: 19.05.

[455] Anti Uydu Silahları.

[456] Detylı bilgi *Beyaz Kitap: Çin'in Uzay Hırsları,* https://www.mgk.gov.tr/kaynaklar/calismalar/008_cin_2013_savunma_beyaz_kitabi.pdf, Erişim Tarihi: 14 Mart 2020, Erişim Saati: 19.05.

[457] *Gordon Cooper: Record-Setting Astronaut in Mercury & Gemini Programs*, https://www.space.com/24520-gordon-cooper.html, Erişim Tarihi: 14 Mart 2020, Erişim Saati: 19.05

stratejideki önemi uzay sahasına da yansımış, uzay jeopolitiği doğrultusunda uzay sanayisinin de önünü açmıştır. UNOOSA'ya göre[458] günümüzde 4.987 uydu aktif olarak uzay sahasında yerini almış durumdadır.[459]

[458] Birleşmiş Milletler Uzay İşleri Ofisi. Dış uzayın barışçıl amaçlarla kullanımı için uluslararası iş birliği sağlanmasından sorumlu Birleşmiş Milletler dairesidir.
[459] *How Many Satellites Orbiting The Earth in 2019?*, https://www.pixalytics.com/satellites-orbiting-earth-2019/, Erişim Tarihi: 14 Mart 2020, Erişim Saati: 19.05.

Fotoğraf 3.16. Belirsiz Pikseller

Fotoğraf 3.17. Piksel Yüz ve Omuz

Fotoğraf 3.18. Oturan Çocuk

3.2.6. Modern Bağlamda Göstergelerin Çözümlenmesi ‘‘Teknoloji Şımarık Bir Çocuk’’

Göstergeler	Düz Anlam
Piksellerden Oluşmuş Erkek Bir Çocuk, Hippi Tarz Renkli Giysiler Giyinmiş Erkek Çocuğu	Rahatlığına Düşkün Erkek Bir Çocuk

Yan Anlam

“Teknoloji” Antik Yunanistan'da insan yaşamını pratik kılmak veya insan çevresinin değişimi ve dönüşümüne ayak uydurabilmesini sağlayan her beceriyi kapsayan “sanat” kelimesiyle ifade edilmiştir.[460] Ancak teknoloji dediğimiz tanımlamanın uygulama sahası insanlık tarihi kadar eskidir. Antropologların da belirttiği gibi teknolojik araçların izlerine ilk insan atalarından biri olarak kabul edilen Australopithecus türünün kullanmış olabileceği; Kenya'daki Turkana Gölü'nde ortaya çıkarılan bıçak olarak işlev görmüş keskin taş pulları, örs-çekiç olarak kullanılan büyük şekilli taşlar vb. 3,3 milyon yıl öncesine tarihlendirilmiştir.[461] Bu süreç “yaşamın gereklilikleri karşısında fiziksel dünyayla başa çıkmak; toplumsal ilişkileri kolaylaştırmak, hayal gücünü tatmin etmek, anlamlı semboller yaratabilmek, günümüzde yapay zekayla süregelen ve genişlemekte olan bir evrendir.” Ancak insan

[460] R. Hooykaas, *Religion and the Rise of Modern Science*, Scottish Academic Press, Edinburgh, 1973, 54.
[461] *History of Technology Timeline*, https://www.britannica.com/story/history-of-technology-timeline, Erişim Tarihi: 11 Nisan 2020, Erişim Saati: 19.05.

teknoloji çıkmazında Tanrı'nın; zaman mekan geliştiren, büyüten, yaşayan ve hareket edebilen sistemler oluşturmasına ve de "insanı kendi suretinde yaratması"[462], "insana ruhundan üflemesi" [463] inancına karşı kendisini *tekno tanrıcılık* cephesine konumlanmıştır. Teknolojinin yaratımına, kullanımına ve uygulama alanına kutsal metinlerde: Modernitenin izlerini taşıyan "Kayin (Kabil) tarafından inşaa edilen kent"[464], Habil ile lir ve kaval gibi sanatsal eserlerin oluşumu[465], Nuh'un Tanrıdan gelen talimatlar doğrultusunda gemi yapması [466] - [467], bina yapımı olarak babil kulesinin tuğla ve ziftten yararlanılması[468],İbrahim ve İshak'in ilk dönem mühendislik projeleri;[469] altın, gümüş, bronzla sanatsal tasarımlar yapmak, taşları keserek ahşapla ilgili her türlü zanaatkârlıkları tanrının lütfü olarak kendinde barındıran Bezalel[470], biyolojik bir süreçle anne karnında cenin oluşumu,[471] kıtaların hareketleri gibi jeolojik yaklaşımlar,[472] kadim zamanlarda kuş günümüzde balina seslerinin analizi olarak hayvan bilimi,[473] gökyüzünü okuyabilmek adına gezegenlerin ya da yıldızların yörünge halinde hareketine bağlı astronomi[474] gibi birçok teknolojik ve bilimsel yaklaşıma rastlanılmıştır. Ancak Tanrı, bahşedilen bu keşfedici ve yaratıcı yeteneklerin kötüye kullanıldığında neleri beraberinde getirebileceğine dair uyarılarda da bulunmuştur. Bu kapsamda Hz. Musa Tanrı'nın huzurunda bulunduğu dağdan iniş süresi uzayınca İsraililer umutsuzluğa düşüp altın nesnelerden döküm ve işleme tekniklerini kullanarak altın bir buzağı yaparak ona tapmaya başlamış ve putperestliğe sürüklenmiştir.[475] Noah Harari'ye göre ''günümüzdeki insanlar kendi Tanrılarını

---

[462] Tanrı, "İnsanı kendi suretimizde, kendimize benzer yaratalım" dedi, "Denizdeki balıklara, gökteki kuşlara, evcil hayvanlara, sürüngenlere, yeryüzünün tümüne egemen olsun." *Yaratılış (1-26).*

[463] "Onun şeklini tamamladığım ve ona ruhumdan üflediğim vakit siz de hemen onun için secdeye kapanın". *Hicr Suresi – 29. Ayet.*

[464] *Yaratılış 4-17.*

[465] *Yaratılış 4-21.*

[466] *Yaratılış 6-15.*

[467] *Hûd Suresi 37. Ayet.*

[468] *Yaratılış 11-3.*

[469] *Yaratılış, 21-26.*

[470] *Çıkış 31: 3-5.*

[471] And olsun ki, insanı süzme çamurdan yarattık. Sonra onu nutfe halinde sağlam bir yere yerleştirdik. Sonra nutfeyi kan pıhtısına çevirdik, kan pıhtısını bir çiğnemlik et yaptık, bir çiğnemlik etten kemikler yarattık, kemiklere de et giydirdik. Sonra onu başka bir yaratık yaptık: Biçim verenlerin en güzeli olan Allah ne uludur!, *Mu'minun, 23/12-14.*

[472] Dağları görürsün de, donmuş sanırsın; oysa onlar bulutların sürüklenmesi gibi sürüklenirler**.** *Neml Suresi, 88.*

[473] Süleyman da, Davut'a varis oldu ve dedi ki: Ey insanlar! Bize kuşların dili öğretildi, *Neml, 16. Ayet.*

[474] Yemin olsun o dönüşlü (halden hale giren) göğe!, *Tarık, 11.Ayet.*

[475] *Çıkış 32:1-35.*

Mekke ya da Suriye'de değilde Silikon Vadisinde aramaktadır. Ancak bu tanrısız Tanrı fikri yeni bir yapılanma değildir. Binlerce yıl önce Budizm, yüce bir Tanrı yerine karma inanç dönüşüm yasalarına güvenmiştir. Yakın yüzyılda ise *Komünizm* ve *Nazizm* gibi yapılanmalar, doğaüstü varlıkların emirlerinden ziyade doğal yasalara dayanan normlar ve değerler sisteminiyle kendilerini "dinler" yerine "ideolojiler" olarak adlandırmıştır. Ancak dinler, teknolojiler ve ideolojiler birbirini iterken aynı zamanda da birbirine bağımlı kalmıştır. Teknoloji dinle ilişkilidir çünkü her buluş birçok potansiyel uygulamaya sahiptir ve mucitler önemli seçimler yapmak için gerekli varış noktalarını işaret ederek rahip veya peygamberlere ihtiyaç duyar. Böylece 19. yüzyılda mucitler lokomotifleri, radyoları ve içten yanmalı motorları icat ederken bu durum 20. yüzyılın gösterdiği gibi; aynı araçlar faşist toplumları, komünist diktatörlükleri veya liberal demokrasileri yaratmak için kullanılmıştır. Bu bağlamda günümüz teknolojileri de kadim tanrıları işlevsiz hale getirerek öldürtmüş ve yerine yeni tanrılar doğurmuştur. Örneğin İsrail'in Tanrısı "*ve sana emrettiğim emirlerime özenle itaat edersen .. Ben de senin memleketine yağmur ve bereketimi tayin edeceğim*"[476] söylevi bugünkü bilim adamlarının yapay gübreleri, endüstriyel böcek öldürücüleri ve genetik olarak değiştirilmiş ürünleri sayesinde ortadan kaldırılmış, insanların atalarından çok farklı bir din sistemine güvence duymaya başlamasına neden olmuştur. On bin yıl önce insanların çoğu avcı-toplayıcıydı ancak gelecek çiftçilerin dünyasına evrilmiştir. 1850'de, insanlığın yüzde 90'ından fazlası köylü olarak tarımla uğraşırken kimse buhar motorları, trenler veya telgraf hakkında herhangi bir bilgiye sahip değildi. Ancak bu köylülerin ve yaşam alanlarının kaderi, sanayi devrimine öncülük eden bir avuç mühendis, politikacı, finansör ve vizyoner tarafından oluşturulmuştur. 19. yüzyıl vizyonerleri düşünüldüğünde Karl Marx, Friedrich Engels ve Vladimir Lenin'i başarılı kılan ne olmuştur? Onlar eski metinleri incelemek yerine zamanlarında gerçekleşen yeni teknolojileri ve ekonomik yapıları irdelemiştir. Buhar motorları, demiryolları, telgraflar ve elektrik gibi yeni buluşlar duyulmamış sorunlar ve benzeri görülmemiş fırsatlar yaratırken, yeni kentsel proleter sınıfın ihtiyaçları, umutları ve korkuları İncil ya da bir başka kutsal kitabın vaadettiği ödül ve ceza sisteminden çok farklı bir hal almıştır. Bu ihtiyaçlara, umutlara ve korkulara cevap vermek için Marx ve Lenin de bir buhar motorunun nasıl çalıştığını,

[476] *Tesniye 11: 13-17.*

bir kömür madeninin nasıl işlediğini, demiryollarının ekonomiyi nasıl şekillendirdiğini ve elektriğin politikayı nasıl etkilediğini incelemiştir. Sosyalistler de cesur yeni bir dünya için teknoloji ve ekonomi yoluyla kurtuluş vaat ederek tarihteki ilk tekno-dini oluşturmuştur. Ancak sosyalizm de 20. yüzyılın sonlarındaki bilimsel keşiflere, bilgisayarlar gibi teknolojik buluşlara ve feminizm gibi ideolojik yaptırımlara ayak uyduramamıştır. Değişken bir fayda anlayışına sahip teknolojinin hizmet potansiyeli insan seçimine bağlıdır. Öyle ki lazer teknolojisi hem kanserli hücrelerin tespitinde hemde askeri bombaları hedeflerine yönlendirme amaçlı kullanılmaktadır.'' [477] Ayrıca teknoloji gelişmekte olan ya da üçüncü dünya ülkelerinde temiz su temini, yeterli kanalizasyon sistemleri ve aşılama programları sağlayarak milyarlarca insanın sağlık durumunu olumlu yönde etkilemektedir. Ancak her gün düşük gelirli ülkelerde 46.000 kişi önlenebilir bulaşıcı ve paraziterere bağlı hastalıklardan ölürken,[478] her 40 saniyede, bir çocuk sıtmadan ölmektedir.[479] 2015 yılına kadar uluslararası yardımların yılda 2,5 milyar Pound 'a çıkarılması durumunda bu gibi hastalıkların etkili bir şekilde kontrol altına alınabileceği bildirilmesine rağmen bütçe engeline takılmıştır. Ancak ironik bir şekile ABD'nin Irak'ta 2003 yılı sonuna kadar gerçekleştirmiş olduğu askeri operasyonların maliyeti yaklaşık 93 milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir.[480] Bu örnek üzerinden de anlaşılabileceği gibi kutsal kitaplara bağlı kadercilik anlayışı yerini politikacıların tercihlerine bırakmıştır. Bu bağlamda ''21. yüzyılın teknoloji treni medenileşmiş barbarlar olan Homo Sapiens adlı canlıların istasyonunu terk ederek yapay zeka, nano teknoloji, genetik bilimi içeren varış noktalarına yönelmeye başlamıştır. 19. yüzyıl Sanayi devrimi sırasında insanlar nasıl ki araç, silah, tekstil ve gıda üretmeyi arzulamışsa, 21. yüzyılın yeni sanayi devriminde insanlar kendilerini kopyalamaya; bedenler, beyinler ve zihinler üretmeye odaklanmıştır.''[481]

---

[477] Yuval Noah Harari, *Salvation By Algorithm: God, Technology And The New 21st-Century Religions,* https://www.newstatesman.com/politics/uk/2016/09/salvation-algorithm-god-technology-and-new-21st-century-religions, Erişim Tarihi: 15 Mart 2020, Erişim Saati: 19.05.

[478] P. Saunders, Triple Helix, *Christian Medical Fellowship*, https://www.cmf.org.uk/ 2003, Erişim Tarihi: 12 Nisan 2020, Erişim Saati: 19.05.

[479] Sachs and P. Malaney, *The Economic And Social Burden Of Malaria*, Nature 415, 2002, 680–685.

[480] *National Priprities Project*, www.costofwar.com, Erişim Tarihi: 22 Nisan 2020, Erişim Tarihi: 19.05.

[481] Yuval Noah Harari, *a.g.e.*

Bu noktada psikolojik olarak şımarık bir çocuk yapılanmasına bürünen politikacılar ya da tekno-güç merkezli ülkelerin teknolojiye karşı ahlaki olarak fakirleşmesi telafi edilemez süreçleri de beraberinde getirmesi kaçınılmaz olacaktır.

Fotoğraf 3.19. Siyah Beyaz Bir Görselin Önünde Siyahi Bir Adam

Fotoğraf 3.20. Emojiler ve Hologram Arasında Bir Kadın

Fotoğraf 3.21. Çeşitli Filtreler (saç, dudak) Çeşitli Emojiler ve Kadın

3.2.7. Modern Bağlamda Göstergelerin Çözümlenmesi ‘‘Medyanın Yeni Medya Bağlamında Dönüşümü’’

Göstergeler	Düz Anlam
Siyahi Bir Adam, Tv Ekranları, Siyah Beyaz Bir Görsel, Emojiler, Beyaz Bir Kadın, Hologram Ekran, Kırmızı ruj, Sarı Peruk	Televizyonlar Arasında Siyah Bir Adam Ve Hologram Ekranın Renkli Bir Kadın

Yan Anlam

Peki, medya nasıl yeni medya oldu? 19. yüzyılın ikinci çeyreği 1839 yılında Louis Daguerre “Daguerreotype” adlı uzun pozlama süresine sahip *dünyayı ayna üzerine kopya edebilen* bir aygıt tasarlamıştır. Bireyleri cezbeden bu yenilik büyük bir heyecan yaratmış ve insanları toplu halde karşılarına çıkan manzarayı kaydetmeye teşvik ederek medya serüvenini başlatmıştır.[482] 1833’te Charles Babbage[483] günümüz bilgisayar algoritmasının atası sayılabilecek veri komut girdisiyle sonuçları belleğinde delikli kartlar sayesinde depolama yeteneğine sahip, her türlü matematiksel işlemi yapabilecek bir cihazın öncülüğünü yapmıştır. Ancak bir medya aracı olan ve de gerçekliğin yeniden üretildiği *Daguerreotype* aygıtı kadar toplum üzerinde etki yaratamamıştır. Fakat Charles’in kullandığı depolama mantığını; bir grafik oluşturma mekanizması olan dokuma makinası tekniğinden almıştır. Bu ikili sistem yapılanması görüntü ve bilgisayar birlikteliğinin temellerini atmıştır.

[482] Beaumont Newhall, *The History of Photography: From 1839 to the Present*, The Museum of Modern Art, New York, 1982, 15-25.

[483] *The Babbage Engine*, Https://Www.Computerhistory.Org/Babbage/, Erişim Tarihi: 23 Mart 2020, Erişim Saati: 19.05.

1890'yılı ise modern medya oluşumunu kalkındıran bir dönem olmuştur. Durağan görüntüler önce Edison daha sora Lumiere kardeşler tarafından hareket ettirilmiş, gerçekliğin sıradanlığını da çeşitli kurgu işlevleri ile ortadan kaldırılmıştır. Bu parçalanma özneler halindeki bireylerin kendi dışında gerçekleşen enformasyon alımına farklı bir boyut getirmiştir. 20. yüzyılda Alan Turning'in tıpkı bir sinematograf makinası düzeneyine sahip sonsuz bir bant üzerine matematiksel işlemleri kotlayabilen tasarısı tarih öncesi sinema ve bilgisayar birlikteliğinin temelini oluşturmuştur.[484] Ayrıca bilişim ve iletişim olgusunun kesişen tarihsel düzlemine Konrad Zuse'de tarihteki ilk dijital bilgisayar veri akış program kontrol mekanizması 35 mm sinema fılmi şeklinde oluşturarak katkıda bulunmuştur. Bu amaçla "Daguerre'nin *Daguerreotype'*i, Babbage'nin *Analitik Makinası,* Lumier'lerin *Cinematograf* 'ı, Holerith'in *Çizelgeleyicisi*, Zuse'nin *ikili kod* mantığı birleşerek bütün iletişim araçları grafikler, hareketli görüntüler, sesler, şekiller, alanlar, metinler gibi verisel bilgisayar mantığına bürünmüştür. Diğer bir değişle medya, yeni medya haline dönüşmüştür."[485] Kavramsal olarak ''Yeni Medya''nın ne olduğuna dair özelikleri çağımızın Monovich, Flew, Dobrowski, Dennis gibi araştırmacılar tarafından yapılan çeşitli ancak ortak bir çatı altında ifade edilebilecek görüşler şu şekildedir:

Ağ tanımlı her türlü cihaz tarafından istenilen an ve zamanda erişim olanağı sağlayabilen, içeriklerin tüketicilerin tarafından belirlenip dijital olarak hazır bulunduğu, Uydu, cloud ve türevi gibi teknolojik yeniliklerle çoklu ilişki formülasyonuyla fiziksel bağlantı noktalarından bağımsız, sınırsız bir manipüle özgürlüğe sağlayan yapılanmadır.

[484] Lev Manovich, *The Language of New Media, The MIT Press Cambridge, England, 2000, 1-45.*
[485] Lev Manovich, *New Media: A User's Guide*, Zentrum Für Kunst Und Medientechnologie Karlsruhe, Germany, 1999, 1-16.

Ayrıca tüketici, yeni medya teknolojileri arasında şu şekilde bir bağlantı söz konusudur:

MEDYA	**1.0**		Web İçeriğine Dikkat Etme (Web of Content Attention)	**Hakim Yapı: İnternet** Internet, TV, Yazıcı, E-Posta, Arama Motorları
Durum	Arkaya Yaslanma (Lean Back)			
Katılım	Çok Az			
MEDYA	**2.0**		Web Yapısında İletişimi Güçlendirme (Web of Communication Empowerment)	**Hakim Yapı: Web 2.0** Kullanıcı Yaratımlı İçerikler (UGC), Weblog, Etkileşimli Dış Mekan Uygulamaları (I-OOH), Anlık Mesajlaşma, Podcast, Sosyal Ağlar, Wiki Sistemler, Viral Çalışmalar, Sosyal Ticaret, Widget Araçlar
Durum	Öne Doğru Eğilme (Move Forward)			
Katılım	Az			
MEDYA	**3.0**	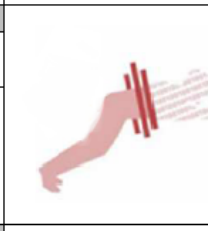	Web İçeriğine Dalma – Akış (Web of Context Immersion)	**Hakim Yapı: Semantik Web** Sinematik Oyunlar, Holografik Eğlence ve Oyun, 3D Sohbet, Akıllı Arama, Çok Oyunculu Online Rol Oyun Sistemleri, Sanal 3D Alışveriş, Akıllı Reklam, Konsol, Oyunlaştırma, Sanal Mimik ve Jest Yaratımı
Durum	İçine Dalma (Jump In)			
Katılım	Geçici			
MEDYA	**4.0**	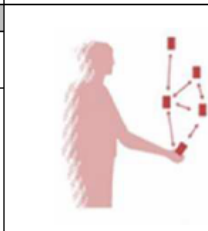	Web Yapısına Nesnelerle Bağlanmak (Web of Things Connectivity)	**Hakim Yapı: Nesnelerin İnterneti** Outernet, Zenginleştirilmiş Gerçeklik, Çoklu Bulunma, Konum Tabanlı Web, Sanal Zeka Ajanları, Bulut Bilişim, Ses Analizi, Giyilebilir Teknolojiler, Dokunsal Arayüzler, Nesne Tanıma Sistemleri
Durum	Her Zaman Aktif (Always On)			
Katılım	Kalıcı			
MEDYA	**5.0**	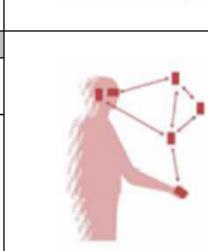	Web Yapısına Nörolojik Uzantıyla Bağlanmak (Web of Thoughts Extension)	**Hakim Yapı: Büyük Veri ve Robotik Zeka** Beyin-Bilgisayar Etkileşim Arayüzü, Beyin Akış Kontrolü, Bağlantılı Lens, Zenginleştirilmiş Görüş, Nöro-Web, Nano ve Nöro Robotlar, Biyolojik İmplantlar, Robot Protezler, Sessiz İletişim, İnsan 2.0
Durum	Devrede Olma (Plug In)			
Katılım	Yüksek			

Tablo 3.1. Tüketici ve Yeni Medya İlşkisi

65 bin yıl önce mağara resimleriyle başlayan mesaj aktarım ağı dumanla, güvercinle, atlı ulaklardan[486] 17. yüzyılda el broşürlerine, 18. yüzyıl kahvehanelerine ve sonrasında telgraf teknolojisiyle öngörülemez bir aşama katetmiştir. Sürekli gelişmeye açık olan insan etkileşim ağı 19. yüzyıl baskı teknolojisinin dışa vurumu gazetelerden 20. yüzyılın radyo ve televizyon teknolojileri ile yeni bir çağa girmiştir.

[486] Akan Yanık, *Yeni Medya Nedir Ne Değildir? What Is New Media Or Not?*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 9 Sayı: 45, Ağustos 2016, 900.

Ancak 21. Yüzyıl; eski (analog) dünyanın hızlı bir deri değiştirme dönemine girerek, modern(dijital) bir yüzyıl haline gelişine tanıklık etmiştir. Bu doğrultuda Web dünyasının uygulama alanlarının yer aldığı tabloya göre: Web 1.0'ın sınırlı etkileşim ağında bilgi aramak veya düz metin okuma olanağından Web 2.0'nin global düzeyde yönlendirici özelliğine oradan da Web 3.0'ün veritabanına evrilerek yapay zeka bağlamında insan-makine ortaklığına imkan vermiştir. Web 4.0 ile fiziksel veya sanal dünyada gerçek zamanlı insan beyni ve makine etkileşim olanakları yaratılırken, Web 5.0 sayesinde de makinenin duyusal ve duygusal öğrenmesine uzanan bir serüveni gözler önüne sermektedir.[487]

[487] Diana Benito-Osorio, Marta Peris-Ortiz, Carlos Rueda Armengot, Alberto Colino, *Web 5.0: The Future Of Emotional Competences ın Higher Education*, Theoretıcal Artıcles, Glob Bus Perspect, 2013, Cilt:1, 274–287.

Fotoğraf 3.22. Yalnız Bir Kadın

Fotoğraf 3.23. Kendisine Sinek İlacı Sıkan Bir Kadın

Fotoğraf 3.24. Yüzünde Sinek Olan Kadın

3.2.8. Modern Bağlamda Göstergelerin Çözümlenmesi ‘‘Kadın Sorunsalı’’

Göstergeler	Düz Anlam
Kadın, Çiçekler, Kadın Yüzünde Sinek, Suyun içinde Sinek İlacı Kulllanan Kadın	Yüzüne Sinek Konmuş Bir Kadın, Sinek İlacı Kullanmaktadır

Yan Anlam

Toplumsal yaşayış biçimlerinin aynası olan mitler; erkeklerin kadınlar hakkında tutumunu, bakış açılarını, korkularını ve hayallerini de ortaya çıkarmıştır. Ayrıca kadınların âdet süreçleri, gebe kalma, doğum ve doğurkanlık evreleri bilinmez bir gizem oluşturmuş; kadınsı güç hakkında da derin bir erkek kaygısının belirtilerini ortaya koymuştur. Bu doğrultuda Babil, Sümer[488] antik kaynaklarında da karşımıza çıkan Musevilik, Hristiyanlık, Yahudilik gibi inanç anlatılarına göre ilk kadın Adem’le birlikte topraktan yaratılmış olan Lilith’dir.[489] Ancak Adem ile aynı koşulları arzu etmesi ve mutlak bir otorite reddi onun cennetten uzaklaştırılmasıyla sonuçlanmıştır. *Bu sürgün üzerine Lilith şeytanla ilişkiye girerek cin, canavar, vampir, fahişe, baştan çıkarıcı gibi tüm kötü varlıkların ve anlamların kaynağı olmuştur*. Tevrat ve İncil gibi semavi dinlerin aksine Lilith, Kur’an anlatısında yerini sadık ve itaatkâr olmasına karşın yine yasağı çiğnemiş[490] bir kimliğe bürünen Havva olarak aktarılmıştır.[491] Bu durum diğer bir ifadeyle Lilith ile başlayan kadın egemen Ana tanrıça kültünün, Havva ile birlikte Ataaerkil düzene evrilmesini yansıtmaktadır. Kadın odaklı mitsel ve tarihsel çeşitli sorunsallar şu şekildedir. İnsan ırkına ölümü,

[488] Rüzgâr Tanrıçası Lilitu, Babil anlatılarında ise İştar’ın tapınak fahişesidir. Lilith ile ortak özellikler Yunan mitlerinde Lamia, Arap anlatılarında Karina olarak karşımıza çıkmaktadır.
[489] Yaratılış I. Bab’ında Adem ile beraber bir dişi yaratıldı. II. Bölümünde ise Adem’in kaburga kemiğinden bir dişi yaratıldığı belirtilmiştir.
[490] *A'raf Suresi, 11 – 25. Ayet.*
[491] İbrahim Sarı, *Babil İmpratorluğu*, Nokta E-book Publishing, Antalya, 2016, 44-53.

felaketleri ve zahmetli yaşamın ızdıraplarını getiren Antik Yunan'da "Tanrının Hediyesi" kadın Pandora, açılmaması gereken bir kutuyu açıp kötülükleri dışarı salması insanların "Altın Çağı"nı sona erdirmiştir. Schliemann'ın ''talan'' ederek varlığını ortaya çıkardığı; M.Ö 1250 yılında gerçekleşen, 10 yıl boyunca devam etmiş doğu ve batının ilk büyük savaşının sebebi olarak Troya prensi Paris'in Yunan kralı Menelaos'un karısı Helene'yi[492] kaçırması gerekçe gösterilmiştir. Jason (Argonautlar) tarafından terk edildikten sonra kendi çocuklarını öldüren kadın Medea, Truva savaşı dönüşü kocasını sevgilisiyle katlederek etini yiyen *Clytemnestra* ve en önemli sorunsalı da eril düzenin mutlakiyetçi reddine dayanan savaşcı Amazon kadın topluluğu olmuştur.[493] Erkeğin elindeki güce ortak oluşturulacak olan kadına karşı nefret; annelik, sadakat gibi kesin çizgilerle belirlenirken Odysseus'un Truva savaşından dönüşünü 20 yıl bekleyen Penelope bu görüşün destekleyicisi olarak vazgeçilmez bir figür olmuştur.

Günümüzde sinek eklem bacaklı önemsiz bir varlık ya da hastalıkların yayılmasında kanatlı bir haşare olarak değerlendirilmektedir. Ancak Antik Mısır'da, Yeni Krallık askerlerine savaşlardaki cesaret ve hizmetlerinin sembolü olarak altın sinek kolyeler ve önemli bir nişan olarak da seçkin insanlara altın sinek muskaları biçiminde verilmiştir. [494] Ayrıca Mısır rahipleri, ölüleri mumyalamadan önce vücutlarından çıkan sineklerin kişinin ruhuyla birlikte ayrıldığı düşünmüştür. Bu nedenle Mısırlıların ruhu bedenle yeniden birleştirme çabasıyla mumyaya küçük

[492] Carolıne Alexander, *Akhilleus'u Öldüren Savaş*, Çev; Semih Lim, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, 23.

[493] Arkeolog Dr. Kimball'ın Gerçekleştirmiş Olduğu Çalışmalar; Amazon Kadınlarının Mitolojik Bir Figür Olmaktan Öte Gerçek Bir Topluluk Olabileceğine Dair Kanıtlar Meydana Çıkarmıştır. Detaylı Bilgi: Yrd. Doç. Dr. Gülgün Köroğlu, *2500 Yıllık Savaşçı Türk Kadınları: Amazonlar*! Adlı eser incelenebir.

[494] Dina Elgohary, *Five Animals You Didn't Know Were İmportant in Ancient Egypt*, https://stepfeed.com/5-animals-you-didn-t-know-were-important-in-ancient-egypt-3945, Erişim Tarihi: 24 Mart 2020, Erişim Saati: 19.05.

sinek kolyeler yerleştirdikleri bilinmektedir.[495] Bu bağlamda kadın yüzüne konmuş sinek formu; kadına dair bakış açısının yüceltilmesi, onursal bağlamda da toplumsal tanımlamaları aşan bir eylem içerisinde olma vurgusunu ortaya çıkarmıştır.

Bu değerlendirmeler kapsamında batı dünyasının harmanlayıp, Darwinci görüş ekseninde evrensel düzeye indirgemiş olduğu eril bakışın; "erkek dünyasının uygarlaşmasını altı bin yıl sekteye uğratan unsur, cinsel yeteneğinin evcilleştirilmesi gereken bir dişi",[496] kendisini Tanrısına ve ailesine adaması gereken bir canlı, "köpekten daha sadık, yaşlılıkta bile erkeğine ve ev işlerine hizmet edebilecek, işleri yapabilecek olan bir varlık"[497] ve de zehirli bir sarmaşık olarak tanımladıkları kadınlar olmasaydı "erkekler modern, uygar ancak yaşamlarına hala maymun olarak sürdürüyor olurdu."

[495] Mohamed Kenawy, *Insects İn Ancient (Pharaonic) Egypt: A Review Of Fauna, Their Mythological And Religious Significance And Associated Diseases*, Ain Shams University, Egypt, 17-18.

[496] Pürnur Uçar Özbirinci, *Dünya Kadına Karşı* ve *Kadına Karşı Duyulan Korkunun Temelleri*, Efil Yayınevi Yayınları, Ankara, 2012.

[497] Charles Darwin, *The Autobiography of Charles Darwin 1809-1882* (Ed. by Nora Barlow), W. W. Norton & Company, New York, 1958, 232-233.

Fotoğraf 3.25. Dokuz Kollu Şamdan

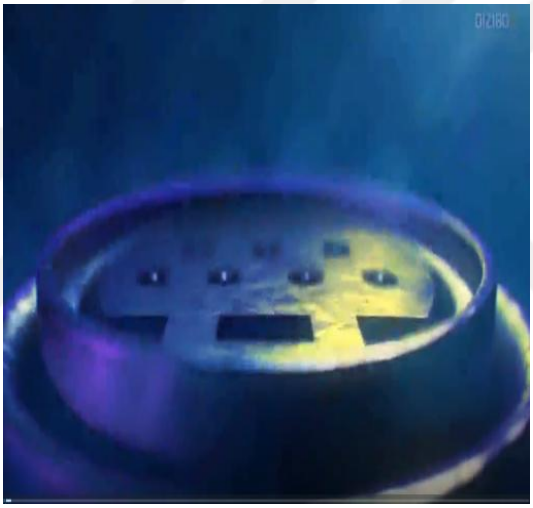

Fotoğraf 3.26. Port Girişi

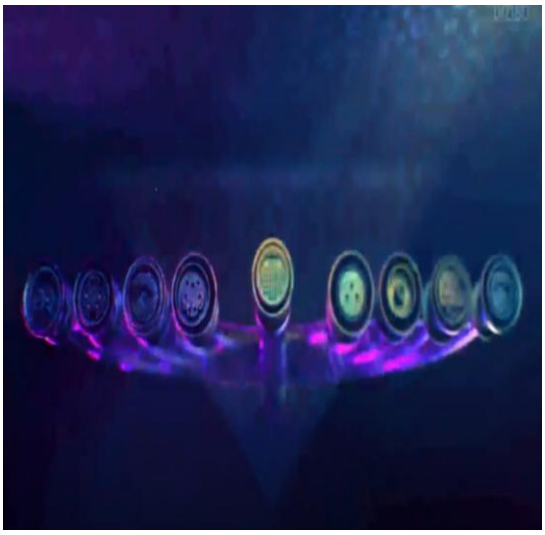

Fotoğraf 3.27. Çeşitli Port Girişleri

Fotoğraf 3.28. Sırtına Kablo Bağlı Adam

Fotoğraf 3.29. İkiden Fazla Göze Sahip Erkek Kafası

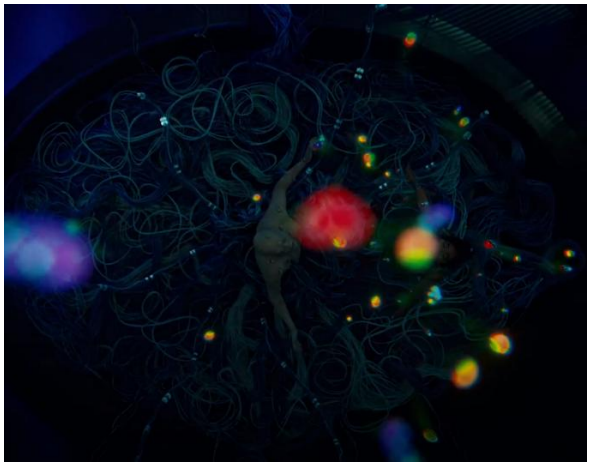

Fotoğraf 3.30. Kablolar İçerisinde Oturan Bir Erkek

3.2.9. Bağlamda Göstergelerin Çözümlenmesi ‘‘Tarih Boyunca Gözetim, Büyük Birader’den Büyük Veriye’’

Göstergeler	Düz Anlam
Dokuz Kollu Şamdan, Port Girişleri, Kablolar, Vücudunda Onlarca Göz Olan Erkek Bedeni	Dokuz Kollu Bir Dekor Objenin Yanında Kablolar İçerisinde Oturan Çok Gözlü Bir Adam

Yan Anlam

Menora, ilk olarak İncil anlatısında[498] sözü edilen, Yahudiliğin dini ritüellerinde kullanılan yedi dallı şamdan formunda hem eski hem de modern İsrail'de önemli bir sembol olup Tanrı’nın Sina Dağı'nda bir ateş topu şeklinde Hz. Musa’ya görünüşünü tasvir etmektedir. Moşe (Musa) Tanrı’dan edindiği bu sembolün bilgisini Bezalel’e[499] aktararak yapmasını istemiştir. Yedi kollu şamdan evrenin mutlak bir aydınlık içerisinde sayıların gizemine cevap arayan aritmetik, uzay düzlemde işlev gören

498 “Ve Som Altından Bir Şamdan Yapacaksın. Şamdanın Kaidesi Ve Kolları Çekiçle İşlenecek. Sütun Başları, Çanakları, Çiçekleri Tek Bir Parça Halinde Olacak. Hepsi Bir Talant Altından Yapılacak. Bak Ve Sana Dağda Gösterilen Örneklerine Göre Yap. *Şemot (Çıkış 25:31-30).*

499 “Sonra RAB Musa'ya Dedi Ki,“ Bakın, Hur Oğlu Uri'nin Bezelel Oğlunu Yahuda Kabilesinden Seçtim Ve Onu Tanrı'nın Ruhu, Bilgelik, Anlayış, Bilgi Ve Bilgi İle Doldurdum. Her Türlü Beceriyle - Altın, Gümüş Ve Bronzda Sanatsal Tasarımlar Yapmak, Taşları Kesmek Ve Ayarlamak, Ahşapta Çalışmak Ve Her Türlü El Sanatına Katılmak.

geometri, kralların geleceği okumaya yardımcı astroloji, büyücülük için simya, hitap yeteneğine övgü olarak retorik, müzik ve kültürel değerleri temsil ettiği varsayılmıştır. Orta çağın karanlık günlerinde ise yedi dalı yedi gezegeni temsil ettiğine inanılmıştır. 20. yüzyılda İsrail devletinin resmi amblemi olmuştur. Ancak dokuz kollu olarak tasvir şekli Kudüs'te tapınağın ikinci kez yapılışını simgelemektedir.[500] Talmud'un aktardığı bilgiye göre sunaktaki Menora bir gece boyunca aydınlık sağlayabilecek yağa sahipti ancak şamdan sekiz gece süresince aydınlığından hiçbir şey kaydetmeden yanmaya devam etmiştir. Bu durum tanrının bir sihri, mucizesi olarak değerlendirilmiştir.[501]

Yunanca "her şeyi gören" yüz gözlü bir dev olan, uyurken bile birkaç gözü açık kalan "Panoptes" Argos, tanrıların hizmetçisi veya yerli bir kahraman olarak tanımlanmış figürdür. Tasvirine M.Ö VI. yüzyılın sonlarından itibaren Atina'da çanak çömlek eserlerinin üzerinde rastlanılmıştır. Ayrıca M.Ö V. yüzyıldan kalma bir dizi Yunan trajedisinde ve M.S I. yüzyılda Latin şair Ovid'in aktarımlarında kendisine yer bulmuştur. [502]

Kendini çok uzun bir süre önce hayvandan ancak anlattığı hikayeler ve tasarımları sayesinde ayırt edebilmiş olan insan; tarih ve coğrafya sahnesinde talihi kendi lehine çevirmek, insan eylemlerini düzenlemek, organize etmek, yönlendirmek ve de kendi faydasını maksimize etmek adına "ötekini" gözetime tabi tutmuştur. Bu amaçla çeşitli araçların örneğin; kadim halkların nüfus ya da askeri birimlerinin sayımı yardımıyla ve de yazının bulunması ile birlikte modern devrin öncesi krallıklar

[500] Hz. Süleyman'ın ölümünden sonra oğlu Rehoboam iktidara geçmiş olsa da iç karışıklıklara çözüm bulamayarak İsrail ve Yahuda olarak ikiye bölünmüştür. Bunun Sonucu olarak İsrail Krallığı, II. Sargon yönetimindeki Asur krallığı tarafından (M.Ö 772) Yahuda krallığı ise Nabukadnezar emri altındaki Babil krallığı saldırısında yıkılarak I. Mabed dönemi sona gelmiştir. Ancak M.Ö 332 yılına gelindiğinde Büyük İskender Pers egemenliğine son vermiştir. Bunun neticesinde halk inanç noktasında Helenizm ile karşılaşarak kutsal tapın merkezine Zeus heykeli yerleştirilmiştir. M.Ö 536-516 Yahuda yöneticisi olarak şekilen Şeşbazar ve peşi sıra gelen Yerubabel tarafından II. Mabet inşası başlamıştır. Ancak bu yapılanma da M.S 70 yılında Roma Kralı Titus tarafından yıkılmıştır.

[501] *Hanukkah*, https://www.history.com/topics/holidays/hanukkah, Erişim Tarihi: 12 Nisan 2020, Erişim Saati:19.05.

[502] *Argus*, https://www.britannica.com/topic/Argus-Greek-mythology, Erişim Tarihi: 12 Nisan 2020, Erişim Saati:19.05.

ilk resmi gözetim temelini ortaya çıkarmıştır.[503] Yazı ile birlikte merkez otoritenin tekillik hükmü, zaman ve mekansal sınırları aşarak görevsel kuralların eksiksiz iletimiyle varlığını meşrulaştırmıştır. Öyle ki Sümer tapım merkezleri olan Ziggurat'larda rahipler ekonomik işleyişe yön vermiş; toprak, arpa, büyük baş gibi hayvanların kayıtları tutularak bürokratik devlet sisteminin işleyişini sergilemiştir.[504] Antik Roma'da askeri yapılanmaya elverişli erkekler hakkında hazırlanmış çizelgeler, Mısır ve Çin gibi uygarlıklarda gerçekleştirilmiş nufüs sayım pratikleri, endüstri çağına kadar sistemsiz ve de bölgesel olarak ilk gözetim örneklerini yapılandırmıştır.[505] Bu bağlamda şehir devleti veya tarıma dayalı imparatorlukların oluşturmuş olduğu *geleneksel devlet* formları; geniş hudutlar içerisinde kalan halkların denetlenebilirliği veya gözetime tabi tutulması oldukça zor olmuştur. Ancak 16. ve 18. yüzyıl Avrupa'sında sınıfsal yapılanmanın net çizgilerle ortaya çıkmış olduğu *mutlakiyetçi devlet* anlayışı içerisinde yasalarla korunan merkezi monark bir gücün uyguladığı vergi yapılandırması sayesinde kişiler denetime açık hale getirilmiştir.[506] Ayrıca modern dönem öncesi semavi dinler de Tanrı'nın insan, doğa ve yaşayış üzerinde mutlak gözetiminden bahsetmiştir. Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın her şeyi görüp her şeyden haberdar olduğu[507] ve İncil'de de her şeyi gören ve bilen bir Tanrı varlığından sıklıkla söz edilmiştir.[508] Tanrı fikri devlet adına otoritenin yeniden üretilmesi ve kalıplaşmış bir bellek içerisinde bireylerin izlenilebilmesi noktasında etkili olmuştur. Modernitenin 18. yüzyılla birlikte ulus devletlerinin doğuşu, sermayenin sanayiye evrilerek doğanın dönüştürülmesi, şiddet anlayışının da askeri yapılanma altında toplanarak kamu bürokrasisinin işler hale getirilmesi gözetim olgusunu güçlendirmiştir.[509] Aklın klavuzluğunda modernitenin ayrıştırıcı ve belli bir standart ölçeğinde sınırlandırma felsefesi denetim, düzen tasarrufu sağlamıştır.

---

[503] Anthony Giddens, *Ulus, Devlet ve Şiddet*, Çev; Cumhur Atay, Kaldeon Yayınları, İstanbul, 2008, 66.
[504] Leonard M. Dunley, *Kalem ve Kılıç*, Çev; Müfit Günay, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2002, 40-42.
[506] Giddens, *a.g.e*, 135-136.
[507] Şüphesiz *Allah* (işiten ve dualara icabet eden) Semi, (her *şeyi gören*) Basîr'dir. *(4/Nîsa 58).*
[508] *İbranilere Mektup(4: 13), Luka (12: 6).*
[509] Christopher Dandeker, National Security and Democracy: The United Kingdom Experience, Eengland, 1994, 353-374

Bu şekilde ilkel dönem iktidar-birey paralel gözlem şekli; modernite de yerini değişken bir ekonomik bağımlılığının kurmuş olduğu zaman ve mekan üzerinde hakim, sınıfsal işleyiş bağlamında devletin halklar üzerinde ulaşım aygıtları ile birlikte "ölçümleme" yapabilmesi sağladığı bir sisteme bırakmıştır.[510] Karl Marx kurgulamış ve gerçekleşmesini düşlediği sistem içerisinde burjuvanın gözetimi kapsamında proleterya emeğininin sömürüsü ve gözetimine dair yaklaşım üzerine odaklanmış, fabrikaların yeni nesil insanları nasıl disipline edip kodladığını, bunların yanında da okulların, devlet dairelerinin, askeri oluşumların gözetleme sistemlerine katkısı üzerinde durmuştur. Marx Weber'de bireysel bilgilerin işleyişe tabi tutulduğu bürokrasi ve disipline edilmiş gözetim sistemi üzerine dikkat çekmiştir.[511] Ancak gözetim fikrine dair ilk tasarımın 1749 Fransız François Guillaute'nin her bireyin doğumdan ölümüne kadar kayıt altına alabilecek bir mekanizma anlayışına dayanmasına karşın,[512] 1975 yılında Michel Foucault, Jeremy Bentham tarafından kurgulanmış olan Panoptikon isimli hapishane modelini fikrine uygulamıştır. Bentham'ın hapishane modeli, Pan (bütün) Opticon (gözleme) anlayışıyla "sürekli bir izleme" olanağına fırsat sağlayan camdan hücreler etrafında yükselen kulesi, varlıkları içerden ve dışardan her türlü gözetime maruz bırakmıştır. Foucault'ya göre kendini gözetlediğine karşı görünür kılan kule bir ilüzyon yaratarak, gözetleyen faktörü asla belli etmeyecektir.[513] Bauman'da Panoptikon üzerine bir yorum getirerek modern toplumun uysal bir bedene sıkıştırılıp "çeşitliliği ortadan kaldırmayı hedefleyen, gözetim ise içselleştirilen bir silah" ve bu bilgiye sahip yapının da mutlak iktidar olduğu vurgusunu yapmıştır.[514] Geçmişin sorgusuz efendi-köle, çoban-sürü "Pastoral" izleyiş tahakkümü, modern toplumlarda egemen iktidarın her yerde olduğu "biyo-iktidar" yapılanmasına bürünmüştür.[515]

---

[510] James Scott, Devlet Gibi Görmek, Çev; Nil Erdoğan, Versus Yayınları, İstanbul, 2008, 111.
[511] Max Weber, *Sosyoloji Yazıları*, Çev; Taha Parla, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, 326.
[512] Mustafa ArslanTunalı, *Teknopolis- Akıllı Makineler Dağınık Zihinler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019, 138.
[513] Michel Foucault, *İktidarın Gözü*, Çev; Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2015, 292-298.
[514] Zygmunt Bauman, *Yasa Koyucular ve Yorumcular*, Çev; Kemal Atakay, AyrıntıYayınları, İstanbul, 2012, 62.
[515] Saul Newman, *Bakunin'den Lacan'a*, Çev; Kürşad Kızıltuğ, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2006, 133.

1990 yılında Foucault'un Panoptikon kuramına karşı Mark Poster; bilgisayar tabanlı enformasyon kaynaklı teknolojilerin varlığı, hapishanenin duvarlarını aşarak "Süperpanoptikon" yapılanmasına dönüştüğünü vurgulamıştır. Bu yaklaşımda bireylerin gönüllü bir başvuruyla kendileri hakkında veri depolanmasına izin veriyor olmaları önemli bir etken olmuştur. Dijital olarak kodlanan birey, zaman ve mekandan bağımsız olarak hapishane sınırlarını aşarak veri gözetimine tabi tutulan özneler eşliğinde ''petabit'' devrin küreselleşen gözetim çağında kendisini bulmuştur.[516] Küreselleşen gözetim ile birlikte bireyler uydular, dinleme cihazları veya parmak izleri, kimlik kartları, banka hesap-kredi kartı numaraları vasıtasıyla sayısal algoritmalar olarak veritabanında toplanmıştır. 21. yüzyılın başlarında Thomas Mathiesen, Panoptikon modelinin yenilenmesi gerekliliğini vurgulayarak; artık gelişen iletişim teknolojilerinin oluşturmuş olduğu ağ sistemi iktidar düzleminde zihinleri kontrol etme projesine hizmet sunarak "Sinoptikon" gözetim yapılanmasını oluşturmuştur. Bu yapılanma medya ve hükümet sistemleri arasındaki paralelliği ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Ayrıca sosyal medyanın da genişleyen veri ağı sayesinde evrensel bir ulaşım platformu oluşu Sinoptikon olgusunu güçlendirmiştir. Profil oluşturmuş kişilerin verileri, sosyal medya platformu üzerinden kapitalist iştahlı şirketlere aktarılarak, sermayenin dolaşımı adına bireyler sayısal ifadelere indirgenmiştir. Modernin bakışına dair gözlem Melo Pimenta ve Emanuel Dimas tarafından; vasıfsız ya da sıradan kimliklerin de sistem içerisine dahil edildiği, web 2.0'nin yaratmış olduğu katılımcı mecralar[517] dahilinde bireylerin röntgenlerinin çekilip tikizlenmeye tabi tutulduğu, görme ve gösterme sorunsalını odaklanan "Omnioptikon" gözetim kuramı ortaya çıkarılmıştır.[518] Gözetim evreleri özetle:

[516] *Mark Andrejevic, Public Service Media Utilities: Rethinking Search Engines and Social Networking as Public Goods,* 2013, 123-132.

[517] Öznelliğin sergilendiği Instagram, video materyallerinin tüketildiği Youtube, kişisel kariyer bilgilerin yer aldığı Linked-in, beğenilen okunulan kitapların oylandığı GoodReads, gezip görülen yerleri ve bulunduğunuz mekanları Dopplr, Foursquare adlı sitelerde, günlük düşünce ya da ruh hallerinizi Facebook ve Twitter gibi sosyal ağlarda sergilemekteyiz.

[518] David Lyon, *Gözetim Çalışmaları*, Çev; Ali Toprak, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2014, 48.

Şekil 3.1. Geçmişten Günümüze Gözetim Evreleri

şeklinde sunulabilir.

Bu bağlamda geçmiş ve gelecek arasında gözetim bağı şu şekilde ifade edilebilir:

Tablo 3.1 Geçmişten Günümüze Gözetim İlişkisi

Geleneksel gözetim	Yeni gözetim
Şüpheli kişilere yöneliktir.	Herkesi kapsar, şüpheliler genelin içinden tespit edilir.
Toplanan bilgi yerel bir mekânda saklanır.	Çoğunlukla üçüncü şahıslarla paylaşılır.
Belirli bir amaca yöneliktir.	Belirgin bir amaç yoktur.
Tek bir kaynaktan beslenir.	Farklı kaynaklardan beslenir.
Toplanan veriyi saklamak ve analiz etmek zordur ve pahalıdır.	Toplanan veriyi saklamak ve analiz etmek kolaydır ve ucuzdur.
Veri göndermek ve almak zordur.	Veri göndermek ve almak kolaylaşmıştır.
Verilerin birleştirilmesi, anlamlı veri kümeleri oluşturulması zordur.	Verilerin birleştirilmesi, anlamlı veri kümeleri oluşturulması kolaylaşmıştır.
Daha dar kapsamlıdır ve yüzeyseldir.	Daha geniştir ve derinliği artmıştır.

Her şeyin gözetletlenebilir oluşu hükümetlerin ve de ticari şirketlerin bu kaynak havuzdan beslenmesini kaçınılmaz kılmıştır.[519-520]

[519] İzlem Gözükeleş, *Yeni Gözetim ve Özel Hayat*, Bilim ve Gelecek Dergisi Sayı:88, Haziran 2011, 40.
[520] İzlem Gözükeleş, *Dördüncü Sanayi Devrimi ve Teknolojileri*, Bilim ve Gelecek Dergisi Sayı:182, Nisan 2019, 69.

Tablo 3.4. Politik Olarak Şekillenen Teknolojik Süreçler

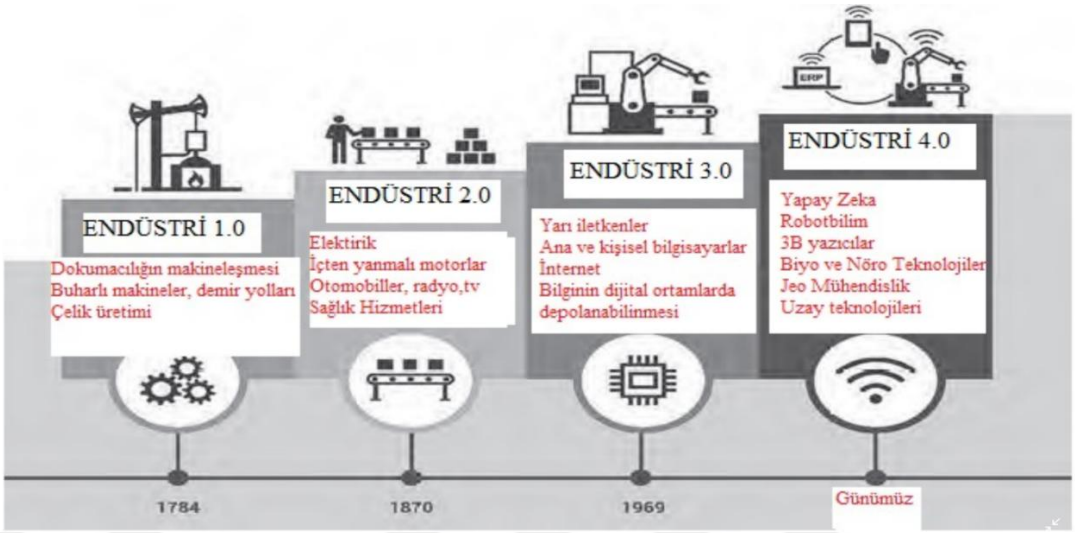

Tarafsız ve objektif bir yapılanmadan ziyade politik olan bu teknolojik süreçler "Gözetim kapitalizmini" de beraberinde getirmiştir. 2019 yılında Zuboff'un kaleme aldığı *Gözetim Kapitalizm Çağı*[521] adlı çalışmada bu evre; kişisel deneyimleri bedava hammadde kaynağı olarak gözeten; makine zekâsına bağlı algoritmatik tahminler sayesinde mal ve hizmet ağları oluşturup, insan doğasını tehlike altına alan piyasa demokrasisini destekleyen ve de insan mahremiyetini hiçe sayarak izleyen, bireysel davranışların yönlendirilmesini amaçlamaktadır. Enformasyon çağının kapital yaklaşımı, Google'in önderliğinde Gözetim kapitalizmine evrilmiştir. Bu noktada Google'den bilgi doyumuna ulaşan bireyler karşılığında zevklerini, tercihlerini, seçimlerini ağa kaydeder olmuştur. 2008 yılında Google telefon pazarına, Google Play lisanslama sistemiyle giriş yaparak android (akıllı telefon) kullanıcılarına Gmail, Google Maps, Google Photos gibi eklentileri sunarak burada yer alan girdileri kendisi için veri akışı hizmetinde kullanmaktadır. Mühendisleri tarafından yaratılan Google Maps, Google Earth ve Google Street View gibi uygulamalar bireylerin kişisel kimliklerini, iletişim bilgilerini, yüzlerini, seslerini, konumlarına erişim sağlayarak *bilme* amaçlı sürekli veri bankasını geliştirmektedir. Yeni veri kanalları yaratmak adına Google; Youtube gibi içerik oluşturma video izleme platformunun yanında akıllı ev, nanoteknolojik giysiler, sürücüsüz android arabalara yatırım

[521] Shoshana Zuboff, *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power*, 2019.

yapmaya başlamış (nesnelerin interneti), Facebook ise küresel haberleşme ağı Whatsaap'ı satın alarak bünyesine katmıştır. Öyle ki 12 ülke Google'a kişisel verileri sızdırmak suçlamasıyla dava açmış ve yüklü miktarda tazminat kazanarak düşüncelerinde haklı çıkmıştır.[522] Ayrıca Orwell'in 1984'ündeki tele ekranları, Zamyatin'in Biz'i, *Campanella'*ın Güneş Ülkesi'nde izleme anlayışı *göze dayalı*, görsel perspektifin kör açılarına bağlı kalmıştır. Ancak "Dijital Gözetim"i özellikli kılan her türlü bakış açısını sahip perspektifsiz evrene sahip olmasıdır. Bu durum diğer bir ifadeyle "Büyük Birader"in "Büyük Veri"ye doğru evrilmesine yol açmıştır. Örneğin: Amerikan büyük veri bankasını *Acxiom*'ın sloganı "biz sizin müşterilerinize 360 derece bakma imkanı sunuyoruz"dur. Ya da Çin 2020'den itibaren tüm yurttaşlarını kapsayan bir notlama sistemine geçiş yapmayı planlamaktadır. A ve D ölçekli not sisteminde A derecesi iyi eğitim ve devlet kurumlardaki tüm birimlerde iyi işler demek olurken, D derecesi sahip bireylerin ise uçak bileti dahi alamayacağı söylenmektedir.[523] Dataizm diğer bir deyişle veri devrimi; sayısal metalar haline gelen canlı organizmaları veri paketleri halinde Pazar malına dönüştürmüştür. *Acxiom* adlı veri depolama şirketi, insanları ekonomik gelirlerine göre "çöp" (ekonomik geliri olmayan veya çok düşük), "hedef kitle" (36-45 yaş grubu) olarak ayırarak sistemi disipline etmeyi amaçlayan Panoptikon yapılanmasından bankaların kime kredi verip veremeyeceğine kadar düşünen, çöpleri sistemden ayıran "Bannoptikon"a[524] geçiş sağlamıştır. Böylelikle dijitalleşmiş ağa bağlanan özne kendi panoptikonunu oluşturmuş, gözetlenme olgusunu ise sindirmiştir. Ayrıca "Kişilerin İnterneti Web 2.0'den *Şeylerin İnterneti* Web 3.0" e bağlanan Dijital hafıza, bir disiplin defteri olan Bentham modelinden ya da hafızası zayıf Big Brother'ın aksine; dijital izler Data-Mining[525] kapsamında bireylerin özel hayatlarından ruhlarına kadar erişebilen Dijital Panoptikon vasıtasıyla büyük bir teleskop işlevi görerek sayısal ölçekte demografik veriler ortaya çıkarmaktadır. Ancak Nietzsche ölçümlenebilir istatiksel verilerin "insanların aynılaşması, bir sürü hayvanı insan" seviyesine indirgediğini

[522] İzlem Gözükeleş, *Enformasyonel Kapitalizmden Gözetim Kapitalizmine*, Bilim ve Gelecek Dergisi Sayı:188, Haziran 2019, 34-43.
[523] Kenneth Roth, *China's Global Threat to Human Rights*, https://www.hrw.org/world-report/2020/china-global-threat-to-human-rights, Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2020, Erişim Saati: 19.05.
[524] İhraç, Yasak.
[525] Veri Madenciliği.

savunmuştur. Bu bakımdan da elde edilen veriler; sayılar diliyle, insanları psikolojik bir canlı formundan uzaklaştırarak kendileri hakkında hiçbir şey anlatamayan dijital bireylere, kodlara dönüştürmüştür.[526]

[526] Chul Han, *Psikopolitika*, Çev; Haluk Barışcan, Metis Yayınları, İstanbul, 2019, 63-81.

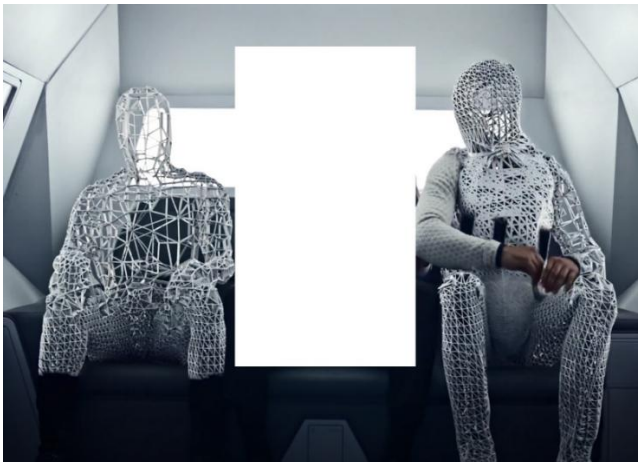

Fotoğraf 3.31 Çelik Ağlardan Örülü İnsan Formu

Fotoğraf 3.32. İfadesiz İnsan Formu

Fotoğraf 3.33. Yüzü Olmayan Kafa

3.2.10. Modern Bağlamda Göstergelerin Çözümlenmesi ‘‘İnternet Trolleri Ve Post Hakikat’’

Göstergeler	Düz Anlam
Biyonik Vücut, Yüzü Olmayan Vücut	Yüzü olmayan Robot Vari Bir Nesne.

Yan Anlam

Tarihi bir kurgu olmasının yanında Homeros’un dizginlenemez hayal gücünün de ürünleri olan İlyada veya Odysseia’asını okurken aranan gerçekcilik veya kesinlik olgusu Keyes’e göre eski dünya insanlarının efsane, söylentiler karşısında aradığı bir özellik değildir.[527] Oysa modern dönem bireyleri, “sonu gelmeyen yüksek yoğunluklu enformasyon toplulukları halinde imgelerin yaratmış olduğu enkazlar altında evet ya da hayır ölçeğinde” içerik üreticisin materyalleri doğru işlediğini, varolan bulguları doğru aktarmasını arzu etmektedir. Ancak *Dijital Dünyanın* bolluğu içerisinde hakikat üreticileri gerçekleri parçalayarak, Nazilerin radyo ile örgütlediği kötülük eylemini günümüzde Hermes’in kanatlarına bürünen internet vasıtasıyla yapmaktadır. Nefret, kin, yalan, reklam propaganda gibi içerikler birden fazla web sayfasında kendini sürekli tekrarlayan “zırvalar” olarak bir süre sonra insanların duyguları üzerine inşaa edilmiş mitlere dönüşmektedir. Haber, söylenti, yorum, dedikodu, art niyet sosyal medyada her kullanıcı da birer medya mensubuna ya da uzantısına dönüşmüş olması gerçeğiyle birleşmesi “bilerek ve isteyerek olmasa bile, seve seve” bu olayın aktörleri haline dönüşmelerini sağlamıştır. “İktidar yanlısı bireyler, fanatikler ve maaşlı troller dışında sıradan, art niyeti olmayan insanlar neden bu içeriklerin yayılmasında etkin rol oynar? Ümit Kıvanç’a göre bir cadı kazanı olarak

[527] Ralph Keyes, *Hakikat Sonrası Çağ*, Çev; Deniz Özçetin, Deli Dolu Yayınevi, İzmir, 2017, 22.

internet bizleri felaketlerin, savaşların ortasında bırakıp üzücü, dehşete düşüren, görsellerin dibine soktu." Bu duygusal kıyım karşısında birey "yardım etmek istiyor ama edemiyor, o da yapabildiği en iyi şeyi yaparak birilerine yardım etmek umuduyla, hiçbir şey yapmamaktansa bilgiyi yaymak istiyor." John Keane'e göre "kitle iletişim aygıtlarının iletişim ve tartışma mecraları olarak kalacağını ve insan yaşamlarını biçimlendirme gücünden yoksun" olduğunu düşünmüştür.[528] Ancak milyarlarca insanın bir eğlence sahası olarak gördüğü ve yayıncılığın da kitlesel olarak amatörleştiği Facebook, Twiter, Instagram ve türevi sosyal platformlarda üretilen sayısız skandal, trajedi ve yalan haberin kaynağı olarak dijital soyut varlıklar olan insanlar bu kargaşadan sorumlu tutulamamaktadır. Bu yaklaşım "göstergelere dayalı bir gerilla savaşını"da beraberinde getirmiştir. Bu sorunsalın temel ilkesi medya organları ile aktarılan mesajın nasıl tersine çevrildiği, insan davranışlarına ve bilinçaltına nasıl etki ettiği olmuştur.[529] Bu durum insanların bağlı oldukları güvenlik ağına zarar vererek; ahlaksal olarak yalan kabul etmedikleri *zırvalar* halinde bulunan içeriklerin gerçeklikleri üzerine perdeler çeken bir hakikat sonrası *post-hakikat* (post-truth) çağın kapılarını aralamıştır.[530] Geleneksel medyanın tercih sıkıntısı, internetin anonim benliğinde dijital çağın özgürleştirici vaaadleriyle birlikte içerik tüketicisini hakikatin çarptırıldığı bol "tıklamalı" alternatif bir mit havuzuna aktarmıştır. Böylece insanların tükettiği içeriklerin doğruluğu ya da aşırılığı alternatif olgulara yönlendirilirken devlet ve şirketlerin kesin bilgilere sahip olması olayın ticari tutumunu da gözler önüne sermektedir.[531]

[528] John Keane, *Medya ve Demokrasi*, Çev; Haluk Şahin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000, 173.
[529] Umberto Eco, *Towards a Semiological Guerrilla Warfare*, *Travels in Hyperreality*, New York, 1997, 135-144.
[530] Ralph Keyes, *a.g.e*, 22.
[531] Mustafa ArslanTunalı, *a.g.e*, 150-160.

Fotoğraf 3.34. Sanayi Bacaları Önünde Yürüyen Beyaz İnsanlar

Fotoğraf 3.35. Silahlı İnsanlar

Fotoğraf 3.36. Bir Grubun Kadın-Erkek Beyaz Üyeleri

3.2.11. Modern Bağlamda Göstergelerin Çözümlenmesi ‘‘Irk Miti’’

Göstergeler	Düz Anlam
Sanayi Bacaları Önünde Beyaz Bir Grup Eli Silahlı, Üniformalı Kadın Erkek Topluluğu	Gösteri Halinde Bir Grup İnsan

Yan Anlam

Modern yapılanmada İtalyanca Fascıo, “demet” (bir demet tek olandan daha güçlüdür) anlayışından türeyen Faşizm, 1922 yılında İtalya’da Mussolini’nin önderliğinde yükselişe geçmiştir. Faşist devlette birey, özgür irade ve istekleri dahilinde içinde bulunduğu toplumun dışında soyut bir kavramdır. Birey, ancak onu şekillendiren toplum ve “corps”larla diğer bir ifadeyle dinsel, duygusal ve biyolojik bağlarla birbirine bağlıdır. Bireyin değeri içerisinde yer aldığı sosyal kuruluşla ölçülmüştür. Platon ve Aristo’nun da vurguladıgı gibi organik bir yapı olan sosyal kuruluşlar bir vücut, toplum ise bu vücudun organlarıdır. Bu doğrultuda da bireyler soyut bir varlık olarak hak sahibi olmaktan ziyade görevlerle donatılmış organizmalardır. Bireyin mutlak değeri sosyal kuruluşlarda kamu ve toplum yararına yerine getirmiş oldugu yükümlülükler doğrultusunda değerlendirilmiştir. Özgürlük ilkesi mutlak devlet otoritesi altında kalırken, eşitlik ilkesi ise hiyerarşi ile ölçümlenmiştir. Mussoloni “kitlelerin kendi kendini yönetebilmesine inanmıyorum. Bir insan sırf 21 yaşına geldi diye oy kullanmasını saçma buluyorum” savıyla tek parti sistemini zorulu kılarak ortak inanç, militan, misyoner, totaliter bir devlet anlayışı kurgulamıştır. Ayrıca “Ulusun gücü ve zenginliği bireylerin refah ve zenginliğe bağlıdır” anlayışı parola edinilerek korporatif ekonomik sistem anlayışı

benimsenmiştir.[532] Mosca'ya göre toplum yönetici ve yönetilen sınıf olmak üzre ikiye ayrılır. Toplumsal tabakalar arası geçiş mevcut olmasına rağmen, yönetici sınıf üstün yeteneklere sahip bir azınlık tarafından oluşturulmaktadır.[533] Bu anlayışın izleri bir diğer oluşum olan Almaya Nasyonal Sosyalizm adlı yapılanmada karşımıza çıkmıştır. Orta okul derecesine sahip Adolf Hitler *Kavgam* adlı eserinin " millet ve ırk" adlı 11. bölümünde "üstünkörü bir gözlem neticesi dahilinde bile her hayvanın aynı grubun üyesi olan bir diğer hayvanla çiftleştiğini, piçleşmiş cinslerin zürriyetlerini sürdürebilmeleri doğa yasaları ciddi bir şekilde kısıtlar. Birbirine eşit olmayan iki yaratığın birleşmesiyle meydana gelecek olan varlık, iki ebeveyn değerleri arasında bir değere sahip olacak, ileri üstün ırkla girmiş olduğu bir savaşı ise kaybedecektir. Böyle bir çiftleşme canlıların değerlerini yükseltmeleyi amaçlayan doğanın iradesine ters düşer"[534] vurgusuyla yeni bir sorunsalı da beraberinde getirmiştir. 1933 yılında seçimle ve demokratik bir yapılanma ile iktidara gelen Hitler, otoriter ve totaliter yapıya bürünerek, insanları Alman kanı taşıyan yurttaşlar ve taşımayan ötekiler diye sınıflandırmıştır. Ayrıca *üstün, zararlı, adi* ırklar gibi insanları ayırarak; düşmüş ırk Yahudi ırkıyken, bütünü olmasa da Almanların da kuzeyin yüksek ırkından geldiğini, tanrının sevgisine nail olan ari ırkın ise yönetimle ödüllendirildiğini bildirmiştir. Bu kapsamda devletin asıl amacının bu üstün ırkı geliştirmek ve korumak olduğunu vurgulamıştır. Hitlere göre parlemento güçsüzlük ve sorumsuzluk örneği iken, karar mekanizması çoğunluğun değil tek kişinin eseri olmalıdır. Tekelci kapitalizm mantığına bağlı anlayışıyla ana hedef olarak silah üretimini temellendirmiştir.

En temel örneklerle sınırlandırılmış bu anlatıda ilkel, yaban, barbar, yer maymunu gibi isimlerle adlandırılmış insan dünya yaşamı boyunca *insanın bir diğer insan üzerine sömürüsüne* maruz kalmış ve bırakılmıştır. Öyle ki İspanyollar Amerika kıtasına ayak basar basmaz kıta halkının bir ruha sahip olup olmadığını anlamak adına sürekli araştırma ekipleri oluşturmuş,[535] ten rengi, dinsel inançları ve

[532] Ayferi Göze, *Liberal Marxiste Faşist Nasyonel Sosyalist ve Sosyal Devlet*, Beta Basım, İstanbul, 2010, 121-195.
[533] Münci Kapani, *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2014, 124.
[534] Adolf Hitler, *Kavgam*, Çev; Oktay Ertaş, Beda Yayıncılık, İstanbul, 2004, 245,246.
[535] Claude Levi-Strauss, *Irk, Tarih ve Kültür*, Çev; Işık Ergüden, Haldun Bayrı, Metis Yayıncılık, İstanbul, 2016, 25.

yaşayış biçimleri yüzünden köleleştirilmiş, kıyıma uğramış haklar “ırk miti”nin adak kurbanları olarak tarihte yankılanmaya devam edecektir.

SONUÇ

Dünya güneşten kopup bağımsız bir gezegen halini aldıktan milyarlarca (5) yıl sonra üzerinde hiç bir yaşam formu bulundurmadan uzayda asılı kalmıştır. Bir süre sonra yaşamsal formlar ilk olarak çamurda, omargalı balıklardan sürüngünlere ve sonrada memelilere doğru doğal seçilim yasalarıyla evrilmeye başlamıştır. Bu süreci sudan bağımsız havadaki oksijenlerden de yararlanacak şekilde, solungaçlardan akciğerlere evrilen suret formuyla karaya çıkan sürüngenler izlemiştir. Bu sürüngenler arasında dinazor nesli 180 milyon yıl boyunca yeryüzüne hükmetmiştir. Ancak bu tür 65 milyon önce iklimin öngörülemez derecede sıcaklık değişimine ayak uyduramayarak yerini şimdiye kadar bilinen ilk memeliler olan 7-5 milyon yıl önce orta Afrika'da iki ayağının üzerine durabilen insansı bir varlığ*a* Australopithecine'e bırakmıştır. Bu canlılar da bir milyar yıl önce tarih sahnesinden silinerek yerini büyük bir beyine sahip, Asya'dan Avrupa'ya göç etmiş bir başka tür olan Homo Erectus'a bırakmıştır. Bu aşamada öz bilinç ve farkındalık bilinci tanrısal tasarımların ve de mitsel dünyanın kapılarını aralamaya başlamıştır. Tüm bu oluşumlar 40.000 yıl önce dünyanın çehresini değiştirecek Homo Sapiens olarak da bilinen avcı toplayıcı yapılanması ile kültürel evrimini oluşturmuştur.

Saf mitsel aklın klavuzluğunda katedilen bu serüven 10.000 yıl önce Buz devrinin kısa ve zorlu yaşam şartlarının ortadan kalkmasıyla da yerleşik hayatın, tarımın ve de hayvanları evcilleştirmenin yolunu açmıştır. Tarımla birlikte tanrıların gölgesinde zenginleşen toplumlar bu zenginliğin varlığını koruyabilmek için öncelikle yazıyı keşfederken, toprağın ekim ve hasat dönemlerinin mutlak kaydı bağlamında da takvimi icat etmiştir. Bu zenginlik, bolluk kültürünün takibi adına muhasebe gibi meslek gruplarını ortaya çıkarmıştır. Bu zenginliğin korunması ve kutsanması adına da tanrılar, ordular, krallar, imparatorluklar ve köleler meşruluk kazanmıştır. Ancak mitsel düşünce sisteminin çok tanrılı inancı, kendisini mutlak aklın görgüleri etrafında hareket eden uygar toplumlar ve tek tanrılı dinler tarafından ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır.

İlerlemeye bağlı dünya fikri, makinelerin yükselişiyle 300 yıl önce sanayi devriminin çarklarında üretilmeye devam edilmiştir. Bu süreçte de mitler Orta çağın karanlık atmosferinde dönemin din adamları tarafından dışlanmış veya bilim insanları tarafından kısmen de olsa deli saçması gözüyle bakılmıştır.

Bir süre sonra zenginlik denen olgu kendisini kablolarla aktarabilen, taşınabilir bilgi haline dönüşmüştür. Bu dönemde telgrafın kıtaları birleştiren doğaüstü tasarımı, elektiğin Zeus vari kıvımcımlar saçan gücü, radyonun uzaylı komşularımızı yeryüzüne getirebilen doğası, televizyonun tanrısal vizyonu, sinema teknolojilerinin yeniden diriltme olgusu ve internetin Hermes'ten devralmış olduğu güç ile bu teknolojik yenilikler mitsel bir tanrı kategorisine yükseltilmiştir.

İnsanlar öngörülemez ilerlemelere tanıklık ederken çok tanrılı dünyanın üzerine örtmüş olduğu tül perdesi aralanmıştır. Kutsal dinlerle mitsel dünyanın ortak doğası, coğrafya isimleri, aylar, günler, tıp bilimi terimlerine ek olarak postmodern alışveriş vitrinleri, savaş teknolojileri ve diğer teknolojik yenilikler bilimin onaylayıp modern dünyanın kutsadığı kapitalizm denen panteonda toplanmıştır. Dünyanın kaderini değiştireceğine inanılan günümüz robot ve yapay zekâ teknolojisinin ilk örneklerini sunan dünya halklarının düşleri değersizleştirilerek tüm övgü deney farelerine indirgenmiştir. Kutsal olanın yeniden üretimi noktasında, Tanrı yaratım süreçleri kutsal olmaktan çıkarılarak bilim insanlarının labaratuvarları ardına kapatılmıştır. İnsan kendi doğasına ihanet ederek biyojik bir devrim arefesinde Sapiensleri "ölmenin çok zor olduğu bu çağda" Siborglara dönüştürmeye başlamıştır. İnsan aklı globalleşme, küreselleşme, modern birey gibi yaratmış olduğu risk kültürü boyunduruğunda ırkları, kültürleri, inançları ve hayatın anlamsal değerlerini tek tipleştirilmeye çalışarak "tekno kültürün" yeni tanrılarına altın tepside sunmuştur.

Bu noktada 2001 yılında Nail Gaiman tarafından romanlaştıran fantastik türün örneklerinden olan ve ardından 2017 yılında televizyon ekranlarına aktarılan ''American Gods''ta bir bakıma ibadet edildikleri dönem zarfında kutsal ve vazgeçilmez olan inancın ya da eskitilen kadim tanrıların zaman devindikçe varolma mücadelesinde insanın ihanetine yenik düşmesini ancak ve ancak her şeye rağmen de kendilerini bir yara izi gibi hatırlattıklarını ifade etmeye çalışmıştır. Gaiman Güney yarımküreden Kuzey yarımküreye kadar çeşitli mitolojik figürler ile bilim ve teknolojide bulunan motifleri harmanlayarak; dijital etkileşim ve multimedya çağında insan inancının sınırlarına, özüne dair bir sorun alanı yaratmıştır. Bu bağlamda mitler bir kültürü şekillendiren ve destekleyen klavuzlar olduğundan; bilim ve ileri teknolojiler de mitolojinin evreni yorumlama şeklinin en yeni biçimi olarak ortaya çıkmıştır. Bu

kapsamda ‘‘American Gods’’ tv dizisi dijital dünyanın teknolojileri arkasındaki tehlikeleri göstergeler ardına gizleyerek, eski tanrıları ve kutsallıkları yıkan yeni “tanrılar” (teknoloji, medya, internet, gözetim, vd) tasviri ile sermaye odaklı bir kültür (dünya) prototip çizmiştir.

Bu doğrultuda 21. yüzyılın yapay kutsallıklar çağına atıf yapan American Gods Tv dizisi yan anlamları fenomelojik bir sistem ile 36 gösterge bağlamında incelenmiştir. *Bu amaçla:*

American Gods ‘‘kadın ve teknoloji’’ arasında kurulan ilişkinin; toplumsal cinsiyete yönelik bir bakış açısıyla eril yapıda sınıflandırıldığını ortaya koymuştur. Ray Kurzweil, bugün sahip olduğumuz yeni teknolojilerin 2050’ye kadar beyinlerimize ve bedenlerimize entegre edileceğini vurgulamaktadır. Ancak endüstriyel ve dijital aklın basit iş gücü olarak değerlendirdiği kadın emeği bu çalışma sahasının dışında kalabileceği ve de teknoloji kullanımına karşı ilgisizlikleri ‘‘hastalık’’ olarak vuku bulmuştur.

American Gods ‘‘kader algısı ve teknoloji’’ bağlamında hikayeler üzerine kurulmuş bu evrende ‘‘ölümsüzlük’’ hayalinin yankıları saptanmıştır. Ayrıca *dijital devrin insanları;* bilgiye dayalı emeğin yaratımlarını ortaya koyarak, bu sonuçlar bağlamında bir kabulleniş içerisinde olmadığı aksine *ulaştıkları teknolojik yeniliklerin tinsel yozlaşma bağlamında yapay kutsallıklar meydana getirdiğini göstermiştir.*

American Gods ‘‘akıllı telefonlar ve bağımlılık’’ üzerine kitlesel tüketimin en yoğun yaşandığı ve durdurulamaz bir ilerleme arefesinde bulunan akıllı cep telefonları; dijital yerlilerin teknoloji ile etkilişimine bağlı olarak maruz kaldıkları sağlık sorunlarından biri olduğu belirlenmiştir. Ayrıca bu teknolojiye erişimin kısıtlanması halinde vücut dinamiğinin bozulduğu ve insansı temastan ziyade teknolojik bir cihazla etkileşim olgusunun ön planda olduğunu da görülmüştür.

American Gods ‘‘sanal gerçeklik ve adalet’’ sorunsalında ABD’nin ideolojisi ve hegemonyasını meşru kılabilmek adına kendi faydası doğrultusunda ilizyonlar yaratmış olduğu, görsel ve yazılı basının da bu tutumu desteklediği saptanmıştır. Ayrıca doğaüstü değişmez işleyişlerin toplum tarafından koşulsuz kabulü olan mit tanımı doğrultusunda ‘‘Amerikan Rüyası’’ mitinin de parçalandığı ortaya çıkmıştır.

American Gods ‘‘gökyüzünün fethi ve uzay teknolojisi’’ çatısı altında ilerleme çağında başat güçlerin (Rusya, Çin, ABD ..) uzay sanayisi yeryüzü hakimiyeti adına fethedilmesi gereken bir mecra olduğu; kara, hava ve deniz askeri kuvvetlerinin başarısını doğrudan etkilediği sonucuna varılmıştır.

American Gods ‘‘teknoloji şımarık bir çocuk’’ anlatısında Tanrı inancına duyulan güvenin teknolojik yeniliklere karşı güç kaybettiği, kadercilik olgusunun da tanrının elinden alınarak politikacıların tercihlerine indirgendiği belirlenmiştir.

American Gods ‘‘medyanın yeni medya bağlamında dönüşümü’’ noktasında ‘‘yeni medya’’ platformunun birbirinden beslenen farklı tarihsel buluşların ortak kullanım alanı olarak oluşturulmuş olduğu tayin edilmiş, medya sanayisinin de gelişim ve dönüşüm evreleri tüketicisi ile etkileşimde olduğu ilişkisi bağlamında ortaya koyulmuştur.

American Gods ‘‘kadın sorunsalı’’ bağlamında toplumsal bilincin altyapısını oluşturan mitler anne arketipi üzerine kurulu evren taslağı çizerken kutsal metinlerde anaerkil yapının ataerkil bir ilişkiyle bağdaştırıldığı görülmüştür. Ayrıca toplumun onaylayıp veya ötelediği kadın taslağı da mitsel anlatılar doğrultusunda örneklendirilmiştir.

*American Gods ‘‘*tarih boyunca gözetim, büyük birader’den büyük veriye’’ adlı bölüm mahremiyet olgusunun kutsal kitaplardaki Tanrı ediniminden krallıklara, geleneksel tarım toplumlarından mutlakiyetçi ve ulus devlet sistemleri içerisinde fayda adına gözetim unsurunun sürekli başvurulan bir yöntem olduğu saptanmıştır. Bireyler tarafından herhangi bir baskı yapılanmasına tabii tutulmadan içselleştirilen bir *Biyoiktidar* sürecinin yanı sıra politik işleyen teknolojik süreçlerde gözetim kapitalizmi ortaya çıkarılmıştır.

American Gods ‘‘internet trolleri ve post hakikat’’ problem alanında ise kitlesel olarak yayıncılığın bireyselleştiği sosyal medya ve türevi alanlarda üretilen içeriklerin dijital soyut varlılara dönüşen kişiler bağlamında takip edilemez ve hakikatin eksiltildği bir sorunsal saptanmıştır.

American Gods ‘‘ırk miti’’ çerçevesinde ise İtalyan ve Alman bir diktatörün örneklemesinden yola çıkılarak; kendini güvende hissetmek, övgüye nail olmak adına *ötekileşmiş olana* ihtiyaç duyma sorunsalı olduğunu göstermiştir.

Genel hatlarıyla çağlar boyunca içinde yaşanılan zamanın gereksinimlerine göre şekillenen kültür genellikle istikrar ve değişim arasında bir denge noktası şeklinde hareket eder. Bu doğrultuda mitler bu düzeneğin denge kombinasyonunu sağlayan çarklar olarak görev yaparken; anlatılar, şekiller, objeler, simgeler ve inançlar değişse de mitler bu şiddetli çatışmaların etkisini yumuşatan bir süreklilik olarak kendilerini her daim var edecektir.

Bu çalışma mitolojiden bağımsız düşünülemez bir dünya tasavvuru ortaya koyarken risk kültürüne bağlı bir yapay kutsallık sorunsalınıyla çeşitli göstergeleri irdelemiştir. Ancak düşünce aralığı sürekli evrilen insana dair ‘‘büyülü yaratıcılar’’ olarak psikolojik, teknolojik, toplumbilimsel sorunlar araştırılmayı beklemektedir.

Ayrıca ülkemizde çağdaşlarına göre çok bakir bir alan olarak kalmış mitoloji alanı öncelikle toplum bilincinde ön yargılara sebebiyet vermeden değerlendirilmelidir. Bilim üretilmesi gereken üniversite sıralarında kavramsal ezberlerin kağıda aktarılmasının aksine özgün düşünebilme becerisi teşvik edilmelidir. Böylelikle mitoloji ‘‘Ben’’liğe tutulan bir ayna, varedebilmenin kaynağı, din, felsefe, sanat gibi edinimlerin temeli ve de tarihsel, toplumsal dönüşümlerin odak noktası olarak saptanabilecektir.

KAYNAKÇA

Ada, Serkan ,; Tatlı, S, Hasan, ‘‘Akıllı Telefon Kullanımını Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma’’, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İ.İ.B.F., İşletme Bölümü, Kahramanmaraş, 2012.

Adıvar, Adnan, Tarih Boyunca İlim ve Din, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1987.

Adorno, W. Theodor, Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2007.

Adorno, W. Theodor., Kültürel Endüstri- Kültür Yönetimi, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

Adorno, W. Theodor; Horkheimer, Max, Aydınlanmanın Diyalektiği, Çev; Nihat Ülner, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2014.

Akan, Yanık, ‘‘Yeni Medya Nedir Ne Değildir? What Is New Medıa Or Not?’’, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 9 Sayı: 45, Ağustos 2016.

Akerson, Fatma, Göstergebilimine Giriş, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2016.

Aksan, Yücel, ‘‘1450-1750 Yılları Arasında Avrupa'da Cadılık’’, Tarih İncelemeleri Dergisi, 28/2, 2013.

Akturan, Ulun, ‘‘Modern Tüketimin Tarihçesi: Püritenlikten Dijital Çağa Tüketimin İdeolojisi’’, Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, Cilt: 52, Sayı: 610, 2015.

Alatlı, Alev, Batıya Yön Veren Metinler (Aydınlanma, Burjuva Yüzyılı, Bilim Çağının Zaferi 1650-1800) III. Cilt, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2016.

Alexander, Caroline, Akhilleus’u Öldüren Savaş, Çev; Semih Lim, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014

Altman, Rick, Silent Film Sound, Columbia University Press, New York, 2004.

Altunay, Alper, Toplum Ve İletişim, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi , Radyo Ve Televizyon Programcılığı (Açıköğretim) (Önlisans), Ünite.4, Eskişehir, 2012.

And Metin, Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitologyası, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018.

Andrejevic, Mark, Public Service Media Utilities: Rethinking Search Engines and Social Networking as Public Goods, 2013,

Andrew J. Dudley, Büyük Sinema Kuramları, Çev; Zahit Atam, Doruk Yayınları, İstanbul, 2010.

Aristotales, History Of Animals, Echo Library, Alcester, United Kingdom, 2019.

Aristoteles, Metafizik, Pinhan Yayıncılık, Çev; Y. Gurur Sev, İstanbul, 2018.

Aristoteles, Poetika, Çev; Ömer Aygün, Ari Çokana, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016

Armstrong, Karen, Mitlerin Kısa Tarihi, Çev: Dilek Şendil, Merkez Kitap Yayıncılık, İstanbul, 2006.

Armstrong, Karen, Mitlerin Kısa Tarihi, Çev; Dilek Şendil, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2014.

Armstrong, Karen, Tanrı'nın Tarihi İbrahim'den Günümüze 4000 Yıllık Tanrı Arayışı, Ayraç Yayınevi, Ankara, 1998

Arsebük, Güven, İnsan Ve Evrim, Ege Yayınları, İstanbul, 1995.

ArslanTunalı, Mustafa, Teknopolis- Akıllı Makineler Dağınık Zihinler, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019.

Ataman, Muhittin, Değerler ve Çıkarlar: ABD'nin Ortadoğu Politikasını Belirleyen Temel Unsurlar ve ilkeler, Ortadoğu Yıllığı, 2006.

Aydın, Mehmet, Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristıyanlık, T.D.V. yayınları, Ankara, 1995.

Aymaz, Göksel, ''İletişim Araçlarının Toplumsal Tarihi İçin Bir Giriş'', Global Media Journal, 8.(16), Bahar, 2018.

Bağder, Duygu, ‘‘Sinema Göstergebilimi’’, Dokuz Eylül Üniversitesi Dil Bilim Araştırmaları, İzmir, 1999.

Baker, Ulus, "Kutsal’dan Arındırılmış Modern Toplum Mircea Eliade'ın Kutsal Ve Dindışı Üzerine’’, Defter Dergisi, Sayı: 18 Değinmeler, 1992.

Barry Keith Grant, Film Genre Reader, University of Texas Press, U.S.A, 1986.

Barthes, Roland, Bir Deneme Bir Ders-Eiffel Kulesi ve Açılış Dersi, Çev; Mehmet Rifat, Sema Rifat, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2015.

Barthes, Roland, Çağdaş Söylenler, Çev;Tahsin Yücel, Metis Yayınları, İstanbul, 2003.

Barthes, Roland, Göstergebilimsel Serüven, Çev; Mehmet Rifat, Sema Rifat, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1993.

Batuk, Cengiz, Mit, Tarih ve Gerçeklik Sorunu Üzerine Notlar.

Baudrillard, Jean, Metinler ve Söyleşiler, Çev; Oğuz Adanır, Ajan Tümer Yayınları, 1988.

Baudrillard, Jean, Simülakrlar ve Simülasyon, Çev; Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2015.

Bauman, Zygmunt, Yasa Koyucular ile Yorumcular Modernite, Postmodernite ve Entelektüeller Üzerine, Çev; Kemal Atakay, Metis Yayınları, İstanbul, 2010.

Bauman, Zygmunt, Yasa Koyucular ve Yorumcular, Çev. Kemal Atakay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul., 2012,

Bayat, Fuzuli, Mitolojiye Giriş, Karam Araştırma Ve Yayıncılık, Çorum, 2005.

Bayat, Fuzuli, Mitolojiye Giriş, Ötüken Yayıncılık, Ankara, 2019.

Bayhan, Vehbi, ‘‘Tüketim Toplumunda Bireyin Ontolojik Mottosu: Tüketiyorum Öyleyse Varım’’, Sosyoloji Konferansları, 2011.

Benjamin, Walter, Pasajlar, Çev; Ahmet Cemal, Yapı Kredi Yayıncılık, İstanbul, 1993.

Berger, John, Görme Biçimleri, Çev; Yurdanur Salman, Metis Yayınları, İstanbul, 2008.

Berger, John, Görme Biçimleri, Çev; Yurdanur Salman, Metis Yayınları, İstanbul, 2014.

Betton, Gerard, Sinema Tarihi, Çev: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 1986.

Bircan, Ufuk, Roland Barthes ve Göstergebilim, Sbard, sayı:15, 2015.

Bloch, Ernst, Rönesans Felsefesi, Çev; Hüsen Portokal, Cem Yayınevi, İzmir, 2008.

Blumenberg, Hans , Work on Myth, MIT Press, U.S.A, 1988.

Bocock, Robert, Tüketim, Çev; İrem Kutluk, Dost Kitabevi, Ankara, 1993.

Bon, L. Gustave, Kitleler Psikolojisi, Çev; Elif Kanur, Say Yayınları, İstanbul, 2018.

Bonnefoy, Yves, Antik Dünya Ve Geleneksel Toplumlarda Dinler Ve Mitolojiler Sözlüğü, I. Cilt, Türkçeye Hazırlayan; Levent Yılmaz, Dost Kitabevi, Ankara, 2000.

Bottero, Jean, Mezopotamya: Yazı, Akıl Ve Tanrılar, Çev; Mehmet Emin Özcan, Ayten Er, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2012.

Bottore Jean, Gramer N. Samuel, Mezoporamya Mitolojisi, Çev; Alp Tümertekin, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.

Bratton, Fred, Yakın Doğu Mitolojisi, Çev; Nejat Muallimoğlu, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995.

Braude, Joseph, "The Greening of the Middle East: Oil-for-Feud," The New Republic, 2005.

Bronislaw, Malinowski,. Büyü, Bilim Ve Din. Çeviren: Saadet Özkal. Kabalcı Yayıncılık, İstanbul, 2014.

Bulfinch, Thomas, Bulfinch Mythology, Blackmask Online, 2002.

Burchardt, Titus, Astroloji Ve Simya, Çev; Mehmed Temelli, Verka Yayınları, İstanbul, 1997.

Butler, Deborah, ''Gender, Girls, and Computer Technology: What's the Status Now?'', The Clearing House, Vol. 73, 2000.

Butsch, Richard, The Citizen Audience: Crowds, Publics, and Individuals, Routledge, Londra, 2008.

Büker, Seçil, Sinemada Anlam Yaratma, Hayalperest Yayınevi, İstanbul, 2012.

Büker, Seçil; Topçu, Gürhan, Sinema: Tarih-Kuram-Eleştiri, İthaki Yayıncılık, İstanbul, 2019.

Büyükdüvenci, Sabri, Semire Ruken Öztürk, Postmodern Sinema, Dipnot Yayıncılık, Ankara, 2014.

Campbell, Joseph, Batı Mitolojisi-Tanrının Maskeleri III, Çev: Kudret Emiroğlu, Islık Yayınları, İstanbul, 2017.

Campbell, Joseph, Kahramanın Sonsuz Yolculuğu, Çev; Sabri Gürses, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul, 2017.

Campbell, Joseph, Moyers, Bill, Mitolojinin Gücü, Çevirmen; Zeynep Yaman, Mediacat Kitapları, İstanbul, 2018,

Campbell, Neill., What İs Sciences, Creative Media Partners Llc, U.S.A, 2019.

Campbell, Norah.; Desmond, John.; Fitchett, James.; Kavanagh, Donncha.; McDonagh, Pierre.; O'Driscoll, Aidan.; Prothero, Andrea (vd), Myth and the Market, UCD Business School, University College Dublin, Ireland, 2014.

Camphell, Joseph, Doğu Mitolojisi-Tanrının Maskeleri II, Çev; Kudret Miroğlu, Islık Yayınları, İstanbul, 2015.

Camphell, Joseph, İlkel Mitoloji- Tanrının Maskeleri I, Çev; Kudret Miroğlu, Islık Yayınları, İstanbul, 2015.

Camphell, Joseph, Yaratıcı Mitoloji-Tanrının Maskeleri IV, Çev; Kudret Miroğlu, Islık Yayınları, İstanbul, 2017.

Can, Şefik, Klasik Yunan Mitolojisi, Ötüken Neşriyat, Ankara, 2017.

Carey W. James, Communication as Culture: Essays on Media and Society, Taylor & Francise, London, 2008.

Cassirer, Ernst, Language and Myth, Dover Publications, New York, 1953.

Cevizci, Ahmet, Felsefe Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2019.

Cioran, Emil, Yeni Tanrılar, Çev; Murat Erşen, Redingot Yayınları, İstanbul, 2018,.

Cockburn, Cynthia, "Caught in the Why" "ls: The High Cost of Being a Female Cog in The Male Machinery of Engineering", The Social Shaping of Technology, Open University Press, United Kingdom, 1993.

Conrad, Peter, Mitomani Apple'dan IŞİD'e Günümüzün Masalları, Çev; Mehmet Doğan, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2019

Copleston, Frederick, Noesis Felsefe Atölyesi, Politik Felsefe, İdea Yayınevi, İstanbul, 2019.

Coward, Rosalind ve Ellis, Jhon, Dil ve Maddecilik, Çev; Esen Tarım, İletisim Yayınları, İstanbul, 1985.

Crict, G. Rosalind; Grint, Keith, The Gender-Technology Relation: Contemporary Theory And Research: An Introduction (Gender & Society Series : Feminist Perspectives on the Past and), Taylor & Francis, United Kingdom, 1995.

Crowley, David, Heyer, Paul, İletişim Tarihi, Çev; Berkay Ersoy, Siyasal Kitabevi Yayınları, Ankara, 2019

Czitrom, J. Daniel, Media And The American Mind: From Morse To Mcluhan, The University Of North Carolina Press, U.S.A, 1982.

Çakı, Caner, Adolf Hitler'in ‘‘Kült Lider İnşasında Kullanılan Propaganda Posterlerinin Göstergebilimsel Analizi’’, Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi, 3(6), 2018.

Çalışlar, Aziz, Felsefe Sözlüğü, Cem Yayınevi, İstanbul, 1991.

Çevik, Cengiz, Laertios Diogenes, 8.21.

Çoruhlu, Yaşar, Türk Mitolojisinin Anahatları, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2006.

Dandeker, Christopher, National Security and Democracy: The United Kingdom Experience, 1994.

Darwin, Charles, The Autobiography of Charles Darwin 1809-1882, W. W. Norton & Company, New York, 1958.

Debord, Guy, Gösteri Toplumu, Çev; Ayşen Emekçi, Okşan Taşkent, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1996.

Dellaloğlu F. Besim, Frankfurt Okulu'nda Sanat ve Toplum, Say Yayınları, İstanbul, 2007.

Demir, Şehmus, Mitoloji, Kur'an Kıssaları Ve Tarihi Gerçeklik, Beyan Yayıncılık, İstanbul, 2019.

Dinçmen, Kriton, Psykhiatria Ve Mythos, Pan Yayıncılık, İstanbul, 1997.

Douglas, Susan, Inventing American Broadcasting, 1899–1922. Johns Hopkins University Press, ABD, 1987.

Dönmez, Pınar, Türk Mitolojisi Üzerine Türkiye'de Yapılan Yayınların Bibliyografyası Ve Bu Yayınların Analizi, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı, İzmir, 2001.

Dudley, Leonard, Kalem ve Kılıç, Çev; Müfit Günay, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2002.

Duhm, Dieter, Kapitalizmde Korku, Çev; Sargur Şölçün, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2009.

Durning, Alan, Ne kadar Yeterli, Tüketim Toplumu ve Dünyanın Geleceği, Çev; Sinem Çağlayan, Tübitak Tema Vakfı Yayınları, Ankara, 1995.

Eagleton, Terry, İdeoloji, Çev; Muttalip Özcan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011.

Eco, Umberto, Alımlama Göstergebilimi, Çev;Sema Rifat, Düzlem Yayınları, İstanbul, 1991.

Eco, Umberto, Towards a Semiological Guerrilla Warfare, *Travels in Hyperreality*, New York, 1997.

Edwin, Torrey, Beynin Evrimi ve Tanrıların Ortaya Çıkışı, Çev; Erkan Aktaş, Paloma Yayınevi, İstanbul. 2018.

Eflatun (Platon), *Devlet,* Çev; Sabahattin Eyüboğlu, Ari Çokana, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.

Eliade, Mircea, Myth and Realty, Harper and Row, New Yok, 1963.

Elida, Mircea, Mitlerin Özellikleri, Çev; Sema Rifat, Alfa Kitap, İstanbul, 2017.

Eliade, Mircea, Kutsal ve Dindışı, Çev; Mehmet Ali Kılıçbay, Gece Yayınları, Ankara, 1991.

Erbaş, Fatih, ‘‘FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi’’, Sayı.8, Yıl.2016.

Erdemli, Atilla, Mitostan Felsefeye, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2017.

Erhat, Azra, Mitoloji Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2015.

Erkan, Erol, Gençlerde Tüketim ve Din, Hiper Yayınevi, İstanbul, 2018

Estin, Colette, Laporte, Helene, Yunan ve Roma Mitolojisi, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, Ankara, 2013

Ferber, Michael, A Dictionary of Literary Symbols, Cambridge University Press, United Kingdom, 1999.

Fischer, Claude, America Calling: A Social History of the Telephone to 1940, University of California Press, 1994.

Fiske, John, İletişim Çalışmalarına Giriş, Çev; Süleyman Ervan, Bilim Ve Sanat Yayınları, Ankara, 1996.

Foucault, Michel, İktidarın Gözü, Çev. Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul., 2003.

Fromm, Erich, Rüyalar Masallar Mitler, Çev; Aydın Arıtan, Kaan Ötken, Say Yayınları, İstanbul, 2015.

Furby, Jacqueline, Hines, Claire, Routledge Film Guidebooks Fantasy, New York, 2012.

Fülberth, Georg, Kapitalizmin Kısa Tarihi, Çev; Sadık Usta, Yordam Kitap, İstanbul, 2018.

Gezgin, İsmail, Mitoloji Ajandası Gökyüzü, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2017.

Gezgin, İsmail, Mitoloji Ajandası, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2015.

Gezgin, İsmail, Sanatın Mitolojisi, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2018.

Giddens, Anthony, Modernliğin Sonuçları, Çev; Ersin Kuşdili, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2016.

Giddens, Anthony, Pierson, Christopher, Modernliği Anlamlandırmak, Çev; Murat Sağlam, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001.

Giddens, Anthony, Ulus, Devlet ve Şiddet, Çev; Cumhur Atay, Kaldeon Yayınları, İstanbul, 2008.

Goebbels, Joseph, Goebbels Savaş Notları, Bahar Basımevi, İstanbul, 1968.

Gottdiener, Mark, Postmodern Göstergeler. Çev. Erdal Cengiz, Hakan Gür, Arhan Nur, İmge Kitabevi, Ankara, 2005.

Göze, Ayferi, Liberal Marxiste Faşist Nasyonel Sosyalist ve Sosyal Devlet, Beta Basım, İstanbul, 2010.

Gözükeleş, İzlem, Dördüncü Sanayi Devrimi ve Teknolojileri, Bilim ve Gelecek Dergisi Sayı:182, 2019.

Gözükeleş, İzlem, Enformasyonel Kapitalizmden Gözetim Kapitalizmine, Bilim ve Gelecek Dergisi, Sayı:188, 2019

Gözükeleş, İzlem, Teknoloji Mitleri, Bilim ve Gelecek Dergisi, Sayı:169, 2018.

Grams, Chris, Reklamsız Marka Yaratmak, Çev.Damla Tanla, The Kitap Yayınları, İstanbul, 2017.

Gravês, Robert, Yunan Mitleri- Tanrılar, Kahramanlar, Söylenceler, Say Yayıncılık, İstanbul, 2010.

Guiraud, Pierre, Göstergebilim, Çev; Mehmet Yalçın, İmge Kitabevi, Ankara, 1994.

Güçhan, Gülseren, Toplumsal Değişme Ve Türk Sineması- Kente Göç Eden İnsanın Türk Sinemasında Değişen Profili, İmge Kitabevi, Ankara, 1992.

Gülseçen, Hulusi, Roketlerin Tarihi, İstanbul Üniversitesi, Fen Fakültesi, Astronomi Ve Uzay Bilimleri Bölümü Ders Notları, 2014.

Günler, Ayşenur, Berkeley'ın İmmateryalist Metafiziği, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2014.

Gürel, Emet, Muter, Canan, ''Psikomitolojik Terimler: Psikoloji Literatüründe Mitolojinin Kullanılması'', Sosyal Bilimler Dergisi 1, 2007

Han, Chul, Psikopolitika, Çev; Haluk Barışcan, Metis Yayınları, İstanbul, 2019,

Harari, N. Yuval, Hayvanlardan Tanrılara Sapiens, Çev; Ertuğrul Genç, Kolektif Kitap, İstanbul, 2015.

Harari, N. Yuval, Sapiens Türünün Kısa Tarihi, Çev; Ertuğrul Genç, Kolektif Kitap, İstanbul, 2015.

Harman, Oren, Modern Mitler, Çev; Ilgın Yıldız, Say Yayıncılık, İstanbul, 2019.

Hays, L. Peter.; Lutes, D. Charles, "Towards a Theory of Spacepower", Space Policy, Cilt 23, 2007.

Heredotos, Tarih, Çev: Mümtekin Ökmen, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.

Hesiodos, Theogonia-İşler ve Günler, Çev; Azra Erhat, Sabahattin Eyüboğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.

Hıdıroğlu, İrfan, ''Türkiye'de 1980 Sonrası Sinema Politikaları'', Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon Sinema Anabilim Dalı, 2010.

Hıdıroğlu, İrfan, Televizyonun Eğlendirme İşlevine Eleştirel Bir Bakış; Acun Medya, Literatürk Academia Yayıncılık, Konya, 2019.

Hitler, Adolf, Kavgam, Çev; Oktay Ertaş, Beda Yayıncılık, İstanbul, 2004.

Holkheimer, Marx, Akıl Tutulması, Çev; Orhan Koçak, Metis Yayıncılık, İstanbul, 2016.

Honko, Laurı, The Problem Of Defining Myth, 1974.

Hooykaas, Reijer, Religion and the Rise of Modern Science, Scottish Academic Press, Edinburgh, 1973.

Hoppel, Mihaly, Şaman ve Semboller Kaya Resmi ve Göstergebilim, Çev; Fatih Sel, Yapı Kredi Yayıncılık, İstanbul, 2015.

Huntington, P. Samuel, Medeniyet Çatışması, Çev; Murat Yılmaz, Vadi Yayıncılık, Ankara, 2018.

İlhan, Vahit, ‘‘Yeni İletişim Teknolojilerindeki Yeniliklerin Gündelik Hayattaki Tahakkümü: İphone Ve İpad Örneği, *Yeni İletişim Teknolojileri Ve Toplumsal Dönüşüm’’*, Kırgızistan, 2012.

İspir, Naci, C.B Macpherson’un Liberal Eleştirisi, Arı Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2011,

İspir, Naci, İngiliz Ampiristlerinde Tanrı-Ahlak-Özgürlük İlişkisi, (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1998.

Jackson, Rosemary, Fantasy: The Literature of Subversion, Routledge, United Kingdom, 2008.

Jarvie, C. Ian, ‘‘Sosyal Bir Kurum Olarak Sinemaya Gitme’’, Çev. Gülseren Güçhan, akt. Serpil Kire, 25. Kare. Sayı:5, 1993.

Jung, G. Carl, Dört Arketip, Çev; Zehra Aksu Yılmazer, Metis Yayıcılık, İstanbul, 2005.

Jung, G. Carl, Keşfedilmemiş Benlik, Çev; Barış İlhan, Canan Ener Sılay, Barış İlhan Yayınevi, İstanbul, 2007.

Kaku, Michio, Geleceğin Fiziği, Çev; Yasemin Saraç Oymak, Hüseyin Oymak, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2016,

Kapani, Münci, Politika Bilimine Giriş, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2014.

Keane, John, Medya ve Demokrasi, Çev; Haluk Şahin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000.

Kenawy, Mohamed, Insects İn Ancient (Pharaonic) Egypt: A Review Of Fauna, Their Mythological And Religious Significance And Associated Diseases, Ain Shams University, Egypt, 2015.

Keyes, Ralph, Hakikat Sonrası Çağ, Çev; Deniz Özçetin, Deli Dolu Yayınevi, İzmir, 2017.

King, Geoff, Spectacular Narratives: Hollywood in the Age of the Blockbuster, I.B. Tauris Press, United Kingdom, 2000.

Kolker, Robert, Kültürel Bir Pratik Olarak Sinema, Çev; Ertan Yılmaz, Akt. Serpil Kirke, Sinemasal Güz/ Kış, 2004.

Kömürcüoğlu, Şeyma, Logostaki Mitos Antik Yunan Felsefesinde Tanrıya Benzeme Düşüncesi, İz Yayıncılık, İstanbul, 2019,

Kristeva, Julia, Ruhun Yeni Hastalıkları, Çev; Nilgün Tutal, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2017.

Lewin, Roger, Modern İnsanın Kökeni, Çev; Nurdan Soysal, Say Yayıcılık, İstanbul, 2015.

Locke, John, İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme, Çev; Meral Delikara Topçu, Öteki Yayınevi, Ankara, 1999.

Lotman, Yuriy, Sinema Göstergebilimi, Çev; Oğuz Özügül, Nirengi Kitap, Ankara, 2011.

Lynch, A. Patricia, Native American Mythology A to Z, Chelsea House, New York, 2010.

Lyon, David, Gözetim Çalışmaları, Çev; Ali Toprak, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2014.

Mackenzie, Donald, Indian Myth and Legend, Pantheon Books, U.S.A, 1984.

Manovich, Lev, New Media: A User's Guide, Germany, 1999.

Manovich, Lev, The Language of *New Media, The MIT Press Cambridge, Massachusetts, London, England, 2000.*

Marcuse, Herbert, Tek Boyutlu İnsan, Çev; Aziz Yardımlı, İdea Yayınları, İstanbul, 1986.

Marks, Karl, Din Üzerine, Çev; Murat Belge, Fol Kitap, İstanbul, 2019,

Marks, Karl, Engels, Friedrich, Komünist Manifesto, Alter yayıncılık, İstanbul, 2010.

Mayor, Adrienne, *Gods and Robots: Myths, Machines, and Ancient Dreams of Technology*, Princeton University Press, U.S.A, 2018,

Mccracken, Grant, ''The History Of Consumption: A Literature Review And Consumer Guide'', Journal Of Consumer Policy, 10(1), 1986.

McNeill, *H. William*, Dünya Tarihi, Çev; Alaeddin Şenel, İmge Kitabevi, Ankara, 2002.

Merrell, F, "Charles Sanders Peirce's Concept Of The Sign". Routledge Critical Dictionary and Linguistics içinde. (Ed. Paul Cobley), Kentucky: Routledge Press, 2000, akt: Utku Özmakas, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2/1, 2009.

Metz, Christian, Language And Cinema, Çev; Donna Jean Umiker-Sebeok, Walter De Gruyter Press, 2011.

Mora, Vergilius, Çiftçilik Sanatı, Çev: Çiğdem Dürüşken, Alfa Yayınları, 2006.

Moretti, Franco, Tarih ile Edebiyat Arasında Burjuva, Çev; Eren Buğlalılar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.

Mosco, Vincent, The Dijital Sublime Myth, Power and Cyberspace, The MIT Press Cambridge, England, 2004.

Müller, Max, The Philosophy Of Myth, Londra, 1873.

Newhall, Beaumont, The History of Photography: From 1839 to the Present, The Museum of Modern Art, Germany, 1982.

Newman, Saul, Bakunin'den Lacan'a, Çev. Kürşat Kızıltuğ, Ayrıntı Yayınları, İstanbul., 2006.

Nicolelis, Miguel, Beyond Boundaries: The New Neuroscience of Connecting Brains with Machines and How It Will Change Our Lives, Macmillan, Londra, 2011.

Nietzsche, Friedrich, Güç İstenci, Çev; Nilüfer Epçeli, Say Yayınları, İstanbul, 2010.

Nietzsche, Friedrich, Putların Alacakaranlığı, Çev; Mustafa Tüzel, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019.

Noyan, C. O. ; Darçın, E.A. ; Nurmedov, S. ; Yılmaz , O. ; Dilbaz, N, ''Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeğinin Kısa Formunun Üniversite Öğrencilerinde Türkçe Geçerlilikve Güvenilirlik Çalışması'', Anadolu Psikiyatri Dergisi, 16 (Özel Sayı. 1), 2015, 73-81.

Ongur Ö. Hakan, Tüketim Toplumu, Nevrotik Kültür ve Dövüş Kulübü, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011.

Osorio, Diana, Ortiz, Marta, Armengot, Carlos, Colino, Alberto, ''Web 5.0: The Future Of Emotional Competences ın Higher Education'', Theoretıcal Articles, Glob Bus Perspect, 2013.

Ögel, Bahattin, Türk Mitolojisi II, Milli Eğiim Basımevi, Ankara, 1997.

Özben, Mevlüt, Yapay Kutsallıklar, Postmodern Dönemde Kutsallıkların Ölümcül Sıçrayışı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2015.

Özbirinci, U. Pürnur, *Dünya Kadına Karşı & Kadına Karşı* Duyulan Korkunun Temelleri, Efil Yayınevi Yayınları, Ankara, 2012.

Parsa, Seyide; Parsa, F. Alev, Göstergebilim Çözümlemeleri, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 2004.

Pensky, Marc, ‘‘Digital Natives-Digital Immigrants On The Horizon’’, Mcb University Pres, Vol:9, No:5, 2001.

Piaget, Jean, Yapısalcılık, Çev; Ayşe Şirin Okyavuz Yener, Doruk Yayınları, İstanbul, 2007.

Platon, Soktates’in Savunması, Çev; Ali Çokona, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.

Plutarkhos, İskender- Sezar Paralel Hayatlar, Çev; İO Çokona, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2020.

Preston, Bob, Space Weapons Earth Wars, Rand, California, 2002.

Rank, Otto, Kahramanın Doğuş Miti; Mitolojinin Psikolojik Yorumu, Çev; Gökçe Yavaş, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2016.

Rifat, Mehmet, Göstergebilimin ABC’si, Sel Yayınları, İstanbul, 2009.

Rifat, Mehmet, Göstergeler Kuramı: Göstergebilim, XX Yüzyılda Dilbilim Ve Göstergebilim Kuramları II Temel Metinler, Om Yayınevi, İstanbul, 2000.

Rifat, Mehmet, XX. Yüzyılda Dilbilim ve Gösterge Kuramları, II. Tarihçe ve Eleştirel Düşünler, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1998.

Ritzer, George, Toplumun Mcdonaldlaştırılması, Çev; Süer Kaya, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011.

Roach, Brian, Neva Goodwin, Julie Nelson, ‘‘Consumption and the Consumer Society, Microeconomics in Context’’, Fourth Edition, Chapter 8, 2019.

Ronan, Colin, Bilim Tarihi, Çev; Ekmeleddin İhsanoğlu, Feza Günergun, Tübitak Yayınları, Ankara, 2003.

Rosenberg, Donan, Dünya Mitolojisi Büyük Destanlar Ve Söylenceler Antlojisi, Çev; Koray Akten, Erdal Cengiz, Atıl Ulaş Cüce, Kudret Emiroğlu, Tuluğ Kenanoğlu, Tahir Kocayigit Erhan Kuzhan, Bengü Odabaşı, İmge Yayınevi, Ankara, 2003.

Rumi C. Mevlana, (1207-1273). Mesnevi, Altıncı Defter.

Ryan, William, ; Pitman C. Walter, Noah's Flood: The New Scientific Discoveries About The Event That Changed History, Sımon&Suchuster, U.S.A, 1999.

Sabziyeva, M. Makbule, ‘‘Antik Kaynaklarda Midas’’, Cyprus Internatıonal Universıty, Folklor Edebiyat Dergisi Cilt:20, Sayı:79, 2014.

Sachs, Jeffrey.; Malaney, Pia, ‘‘The Economic And Social Burden Of Malaria’’, Nature 415, 2002.

Sagan, Carl, Kozmos, Çev; Reşit Aşçıoğlu, Altın Kitaplar, İstanbul, 2016.

Sarı, İbrahim, Babil İmpratorluğu, Nokta E-book Publishing, Antalya, 2016.

Saunders, Peter.; Helix, Triple, Christian Medical Fellowship, 2003.

Saussure, Ferdinand, Genel Dilbilim Dersleri, Çev; Berke Vardar, Muntılıngual Yayınları, İstanbul, 1998.

Saygın, Tuncay, Postyapısalcılık- Yapısalcılıktan Postyapısalcılığa, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2010.

Schipper, Mineke, Adem İle Havva Her Yerde, Çev; Arlet İncidüzen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012.

Scott, C. James, Devlet Gibi Görmek, Çev. Nil Erdoğan, Versus Yayınları, İstanbul, 2008

Sebeok, A. Thomas., Signs: An Introduction To Semiotics, Unıversıty Of Toronto Press, London, 2001.

Segal, A. Robert, Mit, Çev; Nursu Örge, Dost Kültür Kitaplığı, Ankara, 2004.

Segal, A. Robert, Theorizing About Myth, University *of Massachusetts Press*, U.S.A, 1999.

Seyidoğlu Bilge, Mitoloji Üzerine Araştırmalar Metinler Ve Tahliller. Dergah Yayınları, İstanbul, 2017.

Singh, Baba, Catharsis and the American God:Neil Gaiman in The Neil Gaiman Reader, Wild Press, U.S.A, 2006.

Stankıewıcz A. Mary, From The Aesthetic Movement To The Arts And Crafts Movement, Studies İn Art Education, 33(3), 1992.

Stevick, Phılıp, Roman Teorisi, Çev: Sevim Kantarcıoğlu, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.

Strauss, C., Levi, Irk, Tarih ve kültür, Çev; Işık Ergüden, Haldun Bayrı, Metis Yayınları, İstanbul, 2016.

Strauss, C., Levi, Mit ve Anlam, Çev; Gökhan Yavuz Demir İthaki Yayınları, İstanbul, 2013.

Swingewood, Alan, Kitle Kültür Efsanesi, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1996.

Şenyapılı, Önder, Bir Yığın İletişim Aracı Olarak Sinema Ve Tasarım, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 2003.

Sökmen, İ. Aşkın , Uzay Güvenliği ve Yeni Savaş Alanı: Uzay, Geleceğin Güvenliği, Editör; Ahmet Yıldız, 2019.

Tarkovski, Adrey, Şiirsel Sinema, Çev; Ebru Kılıç, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2009,.

Tecimer, Ömer, Sinema Modern Mitoloji, Plan B Yayınları, İstanbul, 2005.

Toffler, Alvin, Üçüncü Dalga, Çev; Selim Yeniçeri, Koridor Yayıncılık, İstanbul, 2008

Toffler, Alvin, Yeni Güçler Yeni Şoklar, Çev; Belkıs Çorakçı, Altın Kitaplar, İstanbul, 1992.

Touranie, Alain, Modernzim Eleştirisi, Çev; Hülya Tufan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018.

Tökel, Dursun, Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar, Akçağ Yayıncılık, Ankara, 2000.

Tremlin, Todd, Minds And Gods: The Cognitive Fountation Of Religion, Oxford Universıty Press, United Kingdom, 2017.

Türkoğlu, Nurçay, İletişim Bilimlerinden Kültürel Çalışmalara Toplumsal İletişim: Tanımlar, Kavramlar, Tartışmalar, Babil Yayınları, İstanbul, 2004.

Ülkü, Reha, Post-Sinema, Mobidik.com, 2014.

Veblen, Thorstein, Aylak Sınıfı, Çev; İnci User, Marmara Üniversitesi Basım, İstanbul, 1995.

Vernant, P. Jean, Evren Tanrılar İnsanlar, Çev; Mehmet Emin Özcan, Dost Kitabevi, Ankara, 2001.

Vogler, Christopher, The Writer's Journey, Mythic Structure for Writers, Michael Weise Productions, 2007.

Voytilla, Stuart, Myth & The Movies: Discovering the Myth Structure of 50 Unforgettable Films, Michael Wiese Productions, U.S.A, 1999.

Weber, Max. Sosyoloji Yazıları, Çev. T. Parla, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

Wells, Paul, Understanding Animation, Psychology Press, London, 1998.

Wilkinson, A. Richard, The Complete Gods and Godesses of Ancient Egypt, Thames &Hudson, Londra, 2017.

Wilkinson, Kathryn, Kökenleri ve Anlamlarıyla Semboller ve İşaretler Binlerce Yıllık Görsel Bir Yolculuk, Çev; Seda Toksoy, Alfa Yayıncılık, 2011.

Wilkinson, Philip, Myths And Legends: An Illustrated Guide To Their Origins And Meanings, Dk, 2009.

Winn, Marie, *The Plug-In Drug*: Television, Children, And The Family, Viking Press, U.S.A 1977.

Wollen, Peter, Sinemada Göstergeler Ve Anlam, Çev; Zafer Aracagök, Metis Yayıncılık, İstanbul, 2014.

Wood, Michael, Film: A Very Short Introduction, Oxford University Press, United Kingdom, 2012.

Worley, Alec, Empires of the Imagination: A Critical Survey of Fantasy Cinema from Georges Melies to the Lord of the Rings, McFarland & Company, U.S.A, 2005.

Yaylagül, Levent, Sermayenin Medyası Medyasının Sermayesi; Ekonomi Politik Yaklaşımlar Der: Selda Bulut, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2009.

Yeats, B. William, Fairy and Folk Tales of the Irish Peasantry, Good Press, Scotland, EBook-No: 33887, 2020.

Yıldırım, Tamer, ‘‘Ludwig Feuerbach. Klasik, İbrani ve Hıristiyan Antikçağ Kaynaklarına Göre Tanrıların Doğuşu, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 55:1, 2014.

Yurdigül, Yusuf.; Zinderen, E. İbrahim, Sinema ve Televizyonda Özel Efekt, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2013.

Yücel, Erdinç, Propaganda, Hitler'in Müftüsünden Nazi Türklere, Bir Diktatörün Otopsisi, Karakarga Yayınları, İstanbul, 2017.

Zhisheng, Zeng, Geleceğin Sosyalizmi-Sosyalizm ve Demokrasi İçin Arayışlar, Çev; Deniz Kızılçeç, Aylin Muhaddisoğlu, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2011.

Zuboff, Shoshana, The Age Of Surveillance Capitalism: The Fight For A Human Future At The New Frontier Of Power, Profile Books, London, 2019.

İnternet Kaynakları:

6 yılda 259 kişi Selfie Çekerken Öldü, https://www.cnnturk.com/yasam/6-yilda-259-kisi-selfie-cekerken-oldu, Erişim Taihi: 23 Kasım 2019, Erişim Saati: 19.05.

A Biological Time Machine, https://futurism.com/a-biological-time-machine-scientists-close-to-uncovering-4-billion-year-old-rna-mystery, Erişim Tarihi; 22 Ocak 2020, Erişim Saati: 19.05.

Alikaşifoğlu, Müjgan, ‘‘İnternet Kullanımı Ve Çocuk Ve Ergen Sağlığı Türk Pediatri Kurumu Tbmm Sunusu 2012’’, Https://www.tbmm.gov.tr, Erişim Tarihi: 22 Nisan 2020, Erişim Saati:19.05.

Animal Set Survival Record Inside Artificial Womb, https://www.technologyreview.com/s/604261/animals-set-survival-record-inside-artificial-womb/, Erişim tarihi: 5 Aralık 2019, Saat: 19.05.

Anubis, https://www.ancient.eu/Anubis/, Erişim Tarihi: 25 Ocak 2020, Erişim Saati:19.05.

Apple Geçmişten Bugüne Değişen Logosu, http://teknocuddy.blogspot.com/2017/10/apple-gecmisten-bugune-degisen-logosu.html, Erişim Tarihi: 22 Kasım 2019, Erişim Saati: 19.05.

Argus, https://www.britannica.com/topic/Argus-Greek-mythology, Erişim Tarihi: 12 Nisan 2020, Erişim Saati:19.05.

Bastet Miti, http://ozhanozturk.com/2019/02/02/bastet-miri/, Erişim Tarihi: 23 Şubat 2020, Erişim Saati: 19.05.

Belkis, https://islamansiklopedisi.org.tr/belkis#1, Erişim Tarihi: 23 Şubat 2020, Erişim Saati: 19.05.

Burj Khalifa, https://www.britannica.com/topic/Burj-Khalifa, Erişim Tarihi: 21 Aralık 2019, Erişim Saati: 19.05.

Cell Phones And Risk Of Brain Tumors: What's The Real Science?, https://edition.cnn.com/2015/07/28/health/cell-phones-brain-tumor-risk-berkeley/index.html, Erişim Tarihi: 22 Nisan 2020, Erişim Saati: 19.05.

Chernobog, https://symbolikon.com/downloads/chernobog-slavic/, Erişim saati: 25 Mayıs 2020, Erişim saati:19.05.
Cloning Woolly Mammoth, https://newsfeed.time.com/2012/09/17/siberian-discovery-could-bring-scientists-closer-to-cloning-woolly-mammoth/, Erişim Tarihi; 22 Ocak 2020, Erişim Saati: 19.05.

Cooper, Gordon, Record-Setting Astronaut in Mercury & Gemini Programs, https://www.space.com/24520-gordon-cooper.html, Erişim Tarihi: 14 Mart 2020, Erişim Saati: 19.05.

Cristol, Jonathan, United States Foreign Policy in the Middle East after the Cold War, 2018, https://www.e-ir.info/2018/11/14/united-states-foreign-policy-in-the-middle-east-after-the-cold-war/, Erişim Tarih: 14 Mart 2020, Erişim Saati: 19.05

Darwin'in Dini, https://bilimvegelecek.com.tr/index.php/2009/03/01/darwinin-dini/, Erişim Tarihi: 28 Ekim 2019.

Dawkins, Richard, Astroloji Üzerine, Https://Www.Youtube.Com/Watch?V=Coz-Nrsgwkw, Erişim Tarihi: 25 Aralık 2019. Erişim Saati:19:05.

Deep Mining the Mythology of Ganesha and the Ancient Temple Well, https://www.ancient-origins.net/myths-legends-asia/hindu-temple-ganesha-0010979, 22 Ocak 2020, Erişim Saati: 19.05.

Easter, https://www.britannica.com/topic/Easter-holiday/Liturgical-observances, Erişim saati: 25 Ocak 2020, Erişim saati:19.05.

Elgohary, Dina, Five Animals You Didn't Know Were İmportant in Ancient Egypt, https://stepfeed.com/5-animals-you-didn-t-know-were-important-in-ancient-egypt-3945, Erişim Tarihi: 24 Mart 2020, Erişim Saati: 19.05.

Gaiman, Nail, https://www.imdb.com/name/nm0301274/, Erişim tarihi, 22 Şubat 2020, Erişim saati; 19.05.

Gaiman, Neil, https://literature.britishcouncil.org/writer/neil-gaiman, Erişim Tarihi; 22 Şubat 2020, Erişim Saati;19.05.

Ganesha, https://www.britannica.com/topic/Ganesha, 22 Ocak 2020, Erişim Saati: 19.05.

Ganesha, https://www.starmythworld.com/ganesha, 22 Ocak 2020, Erişim Saati: 19.05.

Genesis, https://kutsal-kitap.net/bible/tr/index.php?mc=1&sc=4, Erişim Tarihi: 1 Mayıs 2020, Erişim Saati: 19.05.

Gollum, Film And Stage Adaptations, Erişim Adresi: Https://En.Wikipedia.Org/Wiki/Gollum, Erişim Tarihi:18 Şubat 2020, Erişim Saati: 19.05.

Graeae, https://en.wikipedia.org/wiki/Graeae, Erişim Tarihi: 27 Ocak 2020, Erişim Saati: 19.05.

Hanukkah, https://www.history.com/topics/holidays/hanukkah, Erişim Tarihi: 12 Nisan 2020, Erişim Saati:19.05.

Harari, N. Yuval, Salvation By Algorithm: God, Technology And The New 21st-Century Religions,https://www.newstatesman.com/politics/uk/2016/09/salvation-algorithm-god-technology-and-new-21st-century-religions, Erişim Tarihi: 15 Mart 2020, Erişim Saati: 19.05.

Harut ve Marut, https://islamansiklopedisi.org.tr/harut-ve-marut, Erişim Tarihi: 13 Aralık 2019, Erişim Saat: 19.05.

Hermanubis, https://en.wikipedia.org/wiki/Hermanubis, Erişim saati: 25 Ocak 2020, Erişim saati:19.05.

History of Mobile Phones, https://www.uswitch.com/mobiles/guides/history-of-mobile-phones/, Erişim Tarihi: 01 Şubat 2020, Erişim saati: 19.05.

History of Nike, https://interestingengineering.com/the-extraordinary-history-of-nike, Erişim Tarihi: 05 Kasım 2019, Erişim Saati: 19.05.

History of Technology Timeline, https://www.britannica.com/story/history-of-technology-timeline, Erişim Tarihi: 11 Nisan 2020, Erişim Saati: 19.05.

History Of Vırtual Realıty, https://www.fi.edu/virtual-reality/history-of-virtual-reality, Erişim Tarihi: 22 Mart 2020, Erişim Saati: 19.05.

How Many Satellites Orbiting The Earth İn 2019?, https://www.pixalytics.com/satellites-orbiting-earth-2019, Erişim Tarihi: 14 Mart 2020, Erişim Saati: 19.05.

Human Brain Project, https://www.humanbrainproject.eu/en/, Erişim Tarihi; 22 Ocak 2020, Erişim Saati: 19.05.

Husumet, Türkiye Dil Kurumu Sözlükleri Https://Sozluk.Gov.Tr/?Kelime=Husumet, Erişim Tarihi: 29 Eylül 2019, Erişim Saati: 19.05.

Information and Analysis Center for Positioning, Navigation and Timing : Beidoi Global Navigation System https://www.glonass-iac.ru/en/guide/beidou.php, Erişim Tarihi: 14 Mart 2020, Erişim Saati: 19.05.

İcarus, http://www.mythweb.com/encyc/entries/icarus.html, Erişim Tarihi: 6 Aralık 2019, Erişim Saati:19.05.

İkarus Otobüs Tarihi, https://tractors.fandom.com/wiki/Ikarus_Bus, Erişim Tarihi: 6 Aralık 2019, Erişim Saati:19.05.

Kur'an-ı Kerim, https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf, Erişim Tarihi: 1 Mayıs 2020, Erişim Saati: 19.05.

Kurzweil, Ray Ölümsüzlük İçin Tarih Verdi, http://www.tempomag.com.tr/detail/ray-kurzweil-olumsuzluk-icin-tarih-verdi-2029, Erişim Tarihi; 22 Ocak 2020, Erişim Saati: 19.05.

Logo, https://shopone15.com/products/copy-of-classic-louis-vuitton-logo-painting-stencil-size-pack-high-quality, Erişim Tarihi: 05 Kasım 2019, Erişim Saati: 19.05.

Mcgavın, Patrıck, Journey To The Third Dimension, 2008, Erişim Adresi; Https://Www.Screendaily.Com/Journey-To-The-Third Dimension/4040121.Article, 2020, Erişim Tarihi: 17 Şubat 2020, Erişim Saati: 19.05.

Mike Seymour, Digital Grading Part II : 5D Colossus. LOTR & We Were Soldiers, 2002,

https://www.fxguide.com/fxfeatured/digital_grading_part_ii_5d_colossus_lotr_and_we_were_soldiers, Erişim tarihi: 16 Şubat 2020, Erişim saati: 19.05.

Mimesis Nedir, http://mimesis.nedir.org, Erişim Tarihi: 30 Ekim 2019, Erişim Saati: 19.05.

Mobıle Devıces Surpass World Populatıon, http://spencertraskco.com/news/mobiledevicessurpassworldpop/, Erişim Tarihi: 12 Nisan 2020, Erişim Saati: 19.05.

Monday, https://www.etymonline.com/search?q=monday, erişim tarihi: 29.12.19, Erişim saati: 19:05.

Narcissus, https://bestofsno.com/35870/opinions/opinion-homecoming-court-contradicts-modern-school-values/, Erişim Tarihi: 14 Aralık 2019, Erişim Saati: 19.05.

Negroponte, Nicholas, İnternet Peace, http://www.mit.edu/~bhdavis/NegroponteLec.html, Erişim Tarihi: 11 Ocak 2019. Erişim Saati:19.05.

Nike, https://www.britannica.com/topic/Nike-Greek-goddess, Erişim Tarihi: 22 Kasım 2019, Erişim Saati: 19.05.

Odin, https://www.ancient.eu/odin/, Erişim saati: 25 Nisan 2020, Erişim saati:19.05.

Pegasus Airlines Logo, http://www.logoeps.net/pegasus-airlines-logo/, Erişim Tarihi: 6 Aralık 2019, Erişim Saati: 19.05.

Pegasus, https://www.dkfindout.com/uk/history/ancient-greece/pegasus/, Erişim Tarihi: 01 Aralık 2019, Erişim Saati: 19.05.

Platon, https://www.britannica.com/biography/Plato, Erişim Tarihi:30 Ekim 2019, Erişim Saati: 19.05.

Queen-of-Sheba, https://www.britannica.com/biography/Queen-of-Sheba, Erişim tarihi: 23 Şubat 2020, Erişim saati: 19.05.

Rım-8 Talos, https://weaponsystems.net/weaponsystem/II02%20-%20RIM-8%20Talos.html, Erişim tarihi: 04 Aralık 2019. saat: 19.05.

Russian Strategic Nuclear Forces : Glonass http://russianforces.org/space/navigation/glonass.shtml, Erişim Tarihi: 14 Mart 2020, Erişim Saati: 19.05.

Sagan, Carl, Astroloji Neden Saçmalıktır, Https://Www.Youtube.Com/Watch?V=Wuc9kgb3yi4, Erişim Tarihi:25 Aralık 2019, Erişim Saati:19:05.

Saturday, https://www.etymonline.com/search?q=saturday, erişim tarihi: 29 Aralık 2019, Erişim saati: 19.05.

Selfie, https://ahmedalkiremli.com/wp-content/uploads/2014/06/selfie AhmedAlKIremli.com_.jpg, 14 Aralık 2019, Erişim Saati: 19.05

Siren, https://www.britannica.com/topic/Siren-Greek-mythology, Erişim Tarihi: 22 Kasım 2019, Erişim Saati: 19.05.

Starbucks Logo, https://tr.logaster.com/blog/starbucks-logo/, Erişim Tarihi: 22 Kasım 2019, Erişim Saati: 19.05.

Sunday, https://www.etymonline.com/search?q=sunday, erişim tarihi: 29.12.19, Erişim saati: 19:05.

The Babbage Engine, Https://Www.Computerhistory.Org/Babbage/, Erişim Tarihi: 23 Mart 2020, Erişim Saati: 19.05.

The Hesperides, https://www.theoi.com/Gallery/N14.1.html, Erişim Tarihi: 22 Kasım 2019, Erişim Saati: 19.05.

The New Frontier For Space Exploration, https://www.scitecheuropa.eu/the-new-frontier-for-space-exploration/97776/, Erişim Tarihi: 14 Mart 2020, Erişim Saati: 19.05.

The Original Proposal Of The WWW, HTMLized, https://www.w3.org/History/1989/proposal.html, Erişim Tarihi: 21 Nisan 2020, Erişim saati:19.05.

Thoth, https://www.ancient.eu/Thoth/, Erişim saati: 25 Ocak 2020, Erişim saati:19.05.

Three Sister, http://www.ancientpages.com/2016/06/08/graeae-three-sisters-fate-shared-one-eye-tooth-greek-mythology/, Erişim Tarihi: 27 Ocak 2020, Erişim Saati: 19.05.

Thunderbird, https://mythology.net/mythical-creatures/thunderbird/, Erişim saati: 25 Ocak 2020, Erişim saati:19.05.

Thursday, https://www.etymonline.com/search?q=thursday&ref=searchbar_searchhint, erişim tarihi:29 Aralık 2019, Erişim saati: 19:05.

Tuesday, https://www.etymonline.com/search?q=tuesday, erişim tarihi: 29.12.19, Erişim saati: 19:05.

Tylor, B. Edward, Animism Turned Personification, https://www.creationmyths.org/mythology-meanings/mythology-meanings-11-edward-b-tylor.htm, Erişim Tarihi: 28 Kasım 2019, Erişim Saati:19.05.

Wednesday, https://www.etymonline.com/search?q=wednesday, erişim tarihi: 29.12.19, Erişim saati: 19:05.

What is Virtual Reality, https://www.vrs.org.uk/virtual-reality/what-is-virtual-reality.html, Erişim Tarihi: 22 Nisan 2020, Erişim Saati: 19.05.

Yeryüzünün En Büyük Kitap Cennet: İskenderiye Kütüphanesi, Erişim Tarihi; 3 Mart 2020,https://dusunbil.com/yeryuzunun-en-buyuk-kitap-cenneti-iskenderiye-kutuphanesi/, Erişim Saati: 19.05

Yiğit, Vural, Mitoloji ve Düşünce, https://www.academia.edu/19287455/MİTOLOJİ_VE_DÜŞÜNCE, Erişim tarihi: 26 Aralık 2019. Erişim saati: 19.05.

Young, Harry, The Hero's Journey, Symbols on The Path, http://www.theosophical.org.uk/theosophical-articles/mythology-ancient-spiritual-traditions-2/the-heros-journey-symbols-on-the-path/, Erişim tarihi: 12 Aralık 2019, saat:19.05.

Yunus, Https://İslamansiklopedisi.Org.Tr/Yunus, Erişim Tarihi 12 Aralık 2019, Erişim Saati: 19.05.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER	
Adı Soyadı	Gökhan Topal
Doğum Yeri / Doğum Tarihi	

EĞİTİM DURUMU	
Ön Lisans	Atatürk Üniversitesi M.Y.O Radyo Televizyon Program Yapımcılığı
Lisans	Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo Televiyon Ve Sinema
Yüksek Lisans	Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo Televiyon Ve Sinema
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	

İŞ DENEYİMİ	
Stajlar	Trt Trabzon Radyo Şafak Production (İstanbul)
Projeler	Tolkien'den Ham'li Çiftçi Giles Radyo Tiyatrosu Rize Bölgesi Yeşil Yol Belgeseli 11. Uluslararası Kar Film Festivali (Sunucu) Değerler Kısa Film Yarışması Finland Volunteer Programs
Çalıştığı Kurumlar	

İLETİŞİM	
E-Posta	
Tarih	19.05.2020